

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**Hilâl Gazetesine Göre
ŞARKÎ RUMELİ TÜRKLERİ
(1883-1885)**

Ramazan AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ**

Konya – 2009

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	IV
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	V
ÖNSÖZ	VI
ÖZET	VIII
SUMMARY	X
KISALTMALAR.....	XII

GİRİŞ

A. HİLÂL GAZETESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	4
1. <i>KURULUŞ AMACI</i>	4
2. <i>TEKNİK ÖZELLİKLERİ</i>	5
3. <i>İLANLAR</i>	7
B. YAYIN POLİTİKASI	9
1. <i>HABER KAYNAKLARI</i>	9
2. <i>YAŞADIĞI SIKINTILAR</i>	10
3. <i>DÖNEMİN OLAYLARININ YANSIMASI</i>	12
4. <i>HİLÂL GAZETESİ HAKKINDA BAZI GÖRÜŞLER</i>	15

I. BÖLÜM

KURUMLAR

A. İDARÎ YÖNETİM	17
1. <i>VALİLİK</i>	18
2. <i>KAYMAKAMLIKLAR</i>	21
3. <i>BELEDİYELER</i>	25
4. <i>MEMURLAR</i>	28
B. ASKERİ KURUMLAR	34
C. MAHKEMELER	42
D. MEKTEPLER.....	52

II. BÖLÜM

GENEL DURUM

A. SİYASİ HAREKETLER	69
B. SEÇİMLER.....	82
C. NÜFUS	92
D. TARIM	97
E. VERGİLER.....	108
F. YABANCI BASIN	113
G. GÖÇLER	121
1. Sebepleri.....	121
a. Bulgarların Zulümleri.....	122
b. Göçü Teşvik Etme Çalışmaları.....	139
2. Göçü Önleme Çalışmaları.....	141
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	157
EKLER	162
ÖZGEÇMİŞ	169

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ramazan AYDIN

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Ramazan AYDIN tarafından hazırlanan **Hilâl Gazetesine Göre ŞARKÎ RUMELİ TÜRKLERİ (1883-1885)** başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Başkan

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

ÖNSÖZ

Matbaanın icadıyla basın ve yayın, tarihi yönden olduğu kadar uygarlık tarihi yönünden de önemli bir olaydır. Bunlar hem tarihe tanıklık eden önemli bir kaynak, hem de kültür ve uygarlığın gelişmesi açısından bir ışık olmuştur. Basınla siyasal ve sosyal hayatta yeni bir dönem başlamış, insanlığın uyanıp aydınlanması, bilim ve sanat eserlerinin bütün dünyaya yayılması gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devleti XVIII ve XIX. yüzyıllarda toprak kaybederek gerilemesiyle birlikte birçok sorunlar beraberinde gelmiştir. Devlet, bir yandan ülke içindeki sorunlarla uğraşırken, diğer yandan geride bıraktığı topraklardaki Müslümanların sıkıntılarıyla da ilgilenmek zorunda kalmıştır.

Hilâl gazetesi bu anlamda, Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli Vilâyeti ve orada yaşayan Türkler için atacağı adımlarda adeta rehberlik vazifesini üstlenmiştir. Çünkü vilâyet'in merkezi Filibe'de çıkan gazete, yaşanan sorunları yerinde tespit ederek yapılması gerekenler konusunda hem vilâyet'teki İdarî yetkilileri hem de Osmanlı Devleti'ni bilgilendirmiştir.

Şarkî Rumeli Türklerini içine alan bu çalışmamızın temel kaynağı Hilâl gazetesidir. Fakat bununla ilgili olarak farklı kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bunlar arasında Mahir Aydın'ının **Şarkî Rumeli Vilâyeti** adlı eseri, Ali Kemal Balkanlı'nın **Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler** adlı eseri ile Süleyman Oğuz'un **Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti (1878-1885)** adlı eseri sayılabilir. Yine Nedim İpek'in **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)** adlı çalışması da önemlidir.

Bu çalışmamız, Giriş bölümünde; gazete'nin teknik özellikleri ve yayın politikasıyla beraber tanıtımından sonra iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde; kurumların, Şarkî Rumeli'de işleyişi ve Türklerin bu kurumlardaki faaliyetleri ile karşılaştıkları sorunlara yer verilmiştir

İkinci Bölümde ise, Şarkî Rumeli Türklerinin genel durumu hakkında bilgi verilmiştir. Türklerin, tarım, siyaset ve vergi gibi alanlardaki yaşamlarına ve

çektikleri sıkıntılara değinilmiştir. Yine bu bölümde göç olaylarına yer verilerek, göçün sebepleri ve göçü önleme çalışmaları üzerinde durulmuştur.

Bu konuyu bana öneren ve çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ'A teşekkür ederim. Ayrıca yardımlarını esirgemeyen Doğan FİDAN abim ile değerli kardeşim Mehmet AKCAR'a özverileri için teşekkürü borç bilirim.

Ramazan AYDIN

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ramazan AYDIN	Numarası 064202041002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ	
Tezin Adı		Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri (1883-1885)	

ÖZET

1877-1878 Osmanlı-Rus (93 Harbi) Savaşı'ndan sonra Ayastefanos Antlaşmasıyla kurulan Büyük Bulgaristan, Berlin Antlaşmasıyla Bulgaristan Prenslığı, Makedonya ve Şarkî Rumeli Vilâyeti olmak üzere üç'e parçalanmıştı. Bu çalışma, Hıristiyan bir vali tarafından idare edilen, iç işlerinde serbest ancak siyasî ve askerî bakımdan Osmanlıya bağlı olan Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde yaşayan Türklerin 1883-1885 yılları arasındaki durumunu, ağırlıklı olarak ilk kez 16 Aralık 1883 tarihinde yayın hayatına başlayan Hilâl gazetesine göre gözler önüne sermektedir.

Başta valilik ve tüm idarî yönetim kurumları ile askerî kurumlar ve mahkemeler hem savaş sonrası yurtlarına dönmeye çalışan Türklere engel olmak hemde burada kalan Türkleri söküp atmak için Türklere karşı top yekün bir baskı ve zulüm politikası uygulamaya koymuşlardır. Bu politikanın uygulanmasında özellikle belediyeler çıkardıkları sözde yeni planlarla, Türklere ait mal ve mükleri istimlâk edip Bulgarlara vermekle önemli rol oynamıştır. Bununla beraber ağır vergilerle borçlandırılmak suretiyle Türklerin malları haczedilip satılmıştır.

Bu durumdan cesaret alan Bulgar ahali'de Türklere ait ev ve iş yerlerine saldırarak bunların birçoğunu yakmışlar ve oluşturdukları eşkiya çeteleriyle de yüzlerce masum Türk'ü katletmişlerdir. Öte yandan Türklere ait mahsüllere zarar

verip onların tarım yapmalarını engelleyerek yine yüzlerce Türk'ün açlıktan ölmesine sebebiyet vermişlerdir.

Bütün bu baskı ve zulümler karşısında Türk ahâli, çareyi göç etmekte aramıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise, Şarkî Rumeli'deki toprakları elinde tutabilmek ve Türk nüfusunu muhafaza etmek için göçleri engellemeye çalışmıştır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ramazan AYDIN	Numarası 064202041002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ	
Tezin İngilizce Adı		Şarkî Rumeli Turks According To Hilâl Newspaper (1883-1885)	

SUMMARY

After the 1877-1878 Ottoman-Russian war (also called “93war”), Great Bulgaria, which was founded after Ayestefanos Treaty, was divided into three parts, by Berlin Treaty, named Bulgarian Principality, Macedonia and The City of Sarki Rumeli. This study depicts the situation of Turks, between 1883-1885, who lived in the city of Sarki Rumeli that was independent in internal affairs, but dependent on the Ottoman Empire when it came politics and military. The depiction is based mostly on the newspaper titled “Hilal” which started broadcast life on December 16, 1883.

Mainly tthe city government, and all governmental and military institutions and courts started to apply pressure and cruelty over Turks in order to avoid them go back to their home country after the war, and to get rid of the ones who still stayed there. While applying these policies, the municipalities played a gerat role by expropriating the Turks’ properties and giving them to the Bulgarian people. Moreover, taxes were made too high, so that Turks’ properties were distrained and sold.

Bulagarian people, who were encouraged by the situation, attacked and fired homes and work places belonging to Turks; and they killed hundreds of innocent

Turks with the help of gangs. They also caused hundreds of Turks to die by harming their harvest and agricultural activities.

Turkish folks had to emigrate after all the pressure and cruelty. Ottman Empire tried to stop emigration so as to maintain Turkish population and lands in Sarki Rumeli.

KISALTMALAR

M	Muharrem
S	Safer
Ra	Rebî'ü'l- Evvel
R	Rebî'ü'l- Ahir
Ca	Cemâziye'l- Evvel
C	Cemâziye'l- Ahir
B	Receb
Ş	Şaban
N	Ramazan
L	Şevval
Za	Zi'l Kade
Z	Zi'l- Hicce
Ma	Mart
Ns	Nisan
May	Mayıs
Hz	Haziran
Tm	Temmuz
Ağs	Ağustos
Ey	Eylül
Te	Teşrin-i Evvel
Ts	Teşrin-i Sâni
Ke	Kanun-ı Evvel
Ks	Kanun-ı Sâni
Şb	Şubat
Bkz.	Bakınız
Edit.	Editör
Çev.	Çeviren
t.y	Tarihi Yok

DİA

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi

C.

Cilt

S.

Sayı

s.

Sayfa

GİRİŞ

XIX. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti, Avrupanın yarısı kadar bir saha üzerinde, üç kıtaya yayılmış, yaklaşık 36 milyon nüfusa sahip bir İmparatorluk görünümündeydi (İnalçık,1992:1). Ancak gerçekte XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir yandan Fransız İhtilâli'nin etkisi, diğer yandan Rusya'nın Ortodoks mezhebine mensup olan milletlere karşı Panslavizm politikasını uygulamaya koyması sonucu hâkimiyetinde bulunan milletlerin bağımsızlıklarını elde ederek ayrıldıkları bir yüzyıl olmuştur. Özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla bu süreç hızlanmış Bulgarlara kadar gelmiştir.

Olaylar Bosna ve Hersek'te çıkan ayaklanmalarla başlamıştır. Bunun yanı sıra Rusya'nın Bulgaristan Kilisesinin Rum Ortodoks Kilisesinden ayrılmasını sağlamasıyla Balkanlarda çok yoğun bir propaganda yapmasıyla hızlanmıştır (Ateş, 2001: 390-391). Bosna ve Hersek'teki ayaklanmaya önce Sırbistan'ın ardından da Karadağ'ın katılmasıyla olaylar büyümüş, savaş için zaten böyle bir ortam arayan Sırbistan ve Karadağ Rusya'nın da desteğini alınca 1 Temmuz 1876 da Sırbistan ve 2 Temmuz 1876 Karadağ Osmanlı Devletine savaş açtılar (Armaoğlu, 2003: 504-505). Ancak Osmanlının hem Sırbistan'ı hem de Karadağ'ı yenmesi bu iki devleti Rusya ve Avrupa Devletlerinden ateşkes için arayışlara girmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya, Almanya ve İtalya'nın katıldığı 12 Aralık 1877 de İstanbul Konferansı'nda bir araya gelerek Osmanlı'nın Sırbistan ve Karadağ'ın savaştan önceki durumlarının tanınmasını ve Bosna-Hersek ile Bulgaristan'a bazı ayrıcalıklar verilmesini istediler (Uçarol, 2000: 330-332). Fakat Osmanlı Devleti meclisinde aldığı bir kararla bunu reddetti. Bunun üzerine aynı devletler Londra'da bir araya gelerek Londra Protokolü denen bir protokol imza edip Osmanlı'ya sundular. Buna göre; Osmanlıdan, Sırbistan ve Karadağ ile barış yapmasını, 1876 ıslahatını yerine getirmesini ve denetlenmesine izin verilmesini ve Osmanlının silahlarını azâltmasını istediler; fakat Osmanlı buna ret cevabı verdi (Ünal, 1998: 367). Osmanlı bu kararları reddedince Rusya ile savaş Balkanlarda ve Doğu Anadolu'da olmak üzere iki cephede meydana geldi. Bu arada Romanya, Sırbistan ve Karadağ'da Rusya'nın yanında savaşa katılmasıyla Rusya'nın doğuda Erzurum'a (Uçarol, 2000: 340-341), batıda ise Kızanlık, İhtıman, Yeni Zağra,

Çırpan, Tatarpazarcığı, Tırnova, Filibe ve Edirne düştükten sonra İstanbul'a kadar ilerlemesi sonucu padişah mecbur barış istedi (Ayaşlı, 2002: 159-160).

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barış anlaşması 3 Mart 1878'de Ayastefanos'ta (Yeşilköy) imzalandı. 29 maddeden meydana gelen anlaşmanın başlıca maddeleri şunlardır. Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsız devletler oluyor ve toprakları genişletiliyordu. Bulgaristan, Osmanlı'ya vergiyle bağlı büyük bir prenslik oluyordu. Sınırları, kuzeyde Tuna'ya, doğuda Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'ne batıda Arnavutluk'a kadar olacaktı. Bosna ve Hersek'te ıslahatlar yapılacak, Rusya ve Avusturya tarafından kontrol edilecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti Rusya'ya 1 milyar 410 milyon ruble savaş tazminatı ödeyecekti (Armaoğlu, 2003: 521-522).

Anlaşma, Avrupa'da büyük tepkiyle karşılanmış Rusya'nın Balkanlarda böyle tek başına hâkim ve belirleyici olmasını kabul etmediklerinden 13 Haziran'da Berlin Kongresi'ni toplamışlar ve 13 Temmuz 1878 de anlaşma imzalanmıştır. Buna göre özetle; Büyük Bulgaristan üçe ayrılmaktadır: Birinci bölgede; Osmanlı egemenliğinde özerk sınırları daraltılmış vergi veren bir Bulgaristan Prenslığı kurulacaktır. Prens halk tarafından seçilecek, Osmanlı tarafından onaylanacaktır. İkinci bölge; Balkanların güneyinde doğrudan Osmanlı'ya bağlı Doğu Rumeli adı altında bir eyalet kurulacak, valisi Osmanlı tarafından beş seneliğine atanacak; fakat bu Avrupa devletlerinin de kabul edeceği biri olacaktır. Üçüncü bölge; Makedonya olup ıslahat yapılmak şartıyla Osmanlı'ya bırakılacaktır. Girit ve Ermenilerle ilişkin yerlerde aynı şekilde ıslahat yapılacaktır. Bosna ve Hersek ise Osmanlı'ya bağlı; fakat Avusturya tarafından işgal edilecektir. Karadağ, Sırbistan ve Romanya meseleleri aynen kabul edilmiştir. Öte yandan Taselya'da Yunanistan'a terk edilmiştir (Uçarol, 2000: 354-355).

Şarkî Rumeli ile ilgili hususlar anlaşma metninin tasdikinden sonra Osmanlı ve bir Avrupa Komisyonu tarafından üç ay içinde tespit edilmiştir. Diğer yandan Şarkî Rumeli Vilâyeti doğuda Karadeniz, kuzeyde Bulgaristan, batıda yine Bulgaristan ve Selanik, güneyde Selanik ve Edirne vilâyetleri ile çevrilmiştir (Aydın, 1992: 199).

İşte Şarkî Rumeli'deki bundan sonraki gelişmeleri daha detaylı takip

edebilmek için özellikle yerel basın takip etmek ihtiyacı vardır. Fakat bu anlamda Türk gazeteciliği büyük bir gelişme gösterememiş, genelde kısa süreli olmuştur.

Bulgaristan'da ilk Türkçe gazete Tuna'nın Ahmet Şefik Mithat Paşa tarafından, Rusçuk'ta 16 Mart 1865 de resmi olarak kurulduğu dikkate alınırsa bunun hayli geç bir zaman olduğu görülür. Tuna, 12 yıl üç ay yirmi yedi gün çıktıktan sonra Türk - Rus Harbi dolayısıyla da 13 Haziran 1877'de kapanmıştır (Okday, t.y.: 2). Oysa bu dönemde Bulgar gazeteciliği bir hayli ilerlemiştir. O dönemde Mithat Paşa Tuna Vilâyetinin valisidir. Tuna gazetesi, aynı zamanda ilk vilâyet gazetesi olarak da kabul edilmektedir.

İlerleyen dönemlerde Filibe, özellikle Abdülhamit istibdadına karşı açılan mücadeleler sırasında, Türkiye'den kaçıp buraya sığınan 'Jön Türkler' için bir mücadele merkezi halini aldığından o zamanlarda çok gelişmiş düzeyde bir basın hayatı yaşamıştır. Filibe'de birçok gazeteler yayınlanmış, eserler basılmış ve yazılar yazılmıştır. Netice itibarıyla Filibe Türk kültürüne kaynak olmuş bir şehirdir (Balkanlı, 1986: 145).

Bu gazetelerden biri de hiç şüphe yok ki Şarkî Rumeli'de Türkçe olarak 17 Aralık 1883 tarihinde yayına başlayan Hilâl gazetesidir. Bulgaristan'daki gazetelere oranla oldukça geç bir zamanda yayına başlayan bu gazete Şarkî Rumeli Türklerinin yegâne sesi olur. Şarkî Rumeli ve Bulgaristan'daki gelişmelerden hem buranın halkını, hem de Babîâli'yi haberdar ederken, Babîâli ve dünyadaki gelişmelerden de Şarkî Rumeli ahalisini haberdar eder. Şarkî Rumeli halkını kültürel, askerî ve sosyal alanlardaki tüm gelişmelerden haberdar ederek halkı aydınlatmada öncülük rolü üstlenir.

Bu sebeple mahallî tarih araştırmaları en az genel tarih araştırmaları kadar önemlidir. Bu tip araştırmalarda kullanılan en önemli kaynaklardan birisi de araştırılan bölgede yayınlanan gazetelerdir. 1883 yılında basın hayatına başlayan Hilâl gazetesi de böyle bir özellik göstermektedir. İşte bu sebepten dolayı Hilâl'i incelemeyi uygun bulduk.

Osmanlıda basın, ilk başlarda Avrupa basını gibi ilerleme gösterememesinin sebepleri arasında maddi imkânlar yetersiz olduğundan, yayınlanan gazete ve

dergilerin sayılarının azlığıyla beraber, ülke genelinde dağıtımında sınırlı olması gibi unsurlar yer almaktadır. Bununla birlikte toplumsal sorunlarla ilgilenme, basın özgürlüğünün kısıtlanması ve okunurluğunun azlığı gelişmeyi engelleyen diğer unsurlar arasındadır.

A. HİLÂL GAZETESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. KURULUŞ AMACI

Gazete, Şarkî Rumeli’de neden bir gazete çıkarılması gerektiğini yine kendisi ilk sayısında birinci sayfadan itibaren açıklar¹. Devlet ve padişah lehine işleyecek en iyi yayınlardan birisinin matbuat olduğu vurgulanarak vilâyet’te şimdiye kadar Osmanlı dilinde bir gazete çıkmadığından bahsedilir. Milli bir gazete olduğu vurgulanan ve “Bugünden itibaren Hilâl namı altında çıkarılacaktır” diye devam eden yazıda; meydana gelen her türlü havadisten en küçük köy halkına varıncaya kadar haber edilmesi amaçlanmıştır. Şimdilik haftada bir, ancak ilerleyen zamanlarda haftada iki defa çıkacağı hakkında bilgi verilir (Hilâl, S.1:1). Fakat incelediğimiz dönem içerisinde haftada bir defa çıkmış olduğunu gördük; iki defa çıktığına dair en ufak bir ize rastlayamadık. Memlekette Bulgar, Rum ve Fransız dillerinde gazeteler çıkmakta iken halk Türkçe bir gazeteden mahrum kalmıştır. Zaten halk diğer dillerde çıkan gazeteleri de anlayamamaktadır.

Gazetenin diğer amaçlarını da şöyle sıralayabiliriz: Birincisi; milletin hâl ve durumunu hükûmete, hükûmetin hâl ve durumunu millete aktarmak olduğundan, doğruluktan ayrılmadan kin ve münafıklıktan uzak durarak halka hizmet etmeyi benimsemektedir. Diğeriyse; “Eğer bir yerde gazete çoğalmış ise o yerin imaret, huzur ve refah yönünden ilerler” denilerek bir bölgede medeniyetin ilerlemesinde hizmet eden başlıca unsur gazete olarak gösterilir. Gazete bu amaç doğrultusunda yayın yapmayı ve bölgenin ilerlemesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çünkü Hilâl; gazeteleri ilim yayınlarında büyük hizmetleri olan araçlar olarak görmektedir. Önemli eğitim araçlarından birisi olarak o yerin medeniyetinin ilerlemesinde pay

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz; Ek-1.

sahibi olmayı ve Türk medeniyetinin ilerlemesinde hizmet etmeyi hedeflemektedir (Hilâl, S.1:1).

2. TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Hilâl gazetesi yayın hayatına 16 Aralık 1883 (4 Kanuni Evvel 1299) tarihinde başlar. Gazete'nin yayın hayatına başlangıcı Mahir Aydın'nın, **Şarkî Rumeli Vilâyeti**, adlı yayınlanmış doktora tezinde; Ali Kemal Balkanlı'nın, **Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler** ile İsmail Hakkı Tevfik Okday'ın, **Bulgaristan'da Türk Basım**, adlı eserlerinde 13 Ocak 1884 olarak gösterilmiştir. Ancak gazetenin sağ üst köşesinde gösterilen Hicrî tarih ile sol köşesindeki rumi tarihten Hilâl'in 17 Aralık 1883'te yayın hayatına başladığı görülmektedir. Gazete, Filibe'deki Hilâl Matbaası'nda İmaret Sokağı Numara 3'te çıkarılmaktadır. Bu bilgiye Hilâl gazetesinin ilk sayısından itibaren bütün sayılarındaki ilk sayfadan ulaşabilmekteyiz.

Gazete, haftada bir defa pazar günleri çıkmaktadır. Bunu gazetenin her sayısının ilk sayfalarındaki şu ifadeden anlıyoruz: “Şimdilik haftada bir defa pazar günleri çıkmakta olup her türlü havadisten bahseden bir Osmanlı gazetesidir.” (Hilâl, S.1:1). Gazete, Ramazan Bayramları'nda bayrama hürmeten yayın hayatına bir haftalık ara vererek bu haberi ilk sayfadan duyurmaktadır (Hilâl, S.32:2; S.81:1).²

Gazete, halka ait konular ile teşekkür ve tebrik yazılarının kabul olunacağını kabul ve yayınlanması uygun görülmeyen mektupların ise iade olunacağını her sayıda belirtir. Yine sol üst köşenin en altında ayrıca posta ücreti verilmemiş mektuplarında kabul edilmeyeceği yazılıdır (Hilâl, S.1:1).

Hilâl, bir yılını doldurduktan sonra kısa bir değerlendirme yapar. Buna göre; okuyuculardan gelen istek ve taleplerden memnun olduğunu belirtip yayın hayatına bundan sonra da devam edeceğini açıklar. Ancak bununla beraber bazı abonelerin abonelik bedellerini ödemediklerinden ve çekilen tahsisat konusundaki sıkıntıyı da dile getirmekten kendilerini alamazlar (Hilâl, S.52:1).

² Bu sayılar Bayramdan öncesine rastlaması sonucu okuyucuya hitaben: Üç günlük Ramazan Bayramı tatili sebebiyle Bayrama hürmeten tatil yapılacağı, bu nedenle gelecek haftaki gazetenin sayısı çıkmayacağı ilk sayfadan duyurulmaktadır.

Gazetenin, 1 Şubat 1889 tarihine kadar yayın hayatını sürdürdüğü, muharririnin Ahmed Faik Şaban Ağazâde Mehmet Ağa, sahibinin ise Pehlivanoğlu Ahmed olduğu biliniyor (Okday, t.y.: 46). Fakat bizim incelediğimiz dönem maalesef 1 Eylül 1885 tarihine kadar gidebilmekte olup bundan sonraki nüshalarına ulaşamadık. Birinci sayıdan seksen yedinci sayıya kadar inceleme imkânı bulduğumuz gazetenin bu sayıları içinde eksik sayı ve sayfalar vardır. Bunlardan 9, 11, 13, 20, 25, 38, 40, 41, 42, 51, 53, 57, 59, 60, 61, 62, 67, 83, 84, 85 ve 86. sayılar yoktur. Ayrıca incelediğimiz nüshalar içerisinde muharririnin ismi Ahmet Faik veya Şabanzade Ahmet Faik olarak geçmekte olup sahibinin ismine hiç rastlamadık. Fakat Müdürü Pehlivanzade Ahmet olduğu açıkça belirtilmiş, her sayının son sayfasında Pehlivanzade Ahmet ismi verilmiştir³.

İncelediğimiz dönem içerisinde gazetenin dört sayfa olarak çıktığını ve abonelerine ulaştığını görmekteyiz. Gazete, okuyucularına standart ebatlarda ulaşmıştır. 31x46 ebadında olan gazete, bu standartlarını incelediğimiz tüm dönem içerisinde muhafazâ eder.

Gazete, dik çizgiler ile dört eşit sütuna ayrılır. İlk sayfada sütunlar gazetenin dörtte üçünü kaplamaktadır. Üst kısımda Hilâl logosu⁴ ve gazete hakkında bilgilere yer verilmektedir. Bu yüzden sütunlar bunların altından itibaren yer alır. Diğer sayfalarda ise, sütunlara tam sayfa⁵ olarak yer verilir.

Bugünkü anlamda mizanpaj; sayfayı, yukarıdan aşağı haberlerin ve klişelerin önemine göre kısımlara ayrılması ve sonra da ayrılan kısımlara haberlerin başlıklarının ve klişelerin yerlerini işaret etmesi ve düzenlenmesidir. Birinci sayfa, içeriği gösteren vitrindir. Bugün sayfa düzeni olarak sekiz sütun yaygındır ve çeşitli mizanpaj yöntemleri vardır: Enine mizanpaj, boyuna mizanpaj, vitrin mizanpaj gibi (Subaşı, 1970: 25).

Gazetemizin en üst orta sayfasına büyük, koyu ve harekeli şekilde “Hilâl” ismi vardır. Bu yazının hemen altında Rumeli Şarkî yazısı, onun da altında şimdilik

³ Bu isim için bkz: Ek-3.

⁴ Logo için bkz; Ek- 4.

⁵ Bunun için Bkz; Ek-2 ve Ek-3.

haftada bir defa pazar günleri çıkan ve her türlü havadisten bahseden Osmanlı gazetesi olduğu yazılıdır. Bunun en üst sağ köşesinde gazetenin kaçınıcı senesi olduğu, onun hemen altında hicrî tarih ve onunda altında abonelik şartları ile ilanlardan alınacak ücretlere dair bilgi vardır. Sağ en üst köşede gazetenin sayısı verildikten sonra altına hicrî tarih konulup bunun da altına gazetenin çıktığı adres verilerek gazeteye kabul edilecek mektuplara dair şartlar yazılıdır. Tüm bunlardan sonra kalın bir çizgiyle yukarda saydığımız kısımlar ayrılarak habere geçilir. Burada dikkat çeken sağ en üst köşedeki sayfa ve sayı numaralarının yerlerinde bir standart olmayıp bunlar bazen yer değiştirmektedir.

Gazetenin birinci sayfasında “Hâl-i Hazır” başlığı altında vilâyet’in genel durumu hakkında bilgi veriliyor. Daha sonra konusuna göre her haber bir başlık altında sıralanır. İlk sayısından son sayısına kadar dört sayfa olarak çıkan Hilâl gazetesi halkın anlayacağı bir dilde Türkçe kullanır, ağıdalı ve ağır dilden kaçınır. Standart olmamakla birlikte üçüncü sayfadan itibaren vilâyet dışı haberler, bazen de ilanlar yer alırken dördüncü sayfada aynı şekilde ilan veya ilerleyen sayılarda şimendifer tarifesi veriliyor. Günümüzdeki gazetelerde olduğu gibi bir manşet olayı yoktur.

3. İLANLAR

Gazetenin üst sağ alt köşesinde verilecek reklam ve ilanların her bir satırı için iki, bunun tekrarı halinde ise bir kuruş alınacağı belirtilmektedir⁶. Sıkça satış ilanları yer aldığından kanaatimizce gazetenin en büyük geliri, bu reklam ve ilanlardan sağlanıyor olsa gerektir.

Bolca örneklerine rastladığımız ilanlar, özel ve resmi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Özel ilanlarda; genellikle mülk satışları, kiralama ve kayıp ilanları dikkat çekmektedir. Özellikle son zamanlarda eşkıya olaylarının artması sonucu, birçok Müslüman kaybolmuş, kaybolan yakınlarından haber alamayanlar bu tür ilanlara sıkça başvurmuşlardır. Resmi ilanlarda; satış, haciz, müzayede ve mahkeme

⁶Bu konu için bkz. Ek- 2 ve 3. Bu konu hakkında gazetenin hemen tüm sayılarında ki üçüncü ve dördüncü sayfalardan itibaren satış ve diğer ilanlar dikkat çekicidir.

çağrılarını ön plana çıkar. Resmi satış, müzayede ve haciz ilanlarına sebep; genelde Müslüman vatandaşların vergi borçları neden olmuş, daha doğrusu Müslümanlar borçlandırılarak mal ve mülkü satılmak suretiyle göçe zorlanmaktadır.

Kiralık arazi ve satılık ilanlar gazetede mühim ilan başlığı altında çıkarılmaktadır. Kiralık ilanlarda; Kadastro Vergisinin ekecek kişi tarafından ödenmesi karşılığında, ücretsiz olarak kiraya verileceği duyurulmaktadır. Kadastro Vergisi ve Menâfi Sandığı'na borcu olan vatandaşlar arazilerinin bir kısmını veya tamamını şatlığa çıkarmak zorunda kalmaktadırlar. Tarlaların satış gerekçeleri belirtilmediği gibi, sandık eminliğinin neden böyle bir satış talebinde bulunduğu da açıklanmamıştır.

Bu durum ahalinin artık toprağı işlemek istemediğini, Kadastro Vergisini dahi ödeyemediklerini ya da hiçbir geliri olmadan Kadastro Vergisini karşılamak için kendi arazilerinde bir amele konumuna düştüklerini gösteriyor.

Resmi ilanların geneli, vergi borçları (özellikle Kadastro Vergisi ve Menâfi Sandığı⁷) yüzünden mahkemeye intikal eden ve mahkemenin verdiği satış ve müzayede ilanlarından oluşmaktadır. Bunun yanın da kurumların resmi ihaleli satışları da yer almaktadır. Bazıları da Müslüman vatandaşların alacak verecek davaları veya miras paylaşımı sonucu arazi satışlarına dairdir.

Bununla ilgili olarak ikametgâhı belli olmayan Bergos kasabasından Süleyman Beyzade Veli Bey, Bergos Sancak Mahkemesi'nce 1 Mart 1884 tarihli 113 numaralı karar gereğince 16 bin 220 kuruş⁸ borcundan dolayı evi ve tarlasına haciz konularak müzayedeye sunulur. Diğer bir satış ilanında 9 Eylül 1885 tarihli satış ilanı gereğince; 6 Eylül 1885'te saat üçte Ziraat, Bayındırlık ve Ticaret Müdürlükleri

⁷ Bu sandık İdare-i Sabıka zamanında yüzde on iki ziraat ianesiyle tesis edilmiş ve ahâliye hizmet ederken hatta istila döneminde bile bu doğrultuda hizmet etmekte iken Vilâyetin teşkilinden sonra Müslüman ahâlinin aleyhinde faaliyet göstermeye başlamıştır. İslâm ahâlinin borcu abartılmış ahâli borcunu ödemek için sürekli bir şeyler satmak zorunda kalmış, bir sarrafın bile yapmayacağı faize faiz uygulaması gibi en gaddar uygulamalara başvurmuşlardır. Bunun sonucunda ziraat tamamen durmuştur. Bu durumda halk memurların istifa ettirilmesini bu mümkün değilse yüzde on iki faiz yerine hiç olmazsa yüzde sekiz veya dokuz oranında faiz alınmasını talep etmişlerdir (Hilâl, S.6:2).

⁸ Bir Osmanlı kuruşu = 40 para =120 akçedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. (Pamuk, 2000:178).

tarafından bir takım kereste satılacağı, ilgilenenlerin yukarıda ismi geçen dairelere satış gününe kadar müracaat etmeleri istenmektedir (Hilâl, S.48:4; S.87:4).

B. YAYIN POLİTİKASI

1. HABER KAYNAKLARI

Gazete ilk sayısında da belirttiği gibi, imzalı ve mühürlü gönderilen mektuplar içinden yayınlanmaya değer olanları, konusu ne olursa olsun yayınlar. Gazete bazen imzasız ve mühürsüz gelen yazıları içeriği önemli olsa bile güvenmediğinden yayınlamaz. Bunlardan rahatsızlık duyduğunu her fırsatta dile getirir. Bazen hakaret içeren yazılar gönderilmesi gazeteyi huzursuz etmiştir.

Yazılar sadece Türk vatandaşlardan gelmeyip diğer milletlerden olan vatandaşlardan da gelmektedir. Gelen bu yazılara ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu yazıların esas önemi, günümüz gazeteleri gibi geniş imkân ve çok sayıda muhabirleri bulunmamasına rağmen, en ücra köşelerdeki köy ve kasabaların durumundan haberdar olunmasından ve halkı da bu konuda bilgilendirmesinden kaynaklanmaktadır.

Gazeteye haberlerin bir kısmı muhabirler vasıtasıyla ulaşmasına rağmen sadece 1. sayının 3. sayfasındaki makale ile 82. sayının 2. sayfasındaki haberde muhabir ismi verilirken haber gönderen diğer hiçbir muhabirin ismi zikredilmez. Muhabirlerden gelen haberler, haber başlığının hemen altına “muhabirimizin bildirdiğine göre” diyerek başlar.

Mesela Ahyolu’de jandarmanın ihmalkârlığı yüzünden faili meçhul cinayetlerin artması ve jandarma neferlerinin halka yaptığı zulümlere dair haberler Ahyolu’daki muhabirin bildirdiği bir haberdır. Yine Peştere ve Pazarcık muhabirinin bildirdiğine göre; ilkbahar mevsiminin gelişiyle Peştere’de eşkıyalık olayları artmıştır. Pazarcık’ta ise eşkıya bir Yahudi’yi dağa çıkararak ve üzerinde bulunan elli rublesini aldıktan sonra serbest bırakır, aynı bölgede eşkıya iki Müslüman’ı dağa kaçıtır. Karın ibâd kasabasında Bulgar gençleri Müslüman ziraatçıların gece tarlalarına giderek buldukları alet ve edevatı kırıp yarmakta oldukları ve bununla

Müslümanları ziraat yapmaktan alıkoymayı amaçladıkları bir başka muhabirin bildirdiği haberdır (Hilâl, S.71:2; S.72:2).

Hilâl gazetesi yerli ve yabancı basından haberleri de yayınlayarak hem haber ağını genişletiyor, hem de bu sayede birçok olayı takip etme imkânı buluyordu. Hilâl; Türkçe gazetelerden oldukça istifade etmekteydi. Özellikle vilâyet dışı gelişmelerden bu sayede haberdar oluyor, halkı da bunlardan haberdar ediyordu.

Mesala, Şarkî Rumeli’de Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasına nifak sokarak bölgeyi karıştırmak isteyen iki Bulgar hakkındaki bilgiler bir Rum gazetesi olan Manastır’dan alarak aktarır (Hilâl, S.68:3).

Diğer yandan hayvancılıkla ilgili özellikle iyi bir at yetiştirilmesi konusunda, Ziraat gazetesinden, Vakit gazetesinin naklen almış olduğu yazıyı aynen yayınladı. Burada yeni doğan bir tayın doğuşundan yetişkin at olana kadarki zaman içinde yapılması gereken bakım ve besleme bilgileri aktarılır. Aynı şekilde alınan bir diğer yazıda; çavdar yetiştiriciliğiyle ilgili bilgiler verilmektedir. Çiftçiye, çavdar çeşitlerinin iyi cinsleri hakkında bilgi verilirken bunların yetiştirilmesiyle ilgili metotlar da sıralanmaktadır (Hilâl, S.4:4).

2. YAŞADIĞI SIKINTILAR

Gazete, okuyucuları tarafından abone bedellerinin ödenmemesi sonucu ciddi mâli sıkıntılar yaşamıştır. Abonelik vilâyet içi ve vilâyet dışı olmak üzere iki şekildedir. Vilâyet içi abonelik bedeli; yıllık 80, altı aylığı 45 ve üç aylığı 25 sim mecdiyedir⁹. Vilâyet dışına seneliği 100 ve altı aylığı 60 sim mecdiye olarak belirlenmiştir. Buradan vilâyet dışı için üç aylık abone uygulamasının yapılmadığı görülmektedir. Normal satış şartlarında ise gazetenin bir nüshası 2 kuruştur.

⁹ Abdülmecidin tahta çıkışının on altıncı yılı dolayısıyla 1884 de onun adına basılan bu gümüş mecdiyeler halk arasında “beyaz mecdiye, sim mecdiye olarak anılmıştır. Abdülmecid’in cülusunun ilk yıllarında piyasada bol miktarda değişik türde bir kısım mağşuş sikkeler bulunmasından dolayı piyasadaki karışıklığı gidermek için basılmıştır (DİA, 2003:239). 20 kuruş değerinde olan bu paranın ön ve arka yüzünde yeralan tuğra ve yazı, defne dalı yıldızlarının yerine, uçları birbirine bitişik 12 ay-yıldız motiften oluşan bir bodürle çevrelenmiştir (Tekin,1999:175).

Gazetenin abone bedellerini tahsil edememesi gazeteye sıkıntı yarattığından bunun için abone bedellerinin ödenmesi konusunda zaman zaman yazılar yazmak zorunda kalır. Bu konuyla ilgili bir ilanda; gazeteye abone olan abonelerin abonelik bedellerini ödemediğini ve bu yüzden gazetenin sıkıntıya düştüğü belirtilerek, bunun için tahsildar çıkarılmaya mecbur bırakılmaksızın abonelik bedellerinin ödenmesi ricasında bulunulur. İstanbul'daki abonelerine hitaben rica mahiyetinde yazdığı yazılarda abone bedellerinin İstanbul'da Osmanlı Kırathane Müdürü Sırakim Efendi'ye verilmesi istenir. (Hilâl, S.43:1; S.54:1; S.70:1; S.43:1; S.54:1; S.70:1).

Yaşanan tahsilât sıkıntılardan dolayı olsa gerek 11 Kasım 1884 tarihinden itibaren vilâyet içi üç aylık aboneliklerinde kaldırıldığı görülüyor. Günümüz gazeteleri gibi tirajı olmadığı düşünülürse gazetenin abone bedellerini tahsil edemediğinde yaşayacağı maddi sıkıntıyı tahmin etmek zor olmasa gerektir.

İncelediğimiz nüshalarda gazeteye nakdi bir yardım olmayıp sadece Şurâ-yı Devlet Azâsı'ndan Ali Haydar Bey, Şarkî Rumeli'de bir Türkçe gazetenin çıkmasını çok istediğinden, Hilâl gazetesinin kendilerinden istedikleri matbaa makinesi yardımında bulunur. Ali Haydar Bey orada bir Türkçe gazete çıkarılması gerektiğine inandığından bu konuda daha önceden bir talimat verir. Halkın gelişmelerden haberdar olmasını ve aydınlanmasını ister. Hilâl gazetesi Ali Haydar Bey'in bu yardım ve gayretlerinden dolayı ona bir teşekkür yazısı yayınlamayı ihmal etmemiştir (Hilâl, S.1:2).

Öte yandan imzasız ve mühürsüz gönderilen yazılar gazete için bir sıkıntı kaynağı olup gazete bu yazıları dikkate alıp yayınlanmaz. Hatta isimleri açıklanmayan bazı kendini bilmezlerin edep sınırını aşması ayrı bir üzücü olay olmuştur. Dikkat çeken bir başka nokta ise edep sınırlarını aşan bu kimseler hakkında hiçbir kanuni yola başvurulmamasıdır.

Hasköy'den olup ismi açıklanmayan bir vatandaşın, İslâm müfettişleriyle ilgili önemli bir konuda yazı göndermesine rağmen mühür ve imzası olmadığı gerekçesiyle haberin içeriği verilmeyerek her ne olursa olsun imzası ve mührü olmayan yazıları yayınlamayacağını duyurmaktadır. Bununla ilgili olarak Hilâl; "Eğer gerçekten bir sıkıntıları varsa imza, isim ve tarihleriyle göndersinler, biz

yayınlayalım” diyerek okuyuculara bu konuda ne kadar karalı olduklarını göstermektedir (Hilâl, S.69:2; S.6:4).

Vilâyet dışı posta işlerinde de başta Müslüman ahali olmak üzere gazete de problemler yaşamaktadır. Çünkü posta memurlarının geneli Bulgar memurlardan olduğundan Müslümanların işlerini sekteye uğratıp özellikle haberleşme işlerini engellerler.

Örneğin Edirne ve Selanik Vilâyeti ile Hasköy sancağındaki okurlar son birkaç haftadır abone oldukları Hilâl gazetesinin ellerine ulaşmadığı yönünde şikâyetle bulunan bir yazı ulaştırırlar. Hilâl, buna cevaben; gazetenin Filibe’den zamanında gönderildiğini fakat sorunun posta memurlarından kaynaklandığını açıklar. Bu sebeple posta memurlarının görev ve vazifelerini yerine getirmesi konusunda ricada bulunur (Hilâl, S.68:1).

3. DÖNEMİN OLAYLARININ YANSIMASI

En ücra köşelerdeki gelişmelerden merkezdeki gelişmelere kadar yer veren gazete; en küçük ayrıntıları dahi göz ardı etmemektedir. Özellikle göç olaylarına daha çok önem veren gazete göçe sebep veren her olayı aktararak alınması gereken muhtemel önlemleri de sıralar. Gazete bu konuda çok sayıda nasihat, birlik-beraberlik, vatan muhabbeti gibi konulara değinerek göçlerin önünü almaya çalışır. Meclis çalışmalarından eşkıya olaylarına, seçimlerden nüfus sayımına, tayin ve terfilerden mekteplere, vergi sorunlarından askerlik hizmeti ve adalet gibi Müslüman ahalinin yaşadığı tüm sorunlara yer verir. Bunun yanı sıra diğer milletlerin durumu da ihmal edilmeyip gazetede yerini alır. Bununla da kalmayan gazete tarım ve hayvancılık konusunda çiftçilere öğreticilik görevi de sürdürmektedir.

Göçlerin artmasından dolayı endişelenen gazete bunun önüne geçmek ve halkı olumsuzluklara karşı mücadele yolunda onlara vatan sevgisini aşılarmaya yönelik bir çağrı niteliğinde yazılar yazar. Hilâl, bu toprakların ataları Osmanlıdan¹⁰ kaldığını,

¹⁰ Babıâli 1879-1885 Bulgaristan prensliği ve özellikle Şarkî Rumeli’de Türk nüfus nispetini korumaya çalışmıştır. Diğer taraftan Türk köylerine gönderdiği tahriratlarla; ‘göçün halkın perişan olmasına, mal ve mülkünü yok pahasına satarak, zarara uğramasına, sebep olacağını duyurmuştur.

Padişahın isminin zikredildiği her yerin kendi vatanları olduğunu; eğer bu yerleri terk ederlerse buraların kâfir vatani olacağını açıklar. Gidecekleri yerlerde de buradakine benzer sıkıntıların olacağını, ancak önemli olanın bu sıkıntılardan kaçmak değil, beraberce bu sıkıntıları çözüp üstesinden gelerek huzur ve refaha kavuşmak gerektiğini anlatır (Hilâl, S.10:1). İlerleyen zamanlarda Hilâl, göçleri eskisi gibi eleştirmeyip çok da haksız bulmamaktadır. Ancak bu konudaki yumuşamanın yanlış anlaşılması korkusuyla olmalı ki yine de her şeye rağmen sabredip bu toprakların kolay kolay terk edilmemesini ister.

Diğer yandan Eğitim konusunda ise, Avrupa'nın eğitimde ilerlediği ve göz kamaştırıcı hale geldiği anlatılarak vilâyet'te bundan on beş sene öncesine göre eğitimin çok daha iyi durumda olduğunu dile getirir. Müslüman ahalinin eğitimde geri kalmasında ahalinin yeni usullere göre eğitim anlayışını benimsememesi ve maddi imkânsızlık gibi unsurlar yeralmıştır. Fakat ilarlayan zamanlarda kendini yetiştirmiş hocaların¹¹ eğitime her geçen gün katkılarının artması gazeteyi umutlandırır.

Kuşkusuz ki eğitimle ilgili daha birçok sıkıntılar vardır. Müslüman mekteplerine verilmesi gereken paraların Milli Eğitim Müdürlüğü'nce ödenmemesi gibi daha birçok sorun bulunmaktadır; ancak bunların hepsinden burada söz etmek mümkün değildir. Onca dış sorunlara rağmen içerde birlik olunması gerekirken bir de Müslüman ahalinin yeni usullere göre yapılan eğitime karşı çıkararak yarattığı sorun

Yerleştirilecekleri yerlerin havasına uyum sağlayıncaya kadar çeşitli hastalıklara yakalanma riskinin olduğu üzerinde durulur. Bu yüzden göç fikrinden vazgeçilmesini ve yurtlarında işleriyle güçleriyle meşgul olmalarını' istemiştir (İpek, 1999: 150-151). Halk Osmanlının bu tutumundan memnun olmamış ki, Fransa'nın İstanbul büyükelçisi Marquis' de Noailles'e bir dilekçe yollamışlardır. Bu yazıda: Doğu Rumeli'de halka yapılan haksızlık anlatılarak yeni kadastro kanunu ile halkın emlakine el konulabileceği ve halkı göçe zorlayacağı anlatılır. Bu haksızlığın önüne geçilebilmesi için Vilâyet ve Osmanlı makamlarına yapılan müracaatlardan sonuç alınamaması üzerine büyük devletlere başvurulduğu görülmektedir. (Şimşir, 1989:110).

¹¹ Şarkî Rumeli Vilâyeti'ndeki İslam mekteplerinin karşılaştıkları en büyük sorunlardan biride, muallim temini ile ilgilidir. Zira Rüştiye ve İptidaiye mektepleri için uygun öğretmenlerin bulunamaması, bulunsa bile o mahaldeki cemaat sandığının, muallim maaşını karşılayamaması yüzünden Babîâli'nin yardımlarına müracaat edilmiştir. Mekteplerde okutulacak kitapların temini ile ilgili de aynı sorunlar yaşanmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz (Aydın, 1992: 224-226).

tarafımızca daha dikkat çekici bulunmuş, bu tür sorunlarla uğraşılmak zorunda kalınmıştır.

Hilâl, vilâyet dâhilindeki olaylarla sınırlı kalmayıp hemen hemen dünyanın her tarafındaki gelişmelerden okuyucularını haberdar eder. Avrupa ve birçok dünya ülkelerindeki demir yolu hatlarının mesafesinden, nüfus sayılarına ve hangi ülkenin ne kadar nüfusu olduğuna dair bilgiler verir. Avrupa'daki kadınların çalışma hayatına girmelerine örnekler verilerek nerelerde hangi görevi yaptıkları ve nüfuzları hakkında okuyucularını haberdar eder.

İngiltere ve Rusya'nın, Afganistan ve Hindistan'daki nüfuz mücadelelerinden bahsedilerek bu iki devletin Müslümanlara yaşattıkları sıkıntılar üzerinde de durmaktadır. Diğer yandan Bulgaristan Prensiği'ndeki gelişmelere de değinilerek Bulgaristan'daki soydaşlarından, halk haberdar edilmektedir.

Mesela, Bulgaristan hükûmeti, Bulgaristan'da bulunan müftüleri görevden almış, bunun üzerine bazı müftüler Osmanlı'ya göçe başlamışlardır. Buradaki Müslüman ahali ve Osmanlı Devleti bu davranış üzerine hem Bulgaristan hükûmetini hem de Büyük Devletleri protesto ederler. Daha sonra Osmanlı Devleti görevlerine son verilen müftülerin derhâl görevlerine alınmasını talep etmiş, bu talebin reddi durumunda oradaki Müslümanların hukuku için tedbir alınacağını duyurmuştur (Hilâl, S.32: 3; S.33:2).

Diğer yandan Varna dolaylarında Bulgarlar, Rumlar aleyhinde zor ve şiddet kullanma dozunu her geçen gün artırdıklarından bu durumdan rahatsız olan Müslüman ahali de oradan göç etmeye karar verir. Çünkü Bulgarların ileride kendilerine de saldırmalarından endişelenirler. Bunun için lazım gelen tedbirleri almak üzere aralarından seçtikleri kişilerden bir heyet oluşturup Atina hükûmetine göndererek kendilerine Tırhala dâhilinde yerleşmek için elverişli bir arazi verilmesini talep ederler (Hilâl, S.5:4).

Varna dolaylarındaki gelişmeleri gözler önüne seren gazete, buradaki Müslümanların da yaşadığı sorunları aktarır. Bu durum şunu göstermektedir ki; Bulgarlar kendilerinin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, kendilerinden başka

hiçbir unsura tahammül edememektedirler. Tepkilerini yalnızca İslam ahalisine değil, kendilerince yabancı gördükleri diğer milletlere de göstermişlerdir.

4. HİLÂL GAZETESİ HAKKINDA BAZI GÖRÜŞLER

Hilâl gazetesinin yazılarından anladığımıza göre; Türk gazetelerinde Hilâl hakkındaki görüşler olumlu olup öteden beri Şarki Rumeli'nde böyle bir gazeteye ihtiyaç duyulduğu belirtilir ve adeta bu gazetenin hislerine tercüman olduğu vurgulanır.

Bununla ilgili olarak Vakit gazetesi, Hilâl gazetesiyile ilgili çıkardıkları bir yazıda; Hilâl gazetesinin İslâm halkının menfaat, hak ve hukukuna hizmet ettiğinden, Müslüman halkla diğer halkların bir arada güzelce yaşamalarına da katkıda bulduklarından dolayı memnun olduklarını bildirir. Ayrıca öteden beri Şarkî Rumeli'de yapmak istediklerine vasıta olduklarından dolayı ayrıca teşekkür ederler (Hilâl, S.2:2).

Hilâl'in yazdığına göre; Vakit gazetesi gibi Cerîde-i Havâdis¹²de bir teşekkür yazısı gönderir. Buna göre; Şarkî Rumeli'nin merkezi olan Filibe'de çıkarılmaya başlanan Hilâl gazetesinin birinci sayısını gördüklerini ve halkın yararına uygun bulduklarını, bu nedenle tebrik ederek yazın hayatının devamı temennisinde bulunurlar (Hilâl, S.2:2).

Öte yandan Hilâl, ikinci nüshaları çıktıktan sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 1663 numaralı nüshasında, kendileriyle ilgili olarak Şarkî Rumeli'de kanun ve nizamın muhafazâsı yolunda ve vatanın huzur ve refahı için hizmette bulunacaklarına inandıklarını belirten ve gazeteyi tebrik eden bir yazı çıkardıklarından bahseder (Hilâl, S.3:3).

Yabancı gazetelerin Hilâl hakkındaki görüşlerine bir örnek dışında rastlayamadık. Bunun sebebi Hilâl'in çıkmasından pek de hoşnut olmasa gerekler

¹² Osmanlıda ikinci Türkçe gazete olarak William Churchill adında bir İngiliz tarafından çıkarılmıştır. Dış haberlere her zaman önem vererek çevirilere geniş yer vermiştir. On günde bir yayınlanmıssa da sonraları yayın sürekliliği aksamıştır. İlk defa ölüm ilanlarının yayınlandığı gazetenin ilanlar büyük gelir kaynağı olmuştur (Topuz, 1973: 8-9).

Çünkü bugüne kadar yanı başlarında muhalif bir Türk gazetesi yer almamıştı. Hilâlin aktardığına göre; sadece Mariçe gazetesinin 548 numaralı nüshasında Hilâl gazetesini tebrik ederek yayınlarının devamını dilediği yazıya rastlayabildik (Hilâl, S.4:3).

Gazetelerin yanı sıra Eski Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi Hilâl gazetesine bir kutlama yazısı göndererek şarkî Rumeli’de hizmetlerinin devamını dilemiştir (Hilâl, S.1:3).

Hilâl, kendileri için çıkarılan tebrik ve teşekkür yazılarına istinaden çıkardığı bir teşekkür yazısında, meslektaşlarının yazılarının kendilerini çok memnun ettiğini yayınlarının devamı temennisini dilemelerine karşılık, yayınlarının devam ettiği sürece bu gazetelerinde kendilerinden memnun kalacağını belirtir (Hilâl, S.2:3).

I. BÖLÜM

KURUMLAR

A. İDARİ YÖNETİM

13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Anlaşması, Ayastefanos Anlaşması ile tesis edilmiş olan 163.965 km² Büyük Bulgaristan'dan Şarkî Rumeli ve Makedonya'yı alarak Osmanlı'ya vergi veren 63, 972 km² bir Bulgaristan Prenslığı haline dönüştürmüştür. Şarkî Rumeli ise Osmanlı Devleti'ne iade edilen 32.594 km² bir eyalet haline getirilmiştir. Şarkî Rumeli doğudan Karadeniz, kuzeyden Bulgaristan, batıdan Bulgaristan, Selanik ve Edirne vilâyetleri ile çevrilidir (Aydın,1992: 17-18).

Şarkî Rumeli Vilâyeti, siyasî ve askerî bakımdan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlı olup Hıristiyan vali tarafından bir vilâyet olarak idare edilecektir. Vali, Avrupa Devletlerinin kararı ve Babıâli'nin tasdiki ile beş seneliğine tayin olunacaktır (Aydın,1992: 17). Gerek Şarkî Rumeli'de doğan gerekse 1 Ocak 1887'den önce vilâyette oturan bütün Osmanlı tebaası, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin yerlisi sayılacak ve bu hususla ilgili haklardan yararlanabilecektir (Aydın,1992: 45). Vilâyet merkez idaresi valinin yönetimi altında;

1. Müsteşar ve Dâhiliye Müdürü
2. Adliye Müdürü
3. Maliye Müdürü
4. Ziraat, Ticaret ve Nâfi'a Müdürü
5. Maarif Müdürü

6. Milis ve Jandarma Kumandanı olmak üzere altı il idare şube başkanı tarafından yürütülecektir (Oğuz, 1986: 92).

Mülki Taksimat olarak vilâyet altı sancak ve yirmi sekiz kazadan meydana gelecektir. Bu sancaklar, Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin de merkezi olan Filibe¹³ ile Tatarpazarcığı¹⁴, Hasköy, Eski Zağra, İslimye ve Bergos'tur (Aydın,1992: 59).

Sancaklar, başlarında bulunan mutasarrıflar tarafından idare edilmektedir. Mutasarrıfın bir muavin ile üç üyeden meydana gelen bir Sancak Meclisi vardır. Bu meclis üyeleri, vilâyet müsteşar ve dâhiliye müdürünün teklifi üzerine vali tarafından tayin edilmektedir (Aydın,1992: 60). Mutasarrıf, meclis ve komisyon kararını uygular veya bu kararlarda kanunlara açık aykırılık görürse iptali yoluna gidebilmektedir. Mutasarrıfın en önemli görevlerinden biri de sancağın merkez kazası kaymakamlığını yürütmesidir (Oğuz, 1986: 103).

1. VALİLİK

Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin ilk valisi Aleko Paşa'dır. Aleko Paşa tam olarak adil bir yönetim sergileyememiştir. Yönetiminden ne Bulgarlar, ne Müslümanlar ne de diğer milletler tam olarak hoşnut olmuşlardır.

Aleko Paşa'nın beş yıllık görev süresinin sonuna geldiği günlerde görevinin uzatılıp uzatılmama tartışmaları da beraberinde gelmiştir. Hiâl gazetesi, bu konuyla ilgili olarak bazı Bulgar gazetelerinin görüşlerini aktarır. Buna göre; Ojna Bulgaria ve Suedenina gazeteleri valinin yönetiminden memnun oldukları yönünde fikir beyan

¹³ Beş kaza, zaman zaman sayısı değişen on kadar olan nahiye ve birçok köyden meydana gelen Filibe şehrine (Oğuz, 1986: 72) Türklerce "Filibe" Bulgarcada "Plovdiv" diye adlandırılan bu büyük yerleşim merkezine, Batılılar kurucusu veya imar edicisinin adına izafetle "Philippolis" adını vermişlerdir. Türkler bu şehri fetih edince önceleri şehrin adını "Filipo", "Filbu" şeklinde telaffuz etmişler ve sonra "Filbe" ve "Hülbe" diye telaffuzda bulunmuşlardır. 1878 Tür- Rus Savaşından önce Filibe tam bir Türk şehri olarak yaşayan ve dış görünüşü, iç bünyesi halkının kılık kıyafeti ile bir Anadolu şehriden farksızdır. Şehrin ortalama nüfusu kırk- elli bin civarında olduğu için büyük şehir sayılmakta ve nüfus yoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır (Balkanlı, 1986: 79-131).

¹⁴ Şarkî Rumeli Vilâyetinin en batıdaki sancağı olup Filibe-Sofya demiryolu üzerinde ve Meriç'in sol sahilinde Gözlü çatı'nın Meriçle birleştiği yerde kurulmuştur. Bitki örtüsü yönünden Filibe'ye benzerlik gösterir, pirinç ve pamuklarıyla ünlüdür. (Oğuz, 1986: 76). Aynı zamanda ticari bir şehir konumunda olan Tatarpazarcığı'nda bağ, tütün, sebze ve meycilik de gelişmiştir (Balkanlı, 1986: 150).

ederler. Ojna “ Devletlû Aleko Paşa hazretleri Şarkî Rumeli’de vali olarak kalacak eğer kalmayacaksa vilâyet de ebedi kalmayacak” diyerek, Suedenina da benzer şekilde “Vali bulunduğu müddetçe Şarkî Rumeli de bâkî kalacak” demek suretiyle valiyeye destek çıkmışlardır (Hilâl, S.18:2).

Buna karşın Moniteur Oriental¹⁵ gazetesinden Hilâl’in aktardığı haberde başta Almanya ve Rusya olmak üzere birçok Avrupa Devleti Aleko Paşa’nın görev süresinin uzatılmasına karşı çıkmaktadır (Hilâl, S.18:2). Öteyandan görev süresi dolan Aleko Paşa Dersaadet’e çağırılmıştır. Yeni vali atanıp atanmayacağı tartışmaları bununla iyice hızlanmıştır. Bu noktada Hilâl, valiyle ilgili bir değerlendirme yapmıştır. Aleko Paşa zamanında beş yıl boyunca Müslümanların Bulgarlarla eşit tutulmadığını, hukuk kurallarının Müslümanlar için ayrı; Bulgarlar için ayrı işlediğini söyler. Gerçi bu uygulamaların çoğuna valinin engel olmak istediğini; ancak dirayetinin buna yetmediğini belirtir. Bu nedenle Babıali’den bu durumları göz önünde bulundurarak bir vali atamasını ummaktadır (Hilâl, S.21:1). Diğer yandan bununla ilgili olarak Mariçe gazetesinden aktardığı ve birçok Bulgar gazetelerinde de aynı haberlerin yazıldığını beyan ettiği bir haberde Aleko Paşa’nın görev süresinin uzatılması yönünde Müslümanların Babıâli’ye bir heyet

¹⁵ Takvim-i Vekayi’in Fransızca nüshası olup, Türkçesiyle aynı zamanda yayınlanmıştır. Türkçe ve Fransızca nüshalarda birçok yazılar aynen bulunmasına karşın bazı konular ise tamamen farklı yazılmıştır. Hasan Refiğ Ertuğ, Takvim-i Vekayi’nin günümüze ancak birkaç Fransızca nüshasının ulaştığını, dolayısıyla bugün itibarıyla Fransızca nüshaların tam bir koleksiyonunun olmadığını belirtir (Ertuğ, 1970:153); İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi ise, II. Mahmut’un isteği ile yayın hayatına başlamıştır. Fransız asıllı Alexandre Blacque’nin yardımı ile vakanüvis Esad Efendi’nin yöneticiliğinde ilk sayısı 1 Kasım 1831 çıkmıştır. Düzensiz aralıklarla çıkan gazete bazı yıllarda 8 kez, bazı yıllarda ise 46 kez yayınlanmıştır. İlk sayısı 5.000 nüsha basılarak, devlet büyüklerine, ulemaya, yüksek rütbeli memurlara, taşradaki eşrafa ve elçiliklere gönderilmiştir. Bugünkü Süleymaniye ile Bayezid Sementi arasında faaliyete geçirilen Takvimhane-i Amire matbaasında basılan Takvim-i Vekayi, iç haber, dış haber, bilim, askeri işler, din adamları atanması ve ticaret ile fiyatlardan meydana gelen altı kısımdan oluşmaktadır. 1861’den sonra resmi belge, yasa ve tüzükleri yayımlayan resmi bir gazeteye dönüşmüştür. Rumca, Ermenice, Arapça ve Farsça olarak da basılan Takvim-i Vekayi, 4608. sayısından sonra TBMM Hükümeti tarafından verilen Resmi Ceride adını almıştır. Resmi Ceride ise, 763. sayısından sonra Resmi Gazete adıyla günümüze kadar gelmiştir (Toruk, 2008:81-82).

gönderdikleri duyurulmuştur. Hilâl gazetesi bu haberin yanlış ve uydurma bir haber olduğunu açıklayarak bu haberlerle ne yapılmak istendiğini anlayamadıklarını beyan eder (Hilâl, S.21:1). Bu haberlerle Müslümanların isteği doğrultusunda vali atanıyor, yanlış davranılıyor gibi gösterilerek vali atanması noktasında Osmanlı Devleti üzerinde kamuoyu baskısı oluşturulması düşünülmüş olmalıdır. Bununla Avrupa Devletlerine kendi çıkarlarına uygun bir vali atanması yönünde hareket ettikleri kuvvetle muhtemeldir.

Vali Aleko Paşa'nın yerine Gavril Paşa'nın geçmesine muhalefet eden Fransa dâhil bütün Büyük Devletler rıza göstermişlerdir (Hilâl, S.23:3). 19 Mayıs 1884 tarihinde Osmanlı Devleti sadrazâmlık makamından gönderdiği bir telgrafla Şarkî Rumeli'ye Gavril Paşa'yı¹⁶ vali olarak tayin eylemiştir. Bu atamadan hem Müslümanlar hem de Bulgarlar memnun olmuş, Filibe Belediye bahçesinde gece yarısına kadar şenlik yapılarak, Vali Gavril Paşa'nın hem Türkçe hem de Bulgarca yaptığı konuşmalardan sonra dağılmıştır (Hilâl, S.24:1). Daha sonra Gavril Paşa Dersaadet'te padişah huzurunda kabul olunarak kendisine Mecidî Nişân¹⁷ verilmiştir

¹⁶ Aslen Bulgar olan Gavril Paşa'nın doğum tarihini Mahir Aydın 1822 veya 1824 tarihini vermekle beraber doğum yerini de Kazan olarak vermişse de, (Aydın,1992: 120) aslında Gavril Paşa miladi 1820'de Türkçe Kazgan, Bulgarca Kotil isimli küçük bir kasabada doğmuştur. İyi öğrenci yetiştirmekle ünlü Ranyo Popoviç isimli hocadan ilim almış, ilköğrenimini bu kasabada tamamlamıştır. Gençlik yıllarında Dersaadet'te eğitim yaparken zekâsı, azim ve başarılarıyla devlet erkânından bazılarının dikkatini çekmiş 1838'de hukuk tahsili için Paris'e gönderilmiştir. Burada aynı zamanda Fransız Edebiyatı'na da ilgi duyduğundan edebiyat ilmini geliştirmiş ve Bulgar dilinin ıslahı üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Aleko Paşa'nın babasıyla Sisam Adası'na gitmiş ve orada altı yedi sene Aleko Paşa'nın babasının vekili sıfatıyla bizzat yönetimde de görev almıştır. Adliye meclisinde azâlık yaparken aynı zaman da hukuk mekteplerinde hukuk derslerine girmiştir. Franklin Esareti, Lasajamas Dübun Rişar adlı kitaplarla beraber birkaç da makale kaleme almıştır. 1861 yılına kadar yazârlık işleriyle uğraşarak Büyük Bulgar Tarihini neşretmiştir. Daha sonra Vilâyet Dâhiliye Müdürü vasıtasıyla müsteşarlığa tayin olunmuştur. Daha sonra Rütbe-i Bâlâ (Osmanlı İmparatorluğunda Rumeli ve Anadolu Kazaskerliğinden sonra gelen en büyük rütbedir.) rütbesi verilmiştir. Valiliğe atandığı güne kadar müsteşarlık görevinde ve bu rütbede bulunmaktaydı (Hilâl, S.24:2- 3).

¹⁷ Abdülmecit zamanında çıkarılan bu nişan; İlmiye askeriye mensuplarından üstün hizmet gösterenlere verilirdi. Kayd-ı hayat şartıyla verilen nişanın beşe kadar sıralanan rütbe ve dereceleri vardır (Artuk, 1999:154-155).

(Hilâl, S.28:2). Dönüşünde de Müslüman ve Hıristiyan cemaatlerin de katıldığı büyük bir törenle karşılanmış, tören ve protokolden sonra kiliseye giderek dua ettikten sonra görevine başlamıştır (Hilâl, S.30:1).

2. KAYMAKAMLIKLAR

Merkezi, aynı zamanda sancak idaresine de merkez olan kazalardan başka, vilâyet dâhilindeki her kaza, mutasarrıf ile Sancak Büyük Meclisi'nin düzenleyecekleri deftere göre, vâlinin tayin edeceği bir kaymakam tarafından idare olunacaktır. Bu kaymakam mutasarrıfların verdiği emirler hakkında, tedbirleri almakla yükümlüdür. Zabıta kuvvetlerinin başı olan kaymakam, aynı zamanda asayişten de sorumludur (Aydın,1992: 65). Şarkî Rumelide Kaymakamlar, Türk ahâliye çektirdikleri sıkıntılar bakımından ön plana çıkmıştır. Asayişten sorumlu olmaları hasebiyle emirlerindeki görevlerini kötüye kullanarak huzursuzluklar çıkartmak suretiyle Türkleri, Şarkî Rumeli'den göçe zorlama amaçlarıyla hareket etmişlerdir. Bununla beraber seçimlerde çeşitli hilelere de başvurmaktan geri durmamışlardır. Buna karşın halkı hoşnut tutan kaymakamlar az da olsa yok değildir. Fakat huzur ve asayişin teminin de son derece yetersiz kalmışlardır.

İslimye'de Türk halkını verdiği sıkıntılarla iş göremez duruma getiren İslimye Mutasarrıfı hakkında Filibe'ye bir elçi gönderilerek şikâyette bulunulmuştur (Hilâl, S.21:2). Abraşlar Kazası Kaymakamı Ostoniyeveski bunca zamandır bir arada yaşayan Müslüman ve Hıristiyanlar arasına nifak sokarak bu birlikteliği parçalamak istemiştir. Müslümanları göçe zorlamış bazen de göç için teşvik etmiştir. Kötü yönetimi herkesi huzursuz ettiğinden görevden alınarak yerine ehil birisinin atanması yönünde otuz altı köy ahali tarafından hükûmete dilekçe verilmiştir (Hilâl, S.33:1). Dilekçeleri dikkate alan hükûmet, inceleme yapmak üzere bir komisyon oluşturup Abraşlar'a göndermiştir. Komisyon incelemeleri sonucunda şikâyetlerin doğruluğunu onaylamıştır. Hakkında komisyon oluşturulmasına sinirlenen kaymakam, buna sebebiyet verdikleri gerekçesiyle köy muhtarlarını hapse attırır (Hilâl, S.37:2). Ostoniyeveski görevden alınmış ancak yerine atanan Serberof Efendi uygulamalarıyla Ostoniyeveski'yi aratmıştır. Bunun üzerine tekrar Müslüman ve

Hıristiyan ahali şikâyetlerde bulunmuş, tekrar bir inceleme başlatılmışsa da bir sonuç çıkmamıştır (Hilâl, S.50:3).

Ahyolu'ndan Hıristiyan bir vatandaşın Ahyolu Kaymakamı Anastas Papasavol hakkında Hilâl'e gönderdiği haber daha ilginçtir. Papasavol Efendi 1882'deki muavin seçimlerinde seçimi iki defa 1883'teki seçimlerde de üç defa tekrar ettirmiş, buna rağmen ekseriyeti kazanan Türk muavinlerini dikkate almayarak kendi adamlarını muavin tayin eylemiş ve adliyeden tasdik ettirmiştir. Gözeği köyünde Türk ahalinin tarlalarını öteye beriye peşkeş çekmiştir. Türk ahali durumu şikâyet etmiş, yapılan inceleme sonucunda suçlu bulunmasına rağmen Nafi'a Müdürü Volkoviç tarafından torpil yaptırılarak tekrar kaymakam olarak atanmıştır (Hilâl S.22:3). Bunun üzerine Türk ahali resmi kurumlara daha çok şikâyet dilekçeleri vermiştir (Hilâl, S.30:2). Buna Hıristiyan ahalinin şikâyetleri de eklenince içişleri müdürü inceleme başlatmış; ancak bir netice alınamamıştır. Diğer yandan Papasavol odasına Rus Çarlarının resimlerini astırır. Bunlarla da kalmayarak valinin şehre gelişinde tören kutlamaları için toplanan paraları tören hazırlıkları için harcamayıp kesesine indirmiştir (Hilâl, S.31:2). Bu durumlardan cesaret alan Karlova Kaymakamı Karlova'da bir Müslüman düğün alayında ay yıldızlı Türk Bayrağı'nı jandarmaları göndererek aldırıp yırttırmıştır. Müslümanlara "Burada Osmanlı Bayrağı taşınmaz, isterseniz bir Rus bayrağı alınız" deme cesaretini göstermiştir. Şimdiye kadar hakkında yapılan şikâyetlerden aleyhinde hiçbir şey yapılmamıştır (Hilâl, S.64:1).

Hilâl gazetesinin Tercüman-ı Hakikat gazetesinden aktardığı haberde, Celili Kaymakamı Mehmet Bey, Jandarma komutanı ve beraberindeki askerlerle Şarkî Rumeli'ye bağlı olmayan Rodop Dağı'nın eteklerindeki on yedi köyden biri olan Mağla? köyüne gitmiştir. Mehmet Bey ilk iş olarak burada zor kullanarak ihtiyar ve muhtar heyetini seçer. Ne olursa olsun burayı Şarkî Rumeli'ye katacağı yönündeki açıklaması tepkiyle karşılanır. Çünkü çok az sayıda Pomak¹⁸ bulunmakla beraber köy

¹⁸ Abdülhaluk Çay, "Bulgaristan Türkleri" adlı makalesinde Pomaklar'ın Türk olduğunu belirtir. Pomak adıyla bilinen bu Türkler, bugün hala Bulgaristan'ın Rodop bölgesinde yaşamaktadırlar. Pomak Türkleri, XI, XII ve XIII. yüzyıllarda çeşitli sebeplerle bölgeden Anadolu'ya göç eden Türkmen ve Yörük Türk guruplarının torunlarıdır. Bizas, XI. Yüzyıllarda kuzeyden gelen Slav

halkının tamamına yakını Türklere oluşturmaktadır ve Bulgarların Şarkî Rumeli de Türklere yaşattığı sıkıntıyı iyi bilmektedir. Kaymakam tepkilerin etkisiyle beraber buradan ayrılmak zorunda kalır. Geri dönmesinde kendisinin bir Aleko Paşa taraftarı olması ve Gavril Paşa'nın eski memurları azletme çalışmalarından korkması da etkili olmuştur (Hilâl, S.48:2). Peştere Kaymakamı, Peştere'nin Yeni Mahallesinde oturan Mehmet oğlu Mustafa adlı balık tüccarını balık satarken bu mevsimde balık avlamak yasak diyerek balık satmasına müsaade etmeyerek tutuklattırır. Adamcağız balıkları satın aldığı şahitleriyle ispat etmesine rağmen kaymakamın emriyle sabaha kadar nezarete tutulur. Sabahleyin balıkları jandarma gözetiminde satmasına müsaade edilir. Satılan balıklardan elde edilen paranın bir kısmını kaymakam alır. Hilâl, bu mevsimde balık avlamanın serbest olduğunu ve bu balıkların Şarkî Rumeli sularında yakalandıklarını söyleyerek zavallı adamın bu şekilde mağdur edilmesini şiddetle eleştirir (Hilâl, S.54:2).

Bu kadar kötü yönetim sergileyen kaymakamların yanında, sergiledikleri yönetimle hangi dine ve millete mensup olursa olsun herkesi memnun etme başarısını gösteren kaymakamlara da rastlamak mümkündür. Bunlar arasında buldukları bölgede ayırım yapmadıklarından herkesin takdirini kazanmış Bulgar ve Türk kaymakamlar vardır.

Mesela Karlova Kaymakamı Barakolof bunlardan biridir. Halkın ve hükûmetin işlerini güzel bir şekilde yürüttüğünden hem Türk hem de Bulgar ahalinin takdirini kazanmıştır (Hilâl, S.30:2). Kaymakamı çekemeyen entrikacıların şikâyetlerine kaza halkı karşı çıkarak kaymakamın iyi yönetim sergilediği yönünde şahadet ederek teşekkürnameler göndermişlerdir (Hilâl, S.32:2). Keza Kazgan kazasından yedi köy muhtarı ve ihtiyar heyetinin imzalarını taşıyan Hilâl gazetesine gönderdikleri bir

tahlikesine karşı hudutlarını koruyabilmek için Anadolu'ya Selçuklular'ın getirdiği bazı Türkmen guruplarını bölgeye yerkeştirmişlerdi. Bu ilk gelen Türk guruplarına Konyarlar denilmektedir. Konyar Türkleri başlangıçta Hıristiyanlığı kabul etmiş iken daha sonra bölgeye gelen Müslümanlarla kaynaşmaları sonucunda 1350'li yıllarda tekrar Müslüman olmuşlardır.. Bugünkü Pomak Türkleri'nin menşei işte bu Konyarlara' dayanmaktadır. Bugün Rodop bölgesi 25.386 km kare olup Hasköy, Kırçali, kısmen Filibe ile Paşmaklı ve Cumaîbâlâ gibi yerleşim merkezlerinden oluşmaktadır. 1970'li yıllarda bölgenin nüfusu 2.4 milyon olup %75-80 oranında Pomak Türk'ü bulunmaktadır (Çay, 1985: 2-3).

yazıda kazadaki kaymakamları Kristo Bayçof Efendi'nin iyi yönetiminden bahsetmektedirler. Yazıda; diğer kaymakamların Müslüman ahaliye yaşattıkları sıkıntıları Hilâl gazetesinden takip ettiklerini ve bu duruma çok üzüldüklerini anlatmışlardır. Kendi kaymakamlarının on beş yirmi günde bir kazayı ve diğer köyleri dolaştığını herkesin sorunlarıyla yakından ilgilenerek ayırım yapmadığından bahsetmektedirler. Hatta Bulgarlardan kendilerine gelecek en ufak bir zarar karşısında kedisini haberdar etmelerini istediği için kaymakama dualar etmişlerdir (Hilâl, S. 68:2). Diğer yandan Ahi Çelebi kaza kaymakamı Osman Bey ile ilgili olarak hem Bulgar ahali hem de Müslüman ahali kaymakamlarının yönetimlerinden memnun olduklarına ilişkin Hilâl gazetesine birçok yazı göndermişlerdir. Osman Beyin adil ve iyi bir yönetim sergilediği gerekçesiyle herkesin kaymakama teşekkürler ettiğini beyan etmişlerdir (Hilâl, S.78:1).

Şarki Rumeli'de kaymakamların kısa sürede sık sık yer ve kurum değiştirdiklerini görmekteyiz. Kızanlık kaymakamı Yazı İşleri Müdürlüğüne, Yeni Zağra¹⁹ kaymakamı İvanof Efendi Kızanlık kaymakamlığına, Sekban kaymakamı Simof Efendi Yeni Zağra kaymakamlığına, Sekban kaymakamlığına da Sallabaşof Efendi tayin olunmuştur (Hilâl, S.9:2). Eski Zağra Sancağı mutasarrıflığına İliyedef Efendi tayin edilmiştir (Hilâl, S.7:1).Çepelli kaymakamı Mehmet Bey Divan Mahkemesi İdaresinde azâlığa tayin olunmuş yerinede Konuş kaza müftüsü İbrahim Hakkı Efendi kaymakamlığa tayin olunmuştur (Hilâl, S.49:2). İslimye de ise Kaymakam Grekof Efendi görevinden alınıp yerine Karlova kaymakamı İvanof Efendi tayin edilmiştir (Hilâl, S.17:2). Kırcaalide de Kaymakam Mehmet Efendi'ye dördüncü rütbe-i mecdi nişanları verilmiştir (Hilâl, S.19:2).

¹⁹ Yeni Zağra "Zağra Yenicesi olarak tamamen Türkler tarafından XV ve XVI. asırlarda kurulmuş bir kasabadır. Türler yeni kurdukları veya imar ettikleri şehir ve kasabalara yakınlarında bulunan daha küçük merkezlerin adına bir "yenice" ekleyerek ad vermişlerdir (Kızılağaç –Yenicesi, Vardar Yenicesi gibi). Bulgarlar ise kasabaya yeni anlamına gelen "Nova" kelimesini ekleyerek Nova Zarası demişlerdir (Balkanlı, 1986: 167-168).

3. BELEDİYELER

Şarkî Rumeli Türklerine büyük sıkıntı veren kurumlardan biri de belediyeler olmuştur. Düzenledikleri sözde yeni planlarla Şarkî Rumeli Türklerinin arsa ve arazileri gasp edilirken ev, dükkân ve mekteplerini onarmalarına izin verilmemiştir. Mezarlıklar talan edilerek üzerine kilise ve okul gibi yapılar inşa edilmiştir. Mezar taşları da inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır. Geriye kalanların ise Bulgar ahali tarafından sökülerek ev ve duvarlarında inşaat malzemesi olarak kullanılmasına ses çıkarılmamıştır.

Yeni Zağra, Rus Savaşı sırasında yanarak tahrip olduğu için belediye yeni bir şehir planı yapar. Bu plana göre Müslüman mezarlığının bir kısmı yola giderken bir kısmı da inşaat alanıdır. Öte yandan buna karşılık kilise arsaları ve bunların bahçelerinde bulunan mezarlıklar planda korunmuştur. Müslümanlara mahsus olup sağlam kalan on dört minare, camii ve mescit gibi dini abideler ise tahrip edilmiştir. Bununla beraber camii ve mezarlıklar arsa niyetine satılmıştır (İpek, 1999: 143). Vakıf çeşmeleri de tahrip edilerek suyu Bulgar mahallelerine aktarılmıştır (İpek, 1999: 142).

Eski Zağra'da Müslümanlara ait bir arsa belediyenin yaptığı yeni plan sonucunda ellerinden alınarak üzerine Bulgarlara ait bir mektep inşa edilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine Müslüman ahali belediyeyi mahkemeye vererek mektep inşasını durdurur (Hilâl, S.31:1). Fakat belediye reisi, inşaatı inadına devam ettirir. Vali Gavril Paşa bu olay için bir inceleme heyeti gönderir. Müslümanlar arsanın kendilerine ait olduğunu eski plan ve haritaları göstererek ispatlamalarına rağmen belediye reisi yeni planı göstererek durumu kurtarmaya çalışır. Mahkeme olayı incelemeye almışsa da bir sonuç çıkamadığından durumdan faydalanan belediye, Müslümanların protestolarına rağmen inşaatı devam ettirmiştir (Hilâl, S.33:2-3).

Yanbolu'da Hasan Hamdi adlı vatandaş savaş esnasında göç etmeden önce arsasını belediyeye muhafazâ etmesi için verir. Savaş sonrası geri dönen Hasan Hamdi Bey arsasının üzerinde Dimitrof ve Ruskof adlı Bulgarların binalar yaptığını görünce durumu belediyeye haber verir. Fakat belediyenin arsayı bunlara verdiğini öğrenince mahkemeye başvurur. Mahkeme arsanın Hasan Hamdi'ye verilmesi

yönünde karar kılmışken bu iki Bulgar Divan-ı Alî Mahkemesine Hasan Hamdi'yi dava ederler ve oradan lehlerine karar çıkartırlar. Hasan Hamdi, karara itiraz ederek arsayı belediyeye sadece muhafazâ etmesi için verdiğini; bu nedenle arsanın kendisine geri verilmesini istemişse de mahkeme arsayı bu iki Bulgar'a vermiştir (Hilâl, S.81:2).

Karlova kazasında belediye; Müslüman hanelerin duvarlarından söktürdüğü inşaat malzemeleriyle bir hapishane, kaza mahkeme dairesi ve jandarmalara mahsus koğuş binaları yaptırmıştır. Aradan bir seneye yakın zaman geçmesine rağmen belediye zarar verdiği Müslümanların bu duvarlarını yeniden inşa etmemiştir (Hilâl, S.21:1). İnşa etmediği gibi Müslümanların buraları kendilerinin onarmalarına dahi izin vermemiştir. Üstelik Müslümanların arsalarına belediye ve Bulgar ahali ev yapmaya başlamıştır. Müslümanlar kendi arsalarına ev yapmak için belediyeye ruhsat almaya gittiklerinde “ Şimdi oralar genişledi. Ev yaparsanız oralar daralır plan yapıp uygun bir yer göstereceğiz” demişlerdir. Sonra da yaptıkları planla yol kenarındaki Müslüman arsalarına el koymuşlardır. Diğer yandan bütçeden Müslümanlar için paralar az miktarda belirlenmiş, belirlenen miktarlar ise hep eksik verilmiştir. Mesela Bulgar okulları için 100 lira, İslam okulları için 40 lira bütçeden para ayrılmış ancak Müslümanlara 20 lira ödenmiştir (Hilâl S.22:3). Aynı belediye bu sefer Arif Ağa adlı bir Türk vatandaşın dükkân ve arsasını elinden almaya çalışmıştır. Arif Ağa olayı mahkemeye intikal ettirmesine rağmen bir sonuç alamamıştır (Hilâl, S.34:2).

Eski Zağra belediyesi, savaş zamanlarında zarar gören evlerini tamir ettirmek veya etrafını duvarlarla çevirmek isteyenlerle yeni ev yapmak isteyen Türk vatandaşlara ruhsat vermemektedir. Bunun sonucunda çoğunun evi gözünün önünde günden güne harap olmaktadır. Bu sebeple evi olmayanlar büyük sıkıntılar çekmiştir. (Hilâl, S.74:3). Öte yandan belediye, savaşlar nedeniyle göç edenler geri geldiklerinde ev ve arsaları “ Yeni plan çizildi, buralar Bulgar mahalleleridir” diyerek Türk vatandaşlara ait mülkleri geri vermemektedir (Hilâl, S.15:1). Bununla da yetinmeyen belediye bu sefer Müslüman vakıflarına el koymakta, hatta birisinin üzerinde okul inşaatı yaptırmaktadır. Müslümanların durumu kaymakamlığa bildirmesiyle inşaat bir süre durdurulmuşsa da tekrar başlaması üzerine halk valiliğe

şikâyette bulunur (Hilâl, S.27:3). Ayrıca yeni ev yapamayan ve eskisini tamir edemeyen Müslümanlar evleriyle beraber tüm mülklerini Hıristiyanlara ve belediyeye satmaktadır. Bu durumdan hem belediye hem de Hıristiyanlar iyi kâr elde etmektedir. Bunlarla ilgili de şikâyetlerin artması sonucu valilik planının incelenmesi için bir komisyon oluşturulmasına karar verir (Hilâl S.35:2). Valiliğin oluşturduğu komisyon planı incelemesine rağmen bir karar vermemiştir. Seçim vaadiyle duruma çözüm bulacaklarını beyan eden mebuslar ise seçildikten sonra başka bir çare bulacağız diye durumu geçiştirmişlerdir (Hilâl, S.47:1). Bu durumdan iyice cesaretlenen belediye, okul inşaatını hızlandırır. Müslümanlardan alınan evleri Hıristiyanların tamir ettirmesine ve yenisini yapmalarına izin verir. Müslümanlarca buna niçin izin verildiği sorusuna “Size plan var, onlara yoktur” cevabı verilir (Hilâl, S.63:2).

Kızanlık belediyesindeki benzer bir olayda Büyük Çarşı denilen yerdeki Müslümanlara ait dükkânlar Bulgarlarca ele geçirilmiştir. Belediye, çarşının tesviyesi konusunda herkesin arsasından yüzde yirmi yol payı alınmasına karar vererek bir komisyon oluşturur. Başına da bir mühendis tayin edilir. Çarşı arsaları pay edilerek biri Bulgarca diğeri Türkçe olmak üzere iki defter tanzim eder. Herkes dükkân inşası için belediyeden haber ve ruhsat beklerken belediye reisi komisyon dâhil hiç kimsenin haberi olmadan çarşı civarında mağazâlar, panayır mahalleri ve altı medreseyle beraber bazı haneleri de dâhil ederek Eski Zağra’daki gibi bir plan oluşturup Eski Zağra İdare Amiri’ne onaylattırır. Halbuki çarşıda bulunan 493 dükkân arsasından yalnız 92’si Bulgarlara ait iken 152’si vakıflara ve 249’u da Müslümanlara aittir (Hilâl, S. 68:2).

Belediyelerin yanında köylerde bazı muhtarlar da halka sıkıntı yaşatmaktadır. Bunun yanında Hilâl gazetesine Bulgar vatandaşlarca asılsız ve gerçekleri yansıtmayan muhtarları övücü yazılar da gönderilmiştir.

Alaca Mescit Mahalle Muhtarı Perezli Hüseyin, belediye dairesinde azâlardan birine kötü söz söylemiş bunun üzerine muhtarlıktan ihraç edilmiştir. Yeni mahalle muhtarını seçmek için hazırlanan mahalle halkı bu karardan son derece memnun olmuştur. Çünkü muhtar halka da kötü muamele ve hakaretlerde bulunmuştur (Hilâl, S.30:2). Arestuna köyünün Bulgar muhtarı Vasil Çorbacıyan hakkında iyi yönetim

sergilediğine dair Hilâl gazetesine on beş kişinin imzasını taşıyan bir mektup gönderilmiştir. Fakat daha sonra Müslüman ahalden on beş kişinin imzasını taşıyan bir mektupta da, muhtarın kötü yönetiminden bahsedilerek daha önce gönderilen mektubun muhtara yakınlığı olan kişilerce gönderildiğinden söz edilmiştir (Hilâl, S.31:1).

4. MEMURLAR

Şarkî Rumeli Türkleri bütün resmi dairelerde çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Memurlar hangi kurumda olursa olsun ayrımcılık yaparak Müslüman ahaliyi canından bezdirmiştir. Memur atamalarında neredeyse tamamen Bulgarlardan memur atanmış terfilerde de aynı durum sergilenmiştir. Çoğu yerde Rum ve Müslüman memurların görevlerine son verilmiştir. Yazışmalar Bulgarca yapılarak Müslümanlar öz yurtlarında kendi dillerini kullanmaktan mahrum edilmeye çalışılmıştır. Şarkî Rumeli Türklerinin çoğu cahil olduğundan Türkçe yazıyı dahi zor okumaktadırlar. Bulgar memurların uygunsuz davranışları bunlarla da sınırlı değildir. Resmi dairelerinde Rus devlet adamı ve generallerinin resimlerini asma cüretini dahi göstermişlerdir.

Resmi dairelerdeki bu uygulamalar neticesinde Türkler resmi işlerini takip edemediklerinden çeşitli sıkıntılarla karşılaşmış hatta birçok yönden zarara uğramışlardır (İpek, 1999: 135). Bulgar hükûmeti, memurlara bu noktada destek vermiş, yapmak istediklerini memurları vasıtasıyla yaptırmıştır (İpek, 1999: 133).

Şarki Rumeli Vilâyeti'nde toplam iki bin memur vardır. İki yüz bin den fazla nüfusu olan Müslümanlardan yedi yüz tane memur olması gerekirken elli Müslüman memur vardır. Diğer yandan Müslümanlar, Bulgar vatandaşlar gibi memurluğa ilgi duymamaktadırlar. Vali için bile “Kim olursa olsun, hangi milletten olursa olsun” mantığı hâkimdir. Müslümanların bu konulardaki ilgisizliği Hilâl gazetesince eleştiri konusu olmuştur (Hilâl, S.19:1).

Tercüman gazetesinden yapılan bir iktibasta, bu konuya dikkat çekilir. Müslümanlar geçmişte yaşanan sıkıntının Vali Gavril Paşa ile çözüleceğine inanmışlardır. Çünkü Gavril Paşa'nın iyi eğitim almasından yapacağı ıslahatlarla

sorunların çözüleceği umulmuştur. Oysa Vali Paşa'nın sözde ıslahatı, adliye müdürünü azledip yerine ayrılıkçı fikirlere sahip Boşçef Efendi'yi getirmesinden ibaret kalmıştır. Maliyeyi düzeltmesi için Fransa'dan Mösyö Jakin Maliye Müşavirliği'ne getirilmiş; fakat Jakin karşılaştığı sorunlardan dolayı başarılı olamamıştır (Hilâl, S.45:2).

Beklediğini bulamayan ahâli, yaşadığı sıkıntıları arttıkça durumu şikâyet eden yazılar da artmıştır. Aydos²⁰ kazasında Müslümanlar ekseriyet durumunda oldukları için resmi dairelerdeki memurlarında ekseriyeti Müslümanlardan olması lazım gelirken Dâhiliye Nizamnamesi'ne aykırı olarak memurların tamamına yakını Bulgarlardan oluşmaktadır. Bu sebeple yaşanan sıkıntılar sonucunda gazeteye ve valiliğe gönderilen şikâyet yazıları artmıştır (Hilâl, S.10:1; S.35:1). Peştere kazasında Müslüman ve Bulgar nüfus birbirine eşit derecede olmasına rağmen resmi dairelere yerleştirilen yirmi yedi memurdan sadece ikisi Müslüman'dır. Onlara da diğerlerine göre düşük maaş verilmektedir. Nitekim bu iki memur verilen iki buçuk lira maaşla geçinemeyeceklerinden bahisle görevlerinden ayrılacaklarını bildirmişlerdir (Hilâl, S.16:2).

Aydos'ta memurların ekserisinin Bulgarlardan oluşması eleştirilerine Adliye Müdürü Sallabaşof Efendi'nin verdiği cevap son derece düşüncüdür. Sallabaşof Efendi, memur olacak kişilerin nizamname gereğince Bulgarca bilmeleri gerektiğini Müslümanların, Bulgarca bilmediklerinden atanamadıklarını söyler. Bu cevap Hilâl gazetesi mensuplarını çok kızdırmıştır. Gazete, öyleyse Bulgar memurlarında Türkçe bilmeleri gerektiğini, çünkü Aydos'ta halkın yüzde sekseni Türk olduğundan Türkçe bilmeyen bu memurların ve hâkimlerin davaları yürütemeyeceğini söyler (Hilâl, S.12:1). Diğer yandan nizamnamede Sallabaşof Efendi'nin dediği gibi bir madde yoktur. Bu kılıf uydurma niteliğinde bir cevap olup tamamıyla art niyet taşımaktadır. Çünkü adliye müdürü olmuş birisinin nizamnamede böyle bir madde olmadığını herkesten daha iyi bildiği muhakkaktır.

²⁰ Aydos kazası, Bergos sancağının kuzeybatısında ve Balkanların güney uçlarında Nadir Derbendi denilen geçidin ağzında kurulmuştur. Burgaz-İslimye demiryolu üzerinde önemli bir yerleşim yeri olup Osmanlı kaynaklarında, XVI. yüzyılın ilk yarısında uzun yıllar vilâyet olarak yer almaktadır (Oğuz, 1986: 82).

İlerleyen zamanlarda tepkilerin artması sonucu Vali Paşa, 21. ve 24. maddeler gereği memuriyetlere nüfusları nispetinde diğer ahaliden de memur atanması gerektiği ilkelerine uyulacağını söyleyerek müdürlüklerden birine de bir Müslüman atanacağını bildirmiştir (Hilâl, S.45:3).

Resmi dairelerin kapılarında Bulgarca yazdığından bu dairelerde işi olan ve Bulgarca bilmeyen Rum ve Müslüman vatandaşların sıkıntılarının artması üzerine değişikliğe gidilmiştir. Bundan böyle resmi dairelerde Rumca ve Türkçe yazı da kullanılacaktır. Bu duruma sevinen vatandaşlar benzer uygulamanın mahkeme tebligatlarında da uygulanmasını talep ederler (Hilâl, S.28:1). Fakat kaza ve sancaklardaki çoğu telgraf merkezlerinde Türk muhabere memuru olmadığından yazışmalar Bulgarca olup Müslüman ahali bu yazıları okutmak için Bulgar yazıcılara fazla para ödeyerek mecburen Bulgarca yazışma yapmak zorunda bırakılmışlardır. Bergos ve Kızanlık telgrafhanelerine Türk muhabere memuru atanmış, sınırlı da olsa en azından birkaç yerde Müslüman ahali bu konuda rahatlatılmıştır (Hilâl, S.22:2). Buna karşın Karlova'daki Bulgar telgraf memurları Türkçe yazılan, hatta Türkçe ibaresi dahi bulunan telgrafları kabul etmeyerek Müslümanların diğer kaza ve sancaklardaki Müslümanlarla haberleşmelerini her fırsatta engellemişlerdir. Oysa bu durum Dâhiliye Nizamnamesi'nin 22.²¹ maddesine aykırıdır (Hilâl, S.69:2). İlerleyen zamanlarda ise daha da ileri gidilerek Türkçe yazışmalar kabul edilmemekle kalmamış posta memurları kendilerine gelen evraklar içersinden Bulgarlarınkini ayırıp bizzat Bulgarlara ulaştırdıkları hâlde Müslümanlarınkini ulaştırmadıkları gibi evrakını almaya gelen Müslümanlara da evraklarını vermemişlerdir (Hilâl, S.79:1). Posta memurları o kadar kendi başlarına hareket eder olmuştur ki Filibe'de posta

²¹ Gerek memurların kendi aralarında gerekse memurlar ile ahali arasındaki muamelelerde, vilâyetin başlıca lisanlarından olan Türkçe, Bulgarca veya Rumca kullanılacaktır. Sancak kaza ve nahiyelerin mülki ve adli memurları da, resmi evrak muhabere ve ilanlarında buldukları dairede yaşayan ahâlinin ekseriyetle kullandıkları dil tercih edilecektir. Eğer ekseriyetle kullanılan lisanın yanı sıra, yarıya yakın bir nispette başka bir lisan varsa, bu takdirde her iki lisan birlikte kullanılacaktır. Bu durum Vilâyet merkezindeki ve sancaklardaki mülki ve adli memurlar arasında da aynen geçerli olacaktır. Buna mukabil Babîâli ile yapılacak muhabereelerde Türkçe'den başka lisan kullanılmayacaktır (Aydın, 1992: 44).

müdürü Gospodin Todorof görev sırasında bir jandarma çavuşunu dövmesinden dolayı altı ay hapse çarptırılmıştır (Hilâl, S.35:2).

Kurumlardaki kişilerin yaptıkları işleri denetleme konusunda esnek davranılmış kimin ne yaptığı noktasında denetim mekanizmaları görevlerini yerine getirmemiştir. Mesela, Nafi'a Müdürü İstanbolski Efendi'nin hesaplarına bakmak üzere Vali Paşa tarafından Divân-ı Alî Mahkeme Reisi Gorki Groyef Efendi, Maliye Başmüfettişi Macarof Efendi ile Hükûmet Baş Dava Vekili Toruntakis Efendiler'den oluşan bir komisyon görevlendirilmiştir. Macarof ve Groyef Efendiler bu görevi kabul etmemişlerdir. Hilâl'in Suedeniya isimli Bulgar gazetesinden aldığı bu haberde görevi kabul etmeyen kişilerin görevi niçin kabul etmedikleri belirtilmemiştir (Hilâl, S.6:2).

Memurların taşkınlıkları sadece dairelerindeki iş sırasında yaptıklarıyla da sınırlı kalmamıştır. Eski Zağra'da memurlar, Ayastefanos Antlaşması'nı konu alan bir tiyatrodan oynadıkları oyunda din ve devlete hakaretler yağdırarak alay etmişlerdir. Hilâl gazetesi, oyunu oynayanların memurlar olması nedeniyle hükûmetin bu duruma seyirci kalmayarak üzerine düşenleri yerine getirmesini ister (Hilâl, S.12:1). Hükûmet bu duruma sesiz kaldığı gibi daha sonraki benzer tiyatrolara da bizzat katılmıştır. Rus bestekâr Aleksandroviç Saloviyanski'nin beraberindeki kırk yedi kişi ile Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesi yönünde sergiledikleri oyunda memurlar, belediye başkanları, birçok Bulgar gazetesi, müdürler ve Vali Gavril Paşa seyirci olarak katılmışlardır. Bağımsızlık şarkıları söylenen ve Rusya'nın övüldüğü oyun, üstelik iki defa tiyatrodan ve iki defa da Filibe Millet Bahçesi'nde oynanmıştır (Hilâl, S.34:1).

Öte yandan mahkeme reisleri mahkemeden çıkan ve padişaha gönderilen yazıları almama saygısızlığı göstermeye başlamışlardır. Dairelerinin duvarlarında başlarının üzerlerine Rus imparatoru III. Aleksandr'ın resimlerini asmışlardır (Hilâl, S.12:1). Bu durum Kızanlığa gelen Avpupalı bir tüccar tarafından şaşkınlıkla karşılanır. Tüccar resmi işleri için hangi resmi daireye gitmişse Rus imparatorları ile Bulgar general ve prenslerinin resimlerine rastlamıştır. Çünkü kendisine verilen pasaportta Şarkî Rumeli'nin bir Osmanlı Vilâyeti olduğu yazılıdır. Hilâl, bu durumda hükûmete, buranın bir Osmanlı parçası olduğunu bunların da Osmanlı memuru

olduğunu belirterek “Kendini Osmanlı memuru görmeyenlere hükümet niye maaş veriyor?” diye eleştirir. Bu resimlerin bir an önce toplatılarak memurlar hakkında hukuki işlem yapılmasını talep eder (Hilâl, S.30:1). Bunun üzerine valilik, bu resimlerin kaldırılmasına dair gerekli emirleri vereceğini duyurur (Hilâl, S.32:1). Her ne kadar bu tür açıklamalar yapılsa da ciddi önlemler alınmamış olmasından ilerleyen zamanlarda benzer resimler yine asılmıştır. Vilâyete yakın olan Pazarcık kazasındaki dairelerde uygunsuz resimlerin asılı olduğu haberi verilmiştir (Hilâl, S.52:4). Memurların bu tutum ve davranışları ile dairelerdeki uygunsuz resimler Avrupalı bir tüccarı bile şaşırtmışken, öz vatanlarında Müslümanların üzerinde nasıl bir etki bırakacağını tahmin etmek zor olmasa gerektir.

Diğer yandan memurlar zevk ve eğlenceye son derece düşkündürler. Üç dört seneden beri Filibe’de memurlar buz kayma modası başlatmışlardır. Bunu yaparken de Avrupalıları örnek aldıklarını söylerler. Ancak vatandaşlar kendilerine koca adamların çocuklar gibi kaymalarının gülünç olduğunu söylerler. Diğer yandan “Memurlarımızın Avrupa’nın kültürel değerlerini değil, ilmi değerlerini örnek almaları gerekir.” diyerek bu duruma bir an önce son vermelerini isterler. Çünkü bu durum kötü örnek teşkil etmektedir. Üstelik bununla buz satıcılarının işlerine de mani olmuşlardır. Bu mevsimde buz satıcıları gölden buzları keserek arabaya yükler, buzhaneye götürürler ve yaz mevsiminde bunu halka ulaştırarak halkın hararetini giderirler. Buz kayan memurlar belediyeye giderek gölden buz kesilmemesini zira kayamadıklarını belirtirler ve belediyeye 400- 500 kuruş para verirler. Bunu üzerine belediye, gölden buz kesimini yasaklar. Durumdan rahatsız olan halk ve buz satıcıları, yasağı getiren meclis azâlarını şikâyet ederek durumu düzelttirirler. Esasında belediye buz kesim işini yasaklamayla da zarara uğramıştır. Çünkü buzcuların genelinden alınan vergi kayakçıların ödediği paradan çok daha fazladır (Hilâl, S.6:4).

Buna ilaveten Şarkî Rumel’de Memurların aldıkları maaşlar zaman içerisinde eleştirilere neden olmuştur ve tasarruf politikası kapsamında meclis gündemine de alınarak yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre; müdürlerin maaşından 30, Divân-ı Alî Mahkeme Reisleri’nin maaşından 20, azâlarından 15, Kaza Mahkeme Reisleri’ninkinden 15, azâlarından 10; Sancak İdare Amirleri’nin maaşlarından 15,

kaza kaymakamlarınınkinden 10, vergi müdürleri, sandık eminleri ve muhasebecilerin maaşından 8 lira kesilecektir (Hilâl, S.1:1). Başka bir zaman diliminde Dâhiliye Müdürü'nün ve kaymakamların alması gereken maaş mecliste mebuslar arasında çeşitli tartışmalara neden olmakla birlikte sonunda Bulgaristan Kabine Reisi'nin aldığı 1000 Frank; yani 53 Osmanlı lirası²² dâhiliye müdürünün alması gereken maaş olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra kaza kaymakamları üç sınıfa ayrılarak birinci sınıf kaymakamlara 88, ikinci sınıf kaymakamlara 17 ve üçüncü sınıf kaymakamlara 16 lira maaş verilmesi ve harcırah diye bir şey verilmemesini kararlaştırmışlardır (Hilâl, S.54:4). Kaza kaymakamlarının neye göre üç sınıfa ayrıldığıının gerekçesi verilmemiştir.

Dönem içerisinde memuriyetten istifa etme, azledilme ile tayin ve terfi örneklerine sıkça rastlamaktayız. Bunlar çeşitli nedenlere dayandırılarak yapılmıştır. Mesela İslimye Kaza Mahkemesi ikinci başkanı Vodiçarof Efendi ile Doktor Platinski Efendi ayrılıkçılarla işbirliği içinde olduğundan memuriyetten alınmışlardır (Hilâl, S.17:2).

Diğer yandan Bergos Mebusu Hacı Peterof Efendi²³ maliye müdürlüğüne tayin olmuş, (Hilâl, S.2:1) nitekim daha sonra Şarkî Rumeli'nin tesis edildiği günden buyana Milli Eğitim Müdürlüğü yapan Yovakim Goreyef ile istifa etmişlerdir. Meclis-i Umûmî'nin bunları bir emniyetsizlik eseri görmesi sonucu istifa etmek zorunda kalmışlardır (Hilâl, S.50:2). Nafi'a Müdürlüğü'ne Eski Zağra Mutasarrıfı Doktor Dağorof Efendi²⁴ getirilmiştir. 13 Ocak 1883 görevi resmen devralmıştır

²² 1844 ve 1878 yılları arasında bir altın lira 7.216 gr. ağırlığında ve 22/24 veya % 91.67 ayarında olup 6, 6 gr altın içerirdi. Altın lira aynı zamanda her biri 1 gr saf gümüş içeren 100 gümüş kuruşa eşit kabul edilmekteydi. Tam altın/gümüş oranı böylece 15,09 olarak kabul edilmişti. 1878'den sonra gümüşün bulunabilirliği azalmış ve Osmanlı parası için altın tek standart haline gelmişti (Pamuk, 2004: 1085).

²³ Hacı Peterof Efendi 1883- 1884 yılları arasında bir yıla yakın bir süre Maliye Müdürlüğü yapmıştır. Mahir Aydın, Şarkî Rumeli Vilâyeti adlı yayınlanmış doktora tezinde bu tarihler arasında oğlu Yovaço Efendi'yi Maliye Müdürü olarak göstermektedir(Aydın, 1992: 126) .

²⁴ 13 Ocak 1883 de görevi devralan Dağorof Efendi, 26 Ekim 1884 tarihine kadar bu görevde kalmıştır. Mahir Aydın, Şarkî Rumeli Vilâyeti adlı yayınlanmış doktora tezi kitabında bu zaman dilimlerinde İstanbulski Efendi'yi Nafi'a Müdürü olarak göstermektedir(Aydın, 1992: 129).

(Hilâl, S.5:2). Daha sonra bu göreve Nefs-i Filibe Sancak Mutasarrıfı Dimitrof Efendi²⁵ getirilmiştir (Hilâl, S.44:3). Diğer taraftan Dâhiliye Müdürlüğü'ne Naçof Efendi tayin olunmuştur. (Hilâl, S.31:1; S.37:3).

Vali Aleko Paşa zamanında görevinden azledilen memurlar Bulgaristan'a geçerek orada kendilerine memuriyet aramaya başlamışlardır (Hilâl, S.45:3). Buna karşın Hilâl'in Mariçe gazetesinden aldığı haberde, Bulgaristan'dan bazı memurların Şarkî Rumeli'ye memur olabilmek için gelecekleri bildirilerek bunun için memuriyet araştırması yapacakları söylentileri yayılmıştır (Hilâl, S.80:2). Bu sebeple Hilâl gazetesi, memurluk vazifesini emanete benzeterek görevini ihmal edenlerin emanete ihanetle eşdeğerde bir iş yapmış olacaklarını hatırlatır. İnsanın içinde bulunduğu şartlar ne olursa olsun devleti ve milleti için çalışması gerektiğini vurgular (Hilâl, S.21:3).

Bütün bu yaşanan sıkıntılar karşısında Hilâl gazetesi yetkililerin görev ve sorumluluklarını hatırlatma görevini üstlenmiştir. Ayrıca Şarkî Rumeli Türklerinin sıkıntılarını gerekli mercilere ileten ve çareler arayan bir görevi de benimsemiştir. Fakat neticede memuriyetler ıslah edilmediğinden atılan her adım yetersiz ve geçici bir uygulama olarak kalmıştır.

B. ASKERİ KURUMLAR

Şarkî Rumeli'de yeni doğan herkes otuz iki yaşını tamamlayana kadar bir esas defterine kaydedilecek ve Askerliğe elverişli olan her kimse, dörder sene süre ile milisin birinci, ikinci ve ihtiyat takımlarında, toplam on iki sene vazife yapacaktı (Aydın, 1992: 87-91).

Diğer yandan vilâyette askerlikten muaf olabilmek için aşağıdaki şartlara sahip olmak gerekliydi.

²⁵ Mahir Aydın Şarkî Rumeli Vilâyeti adlı yayınlanmış doktora tezinde bu tarihlerde de İstanbulski Efendi'nin Hala Nafi'a Müdürlüğü'nde olduğunu göstermektedir. Mahir Aydın, İstanbulski Efendi'nin bu göreve 27 Temmuz 1881'de atandığını ve 28 Mart 1884'te istifa ettiğini belirtmiştir (Aydın,1992: 128).

1. Anne ve babadan yetim kalan çocukların en büyüğü

2. Dul veya kocasının yokluğu resmen tespit olunan bir kadın, ya da âmâ sakat veya yetmiş yaşını aşan bir babanın tek oğlu, oğullarından en büyüğü, oğlu ya da damadı yoksa torunlarının en büyüğü, bu hallerin birinde büyük kardeşi âmâ veya sakat olanının ondan küçük kardeşi

3. Daimi olarak askerlik mesleğinde bir kardeşi olan kimse

4. Memur olarak hizmet ederken aldığı hastalık veya yaradan dolayı vefat etmiş, ya da emekliliğe ayrılmış bir askerın kardeşi, askere alınmayacaktır (Aydın, 1992: 89).

Şarkî Rumeli’de askerî personel atamalarında milis ve jandarma kumandanları ile büyük subayların tayinleri padişah tarafından yapılırken, yüzbaşılar da dâhil bu rütbeden aşağı olan küçük rütbeli subayların tayinlerini vali yapmaktadır (Aydın, 1992: 144).

Bununla beraber her alanda olduğu gibi askerî alanda da kanunlara riayet edilmediği görülmektedir. Asker alımına ilişkin düzenleme kanunlarla sabit iken, kanunsuz şekilde Türklerden askere alınan kişiler pek çoktur. Mesela, Ahyolu kazasına bağlı Yusuf Çobanlar köyünde Süleyman oğlu Mehmet Kura Meclisi’ne asker olmadığı bildirildiği halde kura defterine asker olarak kaydedilmiştir. Ayrıca bu kişi ile ilgili olarak kanunun 381. maddesi ge reğince evin tek büyük erkeği yani “Evide ondan başka kimse olmayanlar askere alınamaz” maddesine rağmen muayeneye çağrılmıştır. Bu kişi durumu kaymakamla ve başkâtiplerle görüşmesine rağmen oradan kovulmuştur. Bir annesi ve birkaç da küçük kardeşleri olan bu kişi, işini ve gücünü bırakıp askere gittiği takdirde geride kalanları çok büyük sıkıntı yaşayacağından dâhiliye müdürünün dikkatini bu konuya çekmek için yayınlanmak üzere Hilâl gazetesine bu haberi göndermiştir (Hilâl, S.29:4). Yine aynı şekilde Karinibad kazasına bağlı Kasbalı köyünden Ahmet oğlu Ahmet, Ahmet oğlu Ali ve Çerkeşli köyünden Ahmet oğlu Hüseyin, Evrenli köyünden Arif oğlu Mehmet ailenin tek çocukları olmaları ve eşlerinden başka kimseleri olmamasına rağmen Kura Meclisi’nce askere çağrılmışlardır (Hilâl, S.27:3). Böyle kişilerin askere alınması durumunda evleri başsız kalacak ve aileleri perişan olacaktır. Evinde erkeği olmayan

ailelerin vergi vb. şeylerden çektikleri sıkıntılar düşünülecek olursa bu ailelerin içine düşeceği sıkıntılarla dağılması içten bile olmayacaktır.

Diğer yandan asker ocağında Rus askerî talimlerine göre eğitim yapılması, söylenen marşlarda Osmanlı Devleti ve Müslümanları küçük düşürecek hakaretler yağdırılması Şarkî Rumeli’de askerliği bir sorun hâline getirmiştir. Bununla beraber Müslüman askerlere ibadetlerini yerine getirmelerine izin verilmemeye başlanmıştır. Daha önceleri cuma namazını kılmaları sağlanırken ve Ramazan ayı ile dini bayramlarda Müslümanlara bugünleri evlerinde geçirmeleri için izin verilirken bu dönemde verilmez olması Müslümanlar için buradaki asker ocağının bir ecnebi ocağı gibi görülmesine neden olmuştur (Hilâl, S.27:1).

Filiba’de 1. Milis Taburu 2. Bölüğü’nde askerlik yapan Hüseyin oğlu Ahmet, beraberindeki üç neferle cuma namazı için komutanlarından izin alarak çıktıklarında Ahmet, abdest bozmak için arkadaşlarından geri kaldığı sırada, bir onbaşı tarafından yanında üç dört jandarmayla beraber hiçbir sebep yokken dövülerek karakola götürülmüş ve hapsedilmiştir. Ahmet’in arkadaşları bu karara itiraz etmişlerse de bir sonuç alınamamıştır (Hilâl, S.31:3). Diğer yandan nizamnamenin 28. maddesinde; “Herkes ibadetini, dini ve mezhebi ne olursa olsun yapmakta serbesttir” denmesine rağmen 1. Piyade Taburu’nun 3. Bölüğü’nde askerlik yapan Memiş oğlu Mehmet askerliğinin bitimine birkaç gün kala Kuran-ı Kerim okurken takım onbaşısı Kuranı yırtmaya çalışmıştır. Yine Mehmet adlı bu asker daha önce cuma namazına gittiği için iki gün hapse atılmıştır. Gazete, bu durumda olan kişilerin sıkıntıları giderilerek bir daha benzer sorunların yaşanmaması için Harbiye Komutanı’nın meseleye el atmasını ister (Hilâl, S.27:2).

Hilâl’in bu çağrılarını kısmen bir sonuç vermiştir. Bu tür olayların jandarma taburlarında da yaşanmasından dolayı artan şikâyetler üzerine Jandarma Komutanı Dirigalski Efendi, Müslüman askerlerin ibadetlerini ve diğer işlerini yapmasına izin verilmesine ve onlara uygunsuz sözler ve davranışlarda bulunulmamasına dair tüm tabur ve diğer komutanlara bir emirname göndermiştir (Hilâl, S.29:2).

Bunun yanı sıra silâh altında bulunan Müslümanlara emir ve talimler Bulgarca verildiğinden Bulgar dilini anlamayan gençler sıkıntı yaşamaktadırlar. Hatta bu

nedenle emirleri yerine getiremeyen birçok Müslüman tokatlanmıştır. Müslüman gençlerin çoğu bu nedenle askere gitmek istememektedir (Hilâl, S.24:3).

Diğer yandan Milli Eğitim Müdürü Garif Efendi jandarma komutanlığına bir yazı yazarak 20 yaşını geçmiş öğrencilerin askere alınabileceğini belirtmiştir. Bu durumda iki yüzden fazla öğrencinin tahsili durdurularak askere alınabileceğini bildirir (Hilâl, S.23:2). Bununla ilgili olarak Peştere’de Bulgar mekteplerinde hocalık yapan Kör Daskal adında birisi durumu tamamen saptırarak İslam okullarında okuyan öğrencilerin askerden muaf tutulmayıp askere alınacağını yayması üzerine Peştere’de Müslüman ahali çocuklarını okutmak için Dersaadet’e göndermeye başlamışlardır. Esasında bu kişi Müslümanların tamamen Şarkî Rumeli’den atılmasını isteyen bir entrikacıdır. Bu kişi daha önce beraberinde birkaç jandarmayla Licene köyüne giderek, köyün ileri gelenlerinden Hacı Hafız Ağa ile Molla Hüseyin Efendi’yi çağırıp kendisini buradaki Müslümanların niçin göç ettiğini araştırmak üzere hükümet tarafından görevlendirilen birisi olarak tanıtmıştır. Kendisine göç sebebini soran Kör Daskal’a Hacı Hafız Ağa’nın; “ Başka tarafları bilmez isem de buradaki Müslüman köylerin halkı yalnız senin şer ve kötülüklerinden kurtulmak için göç etmek istiyorlar” demesi üzerine Kör Daskal sinirlenerek Müslümanların okullarını kapatarak çocuklarını askere alacağı tehdidinde bulunur. Kör Daskal’ın amaçlarından biri de geride kalan Müslümanların çocuklarını Bulgar mekteplerine alıştırarak onların Türkçe okumalarına ve dinlerini öğrenmelerine engel olmaktır (Hilâl, S.68:1).

Bunun haricinde Şarkî Rumeli’de zengin aileler çocuklarını ya bedel vererek ya da türlü bahaneler kabul ettirerek askere göndermemişlerdir. Çoğu bedel dahi vermemek için oğullarını sabi denilecek yaştaki kızlarla evlendirerek “ bakımı ile mükellef olduğu ailesi bulunduğu” bahanesiyle askere göndermemişlerdir. Askerlik genelde fakir aile çocuklarının üzerine yıkılmış, onlar da can kaygısına düşerek bu mükellefiyetten kaçmaya başlamışlardır (Balkanlı, 1986: 324). Mesela, bununla ilgili olarak Yeni Zağra’da Terzioba köyünden bir Müslüman askerlikten firar ederken yakalanmıştır. Yakalandıktan sonra bu genç, elleri ve ayakları zincire vurularak köy köy gezdirilmiştir. Bu davranış şekli Müslümanların tepkilerine yol açmış ve askerî kumandanlığa şikâyetle bulunmuşlardır. Çünkü benzer şekilde bir Bulgar, askerden

kaçtığı zaman onlara böyle muamele olunmamaktadır (Hilâl, S.24:2). Bu şekilde Müslümanlara kötü davranan İslimye Jandarma Komutanı şikâyetler sonucunda istifa etmek zorunda kalmıştır (Hilâl, S.19:2).

Şarkî Rumeli'den Edirne'ye geçmek isteyen on bir Müslüman, Bulgar ahali tarafından asker firarisi zannedildiği gerekçesiyle hücumu uğramıştır. Bu on bir kişi silahsız olup hiçbir direnişte bulunmamış, ancak dört tanesi kaçmıştır. Kalan yedi kişi polisler teslim edilmiş; fakat her nasıl olduysa yedisi de ölmüştür. Kaçan dört kişiden birisi de sonradan yakalanarak Kızılağaç'a getirilir ve Zağra hapisanesine atılır. Hiç kimsesi olmayan bu kişi zaman zaman sorgulansa da mahkeme olunmadığı için hapisanede çürümektedir. Gazete, hiçbir suçu ve davacısı bulunmadığı hâlde içeride tutulan bu masum gencin biran önce serbest bırakılmasını ister (Hilâl, S.22:2-3).

Diğer yandan nizamnameye aykırı olarak ve Osmanlı Devleti hiçe sayılarak vilâyette askerî idare dairesine Rus harbiye sınıfından, kaptan rütbesinde Herkeviç namında bir Rus subay atanarak Filibe'de göreve başlatılmıştır (Hilâl, S.80:1). Ayrıca milis kuvvetinde bulunan bazı askerler ise kalpaklarının ön tarafında milise işaret eden düğme yıldız yerine, Bulgaristan zabitleri gibi Bulgar arması taşıyan alametlerle dolaşmaya başlamıştır (Hilâl, S.37:3).

Jandarma ve milis kuvvetlerinin masrafları fazla olduğu gerekçesiyle çoğu kez tartışma konusu olmuştur. Bu sebeple Meclis-i Umûmi'de mebusların bazıları, jandarma ve milis kuvvetlerinin masraflarının fazla olduğunu beyan ederek bunlara ayrılan yirmi milyon kuruşun hiç olmazsa üçte bir oranında azâltulmasını istemiştir (Hilâl, S.3:3). Bu önergeleri dikkate alan Meclis-i Umûmi, Aydos ile Karinibad, Çırpan ile Sekban, Koyuntepe ile Karacadağ, Otluköy ile Pazarcık ve Eski Zağra ile Yeni Zağra kumandanlıklarını birleştirmiştir. (Hilâl, S.14:1). Diğer taraftan Jandarma kumandanlığından on bir bin kadroyu lağvetmiş ancak daha sonra Kumandan Paşa'nın bu kararın geri alınmasına dair teklifi dikkate alınarak bu lağvetme işinden geri adım atılmıştır (Hilâl, S.56:1).

Esasında askerîyedeki bu düzensizlik vilâyette altı seneden beri bir askerî nizamname olmadığından ve Rus askerî nizamına göre oluşturulan milis²⁶ kuvvetlerinin düzensizliğinin yarattığı sorunlardan kaynaklanmış, bundan dolayı Meclis-i Umûmi'ye yeni bir askerî nizamname düzenlenmesi konusunda bir önerge sunulmuştur (Hilâl, S.50:1). Ancak ilerleyen zamanlarda meclisin bu önergeye karşı nasıl bir tutum sergilediğine dair incelediğimiz sayılar arasında bir bulguya rastlayamadık.

Askerî birimler Şarkî Rumeli'de sadece silâh altında olan Türklere değil, aynı zamanda sivil olan Türk vatandaşlara da eziyet ve sıkıntılar yaşatmışlardır. Özellikle milis ve jandarma kuvvetleri köy ve kazalarda Türk ahaliye büyük sıkıntılar yaşatmıştır.

Son zamanlarda Jandarma, Müslüman çoluk çocuğu dahi korkutarak sokağa çıkamaz hale getirmiştir. Milis kuvvetleri de köyleri gezerek Bulgar gençlerini guruplara ayırıp Müslümanların mahsulüne özellikle Ağustos aylarında bostanlara zarar verdirmek için örgütleyip uygulamaya koymuştur (Hilâl, S.87:1).

Peştere'de öteden beri Türklere zulüm eden jandarma, son zamanlarda şiddetin dozunu giderek artırmıştır. Sarhoş bir jandarma neferi önüne çıkan Hasan oğlu Hüseyin namında bir Müslüman'ı katletmiştir. Yine kasabanın ortasında bir jandarma neferi, kılıcıyla Osman Ağa isimli Müslüman'ı yaralamıştır (Hilâl, S.82:1).

Bu sefer Mescid-i Atik mahallesinde dört jandarma eri Abbas eşi Fetanet Hanım'ın iki çocuğuyla beraber oturduğu evin kapısına dayanarak zorla içeri girmek istemişlerdir. Kadının feryat figan çığlıklar atması üzerine jandarma erleri kaçmıştır. Mahalle'deki Müslümanlar olayı Jandarma komutanı Brodonof'a bildirmelerine rağmen jandarma komutanı olayla ilgili anlatılanları bile dinlememiştir (Hilâl, S.69:1). Fakat olaydan daha sonra haberdar olan Kaymakam Kozokalorof Efendi bu jandarmaların neler yaptığına dair inceleme başlatarak Fetanet Hanım'dan olayı tam

²⁶ Milis askeri, yerli ahâlden meydana gelen ve memleketi muhafazâ maksadıyla tesis edilen bir askeri kuvvet olup fertleri alelade hanelerde, tamamen veya kısmen, silâh altına alınmaları, ancak valiye ait olacaktır. Vilâyetin istilası veya hudutlar üzerinde meydana gelebilecek muharebelerde, Osmanlı Askeri sıfatıyla Padişah'ın ordusuna yardımcı olacaktır (Aydın, 1992: 86).

olarak öğrenmek için bir memur görevlendirmiştir (Hilâl, S.71:2). Bununla beraber Kaymakam Kozokalorof Efendi, jandarma tarafından suçsuz yere içeri atılan Hacı İsmail oğlu Ahmet ile Ahmet'in suçu olmadığı gerekçesiyle salıverilmesi için jandarmaya ricada bulunmaya gelipte haksız yere içeri alınan kişileri de serbest bıraktırmıştır (Hilâl, S.66:2).

Pazarcık'ta bir Pomağın dükkânında jandarma arama yaparken kaçak tütün ele geçirir, ancak dükkân sahibi kaçır. Jandarma onu yakalamak bahanesiyle imam ve muhtara haber vermeden izinsiz Müslüman hanelere girer, durumdan korkan hane halkları samanlık gibi yerlere saklanır. Hilâl gazetesi, Hükûmet'in görevinin bu gibi zorbalıkları önlemek olduğunu ifade ederek gerekenleri yapmasını ister (Hilâl, S.5:3).

Ahyolu kazasında jandarmanın ihmalkârlığı ve kötü muamelesi sonucu cinayetler artmıştır. Karacağaç köyünde Nikola isminde bir jandarma neferi Baltacık köy bekçisi Ömer oğlu Ali'ye rastlar, Ali'nin silah tezkiresini kontrol ettikten sonra önüne katarak köye getirir. Köy meydanında tüm Türklere sövüp hakaret eder ve onları keseceğini söyler (Hilâl, S.71:2). Jandarmayla beraber polislerin de Türklere karşı yaptığı baskı, Bulgarların cesaretlenerek Türklere saldırmasını da beraberinde getirmiştir (İpek, 1999: 133). Mesela, Peştere'nin Kırçeme köyünde Jandarma çavuşunun Müslümanlara verdiği sıkıntılardan cesaretlenen Bulgarlar, geceleri saat dört beşlere kadar silahla ateş ederek Müslüman ahaliyi korkutmaya başlamışlardır. Geceleri bu saatlere kadar açık olan kahvehaneler bu taşkınlıklar sebebiyle açılmaz olmuştur. Üstelik kahvehane sahiplerinden bazıları jandarma tarafından dövülmüştür (Hilâl, S.63:2-3).

Diğer yandan Çırpan kazasında iki Müslüman genç, haklarında herhangi bir şikâyet olmadığı halde ve bir suç işlemedikleri halde Kaza Komiseri Kasabof tarafından Hükûmet konağı bahçesine götürülerek feci şekilde dövülür. Olay gece geç saatlerde olduğu için kahvede oturan birkaç Müslüman bunları aramaya çıkar. Bunları gören Kaza Komiseri, telaşa kapılarak bu iki genci jandarmaya teslim eder, kendisi de Hükûmete gider ve her ne söyledi ise hem bu iki genci hem de onu aramaya çıkan diğer Müslümanları içeri attırır (Hilâl, S.1:2). Aynı zamanda Komiser, Müslüman köylere gittiğinde de günlerce kalarak zaten yoksul olan Müslümanların

sırtından kendisine ziyafetler çektirerek onlara büyük maddi sıkıntılar yaşatmaktadır. Müslüman hanelerden getirdiği kişileri günlerce kendi işinde köle gibi çalıştırmaktadır. Oysa bulunduğu yerlerde onlarca olaylar meydana gelmişken onları araştıracağı yerde, keyfi işlerle uğraşarak olayları dikkate bile almamıştır (Hilâl S.35:2).

Yine Filibe’de suçsuz yere içeri atılan ve her zaman işkence gören iki Müslüman hapisaneden firar etmiştir. Bu kişiler, daha sonra Edirne Keşan’da yakalanarak geri getirilmişlerdir (Hilâl, S.47:1). Ancak bu kişiler Edirne Hükûmet Konağına götürülürken bir fırsatını bularak jandarmanın elinden kurtularak yine Edirne’ye kaçarlar (Hilâl, S.49:1).

Öte yandan Müftü Efendi, yaşanan sıkıntılara ilişkin konularda, jandarma ve milis komutanı ile görüşmek için altı defa komutanın ayağına gitmiş ancak hiçbirisinde kabul olunmamıştır. Fakat bu haberin başta Hilâl olmak üzere bazı gazetelerde yer alması, Kumandan Paşa’nın bizzat Müftü Efendi’yi ziyaret edip, hiçbir zaman Müftü Efendinin ziyaretlerini reddetmeyeceğini beyan eden bir açıklama yapmasını sağlamıştır (Hilâl, S.47:1).

Vazof isminde bir Bulgar teğmen daha da ileri giderek yazdığı bir makalesinde, Bulgar mekteplerinde okuyan bütün öğrencilerin bir asker gibi yetiştirilmesini ve öğrencilerin de o yönde davranmasını istemiştir. Ayrıca risalesinde Bulgar Milleti’nin genelinin bir asker olmasını arzuladığını yazmıştır (Hilâl, S.47:2).

Diğer yandan Bulgar jandarma ve milis kuvvetlerinin Müslümanların dışındaki unsurlara nadir de olsa sıkıntı yaşattığı görülmektedir. Mesela, Kızanlık’ta Kolotinof isminde bir üsteğmen gece bir Yahudi’nin hanesine kapıyı kırarak girmiştir. Korkudan odalara kaçan Yahudi aile bireyleri çılgın atmaya başlamıştır. Esas amacı ailenin kızını alıp götürmek olan üsteğmen, odaların kapısını tekmelemesine rağmen açamamıştır. Zaten çılgınlara Müslüman komşuların gelmesiyle de üsteğmen dışarı çıkarılmıştır (Hilâl, S.72:1).

C. MAHKEMELER

Şarkî Rumeli’de hukukî ve cezaî konularda adalet, kaza hâkimleri, nahiye müdürleri, Sancak Mahkemeleri ve Divân-ı Ali Mahkemesi vasıtasıyla sağlanmaktadır. Sancak dairelerinin Hukuk Dairesi ise, temyiz yolu açık olmak şartıyla her türlü davaya bakabilmektedir (Aydın, 1992: 76-80). Ayrıca her Sancak’ta bir İdâri Davalar Mahkemesi bulunmakta olup bu mahkemenin üç üyesi vardır. Üyelerden biri Sancak Hukuk Mahkemesi azâlarından bir yıllık süre için kura ile seçilmektedir. Diğerleri Umûmi Meclis azâlarından iki seneliğine ve üçüncü üye Sancak Meclis azâlarının en kıdemlisinden atanan kişilerdir. Bu mahkemeler, idarenin eylem ve işlerinden zarar gördüğünü iddia eden veya idareden bir hak iddiasında bulunan cemiyet ve fertlerin davalarına bakmaktadır. Bununla beraber Sancak dâhilinde imzalanmış olan kontrat veya yapılan pazarlıklardan doğan anlaşmazlıklarda bu mahkemede görülmektedir (Oğuz, 1986: 104).

Diğer yandan vilâyette altı Sancak Mahkemesi bulunmakta olup bu mahkemelerin durumu kaza mahkemeleri gibi son derece kötüdür. Çünkü bu mahkemelerin hâkimleri ne hukuk ilmi okumuşlar nede hukuktan haberdardılar. Bu kişiler beş yıl süreyle çalıştıklarından, tecrübeliymiş gibi yorumlanarak işe alınmış hâkimlerdir. Kaza hâkimleri bile bunlar gibi partizanlık peşinde koşmadığından verdikleri kararlar bunlarınkine göre daha sağlıklıdır. Sancak Mahkemeleri kararlarını mahkeme heyeti ile uzun uzadıya istişare edip alması gerekirken buna lüzum görmeyip kısmen cahil olan azâlara kendi kararlarını kabul ettirerek milliyet ve cinsiyet ayrımı gözeterek karar vermektedirler. Sancak Mahkemelerinden çıkan ilanların dahi ekseriyeti yanlış ve hatalı çıkmaktadır. Bu yüzden bazıları bu kararları Divân-ı Ali Mahkemelerine müracaat ederek düzeltme yolunu tutmuşsa da çoğu zaman oradan çıkan kararlarda bu haksızlıkları giderememiştir (Hilâl, S.37:1). Diğer yandan Hilâl, vilâyette liyakatli hâkimlerin olmadığına dair fikrine Ojna Bulgaria’nın da çıkardığı bir yazıyla destek verdiğiinden bahseder (Hilâl, S.87:1).

Nefs-i Bergos kazası halkından Abdurrahman ve Benan Ali adlı şahısların lehlerine Kaza Mahkemesince verilen 2 Temmuz 1884 tarihli ve 86 numaralı hükmün icrası konusunda yanlış yapılmıştır. Çünkü bunların bazı kişilerden alacaklarına karşılık icra uygulama tarihi ve hüküm numarası yanlış ilan edilmiştir.

83 numaralı hüküm 86 olarak düzeltilmiş icra tarihi de 5 Ağustos saat üç'e ertelenmiştir (Hilâl S.35:3).

Şarkî Rumeli'de bütün mahkeme şubeleri yukardaki istani düzeltmelerin dışında Türkler aleyhine faaliyet göstermiştir. Türklerle Bulgarlar arasında cereyan eden davalar da genelde haksız çıkarılan taraf Türkler olmuştur. Bulgarların Türkler aleyhine açtığı davalar hemen işleme konularak en kısa zamanda sonuca bağlanırken, Türklerin Bulgarlar aleyhine açtığı davalar kabul dahi olunmamıştır. Diğer yandan Mahkemelerin bütün yazışmalarında ve davaları sırasında Bulgar dilini kullanması Türklerin birçok davayı kaybetmelerine sebep olmuştur.

Karlova kasabasında Kara Hisarlı köyünden Müslüman vatandaşa yapılan uygulama son derece dikkat çekicidir. Kendisine ait olan bir malın tasarruf hakkını ispat için aynı köyden verilmiş olan iki şahadetnameyi Kaza Mahkemesine gönderdiğinde “bunlarda niye beşer kuruşluk pul yok” diyerek pulsuz evrak gönderdiği gerekçesiyle kendisine bir lira ceza kesilmiştir. Oysa ne kanunda böyle bir şey var, ne de şimdiye kadar bununla ilgili birisine böyle bir ceza kesilmiştir. Bunun üzerine kişi olayı Adliye Müdürlüğü'ne şikâyet ederek ödediği bir lirasını geri almış ve mahkeme reisi de uyarılmıştır (Hilâl, S.10:2).

Vilâyette Divân Mahkemesi Hukuk Şubesinin verdiği kararlar akıl almaz şekilde olup davalarda Bulgarları haklı gösteren unsurlar, başka davalarda Müslümanları haksız çıkaran gerekçelerden sayılmıştır. Mesela; Çırpanlı Akif Ağa'nın aleyhine Hasköylü Kolin Balbanof adlı Bulgar dava açar. Güya muharebe esnasında Akif Ağa bu Bulgar'ın iki yüz bin kuruş değerindeki taşınabilir mallarını gasp eder. Fakat Asliye Mahkemesi, mevcut yani ortada olmayan malların genel af kapsamında bulunduğu gerekçesiyle davayı reddeder. Daha sonra Balbanof davayı Divân-ı Ali Mahkemesi'ne götürdüğünde Divân Mahkemesi, bu gerekçenin hukukta geçerli olmadığı gerekçesiyle Bulgar lehine karar vererek davayı tekrar Asliye Mahkemesi'ne gönderir. Oysa yine muharebe esnasında Filibe Evkaf Müdürü Rafet Efendi yedi yüz lira kıymetindeki piriñçleri geçici Hükûmet'e verdiğiğinde, piriñçler geçici Hükûmet'in muhafazasında iken bir Bulgar Hükûmet'e giderek piriñçlerin kendisine ait olduğunu iddia ederek ve iki de yalancı şahit bularak piriñçleri kendi tasarrufuna alır. Bunun üzerine Rafet Efendi Bulgar aleyhine dava açar ve beş

seneden beri devam eden mahkeme sonucu Bulgar aleyhine karar verilir ancak Bulgar vatandaşın itirazı üzerine dava Divân Mahkemesi'nde görülür ve bu sefer Bulgar lehine bir karar verilir (Hilâl, S.79:1).

Benzer şekilde Filibe Sancak Mahkemesi'nin verdiği kararlarda son derece ilginçtir. Örneğin; Filibe balık pazarında iki bin lira kıymetinde iki dükkânı bulunan Hacı Küçük oğlu Hacı Nuri, Istarcioglu lakaplı Bulgar vatandaşa iki yüz lira borcu vardır. Buna karşın Istarcioglu'nun dört yüz lira istemesiyle olay mahkemelik olur ve esas olay bundan sonra mahkemenin Hacı Nuri adlı şahıs için verdiği ilginç kararlar başlar.

1) Borç ve satışla ilgili nizamnamenin zeylinde 34. madde gereği borcundan dolayı kimse mahkeme kararı olmadan direk mal ve mülkü müzayedeye koyamaz demesine rağmen borçlu Müslüman'ın malları böyle bir karar olmaksızın müzayedeye konur.

2) Borç için nizamnamenin 5. maddesi gereği borcu olan kimseye borcuna ilişkin bir ihbarname yollanması gerekirken borç için hiçbir ihbarname yollanmamıştır.

3) Yine aynı nizamname gereğince borç ihbarnamesi verildikten otuz bir gün içinde borç ödenirse mülk satışa sunulacaktır diye bir belge verilmesi gerekirken bu da verilmemiştir. Üstelik İcra Dairesi dahi borçluya böyle bir belge göndermemiştir. Öte yandan bu otuz bir günlük süre beklenmeden mallar satışa sunulmuştur.

4) Nizamnamenin 5. maddesinin ekinde "Müzayede gününden yirmi bir gün evvel karar gazetelerde ilan edilecektir" ibaresi bulunurken böyle bir ilan da verilmemiştir.

5) Bu yirmi bir gün içinde mülk satılmazsa 9. madde gereği son bulacaktır. Bu yirmi bir gün süre otuz bir günden sonraki süre olup toplam süre elli iki gündür. Oysa emlak satışı altmış bir gün satıştan çekilmemiştir.

6) Tüm bunlar yetmezmiş gibi Hacı Nuri'nin borcu altı yüz liraya çıkarılmış, Istarcioglu'nun dört yüz lira borcu var demesiyle iki yüz lirası geri çekilmişse de bu seferde %5 zam yapılmıştır.

7) 9. madde gereğince % 5 zam yapılır ise emlak tekrar müzayedeye konur denilmesine rağmen bunlar müzayedeye konulmadan ihale etmişlerdir. Adamcağız bunun üzerine kararı temyiz için bir üst mahkemeye götürmüşse de davası orada da reddedilerek aleyhine karar verilir (Hilâl, S.37:1-2). Esas ilginç olanı daha önce Hacı

Nuri Efendi davayı Divân Mahkemesine götürmüştür. Vali Gavril Paşa da Hacı Nuri'yi haklı bularak hukuku muhafazâ etmesi içinde Adliye Müdürü'ne bir yazı yazmıştır. Ancak Adliye Müdürü bu yazıya önem vermeyerek Hacı Nuri aleyhine icraatta bulunmuştur (Hilâl, S.28:1).

Netice itibariyle Müslüman vatandaşın iki yüz lira olan borcu dört yüz lira artı % 5 zamla dört yüz yirmi liraya çıkarılmıştır. İki bin lira kıymetindeki malları bu dört yüz yirmi liraya bedel olarak satıldığından adamcağız bütün malından ve mülkünden edilmiştir.

Öte yandan İslimye²⁷ Sancağı Kazgan kazasında Hacı Hüseyin Ağazâde Mehmet Ağa şahadetnamesi ile belediyeye gittiğinde belediye reisi Tanasaki Efendiden gördüğü kötü muamele üzerine Kaza Mahkemesine başvurur. Mahkeme, dava için gün verir, ancak Mehmet Ağa duruşmaya gittiğinde kendisine belediye reisi ile olan davasının memurların davasına kaymakam tarafından bakılır gerekçesiyle kaymakama gönderilir. Kaymakam da “İlerde davana bakarız” diyerek baştan savar. Gazete, bu durumu şu üç gerekçeye dayanarak şiddetle eleştirir. Birincisi, belediye reisinin tasdik için kendisine gelen vatandaşa hizmette kusur etmesine, ikincisi, Mahkemenin belediye reisini memurlardan sayarak davayı kaymakama gönderecek kadar nizam bilmemesine, üçüncüsü, Kaymakam'ın bu iki memurdan ziyade hukuk ilmini bilen biri olmaması noktasında eleştirir (Hilâl, S.14:2). Bu gibi sebepler yüzünden Kızanlık kazasına bağlı köyler, hırsızlık vakalarında mahkemeye gidemediklerini ifade etmişlerdir (Hilâl, S.17:2).

²⁷ Bulgarca erik manasındaki “Silva” kelimesinden gelen ve “erikli” demek olan İslimye'nin adının ne zaman verildiği bilinmemektedir. Türklerce İslimye olarak kabullenilen sancak, Slimina, Slimna gibi adlar taşıdığı Evliya Çelebi tarafından Yıldırım Bayezit'in “Fetret Devri'nde” bir müddet için Edirne'de saltanat süren şehzadelerden Musa Çelebi devrinde kurularak “Hacıoğlu Pazarı” adıyla adlandırıldığı zikredilmektedir. Şarkî Rumeli'nin elden çıkışına kadar Osmanlı Ordusu'nun ihtiyacı İslimye ve Gabrovadi'deki dokuma fabrikalarından karşılanmış, İslimye dokuma fabrikaları ise Meşrutiyet sonlarında dahi jandarmanın kumaş ihtiyacını karşılamaya devam etmiştir. Diğer tafaftan İslimye'de ziraat da önemli bir yer işgal etmekte olup hayvancılıkta ileri bulunmaktadır. Haziran aylarında kurulan panayırı da bölgeye ayrıca iktisadi bir hizmet vermektedir (Balkanlı, 1986:173-175).

Bunun yanı sıra Çırpan kazasında Asliye Mahkeme reisinin verdiği yanlış kararların artması üzerine Türk Ahali Mahkeme reisi hakkında kanun ve nizamları bilmediği gerekçesiyle Valiliğe şikâyetle bulunmuşlardır (Hilâl S.35:1). Yine Filibe’ de şehrin tanınmış avukatlarından olduğu belirtilen Avukat Kemal Efendi, Divan Mahkemeleri Hukuk Şubesi Heyeti hakkında dava açmak istemiştir. Fakat Divân Mahkemesi en üst mahkeme olduğundan ve Dâhiliye Nizamnamesi’nde bununla ilgili bir madde bulunmadığından Kemal Efendi’nin şikâyetini nereye arz edeceği bilinmemektedir. Daha önce emsal teşkil edecek böyle bir davaylada karşılaşılmamıştır (Hilâl, S.46:1-2).

Ayrıca mahkemelerde bunların haricinde birçok yolsuzluk bulunmaktadır. Hilâl’in Mariçe gazetesinden aktardığına göre; İslimye Mahkeme kayıtlarında birçok yolsuzluk olup dava dosyalarının perişan olduğu ve çoğunun kaybolup zarar gördüğü anlatılmıştır (Hilâl, S.2:1). İslimye Mahkemesi’nde yaşanan bu sıkıntılara daha fazla dayanamayan mahkeme azâlarından Halil Raif Efendi istifa etmiştir (Hilâl, S.14:2).

Bunun yanı sıra Çırpan Asliye Mahkemesi’nde, daha önce Çırpan’da gençlerin bir şenlik esnasında sarhoş olduktan sonra Müslüman mahallesine girerek bazı evlere girmeye çalışmaları üzerine mahkemeye başvurmuşlardı. Fakat daha sonra birileri Müslümanların ifadelerini Bulgarlar lehine değiştirmiştir. Durumdan rahatsız olan Müslümanlar bu ifadeleri kabul etmeyerek işin aslını anlatan ifadelerini mektupla göndermişlerdir. Örneğin çarpıtılan ifadelerin birinde Çırpan’da Cami’-i Atik mahallesinde Hasan Bey kerimesi Emine Hanımın olay saati evde olmadığı, komşusunda olduğu ve kapısının kakılmadığı şeklinde ithamda bulunulmuştur. Bunun üzerine Emine Hanım olay günü komşusunda olduğunu saat üçte evine geldiğini, kapısının kakılması olayının ise saat beş de gerçekleştiğini ve bu gençleri dağıtmak için komşusu Ahmet Bey’den yardım istediğini gönderdiği mektubunda anlatmıştır (Hilâl, S.16:2 -3).

Az da olsa benzer olayları Bulgar vatandaşlarda yaşamış olmalı ki Bulgar gazetelerinin de durumdan şikâyetçi olduğunu Hilâl’in aktardığı yazıdan anlayabilmekteyiz. Mariçe gazetesinden aktardığı bir yazıda; memurlar eleştirilerek en ufak bir iş veya belge almak için mahkemeye giden insanları mahkeme memurlarının senelerce uğraştırdığı ve bunun için insanların çok para harcadıkları

beyan edilmektedir (Hilâl, S.36:3). Hilâl'in Suedeniya Bulgar gazetesinden aldığı bir haberde, Eski Zağra Asliye Ceza Mahkeme Reisi Dedo Gospodin usul ve kanunlara aykırı bulunduğundan hakkında Adliye Müdürlüğünce inceleme başlatılmıştır (Hilâl, S.2:1).

Öte yandan mahkemelerin verdiği kararın bazen meclis tarafından bozulması Hilâl gazetesinin aktardığına göre, Bulgar gazetelerince eleştiri konusu olmuştur. Bununla ilgili olarak tuz nakliye müteahhidi Ohannes Hasperityan aleyhine Divân Mahkemesi tarafından verilen karar üzerine Ohannes Efendi verilen kararın uygulanması yoluna gidilmemesi için Vilâyet Meclis-i Umûmîsi'ne bir dilekçe sunmuştur. Ohannes Efendi'nin dilekçesi müzakereye konarak görüşülmeye başlanması üzerine Bulgar gazeteleri tarafından uzun uzadıya eleştirilerek Meclis-i Umûmî'nin bir mahkeme mi yoksa bir Millet Meclisi mi olduğu sorgulanması yapılmaya başlanmıştır (Hilâl, S.1:1). Fakat gazeteler kendilerine adaletin tecelli etmeyişine ise sessiz kalmışlardır. Hilâl'in belirttiğine göre; İslimye'de çıkan Semişlu isimindeki Bulgar gazetesi, 91. sayısında Hükûmet aleyhine hakaret derecesine varan yazılar yazmıştır. Bu matbuat nizamnamesinin 10. maddesine göre bir suç olmasına rağmen başta Adliye Müdürü ve Bulgar gazeteleri olmak üzere herkes sukut etmiştir (Hilâl, S.14:2).

Mahkemelerle ilgili yaşanan sorunların ardı arkasının kesilmemesi mahkemelerde bir ıslahat yapılması fikrini doğurmuş ve neler yapılabileceğine dair çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Mahkemeler konusunda ıslahat talepleri gerekçeleriyle ortaya konmuştur.

Şimdiye kadar sandık eminliği ve vergi memurluğu yapanlarla (Hilâl S.35:1) mumculuk ve kunduracılık esnafından tayin olunan hâkimlerin verdiği kararlar ancak tesadüfî olarak doğru olmaktadır. Verilen kararların onda dokuzu yanlıştır. Gazete, "Beş sene önce liyakatli hukukçular yoktu ancak şimdi hukuk mekteplerimizden mezun olan ehil birçok gençlerimiz var, fakat mahkemelere tayin edilmiyor, avukatlık yapmak zorunda bırakılıyor. Tayinler, hâkimlerin imtihanla alınmasıyla değil hangi politik fırkadansa ona göre ataması yapılıyor" diyerek adalet işlerinde yaşanan sıkıntıları dile getirir. Kendisi de bir hukukçu olan Vali Gavril Paşa'nın, bu duruma bir an önce bir son vererek hukuk alanında gerekli ıslahatı yapıp ehil

insanları işbaşına getirmesini talep eder (Hilâl S.35:1). Ayrıca gazete, “Nizamname ve tüzüklerde problem yoktur, problem bunları uygulayıp hüküm veren hâkimler ve mahkeme reislerindedir” diyerek çözümün avukatlık için oluşturulan imtihan komisyonunun bunlar içinde oluşturularak hukuk ilmi olan liyakatli kişilerin tespit edilerek tayin edilmesiyle sağlanabileceğini savunur. Mevcut hâkimlerin medeni memleketlerin hiç birinde hâkimlik için imtihan olamadığına dair savunmalarına karşın “Ancak o memleketlerde hâkimliğe tayin olunanların ellerinde hukuk ilmi okuduklarına dair belge (diploma) vardır. Mahkemelerde kâtiplikten başlayarak mahkeme azâlığına yükselerek bir müddet bekledikten sonra göreve gelir” diyerek onların bu savunmalarının içinin ne kadar boş olduğunu gözler önüne serer (Hilâl, S.36:2). Kendide bir hukukçu olan Vali, mahkemelerdeki ıslahat yapılması konusundaki yazıları dikkate alarak girişimlerde bulunur. İlk iş olarak, Adliye Müdürlüğü’ne Divan-ı Ali Mahkemesi Hukuk Şubesi azâlarından Bobçef Efendi’yi tayin eyler. Gazete, bu kişinin Türkçeyi iyi bildiğini dahası birkaç lisanla beraber hukuk ilmini iyi bilen birisi olarak tanıtarak, bu atamanın yerinde bir karar olduğunu belirtir. Aynı zamanda bir İttihatçı olmasına rağmen, güvenilirliği konusunda bir endişe yaşanmayacağına inanmaktadır. Neticede, Babîâli tarafından da onaylanmıştır (Hilâl, S.39:2). Bobçef Efendi, göreve gelir gelmez ahalinin de şikâyetleri doğrultusunda Filibe Mahkemelerini gezerek bir takım yolsuzlukların meydana geldiğini öğrenmiş ve bu gibi yolsuzluklara meydan verilmemesi konusunda mahkemeleri uyaran bir emirname hazırlamıştır (Hilâl, S.47:2).

Yine avukatlıkla ilgili olarak daha ehil avukatların görev yapmasını sağlamak amacıyla avukatlık imtihanları düzenlenmiştir. 7 Mayıs 1885 tarihinde Adliye Müdürlüğü’nce verilen ilanda Mayıs ayında avukatlık imtihanı yapılacağını bu imtihana girmek arzusunda olanların biran evvel Adliye Müdürlüğü’ne müracaat etmeleri istenmiştir (Hilâl, S.74:1).

Diğer yandan daha önce de tayinler yapılmış ancak bunlar ıslahat amaçlı olmayıp geneli yer değiştirme şeklinde ve sık sık olarak yapılmıştır. Bunda kişilerin bulunduğu ortamda oranın önde gelen zümreleriyle kaynaşıp rüşvet ve torpil gibi unsurlarla görevlerini kötü yönde kullanmalarını engelleme düşüncesi kuvvetle muhtemeldir.

Bununla ilgili olarak örneğin Pazarcık Sancak Mahkemesi reisliğine aynı mahkemeden muavin Bogoyef Efendi, Onun yerine Filibe Asliye Ceza Mahkeme Reisi Todoraki Vilasakof Efendi, onunda yerine savcı Tançof Efendi atanmıştır (Hilâl, S.15:2).

Yine ıslahatlar kapsamında daha önce ilan ve kararnamelerde Türkçe ve Rumca isimlerin sonuna Bulgarlarda olduğu gibi Of (Hasnof gibi) eki eklenirken mahkeme dairelerine gönderilen bir yazıyla bundan sonra bu eklerin Türk ve Rum isimlerine eklenmemesi emredilmiştir. (Hilâl, S.47:2).

Mahkemelerde Türkçe bilen kâtiplerin olmamasından Müslümanların yaşadıkları sıkıntıları gidermek amacıyla mahkemelere Türkçe bilen Bulgar ve Müsüman kâtipler atanmıştır. Tebligatlar, ilanlar ve dava sonuçları Türkçe olarak yayınlanmaya başlanmıştır.

Adliye Müdürü Bobçef Efendi, kaza merkezlerinde bulunan bazı mahkemelere Türk kâtipler atamıştır. Ayrıca Filibe ve diğer sorgu dairelerinde Türkçe okuryazâr ve söyleneni anlayan Bir Türk kâtip bulundurulacağını bildirmiştir. Bu haberler Türkler arasında sevinçle karşılanarak Adliye Müdürü'ne teşekkürlerini bildiren yazılar göndermişlerdir (Hilâl, S.66:1-2). Çünkü daha önce Ahyolu ve Aydos kazalarında ve civar köylerinde halkın ekserisi Türk olduğu halde mahkemelerde hala Türk kâtipler bulunmadığı, kararların ve ilanların Türkçe değil Bulgarca yayınlanması halkın mahkemelerde sorunlar yaşamasına sebebiyet vermişti. Bu durum Adliye Müdürlüğü'ne haber verilmiş Adliye Müdürü de mahkemelerde Türk kâtip bulundurulmasını ve mahkeme kararlarının Türkçe olarak yazılmasını emretmişti. Ancak mahkeme reisi, bunu dikkate almadığı gibi Türk kâtip yerine bir Bulgar kapıcıyı kâtip yapmıştı (Hilâl, S.7:4). Diğer yandan mahkemelerde tebligatlar Bulgarca olunca Bulgarca bilmeyen Türk ve Rumlar mahkemenin tarih ve saatini bilmediklerinden çoğu davaya katılamamış bu nedenle davalar aleyhlerine sonuçlanmıştı (Hilâl, S.28:1; S.74:3). Yine Filibe ve Hasköy²⁸ gibi Ceza ve Hukuk Mahkemelerinde Türklerden birer azâ ve reis yardımcısı atanması kararı alınmışken

²⁸ Güney Bulgaristan'da çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bir sancaktır. Osmanlı zamanında kurulan Hasköy, karayolları kavşağında olup aynı zamanda bir demir yolu durağıdır. Tarım, sanayi ve sanatsal yönden gelişen kentte, sıcak su kaplıcaları da oldukça yaygındır. Balkan savaşları sırasında kentte Türklere ait evler, hanlar ve camiler yağmalanarak yok edilmiştir (Acaroğlu, 1988:180).

hatta Hasköy'de Ceza Mahkemesi azâsı olan Öncüzade Hacı Ömer Efendi Hasköy Hukuk Mahkemesi reis yardımcılığına atanmıştı. Fakat o dönemdeki Adliye Müdürü böyle göreve gelecek kişilere Bulgarca bilmelerini şart koşmuş Öncüzade Hacı Ömer Efendi Adliye Müdürü'ne Bulgarca'yı Bulgar memurların sokakta konuşulan Türkçeyi bildikleri kadar bildiğini söylemesine rağmen göreve kabul edilmemişti. Zaten beş üyeli mahkeme memurlarından dördü Bulgar, biri Türk'tür, oysa Hasköy'de yetmiş üç bin Bulgar, elli beş bin Türk vardır (Hilâl, S.12:3).

Öte taraftan yetersiz de olsa bazı yerlerde Türk kâtipler bulundurulmuş ve bununla beraber adilane iş yapan Bulgar memurlara da rastlanılmaktadır. Örneğin Peştere kazasında mahkeme reisi Korki Macarof Efendi hukuk işlerine adil iş yapan memurlar yerleştirmiş hukuk işlerini adilane uygulayarak halkı memnun etmiş kendisinin Türkçe bilmesiyle de halkın sorunlarının giderilmesinde yardımcı olmuştur (Hilâl, S.6:1). Yine daha önce Türklerin isteklerini dikkate alan Vali Aleko Paşa, Adliye Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıyla üç Türk hâkimi çeşitli mahkemelere atanmasını emretmişti (Hilâl, S.9:2). Ayrıca her kaza kaymakamı nezdinde bir kâtabi tayin olunmuştu (Hilâl, S.7:2).

Her ne kadar Türkleri teskin etmek için bazı olumlu adımlar atılmışsa da gerçekte sorunların tam olarak çözümüne ilişkin niyet taşınmadığından Türkler mahkemelerde aynı sıkıntıları yaşamaya devam etmiştir.

Nitekim Hasköy'de Adliye Müdürlüğü'nün yaptığı ıslahatlardan Türkler lehine bir sonuç çıkmadığından Türk vatandaşlar şikâyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Türk vatandaşlar Hasköy'de mahkemede bir tek Türk memurun dahi bulunmamsından ne dertlerini anlatabildiklerini ne de onların Bulgarca verdiği cevap ve yazışmalardan bir şey anlamadıklarını dile getirmişlerdir (Hilâl, S.71:1).

Öte yandan Hilâl gazetesinin birinci sayısından itibaren özellikle dördüncü sayfaları neredeyse tamamı mahkeme ilanlarına ayrılmıştır. Nitekim bu ilanlarda icra kararları başı çekerken, bunu duruşmaya çağrı, satış ve müzayede ilanları takip eder. Yayınlanan dava kararların hemen hepsi Türkler aleyhine verilmiş ilanlardır.

İkametgâhı belli olmayan Nefs-i Bergos kazasından Süleyman Beyzade Veli Bey Bergos Sancak Mahkemesince 1 Mart 1884 tarihli 113 numaralı karar gereğince

on altı bin iki yüz yirmi kuruş borcundan dolayı evi ve tarlasına haciz konularak müzayedeye sunulmuştur. (Hilâl, S.44:4; S.48:4). Yine Filibe'den verilen 3741 numaralı ilan da Hacı Hüseyin oğlu Hüsnü ve Mustafa oğlu Ruhiye üç yüz seksen beş, mahkeme diğer masraflarla beraber sekiz yüz otuz dokuz buçuk kuruş borcundan dolayı ev ve tarlası haciz olunup müzayedeye konulmuştur (Hilâl, S.48:4). Diğer yandan Bergos kazasında İsmail oğlu İzzet Hasan oğlu tüccar Ahmet'e kırk altı bin dört yüz doksan sekiz kuruş borcunu ödemediğinden Bergos Sancak Mahkemesince haciz kararı verilmiştir. Buna göre; İsmail oğlu İzzetin beş parça tarlası ve bir çayırılığı müzayedeye çıkarılacaktır (Hilâl, S.56:2).

İslimye'de Menâfi Sandığı ve Kadastro Vergi borçlarını ödemeyenlere haciz konulacağına ilişkin mahkeme kararları da benzer şekilde ilan olunmuştur. Örneğin İslimye kazasına bağlı Esirli köyünden Hacı Emin Ağazâde Haşim Bey'in malları satışa sunulmuştur (Hilâl, S.14:3-4). Yine aynı şekilde Filibe'nin Meckür köyünde Ethem Bey namında bir Türk vatandaşı Vilâyet Mal Sandığı'na olan beş bin doksan dokuz buçuk kuruş borcu için elli iki dönüm toprağı haczedilerek müzayedeye konmuştur (Hilâl, S.44:4). Bununla beraber İslimye'nin Eski Namazgâh Mahallesi sakinlerinden fakat şimdiki halde ikametgâhı belli olmayan Cerrah Halil Bey'le ilgili olarak bir haciz kararı ilan olunmuştur. Buna göre; İslimye Menâfi Sandığı'na olan iki bin beş yüz kuruş ve Hacı Yahya Mahallesi sakinlerinden Kısacık Mustafa adlı şahsa olan kefilliği yüzünden yedi yüz kuruşla beraber toplamda üç bin kuruş borcu için İslimye'deki tarlası haciz olunmuştur (Hilâl, S.76:4).

Bunun yanı sıra İslimye'de Hacı Mahmut Mahallesi'nde oturan Halis Bey kızı Nesibe Hanım'a gönderilen yüz altmış numaralı icra kararında Menâfi Sandığı'na olan sekiz bin dört yüz kuruş borcu üç yüz altmış kuruş mahkeme masrafıyla beraber ilan edilen tarihten itibaren otuz bir gün süre içinde ödemesi tebliğ olunmuştur (Hilâl, S.36:4).

Diğer yandan Hasköy'de 1108 numaralı duruşma çağrısının yapıldığı ilanda bakkal olan Bulgar Rosso Andırof Efendi bin yüz kırk altı kuruş alacağı olan Azize Hanım'ı dava etmiştir. Nerede dahi oturduğu belli olmayan kadının ya bizzat veya bir vekil göndererek Asliye Mahkemesi'ne uğraması talep edilmiştir (Hilâl, S.43:4; S.45:4). Yine Hasköy'den Ahmet oğlu kahveci Hasan Hacı, Vasil isminde birisine

yirmi bir Osmanlı Lirası borcu olduğu gerekçesiyle duruşma için mahkemeye çağrılmıştır (Hilâl, S.43:4; S.44:4). Bunun haricinde Karinibad kazasında Sarı oğlu Ahmet'le ilgili yayınlanan 12 Şubat 1885 tarihli ve yüz altmış sekiz numaralı ilanda Şarkî Rumeli Divân-ı Ali Mahkemesince Menâfi Sandığı ile ilgili duruşmada 31 Mayıs sabah saat 9'da hazır bulunması istenilmiştir. Ayrıca Menâfi Sandığı'na borcu olmadığını ispat edemediği takdirde iç tüzüğün onuncu maddesinin ekinde bulunan otuz altıncı ve otuz yedinci maddeleri gereğince haciz uygulanacağı bildirilmiştir (Hilâl, S.63:4; S.64:4).

Öte yandan bazı vatandaşların mirasına düşen hisselerini mahkemeden aldıkları kararlar ve kendi istekleriyle satışa sundukları ilanlara da rastlamak mümkündür. Mesela, 2 Haziran 1885 tarihli ve 913 numaralı ilanda Aydos kazasında üçte bir hissesi Abdurrahman Çavuş'a ait olan Akbacalı namındaki değirmenin Süleyman eşi Fatma'nın talebi üzerine bir taş 1 Ağustos 1885 tarihinde öğleden sonra saat iki de satışa sunulmuştur. Talip olan kişilerin Bergos ve Aydos Kaza Mahkemelerinin kalem odalarına müracaat etmeleri ilan olunmuştur (Hilâl, S.82:4).

Bunların yanı sıra incelediğimiz sayılar içinde ilk defa bir celp ile ilgili bir ilana yer verilmiştir. Aydos kazasına bağlı Tikenlik köyünden İsmail Hüseyin oğlu Mustafa hakkında, aynı köyden Hacı Yusuf oğlu Nasuh'u katlettiği gerekçesiyle Bergos Sancak Mahkemesince tutuklama emri verilmiştir (Hilâl, S.56:3).

Netice itibarıyla birçok şahsın borçlarından dolayı mahkeme kararıyla icralık olduğu gazeteye verilen müzayede ilanlarından anlaşılmaktadır. Sadece kırk üçüncü sayının dördüncü sayfasında beşten fazla ircaa ile ilgili mahkeme ilanı yayınlanmıştır. Bütün bunlardan Şarkî Rumeli'de mahkemelerin Türkler aleyhine olan davaları nasıl hemen sonuca bağladığı açıkça görülmektedir. Diğer yandan Bulgarlara ilişkin ircaa ile ilgili davaların sonuçlandırılmadığı dikkatlerden kaçmayan başka bir husustur.

D. MEKTEPLER

Şarkî Rumeli'de İlköğretim mecburi olup yedi yaşından on üç yaşına kadara devam etmektedir. İlkokullarda yapılan eğitimin amacı, her çocuğa dinî ve edebî

terbiye ile birlikte, kabiliyetlerini geliştirmek suretiyle cemiyet hayatında lazım olan bilgileri vermektir (Aydın, 1992: 84-216).

Kanunlara aykırı bir şekilde hareket etmediği sürece hangi din ve milletten olursa olsun herkes şarkî Rumeli’de mektep açma hakkına sahiptir. Vilâyet’teki ilkokul ve taliye mekteplerinin idare yetkisi ve masraflarını karşılamasının yanı sıra mekteplerin hocalarını tayin yetkisi de mezhep cemaatlerine aittir. Bu cemaatlerin okul kurmak için maddi imkânı yoksa bir kanun ile vilâyet bütçesinden o cemaate yardım tahsis olunacaktır (Aydın, 1992: 84-85).

İslâm mekteplerinde imtihan tarihlerinin belirlenmesi ve duyurulması İslâm Mektepleri Encümeni tarafından karar alındıktan sonra yazılı olarak tebliğ edilmektedir. Mekteplerde biri yarıda (İlk dönem), diğeri bitirme sınavı olmak üzere iki sınav yapılmaktadır (Hilâl, S.7:2). Mesela, Filibe’de Karşıyaka İlk ve Ortaokul mekteplerinin 1301 tarihli Hicrî olarak verilen sınav tarihleri şu şekilde belirlenmiştir (Hilâl, S.26:3).

Tablo I: Filibe’deki Okulların Sınav Tarihleri

<u>Okul İsmi</u>	<u>Sınav Günleri</u>
Masla	16 şaban Salı
Hacı Hasan Kız ve Erkek Ortaokulu	17 şaban Çarşamba
Hacı Ömer ve Lahse? Mescidi Kız Mektebi	18-19 şaban Perşembe-Cuma
Bey Mescid	20 şaban Cumartesi
Gül Mahallesi ve Ayine? Hoca Mah.Mektebi	21 şaban Pazar
Ortaokul ve Numune? Mektepleri	27 şaban Pazar

Sınav tarihlerine ilişkin uygulama ilerleyen zamanlarda da aynı şekilde devam etmiş her okul öğrencilerinin ayın kaçında hangi günlerde sınav olacakları liste halinde verilmiştir. Filibe’de her okulun listesi hem okullara gönderilmiş hem de basın yoluyla ilân olunmuştur. Örneğin Çelebi Kadı Mektebi öğrencilerinin sınav takvimi 28 Mayıs Salı günü başlayıp 30 Mayıs Perşembe günü son bulacaktır (Hilâl, S.77:2).Yine Filibe’de ortaokul öğrencilerinin sınav programı daha ayrıntılı olarak hangi sınıfın hangi günde hangi derslerden sınav olacağı belirlenerek duyurulmuştur. (Hilâl, S.77:3).

Diğer taraftan okulu bitirenler ile dereceye girenlere mezuniyet ve ödül törenleri düzenlenmektedir. Filibe’de İlkokul mezunlarına ilişkin Milli Eğitim Müdürü’nün, sancak idare amirinin, jandarma komutanın, Avustuya-Macaristan, Fransa ve Yunanistan vs. Konsoloslarının, belediye azâlarının, sancak mahkeme azâlarının ve çeşitli devlet memurlarıyla mektep hocalarının katıldığı bir tören düzenlenmiş ve dereceye girenlere çeşitli ödüller verilmiştir (Hilâl, S.29:2; S.81:1-2). Çırpan kazasındaki okullarda da Vali Paşa’nın katılımıyla mezuniyet töreni düzenlenerek dereceye giren öğrencilere çeşitli hediyeler verilmiştir (Hilâl, S.78:2).

Şarkî Rumeli’de Türklere ait okullarda okulların fizikî durumundan, eğitim metoduna, kitap temininden, muallim ihtiyacının karşılanmasına, okulların maddi sorunlarına ve her zaman olduğu gibi Bulgar idareci yöneticilerin çektirdiği sıkıntılara kadar birçok sorunlarla karşılaşmıştır.

Filibe ve Koyuntepe’de 30 Kasım 1883 tarihi itibarıyla İslâm Mektepleri Müfettişi Ahmet Aziz Efendinin raporuna göre; bu kazalarda toplam otuz iki mektep bulunmakta olup bunun otuzu kız-erkek karışık, ikisi kızlara mahsus eğitim veren okullardır. Bu okullarda yedi yüz otuz yedi erkek, beş yüz altmış yedi kız olmak üzere toplam bin üç yüz dört öğrenci olup bunlarında ikisi bayan, otuz beşi erkek toplam otuz yedi hocası vardır. Filibe’de dokuzu karışık ikisi müstakil on bir okul bulunmakta bunun beşi tamir ve inşaat halinde üçü tamamen viran, üçü ise kısmen kullanılır durumdadır. Filibe’nin dokuz köyündeki okulların altısı yeni inşa olmuş, ikisinin inşa çaresi aranmaktadır. Koyuntepe kazasında da durum on iki köyün sekizinde yeni okul inşa edilmiş olup dört köy okul inşasından muaf olduğu için çocuklar kulübe de eğitim görmektedir. Ayrıca Filibe’nin sekiz mektebinde yeni

yöntemlere göre ve Türkçe olarak karışık eğitim verilmekte iken diğer üç okulda henüz gözle görülen bir eğitim yoktur. Koyuntepe’de sadece iki okulda yeni metotlara göre eğitim verilmektedir ve her okulun bir şubesi vardır. Filibe’de öğrencilerin derecelerine uygun hocalar bulunmakta olup dört hocanın dışındakilerin hepsi yeni öğretim usulüne uygun hocalardır. Buna karşılık Koyuntepe nahiyesinde üç hoca liyakatli olup diğerleri liyakat sahibi olmayan kimselerdir. Müfettiş Ahmet Aziz Efendi bu durumu düzeltmek için her köye yeni yöntemlerle eğitim verecek ehil birer hoca tayin edilmesi ve fen ilimlerinin mutlaka her okulda öğretilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak İslâm ahâlisinin mevcut şartlar içinde bu duruma mani olduğunu, çünkü göç etme düşüncesinin her türlü icraatları ertelediğini dile getirmiştir (Hilâl, S.21:2).

Şarkî Rumeli’de ders veren hocalar tabii olduğu kanunlara bağlı olarak iki sınıfa ayrılır. Birinci sınıfa mensup olan hocalar hükûmet tarafından görevlendirilip belli bir maaş alırken, ikinci sınıf hocalar ise, maaş almayan hoca vekilleridir (Aydın, 1992: 86).

Şarkî Rumeli Vilâyeti’nde Türklerin mekteplerde yaşadığı en büyük sorunların başını öğretmen eksikliği çekerken, mevcut öğretmen maaşlarının cemaat sandıkları tarafından karşılanamaması yaşanan sorunu daha da derinleştirmiştir. Bunun sonucunda köy mektepleri sekiz on senedir acınacak halde olup çocukların eğitimi kötü durumdadır. Çocuklar bir mektup bile yazâmayacak halde ve bir resmi evrakı dahi okuyup anlamayacak durumdadırlar. Bu durumun diğer bir nedeni de Avrupa’nın eğitimin önemini kavrayarak ilerlemesine karşın Müslümanların gaflet ve delalet içinde olmalarıdır (Hilâl, S.12:2).

Gazete, eğitim konusundaki geri kalmışlığın ve ilerlemenin önündeki engelleri sıralayarak halkı bu konuda aydınlatmaya çalışır. Padişahın memleketin her yanına mektepler inşa ettirerek eğitime verdiği önemi belirtir. Bunun yanı sıra Padişah’ın vilâyet’teki mekteplere de ilgi göstererek yardımlarını esirgemediği üzerinde durur (Hilâl, S.2:1).

Gazete, Şarkî Rumeli Türklerinin eğitimde vilâyet'te diğer milletlere ait öğrenci sayısı ve öğrenci başına düşen öğretmen sayılarını da bir fikir edinme açısından vermiştir (Hilâl, S.4:2).

Tablo II: Şarkî Rumeli'de Öğretmen ve Öğrenci Dağılımı

Milliyetleri	Erkek Hocalar	Bayan Hocalar	Kız ve Erkek Öğrenci
İslâm	755	30	27113
Bulgar	1104	196	51054
Rum	65	18	2897
Katolik Bulgar	12	15	980
Protestan Bulgar	4	---	124
Ermeni	7	1	201
Yahudi	32	---	918

Öte yandan mekteplerde görev yapan hocalar verdikleri derslerin karşılığında almaları gereken maaş ve yardımı almadıklarından geçim sıkıntısı yaşamışlar, bu yüzden bazıları hocalığı bırakarak başka işler aramaya başlamışlardır. Tatarpazarcık kazasına bağlı Çine köyünde ilkokul hocası Hacı Mehmet Efendi verdiği ders karşılığında bir senelik ücreti istediğinde kendisinden on kuruş otuz iki para harç vergisi istenmiştir. Bunun üzerine Hacı Mehmet Efendi bu tür sorunların yaşanmaması ve kendi durumuna da bir çare bulunması için Müftü Efendi'den yardım istemek zorunda kalmıştır (Hilâl, S.23:2).

Çırpan²⁹ kazasında ilk ve ortaokullar da Encümen-i Daimi Reisi Eşref Efendi kendi işlerinin dışında başka işlerle meşgul olduğunu belirterek hocaları bundan böyle başka işlerle uğraşmaması konusunda uyarmıştır. Ayrıca mekteplerin

²⁹ Meriç nehrinin sağ kıyısında ve Eski Edirne yolu Filibe ve Roma devrindeki "Via Militaris" askeri yol güzergâhı üzerinde Çırpan kazası her yıl kurulan hayvan panayırı ile ünlüdür (Balkanlı, 1986: 160).

ekonomik yönden sıkıntı içinde olduğunu Vali Gavril Paşaya belirterek, Vali'nin de telkiniyle Milli Eğitim Müdürlüğüne mekteplere yardım edileceğini bildirilmiştir (Hilâl, S.73:2). Fakat bütçeden Müslümanlar için paralar az miktarda belirlenmiş, belirlenen miktarlar ise hep eksik verilmiştir. Mesela Bulgar okulları için 100 lira, İslam okulları için 40 lira bütçeden para ayrılmış ancak Müslümanlara 20 lira ödenmiştir (Hilâl S.22:3).

Mektep hocalarının kendi işlerinin dışında neden başka şeylerle meşgul olduğunun sebepleri verilmemişse de, hocaların verdikleri derslerin karşılığında almaları gereken maaşları alamamalarından dolayı içine düştükleri geçim sıkıntısından kurtulmak için başka bir işle meşgul oldukları kuvvetle muhtemeldir.

Hilâl'in, Tercüman-ı Hakikât gazetesinde de yer aldığını belirttiği bir haberinde, Aydos kazasındaki ortaokul da, oradaki Müslüman vatandaşlar hocalara taahhüt ettikleri maaşları verememiştir. Bunun üzerine öğretmenlerin görevi bırakması ve halkın okulun kırılan camlarını ve diğer arızalarının tamir ettirmeyip eksikliklerini gideremediklerinden dolayı okul kapanmıştır. Gazete, bunda Valinin bir suçunun bulunmadığını ancak Aydos Kaymakamı Salih Efendinin ilgisizliğinin etkili olduğunu belirtir (Hilâl, S.44:3). Bütün bunlardan dolayı çoğu yerde eğitime ara verilmek zorunda kalınmış hata bir başka nedenden dolayı bir ara şehirde özellikle çocuklarda kızamık hastalığının yaygın görülmesi sonucu Milli Eğitim Müdürlüğüne okullar on iki gün tatil edilerek eğitime ara verilmişti (Hilâl, S.17:2).

Öte yandan Karlova'da savaş zamanında üç medrese bir mektep varken şimdiki halde sadece iki medrese kalmıştır. Belediyenin uygulamaya koyduğu plan yüzünden bir medrese ve bir mektep tamir edilmediğinden bunların yerinde hiçbir şey kalmamıştır. Kalova'da Müslümanlardan çok vergi toplanmasına rağmen halen iki medreseye on iki lira yıllık ödendiğinden bu medreseler ayakta duramamıştır (Hilâl, S.82:2).

Şarkî Rumeli'de okulların maddi yönden çektiği sıkıntılar birçok yerde hayırsever vatandaşlar tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Hayırsever vatandaşlar, birkaç yerde yeni okullar inşa ettirerek o yöre halkının eğitim yönünden gelişmesine

katkıda bulunmuştur. Bazı vatansever öğretmenler de verdikleri derslerin karşılığında hiçbir ücret talep etmeyerek vatanlarına hizmet etmeye çalışmıştır.

Örneğin Şarkî Rumeli’de hocaların içinde en bilge olan ve yirmi seneden beri öğretmenlik yapan Hafız Ahmet Fikri Efendi, Rum lisanını ve yeni eğitim metodunu memlekette ilk defa ihdas eden kişidir. Bu konuda en çok hizmeti ve gayreti gösteren kişidir. Şimdi yirmi yıl görev yaptığı Filibe Numune Mektebi’nden kendisine hocalık yapmak için teklif olunan İslimye Ortaokulu’na gitmiştir. Orada halk tarafından birçok olumlu gelişmeler kaydedeceği düşüncesiyle ilgiyle karşılanmıştır (Hilâl, S.43:2).

Öte yandan Benderlizade İsmail Efendi, milletine hizmet etmeye çalışan vatansever bir öğretmendir. İsmail Efendi daha önce Edirne Vilâyeti’nde Gümülcine ve Ahi Çelebi kazalarında yaptığı hizmetlerinde halkı son derece hoşnut etmiş hayırsever bir şahsiyettir. Bu yüzden halk tarafından çok sevilen ve gittiği yerlerde başka yerlere tayin olunmaması için halk tarafından gerekli yerlere müracaat edilmektedir. İsmail Efendi şimdilerde Hilâl gazetesinin idaresi ve Filibe İslâm Mekteplerin’de Encümen Azâlığı görevini yürütmekte olup aynı zamanda öğrenciler için verdiği dersler konusunda vazifesini en iyi şekilde yaparak Filibe’de de halkın takdirini kazanan son derece bilge bir insandır (Hilâl, S.37:2). Bunun yanı sıra Filibe’de Müftü Efendi Müftülük’ün emlak ücretlerini İslâm Mekteplerine aktararak aynı zamanda Köse Şeyhi Medresesi’ne İsmail Efendi gibi vatansever bilge bir insan olan Halil Efendiyi 20 lira maaşla müderris olarak atamıştır (Hilâl, S.6:1).

Diğer yandan şimdiye kadar İslâm mekteplerine yaptığı yardımlardan dolayı mekteplerde okuyan çocukların dahi hürmetle yâd ettiği Cezzar Mustafa Beyzade Ahmed Dilaver Bey (Dersaadette bulunuyor), yine İslâm Mektepleri Encümenine on sîm mecâdi³⁰ yardımında bulunmuştur (Hilâl, S.77:1). Yine Edirne’nin Ahi Çelebi kazası Meclis İdare Azâsı’ndan Salih Efendi, Filibe’deki ilkokullara iki yüz üç kuruş yardım göndermiştir (Hilâl, S.65:1). Bunun yanı sıra vilâyetteki bazı medreseler hayırsever kişilerce onarılmış bu sebeple şehirde bulunan dört beş medreseye hadis, fıkıh vb. ilimleri tahsil etmeye hevesi bulunanların medreseye kabul olunacağı

³⁰ Yirmi kuruş değerinde gümüş para.

bildirilmiştir (Hilâl, S.10:4). Yine Yanbolu’da gazete muhabirinin bildirdiği bir habere göre; Müslüman cemaat tarafından yaptırılan dört oda ve bir salondan oluşan mektep dualarla hizmete girmiştir (Hilâl, S.22:3). Karinibad kazasında Rakkas Sinan Bey Vakfı Mütevellisi olan Ahmet Bey, Karinibad’da yüz öğrenciyi barındırıp okutacak şekilde bir sıbyan mektebini tamir ettirmiştir. Müteveli Ahmet Bey, gayretli ve çalışkan bir insan olup Karinibad’da bir hamamı iki defa yedi yüz lira, köprüye seksen, çeşmelere yetmiş ve bu okula yüz elli lira toplamda bin lira harcayarak tamir ettirmiştir. Vakf’ın camisinin inşa ve tamirine büyük emekler harcamıştır (Hilâl, S.79:1-2). Rakkas Sinan Bey Vakfı’nın mütevellisi, bundan önceleri de Karinibad’ da muharebeden zarar gören bir mektep, bir cami, bir köprü, bir hamam ve üç adet çeşmeyi suyollarıyla beraber tamir ettirmiştir. (Hilâl, S.29:2).

Bununla beraber mektepleri ayakta tutmak ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan Mektepler İane Komisyonu her kazada halktan toplanan paraları deftere kaydettikten sonra bölgesindeki mekteplere ihtiyaçları doğrultusunda yettiği ölçüde yardımlar aktarmıştır. Gazete, Mektepler İane Komisyonu’nun defterlere kaydettiği yardımları her seferinde yayınlamıştır. Örneğin Mektepler İane Komisyonu’nun Sekizinci Defteri’nde Kırcaali kazası halkı tarafından toplanan yardım paraları kimin ne kadar yardımda bulunduğunu gösterecek şekilde yayınlanmıştır (Hilâl, S.69:3-4).

Tablo III: Kırcaali Kazası Mektepler İane Komisyonunun Yardımları

<u>Yardım Yapanlar</u>	<u>Yardım Miktarı</u>	
	<u>Lira</u>	<u>Kuruş</u>
Kaza Kaymakamı Mehmet Efendi	140	00
Asliye Mahkeme Reisi Mehmet Efendi	42	00
Doktor Sadık Efendi	42	00
Jandarma Komutanı Mehmet Efendi	65	00
Mal Müdürü Hasan Efendi	42	00

Eşraftan Hacı Mehmet Ağa	21	00
Telgraf Posta Müdürü Niyazi Efendi	21	00
Tahrirât Baş Kâtibi Mustafa Efendi	21	00
Sandık Emîni Hüseyin Efendi	42	00
Mal Müdürlüğü Muavini Ahmet Efendi	21	00
Vergi Dairesi Kâtibi İbrahim Efendi	21	00
Tahsildar Halil Efendi	21	00
Tahsildar Abdullah Efendi	21	00
Süvari Kolcubaşısı Ahmet Efendi	21	00
Dava Komiseri Mustafa Efendi	21	00
Kaymakam Komiseri Kara Yusuf Efendi	21	00
Ortaokul Öğretmeni Ali Osman Efendi	21	00
Dava Muavini Süleyman Efendi	21	00
Hacı Oğlu Mehmet Ağa	21	00
Karaman Ahmet Ağa	21	00
Belediye Muavini Mehmet Efendi	21	00
Belediye Azâsından Molla Hüseyin Efendi	21	00
Belediye Azâsından Berber Mehmet Ağa	21	00
Süvari Kolcusu Süleyman Efendi	21	00

Dava Muhzırı (Mübaşir)Şakir Efendi	21	00
Hacı Ali Efendi	15	30
Tahrirat Mübeyyizi ³¹ Ahmet Efendi	10	20
Dava Kâtibi Ahmet Efendi	10	20
Hapishaneci (muhtemelen gardiyan)	12	20
Dava Muavini Hafız Mustafa Efendi	10	20
Vergi Dairesi Bekçisi İbrahim Efendi	10	20
Vergi Dairesi Bekçisi Durmuş Efendi	10	20
Kaymakam Odacısı Recep Efendi	5	10
Dava Mübeyyizi İbrahim Efendi	8	20
Filibe Belediye Tahsildarlarından Hurşit Efendi	---	50
Belediye İstasyon Memuru Mehmet Efendi	---	35
Pazarcık Bekçisi Mehmet Efendi	---	15
Karlova Bekçisi Sadık Efendi	---	15
Rusen Bekçisi Şakir Ağa	---	15

Şarkî Rumeli'de başka Milletler de çoğu zaman kendi imkânlarıyla okullar açarak eğitim hayatlarını devam ettirmişlerdir. Mesela Rumeli Demir Yollarının imtiyaz sahibi ve aynı zamanda bir Yahudi olan Baron Hireş yedi yüz Osmanlı lirasına geniş bir bina satın alıp okul olarak kullanılmak üzere Yahudi Cemaati

³¹ Resmi yazı işlerinde müsveddeleri temyize çeken kâtip.

Ruhanisi'ne hediye etmiştir (Hilâl, S.31:2). Yine Filibe'de birkaç Yahudi gencin yardımıyla yüz kadar öğrenciye eğitim hizmeti sunabilecek ve yalnızca gündüz öğrenim görebilecek bir mektep açılmıştır. Aynı zamanda bu mektepte Osmanlıca ve Fransızca derslerinde okutulacağına değinilmiştir. (Hilâl, S.4:3).

Şarkî Rumeli'de mekteplerin kitap ihtiyaçlarının karşılanamaması Türklerin eğitimde yaşadığı bir diğer sıkıntı unsuru olmuştur. Esasında Dâhiliye Nizamnamesi'ne göre vilâyet'teki İslâm mekteplerinin kitap ihtiyacı Marif Müdürlüğü'nce karşılanması gerekirken, Marif Müdürlüğü'nün bu görevi yerine getirmediği görülmektedir. Bu sebeple iş yine vatansever kişilere kalmış, bu kişiler başışladıkları kitaplarla Şarkî Rumeli Türklerinin eğitimden mahrum kalmamalarını sağlamıştır.

Mesela vatanperver bir Harbiye Yüzbaşı olan Hafız Sait Efendi “ Türkçe ve Fransızca Usûl-i Mukâmele³² adlı eserinden on nüshasını Filibe Ortaokul Mektebi'ne başışlamıştır (Hilâl, S.36:1). Yine aynı Yüzbaşı Hafız Sait Efendi, bu sefer dört kısımdan oluşan ve her kısmı ayrı ayrı sınıflara ayrılmış olan Mabâdü'l- Hesâb adlı bir kitap hazırlamıştır. Bu kitap yeni modern eğitim yöntemlerine göre hazırlanmış olup özellikle ortaokullar için düzenlenmiştir (Hilâl, S.65:2).

Gazete, Şarkî Rumeli Türkleri eğitimi için Dersaadet'te çıkan mecmualardan haberdar ederek bu konuda abone olmak isteyenlere yardımcı olmaya çalışmıştır. Örneğin, Dersaadet'te Hâdim-i Terakkî'-i M'ârif Cemiyeti'nin çıkarmış olduğu biri resimli diğeri resimsiz iki cüz halindeki mecmua da fen ve edebiyattan, hikâye, roman, tiyatro tercümelerine, güldürecek hikâyeler ve seyahat konularının yer almakta olduğundan bahisle halkın haftalık çıkan bu mecmuadan faydalanmaları gerektiğine dikkat çeker. Vilâyet'te bu mecmuanın resimlisine abone olmak isteyenlerin seneliğine 120, altı aylığına 62, üç aylığına 32 ve yalnızca roman, tiyatro, gülünç hikâyeler ve eğlenceli oyunların konu edildiği resimsiz cüz için ise senelik 47, altı aylık için 32, kuruş abonelik bedelinin ödenmesi gerektiğini belirmiştir (Hilâl, S.72:1; S.75:4; S.76:4; S.77:4). Yine gazete, her türlü gazete ve mecmuaya abone olmak isteyenlere kolaylık sağlanarak abonelere

³² Fransızca öğrenmek için iki dil üzerine konuşma şeklinde tertiplenmiş bir kitaptır.

ulaştırılabileceğine dair bir başka ilan vermiştir. Vilâyette bulunan Osmanlı Kıraathanesi Müdürü Srakim Efendi, abone olmak isteyenlerin Filibe’de Hilâl gazetesine gerekli meblağı ödedikten sonra alacakları makbuzu tarafına göndermeleri hâlinde abone oldukları gazete ve mecmuaları kendilerine ulaştıracaklarını ifade etmiştir (Hilâl, S.72:4)³³.

Diğer yandan Şarkî Rumeli’de eğitimin gelişmemesindeki en büyük engel yeni usulde eğitime geçilememesidir. Gazete, Avrupa’nın eğitimde ilerlediğini ve göz kamaştırıcı hale geldiğini anlatarak her şeye rağmen vilâyette eğitimimin bundan on onbeş sene evvelkisine göre çok daha iyi durumda olduğunu dile getirir. Bu ilerlemede kendini yetiştirmiş öğretmenlerin eğitime her geçen gün katkılarının artmasının payı olduğuna dikkatleri çeker. Diğer yandan bu iyileşmeye rağmen gelişmenin çok daha önce olması gerektiğini fakat cahil insanların yeni usuldeki eğitim metotlarına karşı çıktığını belirtir. Bu kişilerin aynı zamanda ecnebi dili öğrenmenin doğru olmadığını düşünerek karşı çıkmalarının ve fen bilimlerini müfredata koydurtmamalarının eğitimin önündeki yegâne engel olduğunu savunur (Hilâl, S.2:1).

Nitekim Şarkî Rumeli’de yeni usulde eğitim yapılmasına dair çalışmalar ilerleyen zamanlarda gelişme göstermiştir. Ahyolu’da İslâm Mektepleri Encümenliği tarafından bu konuyla ilgili gönderilen bir yazıda, geçen Dersaadetten gönderilen muallim Mustafa Efendi yeni usullere göre öğrencilere eğitim vermiş ve mayıs ayında öğrenciler imtihana tabii tutulmuştur. Öğrencilerin başarıları herkesi hoşnut etmiş özellikle dini bilginin yanında hesap ve fen bilimleri konusunda bir yılda bu kadar çok şey öğrenmeleri herkesi memnun etmiştir. Bu başarının Muallim Mustafa Efendi’nin gayretleri sonucu olduğu vurgulanarak muallim Mustafa Efendi’ye teşekkür edilmiştir (Hilâl, S.80:2).

İslimye’de İslâm Mektepleri Müfettişi Hamit Efendi, derslerinden başarılı olan öğrenciler için düzenlenen ödül törenin bu öğrencilere halkın önünde sorular sorarak nasıl bir eğitim aldıklarını gözler önüne sermişlerdir. Küçük bir kız çocuğuyla bir erkek çocuğuna sorulan sorulara, çocuklar tarafından eksiksiz olarak son derece

³³ Aynı haber için bkz. (S.75:4; S.76:4; S.77:4).

güzel cevaplar verilmiş bu durum halkı hayli şaşırtmıştır. Yeni programa göre yetiştirilen çocuklar çok başarılı olup konuşmalarında akıcı bir üslup dikkat çekmiştir. Oysa eskiden yaşları çok büyük olmasına rağmen okuldan neredeyse hiçbir şey öğrenmeden mezun olan çocuklar vardı (Hilâl, S.30:3).

Halkın bazı kesimlerinde bu eğitim sistemin kazandırdıklarını gözleriyle görmesi sonucu yeni eğitim sistemine karşı olumlu düşünceleri beraberinde getirmiştir. Olumlu tepkiler, Milli Eğitim Müdürlüğünü bu eğitim sisteminde yeni çalışmalar yapma konusunda cesaretlendirmiştir. Milli Eğitim Müdürlüğü bu doğrultuda 10 Haziran 1885 tarihinde 711 numaralı ilanda yeni usulde öğretmenlik kabiliyetine sahip olanlar için iki imtihan yapılacağını duyurmuştur. Buna göre; ilki temmuzun birinden otuzuna kadar, ikincisi ağustosun yirmi beşinden eylül başına kadar yapılacaktır. Gazete, imtihanla ilgili yazıya dikkat çekerek hem daha önceden öğretmenlik yapanların hem de yeni öğretmen olacakların yeterlilik belgeleri almaları gerektiği üzerinde durur. Bu sınavın son defa yapılacak olduğunu bundan sonra ne sınav yapılacağını nede yeterlilik belgesi olmayanların öğretmenlik yapabileceğini dile getirir. Bu nedenle Müslüman öğretmenlere seslenerek bu imtihanın önemini bilerek sınava girip yeterlilik belgeleri almaları gerektiğine değinir (Hilâl, S.77:2).

Her ne kadar yeni usulde eğitim yapmak için girişim ve çalışmalarda bulunulmuşsa da bu çalışmalar eksiklikleri giderememiş özellikle eski öğretmenlerin bu konuda kendini yenileme gayretine girmemeleri yapılan çabaları yetersiz bırakmıştır. Gazete, son zamanlarda yeni usulde eğitim verecek gençlerin yetiştiğini ancak halkın çoğunun “bunlar daha çocuk” diyerek bunların eğitim vermelerine engel olması sonucu eğitimde istenilen hedefin yakalamadığını belirtir. Kuran okumaktan başka bir şey bilmeyen yerli ve yabancı adamların hoca yapılması ve beyhude para harcanması eğitimin gelişmesindeki engellerden biri olarak gösterilmiştir. Gazete, bu sebeplerden dolayı ıslahat yapmanın da güç olacağına inanmaktadır. Ancak İslâm Mektepleri Encümeni her şeye rağmen halkın ileri gelenleriyle görüşerek ıslahat yapma konusunda ciddi girişimlerde bulunmuş ve bazı kararlar almıştır. Köylerde ki mekteplerde köylülerin diplomasız olanları hoca olarak tutmamaları istenmiş, sadece bu seneye mahsus olarak önceki sisteme göre sınav

yapılıp diploma verileceği açıklanmıştır. Bu seneden sonra yeni usule göre sınav yapacak bir komisyon oluşturulacağı ve bu yeni usule göre eğitim yaptırabileceklere diploma verileceği belirtilerek bu seneden sonra hoca olarak çalışanların da sınavlara tabi tutularak liyakatsiz olanların hocalıktan atılacağı açıklanmıştır. Gazete, alınan bu kararlardan son derece memnun olarak bu tür kararların Filibe dışındaki sancaklarda da alınmasını tavsiye etmektedir (Hilâl, S.81:1).

Diğer yandan eğitimde ilerleme kaydetmek adına zaman zaman yanlış haberlerin de verildiğine rastlamaktayız. Bununla ilgili olarak Hilâl'in Vakit gazetesinden aldığı Vakit gazetesinin de Filipopolis gazetesine dayandırarak verdiği haberde; yakında vilâyette İslâm mektepleriyle ilgili bir nizamname kaleme alınacağını duyurmuştur. Ancak Hilâl, bu haberin yanlış olduğu gerekçesiyle karşı çıkarak "Zaten İslâm mektepleriyle ilgili bir nizamname olup burada İslâm mektepleriyle ilgili bir ıslahat yapılması söz konusudur" diyerek bu haberi düzeltme ihtiyacı duymuştur (Hilâl, S.1:4).

Bununla beraber Şarkî Rumeli'de mekteplerin teftiş ve denetimi konusu büyük sıkıntı ve tartışma konusu olmuştur. Çünkü Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bütçesi tartışma konusu olmuş, Meclis bunun üzerine tartışma konusu olan bütçeyi gündemine alarak değerlendirmiştir. Mecliste yapılan görüşmeler sonunda müdürlüğün, memurlarına boşuna maaş ödendiği gerekçesiyle Milli Eğitim Müdürlüğü'nün memurları ve müfettişlileri lağv edilmiştir. Nitekim bu memurluklara bazı yerlerde kaymakamlar, bazı yerlerde ise seyyar tabiplerin bakması uygun bulunmuştur (Hilâl, S.3:3). Ancak bu karara başta Türkler olmak üzere, Yahudi ve Ermeni milleti tarafından itiraz edilerek valilik makamına birer dilekçe sunmuşlardır. Valilik ise, buna cevaben mektep müfettişliklerinin gerekli olduğuna inanıldığını ve bu konuya önem verdiklerini ancak Meclis-i Umûmî'nin aldığı bu karara uymak zorunda olduklarını belirtmiştir. Fakat verilen cevap bu üç milleti memnun etmemiştir. Esasında tepkiye neden olan esas unsur vilâyette mektep müfettişliklerine kaymakam ve doktorların bakacağı kararıdır. Çünkü vilâyette sadece üç tane Türk kaymakam bulunurken Yahudi ve Ermeni kaymakam ile doktor bulunmamaktadır. Müfettişliğe bakacak Hıristiyan kaymakam ve doktorlar bu üç

milletin dilini de bilmemektedir. Dolayısıyla çok iyi bir teftiş yapılmaktan bu üç milletin mektepleri mahrum kalacaklardır (Hilâl, S.4:1).

Öte yandan İslâm mekteplerinin Hıristiyanlar tarafından denetlenmesine yönelik bu karar, Şarkî Rumeli Türklerini galeyana getirmiştir. Çünkü İslâm mekteplerinin Hıristiyan memurlar tarafından denetleneceğini haber alan İslâm köyleri, mekteplerine Hıristiyan müfettişlerin gelmesi durumunda mekteplerini kapatacaklarını bildirmişlerdir. Vilâyet Meclisi'nin bu Hıristiyan müfettişlerden cüzi bir kısmını kaldırma yoluna gitmesini ise Müslümanlar tatbiki asla kabul olunamayacak bir davranış olarak görmüşlerdir (Hilâl, S.6:1).

Bunun yanı sıra vilâyette bulunan İslâm mekteplerinin Hıristiyan müfettişler tarafından denetlenmesi sonucu gayri meşru olduğu söylenen; fakat içeriği hakkında bilgi verilmeyen bir karar sonucunda Müslümanlar daha da tedirgin olmuşlardır. İçeriği bilinmeyen bu kararın eğitimi sarsacağı ve öğrencileri disiplinsizliğe sevk edeceği dile getirilmiştir (Hilâl, S.15:3).

Şarkî Rumeli'de Türkler için çarpıklıklar bununla da sınırlı kalmamıştır. Mekteplere bütçeden ayrılan paraların dağıtılması noktasında da Bulgarlar tarafından büyük yolsuzluklar yapılmıştır. Filibe'de on bir Bulgar ortaokulu olmasına rağmen sadece bir tane Türklere ait ortaokul vardır. Bu durum nüfus oranlarına göre çarpık bir durumdur. Bütçeden Müslüman öğrenciler için ayrılan ödenekler Müslümanlara ödenmezken Müslümanların haklarıyla beraber Bulgar öğrenciler için ayrılan ödeneklerin tamamı ödenmiştir. Ayrıca Filibe'de tüm okullar için Sancak Meclisince ayrılan altmış bin kuruşluk ödeneğin elli altı bini Bulgar, dört bini Müslüman okullara verilmiştir (Hilâl, S.23:2). Bu sebeple uygulama başta Müslümanlar ile Rum ve diğer milletler tarafından haksızlık olarak görülmüştür. Zira burada Müslümanlar ve Rumlar da vergi vermekte olup 40 ile 50 bin lira arasında okullar için ayrılan ödeneğin 15 – 20 bin kuruşu Müslümanlardan 5 bin kuruşu Rumların vergisinden tahsil edilmiştir (Hilâl, S.27:2).

Bunun yanı sıra Bergos Kaymakamı, Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından İslâm mektepleri için gönderilen çeki zapt ederek Müslümanlara vermemiştir. İslâm Mektepleri Encümeni tarafından çek defalarca istenmişse de Kaymakam, çeşitli

bahaneler uydurarak çek'i vermemiştir. Kaymakam, bu çekle Bulgarların Rus bayrakları asarak gösteriler yapmalarına yardımcı olarak şaşalı geçmesini sağlamıştır (Hilâl, S.75:2). Zaten parasızlık içinde olan mektepler ve öğretmenleri daha da zor duruma düşürülmüştür Esasında kaymakamın da amacı budur. İslâm mekteplerinde öğretmenleri iyice sıkıntıya düşürüp görevlerinden ayrılmalarını sağlayarak İslâm mekteplerinin tamamen kapanmasını istemektedir.

Diğer yandan yaşanan bir büyük sıkıntı da yüksek okullarda Avrupa'ya öğrenci gönderme konusundan kaynaklanmıştır. Zaten biri Filibe'de diğeri İslimye'de olmak üzere iki tane yüksek okul bulunmakta olup burada bin civarında Bulgar öğrenci varken sadece üç Müslüman öğrenci vardır. Avrupa'ya yüzlerce Bulgar çocuğu (masrafları hükümet tarafından karşılanarak) eğitim için gönderilirken bir tane Müslüman çocuğu gönderilmemiştir. Buna en önemli sebep okullarda Bulgar lisanı ve edebiyatının şart koşulmasıdır. Çünkü Bulgarcayı Bulgar gibi bilmeyen ve öğrenirken tekrara kalan Müslüman çocuklar ortaokullardan ancak on altı yaşında mezun olabilmektedirler yüksek okullara öğrenci kabul yaşı ise on beştir. Avrupa'ya gidecek öğrencilerde ise birincisi yüksek okul mezunu olma şartı ikincisi Bulgar lisanı ve edebiyatını bilme şartını getirmişlerdir Oysa Dâhiliye Nizamnamesi'nde böyle şartlar bulunmamaktadır (Hilâl, S.27:1). Dâhiliye Nizamnamesi'nde olmayan bu uygulamayla yapılmak istenen tek şey Müslüman öğrencilerin eğitimin hangi aşamasında olurlarsa olsunlar önleri kesilerek Müslümanları eğitimden yoksun bırakıp ilerlemelerini engellemek ve Şarkî Rumeli'den gitmelerini sağlamaktır.

Esasında Rusların Balkanlara gizli olarak sızması, özellikle Bulgar gençlerini Rusya'da ve Romanya'da okutarak memleketlerine gönderip onları birer kışkırtmacı olarak kullanmasıyla başarılmıştır. Memleketlerine dağılan çok sayıda Rus kültür ve ideolojisiyle aşılınmış gençler müsait buldukları Bulgar köylü ve şehirlilerine de bu fikirlerini aşlamakta başları sıkışınca da Rus konsolosluklarından ve ajanlarından yardım görerek onlara sığınmaktadırlar (Balkanlı, 1986: 198-199).

Bunun yanı sıra Şarkî Rumeli'de Bulgar kitap, gazete ve tiyatro oyunlarında Türk düşmanlığı vurgulanmakta, bu nedenle Bulgar öğrencileri daha küçük yaştan yetişkin bir genç olana kadar Türklere karşı intikam hisleriyle yetiştirilmektedir.

Özellikle daha küçük yaşlarda mekteplerde Bulgar çocuklarına okutulan masalarda Türkler fena adamlar olarak tanıtılarak Türk düşmanlığı aşılmalı intikam hisleriyle büyütülürken, aynı şeyler romanlarda gençlere aşılanmaktadır. Harp zamanında gazete ve diğer yayınlarla Bulgar gençleri Müslümanlara karşı intikam için kışkırtılmıştır. Şimdilerde ise Hilâl'in belirttiğine göre, özellikle Suedenina gazetesi bu yolda yayınlar yapmaktadır. Hilâl buna istinaden Tecüman-ı Hâkikat gazetesinin bu yazıları doğru bulamadığından “Biz de Bulgar ahâli hakkında Müslüman kin ve intikam aşılarız” uyarısında bulunduğunu belirtir. Ancak Hilâl, kin ve düşmanlıkla bir yere varılamayacağını yıllardır kardeşçe yaşayanların kavgasından herkesin kaybedeceğini yani Şarkî Rumeli'nin kaybedeceğini vurgulayarak bu tür yazı ve yayınlara son verilmesini ister (Hilâl, S.46:3).

Öte yandan Şarkî Rumeli'de öğrencilerin kıyafetlerinden okulları inşa ve tamirine kadar yapılmalı işler ihale yoluyla verilmektedir. Örneğin Filibe Ziraat Mektebi ve diğer mektep öğrencilerinin kıyafetlerinin tesis edilmesi için verilen ilanda ilgilenenlerin Mâliye İdaresi'ne başvurmaları istenmiştir (Hilâl, S.45:3). Yine Ziraat Mektebi'nde yapılacak mahzen inşaatı için yapılacak ihaleyle ilgili 9 Mayıs 1985'te verilen ilânda ilgilenenlerin şartnâme, plan, evrâk vs. için bilgi almak için Ziraat, Mâliye ve Ticaret Müdürlüklerine başvurabilecekleri duyurulmuştur (Hilâl, S.74:4).

Görüldüğü üzere Şarkî Rumeli'de Türkler için eğitim alanında yaşanan sorunların ardı arkası kesilmemektedir. Resmi kurum ve yetkililer, sorunlara köklü ve kalıcı çareler aramayıp uygulamaya koymadığından hayırsever kişilerce yapılan bireysel çalışmalar yetersiz kalmıştır. Resmi kurumlar tarafından yapılan ıslahatlar da uygulama noktasında takip edilmediğinden rahatça suistimal olunmuştur. Netice itibarıyla Türkler, nedeni ne olursa olsun, eğitim konusunda birçok haktan yararlanamışlardır.

II. BÖLÜM

GENEL DURUM

A. SİYASİ HAREKETLER

Şarkî Rumeli de iki siyasî parti faaliyet göstermektedir. Biri Muhâfazakâr Parti, diğeri Liberal Parti'dir. Liberaller çoğunlukta iken, muhâfazakârlar muhalefet konumundadırlar. Her iki parti, Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesini istemekle birlikte metot yönünden ayrı bir tutum içindedirler. Bu ayrılık en alttaki memurlardan en üstteki amirlere kadar yansımıştır. Öyle ki Liberal, Muhâfazakâr ayırımında bulunmaktadırlar. Muhâfazakârlar her fırsatta hükûmeti ve icraatlarını eleştirmişler ve bu konularda sokaklara inip gösteriler düzenlemişlerdir. Diğer yandan Muhâfazakârların Konservator gibi isimleride bulunmaktadır. Muhâfazakârlar zaman içinde İttihatçılar ismini de kullanmışlar ve komitecilerle birlikte hareket etmişlerdir.

Vilâyet meclisinde azâlar, kazalarda memurlar ekseriyetle Liberallerden oluştuğu için bu durum her seferinde Muhâfazakârlar³⁴ tarafından eleştirilmiştir.

³⁴ Bundan beş yıl önce Vali Aleko Paşa zamanında yaptıkları iş ve sanatlarından dolayı dolgun maaşla memuriyetlere atanan Konservatorcular (Muhâfazakâr partisinden olup onun bir fırkasıdır) zamanla güç ve iktidarları artınca bütün memuriyetleri ele geçirmeye başladılar. Vali bu sebepten işlerin aksadığını görünce bunları azleder. Güç ve iktidarlarını kaybedince yerlerine geçen memurlara kin ve nefret duymaya başladılar aynı zaman da boş durmayıp tekrar memuriyetleri ele geçirmeye çalışırlar ve işe hükümet aleyhindeki çalışmalarla başladılar. Bazıları meclise sokularak azâ olur meclis politikaları daima hükümet aleyhindedir. Avrupa politik fırkalarını benimseyerek ikilik ve entrika peşinde koşmuşlardır. Hükümetin, belediyelerin ve mahkemelerin kötü yönetim sergilediklerini halka yayarak destek aramaya çalışmışlardır. Kendilerini vatansever, vatanın saadet ve mutluluğu için çalışan kişiler olarak tanıtırlar. Bununla beraber Memleketin huzur ve refahın Bulgaristan'a katılmakla sağlanabileceğini beyan etmektedirler. Halk bunların niyetini anlayınca hemen bunlardan yüz çevirmiş, Filibe ve Pazarcık belediyelerinde bunlarla ilişkisi olanların memuriyetten azledilmesiyle halk da bunlar iyi adam olsalar azledilmezdi düşüncesini uyandırmıştır. Diğer yandan kendilerini büyük devletlerin konsoloslarına halkın mebusu olarak tanıtmışlardır (Hilâl, S.17:1).

Liberallerin aldığı her türlü kararlara muhalefet etmişlerdir (Hilâl, S.7:3). Filibe Sancak Meclisi, çalışmalara partizanlık karıştırılması yüzünden yıl boyunca verimli çalışmamıştır (Hilâl, S.18:1). Bununla beraber hem muhâfazakârlar hem de Liberaller yüksek makam ve maaş elde etme gayretindedirler(Hilâl, S.7:3).

Vilâyet mektebinde Konservator fırkasına mensup olan öğrenciler ise sokaklarda tiyatro oyunları vasıtasıyla hükûmeti, Kadastro Vergisini ve mahkemeleri eleştirmişlerdir (Hilâl, S.14:1). Öğrencilerin dışındaki diğer Konservatorcular ise Pazarcık, İslimye ve Eski Zağra taraflarında hükûmet aleyhinde nutuklarda bulunurlarken kendilerine “vatan sesi” diyerek saadet ve selametin Bulgaristan’a katılmakla olacağını yaymışlardır (Hilâl, S.15:1).

Muhâfazakârlar, Bulgaristan’la birleşmenin Rusya’nın rızasıyla gerçekleşmesini istemesine karşılık Liberaller, bütün yolların denenerek, Şarkî Rumeli’nin Bulgaristan’a katılmasını istemişlerdir (Oğuz, 1986: 155). Çalışmalarını hızlandıran Konservatorcular isim değiştirerek İttihatçı adını almışlar, memuriyetten atılanların kendilerine katılmasıyla da büyümeye başlamışlardır. Memuriyette bulunanlardan intikam almak için ahâliyi aleyhlerine kışkırtarak onları mevkilerinden düşürmeye ve düşenleri de kendilerine katmaya çalışmışlardır. Bu noktada halk, özellikle Bulgar vatandaşlar Hilâl gazetesi ve Hükûmet tarafından uyarılarak bunlara itibar etmemeleri istenmiştir (Hilâl, S.34:3). Hilâl gazetesi asayiş ve emniyeti bozan bu ayrılıkçılara karşı Hükûmetin Nizamnamenin 32. madde gereği şiddet kullanma zorunluluğunu da hatırlatmıştır (Hilâl, S.15:1). Memuriyetten düşenlerin bunlara katılması muhâfazakârların bunu hükûmet yapmış gibi göstermelerinden kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bununla onları hükûmete düşman yapmayı amaçlamışlardır. Diğer yandan ayrılıkçı hareketleri biryana bırakılacak olursa Hükûmeti, Kadastro Vergisini ve mahkemeleri eleştirmeleri olumlu bir davranış olarak yorumlanabilir. Çünkü buralarda başta Müslüman halka olmak üzere, gerçekten de haksız birçok uygulamalar vardır. Fakat bu uyarılar dikkate alınmamış ilerleyen zamanlarda her iki parti mensupları ayrılıkçı hareketlerin dozunu gün geçtikçe artırmışlardır.

Ağustosun on birinci günü Rusların şehre girdikleri gün olduğundan liberaller ve muhâfazakârlar milli bir ayin yapılması için bir komisyon teşkil ederek

hazırlılıklara başlarlar. Diğer yandan bundan bir hafta önce Eski Zağra'nın Osmanlı Askeri tarafından kurtarılma günü olduğundan şehirde Bulgarlar dükkânlarını kapatıp matem havasına bürünmüşlerdir. Üstelik bu yetmezmiş gibi bir de resmi dairelerde siyah bayraklar çekmişlerdir (Hilâl, S.34:3). Ayastefanos anlaşmasının imzalandığı günün yıldönümünde de Bulgarlar toplanarak şenlikler düzenleyip sabaha kadar eğlenmişler akşam öğrencilerle beraber Müslüman ve Rum mahallelerinde yürüyüşler yaparak "Müslümanları ve Rumları keseceğiz" sloganları atmışlardır (Hilâl, S.63:1). Ancak bazı yerlerde halk bunlara rağbet etmemiştir. Mesela Hilâl gazetesinin Bulgar gazetesi olan Ojna Bulgaria'dan aldığı bir habere göre; İslimye Sancak Mahkeme Reisi Vadina Çarof Efendi İslimye ve civar kasabaları dolaşarak halkı kışkırtmış lakin umduğunu bulamamıştır. Aydos ve Karinibad kasabalarında da tepkiyle karşılaşmıştır (Hilâl, S.17:3).

Bulgarların şimdiye kadar verdikleri sıkıntılar ve son zamanlarda Makedonya'ya da sıçrayan gösterilerde Ayastefanos Antlaşması'na Bulgar istiklâliyeti gibi anlamlar vererek Rum ve Müslüman ahâliyi tehdit etmelerinden dolayı Rum ve Müslüman ahâli de bunlara karşı ciddi tedbirler alınması konusunda ortak hareket etme fikrini doğurmuştur. Bu sebeple ilk iş olarak karşıt bir gösteri düzenlemeyle işe başlanarak İstanmaka kasabasında dört bin Müslüman ve Rum toplanmıştır. Burada vilâyet azâsından Doktor Andoniyadis Efendi ve İstanmaka ileri gelenlerinden Arif Ağa gibi önemli şahsiyetler hazır bulunarak bundan sonra neler yapılabileceğine dair kararlar almışlardır. Beş maddelik bu kara göre:

1) Ekseriyeti Müslüman ve Rum ahâliden oluşan Makedonya'nın Bulgarlarca bir Bulgar vilâyeti gibi gösterilmeye çalışıldığı neşriyatları protesto ederek güya Makedonya'da ıslahat talebiyle ecnebilerin yardımını alarak emellerini gerçekleştirmeye çalışan Bulgarların bu entrikalarını reddeder.

2) İstanmaka'da gizli bir mahalde civar köyler Bulgarlarından ibaret toplanan cemiyetin bütün kasaba ahâlisine nispet edilmek istenmesi kararını protesto eder.

3) Şimdiye kadar yapılan gösterilerde Müslüman ve Rumlar aleyhinde Hükûmet ve Avrupa devletlerinden aldıkları destekle ettikleri hakaret kınanır.

4) Makedonya’da mezâlimden bahisle, orada ıslahat talep edenler, yaptıkları kırıcı hakaret ve davranışlarıyla Şarkî Rumeli Nizamnamesi’ni fesh ve iptal eylemiş olduklarını bu nizamnameyi imzalayan Büyük Devletlere bildirmeyi İstanmaka Müslüman ve Rumları kendilerini mecbur görürler.

5) İşbu kararın Filibe’de bulunan Konsoloslar vasıtasıyla Büyük Devletlere, vali vasıtasıyla Bâb-ı Ali’ye bildirilmesini; Filipopolis, Hilâl, Niyolgos?, Konstantinopolis, Bizansti Anadoliskis Astir, Fardo Bosfor? ve Revo Oriental gazeteleri üstlenir. Bununla beraber bu kararın ve gösterilerin yayını da bu gazeteler üstlenir (Hilâl, S. 65:1).

Tüm bu olanlardan sonra Hükûmetçe, sorumlu bazı kişi ve kuruluşlarca bu hareketler bir nebze olsun engellenmeye çalışılmış ve bazı kararnameler çıkarılarak uygulamaya koyulmuştur. Hilal gazetesinin Suedeninya adlı Bulgar gazetesinden aldığı bir habere göre; İslimye’de muhafazakâr partisi mensuplarıyla ilgili bir kararname çıkarılarak şehirde bulunan tüm konsoloslara gönderilmek üzere bir heyet tertip edilmiştir (Hilâl, S.15:2). Kararnamede neler yer aldığına dair hiçbir bilgi verilmemesine karşın bir takım önlemler düşünüldüğü muhakkaktır. Diğer yandan Valilik de bu olanlarla ilgili olarak dâhiliye müdürlüğüne bir emirname yollayarak “Dâhiliye Nizamnamesi’nin elli birinci maddesi gereğince işbu emirname hükümlerinin valisi bulunduğum Şarkî Rumeli’de yürürlüğe konulmasını ilan eylerim” diyerek halkın huzur ve asayişinin bozulduğunu bunu sağlamanın vazifesi olduğunu belirtmiştir. Buna göre:

1. madde: Hukuk dairesinin dışında olan maddeler hakkında münakaşa için toplantılar yasaklanmıştır.

2. madde: Bu emirnameye aykırı harekette bulunanlar tutuklanarak cezalandırılacaktır.

3. madde: Bu emirnamenin tamamen ilan edilmesi ve tamamen uygulanmasından Dâhiliye Müdürlüğü sorumludur (Hilâl S.19:2).

Dâhiliye Müdürü Naçof Efendi emirnameyi tüm Sancak İdare Amirleri’ne göndermiş, İdare Amirleri’nin ve maiyetlerinde bulunan mektep memurlarının dahi politikaya karışmamalarını emretmiştir (Hilâl, S.36:3). Bununla ilgili olarak Hilâl

gazetesinin Mariçe gazetesinden aktardığı haberde de Milli Eğitim Müdürü Yovakim Efendi Bulgaristan'la birleşme fikrinde olanların şiddetle cezalandıracağını bildirmiştir (Hilâl, S.21:2). Bu sebeple Filibe ve İslimye mektepleri kapatılmış, Karlova Kaymakamı görevinden alınmıştır (Hilâl, S.14:1). Yine bu bağlamda Pazarcık Sancak Mahkeme Reisi Matakiyef Efendi ile başkâtibi ve İslimye Sancak Mahkeme Reisi Ayalof Efendi (Hilâl, S.15:2), Belediye Tıbbiyesi'nden Doktor Yankalof Efendi Belediye meclis heyeti tarafından görevinden alınmıştır (Hilâl, S.16:2).

Memuriyetten atılanlar sadece muhâfazakârlardan olmayıp ayrılıkçı hareketlerde bulunan Liberallerden de vardır. Mesela; Liberalist on üç memur, beş öğrenci ve bir hoca görevinden uzaklaştırılmıştır (Hilâl, S.77:1). Diğer yandan İngiliz konsolosu Lord Granvil, Filibe'de Bulgaristan'la Şarkî Rumeli'yi birleştirme konusunda gelen mebusların kabul edilmeyeceğini bildirmiştir (Hilâl, S.21:2). Bütün bu olanlardan sonra Liberaller, halktan destek alamadıkları gibi tepki görmelerinden ve hükûmette sürekli memuriyet kaybetmelerinden daha fazla ayakta duramayıp bir köşeye çekilmişlerdir (Hilâl, S.18:1). Bununla da kalmayan Liberaller, Bulgar halkına hitaben bir yazılı açıklama yayımlayarak Vali Paşa'nın hizmetlerini övmüşlerdir. Ayrıca Vali Paşa'ya muhalif olanları eleştirerek kötülemişlerdir (Hilâl, S.19:3). Nitekim geçişte olsa şikâyetler azalmış, valilik daha rahat bir çalışma temposuna girmiştir (Hilâl, S.18:1).

Yalnız bu durum olayların tamamen önünü alamamış, ilk zamanlarda sadece geçici bir süreliğine faaliyetleri durdurmuş kısa süreliğine bir rahatlama sağlamıştır. Daha sonraları büyüyerek olgunlaşmaya doğru gitmiştir. Nitekim tüm bu uygulamalar bir göz boyamadan öteye geçmediği gibi tutuklananların çoğu da serbest bırakılmış hatta büyük bir kısmı tekrar aynı görevlerine dönmüş veya başka kurumlarda olmak üzere memuriyetler elde etmişlerdir.

Daha önce belediye bahçelerinde tutuklanan beş kişi serbest bırakılmıştır (Hilâl, S.19:2). Hatta Bergos belediye bahçesinde Bergos İdare Amiri Doktor Yankolof Efendi ile bundan önceki belediye başkanı Yovan Keşuf Efendi gibi maaşından mahrum olan kişiler, bir toplantı tertip etmişlerdir. Toplantıya Mahkeme Reisi, Nâfiâ Müdürü, Vilâyet Meclis İşleri ve Meclis Encümeni Daimi Reisi ve

göreve devam eden memurlar katılmışlardır. Bazıları Valinin görevde kalmasından memnun oldukları yönünde fikir beyan ederken bazıları aksi yönde beyanda bulunmuşlardır. Polisin müdahalesi sonucu da toplantı dağılmıştır (Hilâl, S.19:1). İlerleyen dönemlerde Vali Aleko Paşa'nın görevinin sona erip yerine Gavril Paşa'nın gelmesiyle de İttihatçılar (Muhâfazakârlar), Liberalleri memuriyetten uzaklaştırıp kadrolaşmayı hızlandırarak olayı İttihatçı-Liberal çatışmasına doğru sürüklemişlerdir (Hilâl, S.43:1; S.48:2). Liberallerin güç kaybetmesiyle de içlerinden bazıları İttihatçıların safına geçmekte geç kalmamıştır. Mesela; Aydos Kaymakamı Salim Efendi Vali Aleko Paşa zamanında Liberal fırkasına mensup iken Aleko Paşa'nın görevinin sona ermesiyle makamından olmamak için İttihatçılar menfaatine entrikalar çevirmiştir (Hilâl, S.47:2).

İttihatçılar zaman içerisinde güçlerini artırmakla³⁵ kalmamışlar mücadelelerini örgütlenme konusunda da başarılı olmuşlardır. Aslında daha önceden kalan komitecilerle bir ittifak kurmuşlardır. Bununla da gerçekten tam bir ihtilalcı havasına bürünmüşler, zaten bu ismi de zaman zaman kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bu konuda başta Valilik makamı olmak üzere birçok kurum ve kişilerce desteklenmişlerdir.

Hükûmet bunun haricinde, geçmişte savaş zamanlarında Balkanlara giren Rus askerlerine yardım ederek Osmanlı aleyhine çalışan ve Osmanlı'ya silah sıkan Bulgar Gönüllüleri adı altındaki hainleri bir komite kurarak himayesine alır ve kurulan Komitelerin üyelerine ayrıcalıklı sınıf olarak bazı imtiyazlar tanır. Bu ayrıcalıkları bir emirname (56 numaralı) ile duyurur. Maliye Müdürü'nün teklifi, Meclis Encümeni'nin kararı ve valinin onayı ile yayımlanan emirnamede;

1. madde: 1877-1878 Muharebesinde Bulgar Lejyonluk mesleğine girenlerin hepsi lejyon olarak kabul olunur.

³⁵ Bu dönemde Vilâyet Meclis-i Umûmi Reisliğine İttihatçıların temel direği olan Hakanof Efendi ve yardımcılıklarına da koyu bir ittifakçı olan Peştere Mebusu Yorokof ile Karlova Mebusu Yankolof Efendi seçilmişlerdir (Hilâl, S.46:2).

2. madde: Bulgaristan askerlik mesleğinde bulunmuş olan veya oradan bir tazminat dahi almış olup da burada bulunan ve durumu iyi olmayanlar ömür boyu maaş ya da bir kerelik olmak üzere tazminat almaya hak kazanmışlardır.

3. madde: a) Kaydı hayat şartıyla maaş bağlanacak lejyonerlerin savaş da yaralananlarına veya çalışamayacak şekilde hasta olanlarına aylık 150 kuruş, b) Savaştan sonra hastalanıp çalışamayacak durumda olan Lejyonerlere aylık 75 kuruş, c) Sağlam olup ta fakir olanlara bir defaya mahsus olmak üzere 20 dönüm arazi ile 500 kuruş veya 15 adet Osmanlı lirası verilecektir.

4. madde: Bu durumda olanlar müracaat edeceklerinde; a) İsim ve şehriyle birlikte ikametini, evladı olup olmadıklarını varsa kaçar yaşlarında olduklarını belirten belge ve şahitlerle, b) Çalışacak durumda olup olmadığına dair doktor raporu, c) Savaştan sonra bir yere yerleşenlerin yerleştikleri yerdeki cemaat liderlerinden orada ikâmet ettiklerine dair belge getireceklerdir.

5. madde: Ölümünden sonra ailesine 1500 kuruşdan başka ciddi bir miras bırakmayanların ilk çocuğu 20 yaşına ve evladı olmadığı halde en küçük kızı 16 yaşına gelene kadar aileye maaşın üçte ikisi verilecektir. Çocukları yoksa dul kalana ölene kadar veya başka biriyle evlene kadar emekli maaşının yarısı verilecek, bunlara muharebe esnasında veya bu emirname öncesinde ölenlerin eşleri de dâhildir. Bunların 4. madde de istenen evrakları getirmeli yeterlidir.

6. madde: Nakit ödemelerde paralarını mahalle sandıklarından da alabileceklerdir.

7. madde: Bu ianeler ailenin en büyüğüne verilecektir.

8. madde: Emekli maaşı alan Lejyonlar emekli maaşı vergisinden muaf olacaktır.

9. madde: İşbu hükmün icrası dâhiliye ve maliye müdürlüğüne havale olunmuştur (Hilâl, S 46:3-4). Bu emirname Liberallerin yeni kaydettikleri sözde yeni komiteciler için geçerli değildir.

Nitekim Çırpan kazasında Osmanlı Askerine silah sıkan Bulgar neferlerine mal sandığından maaş bağlanmıştır (Hilâl, S.71:1). Bundan cesaret alan komiteciler Şarkî

Rumeli’de gösteriler düzenledikleri gibi, gönüllü ve paralı olarak da komiteci kaydetmişlerdir. Hem Şarkî Rumeli’nin hem de Makedonya’nın Bulgaristan’la birleşmesi konusunda çalışmalarını hızlandırmışlardır (Aydın, 1992: 236). Peştere’de Bulgar ihtilâlinin yedinci senesi kutlamaları Bulgar gazetelerinin de katılımıyla şaşalı gösterilere dönüşmüş, Bulgar bayrakları açılarak birleşme sloganları atılmıştır (Hilâl, S73:1-2). Eski Zağra da maaş bağlanan komiteciler, Ayanikola Kilisesi’ne gitmişler orada toplanıp Rus bayrakları açarak havaya silah sıkmışlar ve “Makedonya bizim! Türklerden kurtaralım!” sloganları atmışlardır. Bu gösteri ve hakaretler Türk halkında endişeyle beraber göç etme fikrini uyandırmıştır. Eski Zağra’da Karagitli köyü ile Karinibad ve Kazgan kazaları bu fikre iyice kapılan yerlerdir (Hilâl, S.70:2).

Bu defa da Maliye veznesinden bu fesatçılara üç bin beş yüz lira para verilmiştir (Hilâl, S.69:1). Bu haber Maliye Müdürlüğünce yalanlanarak hiçbir sandık eminliğinden bu hususta komitecilere ödeme yapılmadığını belirtmiştir. Söz konusu bu paranın bazı mahallerin aydınlatılması için harcandığını belirterek Hilâl gazetesinden sağlıklı olmayan böyle haberleri yayınlamaması konusunda ricada bulunmuştur (Hilâl, S.71:1). Bu sebeple Hilâl gazetesi buna cevaben; Makedonya ihtilâlcıları için üç bin beş yüz liranın maliye veznesinden dağıtıldığı haberini öncelikle Filipo Polis gazetesi tarafından yayımlandığını kendilerinin haberi onlardan alarak naklettiklerini belirtir. Öte yandan bu konunun Sadrazâmlık tarafından öğrenildiğini ve Vilâyet Müsteşarı Naçof Efendiden sorulduğu, Müsteşar Naçof Efendiye Osmanlı Devletinin bir vilâyetinde gaile çıkarmak isteyen şahıslara Şarkî Rumeli gelirlerinden hiçbir şekilde yardımda bulunulmasına müsaade edilmeyeceğinin söylendiği bildirilmiştir. Gazete bu resmi haberi yalanlayan Maliye Müdürlüğüne hakikatten uzaklaşmaması ve ihtiyatlı davranması konusunda uyarıda bulunur (Hilâl, S.71:1).

Bulgarlar gün geçtikçe diğer milletleri de hedef alan gösterilerde bulunmaya başlarlar. 11 Mayıs günü Rumlara yönelik yapılan gösteriler Rum ve Bulgar metropolitin aldığı tedbirler sonucu olaysız geçmiştir. Rum Metropoliti, Rumları kiliseye toplayarak Bulgarlar tarafından saldırıya uğrasalar dahi karşılık vermemelerini tembih etmiş hatta dükkân ve hanelerine Bulgar bayrakları asmalarını

istemiştir. Onun bu tavsiyelerine uyulması sonucu Rumlara yönelik hiçbir olay yaşanmamıştır (Hilâl, S.74:1).

İhtilâlcilerin bu gösterileri engelleneceği yerde, daha önce cezaevine atılan bazı ihtilalciler hiçbir sebep gösterilmeksizin serbest bırakılırlar. Komitacılar, ihtilali gerçekleştirmek için açıktan açığa halktan yardım toplama kampanyaları düzenlerler.

Şarkî Rumeli de fenalıkların baş mimarı olan on Bulgar ihtilâlcisi, elebaşları olan İlya Kortef ile sebepsiz yere hapisten salıverilirler. İlya Kortef'in hapisneden çıktığı günün akşamı Bulgarlar toplanarak "Yaşasın Makedonya" sloganları atmaya başlarlar (Hilâl, S.80:1). Pazarcık'ta da ihtilal için bin liranın üzerinde nakdi yardım toplanmıştır (Hilâl, S.80:2). Hilâl gazetesinin Bulgar gazetelerinden aldığı haberde; 1877'nin 11 Mayıs'ında Rusya'nın Samara şehrinde Bulgar Lejyon neferlerine bir ihtilâl bayrağı verilir. Bulgar Lejyonlar orada Bulgar Milleti'nin istiklâli için yemin ederler. Bulgar gazeteleri, bugün komitecilerin, bundan sekiz sene evvel olmuş bu olayı hem yâd etmek hemde istilâlin gerçekleşmesi için İslimye'de bir manastırda toplanıp bir ayin düzenleyerek topluca yemin edeceklerini belirtir. Daha sonra askerî mızıka eşliğinde öğrencilerin de katılımıyla aslan figürlü Bulgar bayraklarıyla yürüyüşler yapılarak akşam da Bulgar prensi Aleksandır şerefine yemek vereceklerini ve fener alayı düzenleyeceklerini duyururlar (Hilâl, S.74:1). Diğer yandan Rus askerlerinin Osmanlı Askerine karşı başarı kazandıkları gün olan 18 Ağustos kutlamalarına askerî, mülkî amirlerin yanı sıra devlet memurlarının da katılımıyla resmiyet süsü verirler. Burada sadece gazino ve meyhanelerde çalınan "Türkleri keselim!" gibi şarkılar askerî mızıka tarafından marş olarak çalınmaya başlanır (Hilâl, S.87:1). Hilâl gazetesinin Ojna Bulgaria adlı Bulgar gazetesinden aldığı bir diğer haberde ise; maliye müdürü İstanbulski Efendi, Rodoplar³⁶'da

³⁶ Rodoplar derin ve sık ormanlarla kaplı olup gümruları, çayları ve dereleri olan bir yerdir. Özellikle kuzey bölgesinden doğan çaylar Şarkî Rumeli Ovası'nın bereket ve verim kaynaklarını teşkil etmektedir. Ovası ortalarından ikiye bölen Meriç nehrinin bol sulu kolları bu dağlardan kaynaklanmaktadır (Balkanlı, 1986: 14). Demir, linyit ve diğer madenlerle tabii sıcak sular bakımından zengin olan Rodoplar, tarım içinde geniş çaplı verimli yerlere sahiptir (Oğuz, 1986: 67). Diğer yandan 93 Harbi, Rodoplarda Türkler, Rus-Bulgar yayılmasına karşı Millî Direniş hareketine giriştiklerinden Ruslar bu bölgeye tamamen hâkim olmamışlardır. Bu bölgenin dışında kalan Türk unsur ise hemen hemen yok olmuştur. Bunun yanı sıra Rusların Edirne'yi işgal edip İstanbul'a

bulunan 18 köy için bir girişimde bulunulmamasını eleştirerek buraları da ilhak etmek için ne gerekiyorsa yapılmasını ister. Konstantinof isminde bir muallim de Makedonya'nın fethi için Avrupa'dan bir fayda görülemeyeceğini silaha sarılmak için şimdiden hazırlıklı olunması gerektiğini beyan eder (Hilâl, S.56:1).

İhtilâlciler, tiyatrolarda oynadıkları oyunlarda Türkler ve Rumları aşağılayan oyunlar sergilemeye başlarlar. Encümeni Daimi azâlarından Kalantinof, Filibe Cinayet Mahkemesi azâsından Gospodin Mişikof ve Belediye Meclis Tabibi Yankolof Efendi burada yaptıkları konuşmalar da Türkleri zalimlikle, Rumları ihanetle ve Avrupalıları Bulgar meselesine kayıtsız kalmakla suçlarlar ve bundan sonra yapılması gereken üç şey belirlerler:

1) Makedonya ıslahat yapılmasına dair son bir defa Avrupalı devletlerden talepte bulunmak.

2) Rumlar tarafından Makedonya da Bulgarların nüfusunun az olduğu yöndeki sözlerinin yalanlanması.

3) Makedonya da Lüksemburg tiyatrosunda 250 binden fazla Bulgarın burada toplandığının duyurulması (Hilâl, S.63:1).

Hilâl buna cevaben yazdığı yazıda; birincisi Lüksemburg tiyatrosuna insanlar istif edilse bile 100 bin kişiyi almayacağı bu nedenle hesabın ne kadar çarpık olduğunu, ikincisi ıslahatla ilgili taleplerini görüşmeye gittikleri hiçbir konsoloslukça kabul olunmadıklarını belirtir (Hilâl, S.63:1).

Bu seferde Filibe'de bulunan İngiltere Başvekili Gladiston Efendiye bir telgraf gönderirler. Filibe de 1100 Makedonya Bulgarı olduğunu ve Emil Dela Valey isminde bir zatın yazdığı "Türk Mezâlimi" adlı neşriyatın gerçekleri yansıttığını belirtirler. Bu sebeple Hilâl'in buna da cevabı gecikmemiştir. Gazete, Emil Dela Valeyin bir serseri olduğunu ve neşriyatındaki yazıların uzaktan yakından gerçeklerle

ilerledikleri sırada Rodoplar ve Meriç vadisi muhacirlerin barınağı haline gelmişti. Nitekim Süleyman Paşa ordusunun bozgunu üzerine, 1877 yollarda kırıla kırıla göç eden Harmanlı katliamından arta kalan Müslüman kitleler, Rodoplar ile çevresine sığınmışlardır (İpek, 1999: 32-49).

bir alakasının olmadığını belirtir. Ayrıca Filibe’de 1100 tane Makedonya Bulgarı’nın olmadığını bunların seçim zamanı bile 100 tane Bulgarı bir araya getiremediklerine dikkat çeker. İngiltere Başvekili Gladiston’un da hiçbir zaman Filibe de 1100 tane Makedonyalı Bulgar’ın bulunmayacağını bildiğini söyler. Gazete yaz mevsiminde Makedonya’dan insanların Filibe’ye çalışmaya geldiklerini bunların kışın ülkelerine geri döndüklerini belirterek sadece Bulgar işçilerin değil Rum ve Arnavut işçilerin de geldiğini buna rağmen topyekûn sayının bile 1100’ü bulmadığı cevabını verir (Hilâl, S.52:4). Bunlar daha önceleri de Yovaço Keşuf ve Hristo Kristof adlı mebusları³⁷ ayrılıkçı hareketlerine destek aramak için Avrupa’ya yollamışlar nitekim ne Londra’da ne de Paris’te ilgi görmüşlerdir (Hilâl, S.28:2). Bunun yanı sıra Almanya, İtalya, Avusturya ve Rusya devletleri Şarkî Rumeli’nin Bulgaristan’la birleşmesini istemediklerini bildirmişlerdir (Hilâl, S.19:3). İlerleyen zamanlarda bu kişiler itibarlarını yitirmişlerdir. Keşuf Efendinin Eski Zağra’daki bir konuşması “ Sen bir vakit Bulgaristan’la Şarkî Rumeli’nin birleşmesinden bahsederdin o vaatlerin nerede kaldı haydi işine git” diyerek dinlenmemiştir (Hilâl, S.69:2) Bunun haricinde ihtilâlcilerin zaman zaman fikir ayrılıklarına da düştükleri görülmektedir. Mesela Peştere de ayrılıkçıların bir kısmı Vali Paşaya iyi yönetim sergilediği gerekçesiyle teşekkür telgrafı gönderirlerken bazıları da telgraf gönderenleri protesto etmişlerdir (Hilâl, S.18:2). En ilginç olanı ise bazılarının toplantılarına Müslümanları dahi davet etmeleridir. Ancak Müslümanlar daveti reddederek onların bu oyunlarına alet olmamışlardır (Hilâl, S.19:2).

Bu arada komiteciler boş durmayıp Rumlar aleyhinde gösteriler düzenleme çalışmalarına girerler. Bunu öğrenen Rumlarda Bulgarlara karşı bir yürüyüş yapma hazırlıklarına başlarlar. Ortamın bu derece gerginleşmesinden endişelenen Müslümanlar Müftü Efendiye müracaatla ne yapmaları gerektiği konusunda yol göstermesini isterler. Bu sebeple Müftü Efendi Valilik makamına bir dilekçe sunar.

³⁷ Yovaço Keşuf Filibeli olup Bundan bir önceki dönemde belediye yönetiminde görev almış hükümet aleyhinde bulunan birisidir. Hristo Kristof, Kızanlıktan Vilâyet Meclisine mebus seçilmiş birisidir. Fırka bunların seyahati için 600 lira toplamış bu parayla krallar gibi seyahat etmelerini planlamıştır. Gitmeden önce büyük devletlerin konsoloslarını ziyaret etmek istemişlerse de kabul olunmamışlardır (Hilâl, S.22:1).

Son zamanlarda meydana gelen olaylardan Müslümanların endişelendiklerini, can ve mal güvenliği konusunda güven tesis edilmesi ricasında bulunur (Hilâl, S.73:1). Müftü Efendi'nin dilekcesinden haberdar olan ve bu duruma sinirlenen Bulgarlar Rumlara yaptıkları eylemleri Müslümanlar içinde yapma planı kurmaya başlarlar. Buna göre: Pazar günü Müslümanlar, Padişahın doğum gününü kutlamak için toplandıklarında kendileri de kilise de toplanıp dua ettikten sonra bayraklar açılarak Şarkî Rumeli ve Makedonya'nın Bulgaristan'la birleşmesi yönünde sloganlar atıp Müslümanlara sataşacaklardır. Müslümanların karşılık vermesi durumunda ise ihtilâl başlatılmış olacaktır. Durumu haber alan Hükûmet, böyle bir gösteri yapmalarını konusunda komitecileri uyarır. Komiteciler bunu öfkeyle reddederler ve Valilik Konağına doğru yürüyüşe geçerler geldiklerinde Valiliğin demir kapılarının kapalı ve içerde de bir bölük asker olduğunu görünce Filibe Millet Bahçesine doğru yola koyulurlar. Bu arada Padişahın doğum günü kutlamalarını başlatan top sesleri işitilir. Polis ve Jandarma neferlerinin de gelerek burada toplanan Bulgar komitecilerini dağıtmasıyla da hiçbir sorun yaşanmadan Sultan II. Abdülhamit'in doğum günü kutlanır (Hilâl, S.76:1-2).

Bundan birkaç hafta sonra Filibe'ye üç saat mesafe uzaklıkta Koruköy'de Bulgarlar hükûmete karşı ayaklanır. Bunun üzerine Hükûmet bir bölük jandarma gönderir. Köy halkı ile jandarma arasında çıkan çatışmada köy halkından üç kişi yaralanır (Hilâl, S.79:2). Olayların bu şekle gelmesinden endişeler artmış ve başta Hilâl gazetesi olmak üzere, diğer yabancı gazeteler ile bazı vatandaşlar ihtilâlcilere nasihat, tembih ve özeleştiri de bulunan yazılar yazârlar. Tüm bu yazılar Hilâl aracılığıyla bütün bölgeye aktarılır.

Diğer yandan Hilâl, memurları ciddi şekilde uyarır. Memurların halka hizmet etmek için görev yaptıklarını, bölücülük, kin ve husumet yapmaları için görevlendirilmediklerini belirtir. Burasının bir Osmanlı Vilâyeti olduğunun unutulmaması gerektiğini söyleyerek, Hükûmetten bu memurlar hakkında resmi soruşturma yapıp cezalandırılmalarını talep eder (Hilâl, S.87:1). Ayrıca Hilâl, Yunan gazetelerinde bu konuda çıkan haberleri de aktarır. Buna göre; Yunan gazetelerinde Panslavizm taraftarlığıyla Bulgarların Şarkî Rumeli ve Makedonya'da fesatlıklar

çıkardıklarından ve Rumlar ile Müslümanlara karşı cemiyetler oluşturduklarından bahsedilmektedir (Hilâl, S.56:3).

Öte taraftan Hilâl, Bulgar gazetesi, eşkıya ve çetelerinin başarılı olamayacağını fakat bu durumun felakete yol açacağından bahisle mevcut durumun daha da kötüleştiğini yazar (Hilâl, S.66:3). Bir Ermeni vatandaş Filibe’de Bulgar ve Ermeni vatandaşların yaptıkları bu tür gösterilerle ilgili olarak bir öz eleştiri yapar. Bulgar vatandaşların son zamanlarda yaptıkları gösterilerin amacını aştığını anlatarak Devlet-i Osmaniye’ye hakaret içeren bu sözleri doğru bulmamaktadır. Bundan ziyade kendisini üzen en kötü şeyin kendisinin de mensubu olduğu Ermeni vatandaşların yaptıkları gösteriler olduğunu ifade eder. Çünkü Ermenilerin bu günlerde yaptıkları gösterilerin geçmişte Padişahın diğer milletlere nazâran Ermeni milletine verdiği imtiyazlara rastlayan gün olduğunu Ermenilerin böyle bir duruma şükretmeleri gerekirken Osmanlı Devleti aleyhinde uygunsuz hareket ve sözlerde bulunmalarını nankörlük olarak değerlendirir. Osmanlı’da Ermenilerin çok serbest olmalarına rağmen Rusya’da Ermenilerin okullarının kapatıldığını ve kendi dillerinde eğitim öğretim yapmalarına izin verilmediğini belirtir. Buna rağmen Ermenilerin yaptıklarından üzgün olduğunu ancak Filibe de 200 kadar Ermeni’nin Osmanlı aleyhindeki gösterilerinin milletinin şanına helal getirmeyeceğini bildirir. Bu kendini bilmezlerin yaptıklarına karşın İstanbul’daki Ermenilerin Osmanlı’ya dua ettiklerini ve bu güne kadar Osmanlı aleyhinde hiçbir faaliyette bulunmadıklarını söyler (Hilâl, S.77:1-2).

Son olarak Hilâl’in yaptığı bir uyarı dikkat çekicidir. Bulgar hemşerilerinin çok ileri gitmeye başladıklarını bu davranış ve hareketlerle hiçbir yere varamayacaklarını söyler. Diğer yandan Müslümanların Bulgarlardan korkmadıklarını bu sesiz ve sakin duruşlarının sabırdan kaynaklandığını “eğer bu tahammülleri ortadan kalkarsa Türkün cesareti önünde kimse duramaz esasında bunu Bulgarlar daha iyi bilir” diyerek bu tür tahriklerden kaçınılması hususunda uyarıda bulunur (Hilâl, S.63:1).

Hükûmetin ve resmi kurumların bu tür davranışlarda bulunması ilerde bu konularda daha çok sıkıntıların yaşanacağına işaret etmektedir. Nitekim buradan artık Osmanlı’nın Şarkî Rumeli’de nasıl bir konumda olduğu ortaya çıkmasıyla beraber Rus politikalarının da ne derece işlediği açıkça görülmüştür.

B. SEÇİMLER

Şarkî Rumeli de seçimler dört senede bir olup tabî ve tayin olunan azârlın dışındaki meclis azâları ahâlinin seçimiyle belirlenmektedir (Hilâl, S.23:1). Seçim günü ise Valinin bir karnamesi ile seçim tarihinden en az iki hafta önce seçim nahiyelerinde ilan olunmaktadır (Aydın,1992: 53). Seçim defterleri Şarkî Rumeli’de nizamname gereğince şehirlerdeki seçim nahiyelerinde, nahiyenin müdür ve müdür yardımcısı ile belediye meclisinin isim defterinde kayıtlı ilk dört azâsından oluşan komisyon tarafından hazırlanmaktadır. Köylerde ise, nahiye müdürü ve İhtiyar Meclisinin dört azâsı tarafından hazırlanmaktadır. Bu defterler isteyen herkesçe görülebilecek, böylece ismi bulunmayanlara isimlerini yazdırma imkânı sağlanacaktır. Defterlerin muhafazâsı, şehirde belediye idaresince, köylerde ise müdürler veya kaymakamlıklarca yapılmaktadır (Aydın,1992: 54-55). Seçim yerleri ve oy kullanacak milletlerin listesi seçimlerden önce hem askı yoluyla hem de basın yoluyla ilan edilmektedir. Tüm yerleşim birimlerine ait seçim listesi tutanak sonuçları Divân-ı Alî Mahkemesince tasdik edilmektedir. Bununla ilgili olarak Filibe Meclis Üyelerini seçmek için oy kullanılacak yerler tasdik edilip onaylandıktan sonra aşağıdaki gibi liste halinde ilan edilmiştir.

Filibe

1. Asud Bogoridi Kilisesi
2. Hacı Hasan Mahallesi Camii
3. Asud Lodovin Kilisesi
4. İmaret Camii
5. Belediye Dairesi
6. İvan Rilki Kilisesi
7. Markova Köyü
8. Derece Köyü
9. Çerbeyli Köyü
10. Voyavad Köyü

Karlova Kazası

1. Nefs-i Karlova
2. Kara Salı Köyü
3. Kalofer Kasabası
4. Deyni
6. Prasdımdebendi
7. Hisar Kilisesi
8. Hamiyedli Köyü
9. Boğaz

Koyuntepe Kazası

1. Kuru Köy
2. Çulluk Köy
3. Dumanlı Köy
4. Salarıca Köyü
5. Demirciler köyü
6. Kristova

Karacadağ Kazası

1. Abraşlar
2. Aktav
3. Mertdilli Köyü

Konuş Kazası

1. Nefs-i İstanmaka
2. Emeblin Mahallesi
3. Çernova Köyü
4. Cebrehor Mahallesi

5. Konuş Köyü

6. Karağaç Köyü

Çepelli Kazası

1. Nefs-i Çepelli

2. Şeyru Kolovka

3. Pavlasoko Köyü

4. Deranova

5. Erkovo (Hilâl, S.23:2-3).

Benzer şekilde Filibe Belediye Azâ seçimlerinde oy kullanacak milletlerin seçmen sayılarının listesi de ilan edilmiştir. Buna göre:

Müslüman	1564
Bulgar	2342
Rum	815
Bulgar Katoliği	530
Ermeni	232
Yahudi	206
Toplam	5689

Toplamda on belediye azâsının seçileceği Filibe’de bu durumda Müslümanlar üç, Bulgarlar dört, Rumlar bir, Katolik Bulgarlar bir, Ermeniler bir ve Yahudiler bir azâ seçebilecektir (Hilâl, S.24:2). Hilâl gazetesi Belediye, Sancak ve Meclisi Umumi azâ seçimlerine ilişkin Müslümanları uyarır. Dört sene evvel yapılan seçimlerde bazı propagandanın da etkisiyle birlik olunamadığından herkesin bir tarafa gittiğini ve dolayısıyla Müslümanlar için faydalı kimselerin seçilemediğine dikkat çeker. Azâlar meclise devam eden taifeden olmadığından mecliste yeterince temsil olunamamıştır. İşte bunun için daha dikkatli olunarak seçimlere katılımın fazla olmasının ve faydalı kişilerin seçilmesi gerektiğini savunur (Hilâl, S.23:1).

Bununla beraber diğerk taraftan Divân-ı Alî Mahkemesinin Hukuk Şubesinde Peştere kazasının tutanakları, Hacı İlyas ve Hasköy kazalarına ait tutanaklar incelemeye alınıp onaylanmamıştır (Hilâl, S.33:1-2). Bu onaylanmayan kaza nüfuslarının çoğunluğu Müslüman olması dikkat çekicidir. Amaç, daha şimdiden çeşitli entrikalarla Müslümanlara mümkün olduğunca az azâ seçtirerek yönetimde söz sahibi olmalarını engellemektir.

Bu sebeple Eski Zağra'da askıdaki seçim listesinde isimleri olduğu halde oy pusulalarını almaya giden Müslümanlara Belediyece, "isimleriniz yok" diyerek oy pusulaları verilmemiştir. Diğerk yandan aynı belediye listede isimleri bulunmayan Bulgarlara aynı gün oy pusulası düzenleyerek vermiştir (Hilâl, S.27:3).

Oy kullanma zamanı da çeşitli entrikalar çevrilmiştir. Koyuntepe kazasının Demirci köyünde Bulgarlar sandığa 200 oy birden atarlarken Müslümanlara ise oy kullandırtmamışlardır (Hilâl, S.27:2). Öte yandan Bergosa bağlı Karın İbad kasabasında dört şubede seçimler bitmesine rağmen sonuçlar açıklanmamıştır. Çünkü Sungurlar Köyü ve Papas Köyü'nde Yovaço isminde birisi hükümet memurlarından aldığı destekle Müslümanlara istediğini yaptırmaya çalıştığından Müslümanların çoğu oy kullanmamış seçimlere şaibe karışmıştır. Bundan dolayı Müslümanlar durumu hükümete şikâyet ederek adaletin tecelli etmesini istemişler fakat Hükümet bu tür konulara gereken önemi vermemiştir (Hilâl, S.28:3). Halk daha ilk zamanlarda böyle bir uygulamayla karşılaşacaklarını tahmin etmiş olduklarından Padişaha bir arzuhal yazmışlardır. Padişahın en son bundan beş sene önce geldiğine dikkat çekilerek Şarkî Rumeli'de yönetim ve uygulamaların adil yapılmadığından bahsetmişlerdir. Vilâyet Meclis İşlerinin tasarruf uyguladığı gerekçesiyle otuz Müslüman memuru işten çıkarmasının Müslümanları resmi işleri yaptırma konusunda büyük sıkıntılara sokacağına dikkat çekilmiştir (Hilâl, S.19:2). Bunun yanında köylerde birçok Müslüman çiftçi seçim için işini gücünü bırakmak istememiş bu nedenle oy pusulalarını vekâleten muhtara vererek yerlerine oy kullandırtmışlardır (Hilâl, S.27:2).

Seçimlere ilişkin sonuçlar ise gerçekten bir hayli ilginçtir. Nitekim Filibe'de belediye azâlarına ilişkin seçimlerde Müslümanların çoğunlukta olduğu bir seçim bölgesinde dört sandıkta oyların tamamı Bulgarlara çıkmıştır. Bunu üzerine

Müslümanlar seçimlerde yolsuzluk yapıldığı gerekçesiyle civar yerlerdeki seçimlerin tekrar edilmesi için itiraz etmişlerdir (Hilâl, S.26:3). Ahyolu Kaymakamı memur Babasavol vasıtasıyla on iki köyün seçimlerine müdahale ederek seçim sonuçlarını kendi isteğine göre ilan etmiştir (Hilâl, S.27:2). Karlova kasbasında Meclis üyelerinin seçimi ile ilgili sonuçta Müslümanlara ait hiç oy çıkmamıştır (Hilâl, S.30:2). Müslümanların seçime girmediyse neden girmedikleri veya başka bir sebepten oy mu kullanamadıkları bilinmiyor. Bilinen bir şey varsa Müslümanların meclise kazadan bir azâ gönderemeyeceğidir. Yapılan itirazlardan tam bir netice alınamayınca mesele mahkemelere taşınmıştır

Filibe’de Belediye Meclis azâlığına seçilen Kostaki Efendi seçimler de yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle Müslümanlarca Filibe Sancak Mahkemesine şikâyet edilmiştir. Buna karşın mahkeme davayı reddederek Kostaki Efendinin azâlığını onaylamıştır (Hilâl, S.19:2). Gerçekten bir yolsuzluk olmadığından mı yoksa Mahkeme hâkim, savcı ve memurlarının Bulgarlar lehine taraflı karar mı aldığı bilinmemektedir.

Rubcoz kazasında daha değişik bir durum söz konusudur. Filibe Sancak Meclisine seçilen beş azâdan üçünü Müslümanlar, ikisini Bulgarlar kazanmışlardır. Ekseriyeti kazanamamalarına tahammül edemeyen bir Rahip, Müslümanlar aleyhinde Divân-ı Alî Mahkemesine başvurarak seçimlerin tekrarını talep etmiştir (Hilâl, S.32:1).

Hilâl gazetesinin Narodny Glas adında Bulgar gazetesinden aktardığı haber ilginçtir. Bu Bulgar gazetesi, Aydos kazasında Bulgarların çoğunlukta olduğunu sözde oradan bir Müslüman’ın gönderdiği mektubu delil göstererek iddia eder. Bununla aynı zamanda daha önce orada Müslümanların çoğunlukta olduğunu bildiren Hilâl gazetesini yalancı çıkarmaya çalışmaktadır. Ancak Aydos ta 22 bin nüfus olup bunun sadece iki binin Bulgarlar oluşturmaktadır. Yani Müslümanların onda biri konumundadırlar. Nüfus istatistiklerini gösteren bir belge yoktur. Fakat Meclis azâ seçimlerinde beş azâ çıkaran Aydos’tan Bulgarlar türlü entrikalar çevirmelerine rağmen hiç azâ çıkaramamış tamamını Müslümanlar kazanmıştır (Hilâl S.35:2). Hasköy’de Belediye ve Sancak Meclisi ile Meclis-i Umûmi azâlığı

için toplam yirmi azânın on birini Müslümanlar, dokuzunu Bulgarlar kazanmıştır (Hilâl, S.29, 29 Haziran 1884: 2).

Bunun haricinde Sancak Meclislerinin açılış günleri yaklaşmasına rağmen seçilen Müslüman azâların seçim sonuçları mahkemelerce tasdik olunmadığından Meclis açılışının ilk müzakerelerinde bulunamayacaklardır (Hilâl, S.37:3).

Nitekim seçimlere yönelik itirazların ardı arkası kesilmemiş bunun neticesinde yapılan itirazlar meyvesini vermeye başlamıştır. Koyuntepe kazasına bağlı Selcek Oba da Meclis azâ seçimleri yolsuzluklar gerekçesiyle yapılan itiraz sonucunda iptal edilerek ileride belirlenecek tarihte tekrar bir seçim yapılacağı duyurulmuştur (Hilâl, S.36:2).

Benzer şekilde kararların çoğalmasi sonucu Valilik, Vilâyet Meclis-i Umumi seçimlerini iptal ettirmiş ve yeniden yapılması konusunda bir duyuru yapmıştır. Seçimlerin daha sağlıklı yapılması konusunda gerekli önlemlerin alınacağına dair açıklama Müslümanlarca olumlu karşılanmıştır (Hilâl, S.39:1). Ancak bu karara Aydos'tan tepkiler yükselmiş ve buna bir anlam verememişlerdir. Çünkü beş mebusluğun tamamını Müslümanlar kazanmıştı. Halk “ Bunu biz Türk olduğumuz için mi böyle yapıyorlar? Nasılsa hepsini yine biz seçeceğiz ve kazanacağız ancak böyle bir uygulamanın bize karşı yapılmış olmasını anlamakta güçlük çekiyoruz” diyerek tepkilerini dile getirirler (Hilâl, S.39:3). Eğer bu defa seçimler düzgün yapılırsa iki yüz binden fazla nüfusu olan Müslümanlar mebusların tamamına yakını alacaklardır. Böylece Şarkî Rumeli'de yüz binlerce Müslüman'ın olduğu başta Büyük Devletler olmak üzere tüm dünyaya ispatlanacaktır.

Yeniden yapılacak olan Meclis-i Mebusan seçimlerinde Rum ve Müslüman ahâli ittifak kararı alır. Karar Bulgarlar arasında ve yazılı basında şiddetle eleştirilerek kin ve öfke kusulmuştur. Dahası Rum ve Müslüman ahâlinin ittifaklarının sadece mebus seçimlerini içermeyip her konuda birlikteliği kapsadığını ve bunu korumaya özen göstereceklerini açıklaması, Bulgar basınına öfkeden ne yapacağını şaşırır hale getirmiştir (Hilâl, S.43:1). Kararın alınmasında bundan önceki seçimlerde yapılan yolsuzluklar, Bulgarlar ahâlinin kendilerinden olanların dışındakileri yok saymaları, Meclis-i Umûmi de Bulgar Mebusların çoğunluk

olmaları nedeniyle ciddi bir muhalefet olmadığından her şeyi kendileri için yapmaları etkili olmuştur.

Seçimlerin iptal edilmesi ve güvenilir bir seçimin yapılmasına yönelik düşünce ve uygulamalar yeni seçimlerde de ne yolsuzlukları önleyebilmiş ne de sağlıklı bir sonucun alınmasını sağlamıştır. Başta idare amirleri, memurlar ve Bulgar ahâli türlü entrika ve hileler çevirmişlerdir.

Konuyla ilgili olarak Hilâl gazetesinin Filipopolis gazetesinden ve daha sonra kendilerine de gönderilen aynı haberden aktardığına göre: Aydos kaymakamı Salim Efendi, Bulgardan mebus seçilmesi yönünde seçimlerde entrikalarını devam ettirmektedir (Hilâl, S.44:3). Diğer yandan Kızanlık Belediye Başkanı, İbiş ve Mehmet adında iki kişiye hususi fayton tahsis ederek Müslüman köylerine gönderir. Halkın seçim dairelerine gitmemeleri noktasında propaganda yapmalarını ister. Yaptıkları propagandaları etkili olmuş bunun neticesinde gerçekten çok az kişi seçim dairelerine gitmiştir (Hilâl, S.47:1). Bunun haricinde nerede olduğu bilinmeyen bir seçim yerindeki oy pusularında Perakolof Efendi isminin yazılı olduğu oy pusulaları jandarma eliyle seçmenlere dağıtılmıştır (Hilâl, S.43:1). Nitekim yukarıdaki olayda bu kişilerin nasıl propaganda yaptıkları konusunda bir açıklık yoktur. Fakat bu köylerde okul olmadığından cahil kalan bu insanları kandırmak zor olmamaktadır.

Neticede Vilâyet Meclis-i Umûmisine seçilen azâların Divân-ı Alî Makemesince belirli günlerde seçildikleri yerlerle beraber incelendikten sonra onaylanacağı duyurulmuştur. İncelemeyle ilgili bilgiler gün ve yerleriyle beraber belirtilmiştir (Hilâl, S.43:2).

Tablo IV: Seçim Sonuçlarının İnceleneceği Yer ve Tarihler

Ekim	İncelenecek Gün	İncelenecek Seçim Dairerleri
12	Cuma	Hasköy, Eğri Oba, Kuu Çeşme, Harmanlı ve Hacı İlyas
13	Cumartesi	Kırcaali, Filbe, İstanımaka, Tatarpazarcığı ve Peştera
15	Pazartesi	İhtiman, Otluk, İstralca, Karlova ve Hisarköseleri

16	Salı	İzvor, Selcekoba, İslimye ve Kızıl Ağaç
18	Perşembe	Kavaklı, Yanbolu, Kızan ve Drama
19	Cuma	Bergos, Ahyolu, Aydos, Karinibad ve Eski Zağra
20	Cumartesi	Çırpan, Kızanlık, Müsellim, Ovacık ve Sekban
22	Pazartesi	Rubcoz, Karacadağ ve Yeni Zağra

Tercüman Gazetesinden alınarak aktarılan Vali Gavril Paşa'nın Meclis-i Umûmî deki seçimleri değerlendiren konuşması son derece ilginçtir. Vali Paşa seçimlerin serbest ve samimi bir vicdan içersinde yapıldığını, oyların rahat bir ortamda kullanıldığını söyler. Hilâl, bu görüşlere katılmanın mümkün olmadığını belirterek Valiyi samimi olmamakla suçlar. Bu sebeple Valiye hitaben “ Vilâyetin yedi yüz elli bin nüfusu olup bunun iki yüz binden fazlası Müslümandır. Meclis'e otuz altı tane mebus seçilmişken bunun sadece bir tanesi Müslümanlardandır. Durum böyle iken Valide bundan haberdar iken yukarıdaki iddiaların ne kadar doğru olduğuna inanılır” diyerek samimiyetsizliğin gerekçelerini sıralar (Hilâl, S.47:2). Nitekim Kızanlık, Peştere ve Hasköy gibi kazalarda Müslüman ve Bulgar nüfus birbirine yakın iken mebusların tamamını Bulgarlar almıştır (Hilâl, S.46:2). Hatta Karinibad ve Aydos gibi kazalarda Müslümanlar ekseriyet olmasına rağmen Bulgar memurların çevirdikleri entrikalardan dolayı buralardan Müslümanların yerine Bulgarlar mebuslar çıkarmıştır. Vali Gavril Paşa³⁸ bununla da kalmamış daha önce Meclis-i Umûmîye Valilikçe on azâdan üçü Müslümanlardan, ikisi Rumlardan kalan beşi de Bulgarlardan atanırken Vali Paşa ikisini Müslümanlardan birisini Rumlardan yedisini de Bulgarlardan atamıştır. Hilâl, “Şarkî Rumeli Rus süngüleri altında bulunduğu bir zamanda bile on azâdan üçü Müslüman'dı” (Hilâl, S.47:2). diyerek Valinin nasıl bir yönetim anlayışı içersinde olduğunu gözler önüne sererek eleştirir.

³⁸ Aleko Paşa'dan sonra Gavril Paşa'nın Vali olduğu zamanlarda halk, hukuku iyi bilen bir insan olduğu düşüncesiyle büyük beklentiler içersine girmiştir. Hatta Meclis-i Umûmîye atayacağı on azâdan dördünü Müslümanlardan atayacağı umuduna kapılmışlardı.

Hilâl, bu on azânın kimler olduğunu atandıkları yerlerle beraber yayınlamıştır. Buna göre:

- 1) Filibe Mutasarrıfı Dimitrof Efendi
- 2) Pazarcık Mutasarrıfı Naydenof Efendi
- 3) Filibe Sancak Hukuk Mahkemesi azsından Hüseyin Efendi
- 4) Filibe Sancak Hukuk Mahkemesi İkinci Şube azâsından Behlul Efendi
- 5) Hasköy Sancak Mahkemesi Reisi İzlatorof Efendi
- 6) İstanmaka Ashabından Tedrakidis Efendi
- 7) Pazarcık Ashabından Matakief Efendi
- 8) Kızanlık Ashabından İstefan Sarafemiyof
- 9) İslimye den Todor Koliyef
- 10) Filibe Demirci Esnafından Radi İstanbulof Efendi atanmışlardır (Hilâl, S.45:2).

Buna benzer bir uygulama Sancak Meclislerindeki azâ atamalarında da görülmüştür. Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde bulunan altı Sancak Meclisi'ne Rumlardan dahi atama yapılmış; fakat bu altı sancağın beşine Müslüman azâ atanmasına karşın Bergos'ta atama yapılmamıştır. Oysa Bergos'ta Müslüman nüfus diğer milletlere oranla daha fazladır (Hilâl, S.43:2).

Yenilenen bu seçimlerde bekleneni veremediğinden, birçok seçim sonucuna itiraz edilerek sonuçlara ilişkin mahkeme yoluna gidilmiştir. Mesela, Rubcoz kazası mebus seçimini kazanan Hafız Ahmet Efendinin azâlılığı tanınmamış bu sebeple Hafız Ahmet Efendi Divan-ı Alî Mahkemesine başvurmuş, Mahkeme de seçim defterlerinin incelenmesi yönünde karar kılmıştır. Hafız Ahmet Efendi ayrıca Valiye bir yazı yazarak mağduriyetinin giderilmesini istemiştir (Hilâl, S.46:2). Diğer yandan Aydos kazasında ekseriyet ara ile Meclis-i Mebusan'a Mebus seçilen ve Bergos İdare Amiri'nin entrikaları yüzünden mebusluğu onaylanmayan Bergos Müftüsüsü İsmail Zühtü Efendi'nin mebusluğu Divân-ı Alî Mahkemesince incelendikten sonra onaylanmıştır (Hilâl, S.45:3). Bu karar üzerine Bergos İdare Amiri Müftü İsmail

Zühdü Efendinin mebusluğunu onaylamak zorunda kalmıştır (Hilâl, S.48:3). Fakat esas olayların bundan sonraki gelişen kısmını ilginçtir. Bu durumun Bulgarlarca hazmedilemeyerek tekrar mahkemeye başvurulması üzerine Mahkeme seçimleri iptal ederek Aydos ta bir ay içersinde mebus seçimlerinin yenilenmesi yönünde karar verir (Hilâl, S.63:1). Seçim yenilenmiş Aydos Belediye Başkanı Dimyo Efendi Mebusluğu kazanmıştır. Bu seferde İsmail Zühdü Efendi seçimde hile yapıldığı gerekçesiyle mahkemeye başvurmuş mahkeme olayı inceledikten sonra seçimi ikinci defa iptal ederek üçüncü defa seçim yapılmasına karar verir (Hilâl, S.73:1). Buna benzer bir olayda Çepelli'de Meclis-i Umûmî Vilâyet Azâlığı seçiminde yaşandığından orada da seçimler yenilenmiştir (Hilâl, S.64:1). Ancak her şeye rağmen yenilenen bu seçimi 2165 oy alan Filibe Belediye Reisi Kostaki Peyof Efendi'ye karşı, 2264 oy alan Filibe Asliye Ceza Mahkemesi azâsı Rıza Efendi kazanmıştır (Hilâl, S.68:1).

Bunun haricinde Filibe'deki mebusluk seçimi de en az bu olaylar kadar ilginçtir. Burada 1663 oyla mebus seçilen Gorki Groyef Efendi³⁹ seçimlerde hile yaptığından Müslüman ahâli tarafından mahkemeye başvurulmuştur. Başvuru gerekçesi iki nedene dayanmaktadır: Birincisi, seçim sandığının belediye dairesinde bulunacağı resmen ilan edilmişken sandık belediye bahçesine nakledilmiştir. Oy kullanmaya gelen seçmenlerin çoğu sandığı ortada bulamamışlardır. Kimsede sandığın bahçede olduğuna dair ne önceden nede oy kullanımı sırasında haber vermiştir. Sandık beş saat belediye dairesinde kaldıktan sonra oy kullanma işleminin bitimine üç saat kala bahçeye taşınmıştır. Bu beş saat içinde tüm Bulgarlar oylarını kullandıktan sonra sandığın kaldırılması düşündürücüdür. İkincisi dört yüz kadar oy pusulasında Gorki Groyef yerine G. Groyef yazılmıştır. Gorki Groyef Efendi bu oylara “Benim!” diyerek lehine yazdırmıştır. Oysa Filibe'de daha önce buna benzer şekilde bir itiraz olayında Hafız Ahmet Efendi'nin ismi bazı oy pusulalarında Efendisiz yani Hafız Ahmet olarak yazıldığından seçim dairesi bu oyları kabul etmemiş ve onun mebusluk hakkı Bulgar namzedine verilmiştir (Hilâl, S.45:1). Bütün bu oyunlara rağmen mahkeme itirazı dikkate almadan Gorki Goreyefin

³⁹ Bu kişi daha önce Filibe Ceza Mahkemesi Reisi iken hakkında açılan bir dava sonucu görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Hilâl, S.45:1).

Mebusluğunu onaylamıştır (Hilâl, S.45:2). Mahkemenin verdiği karar tüm bu hilelerden daha düşündürücüdür.

Yine İslimye’de Belediye Meclisi seçimlerine yönelik itirazların artması sonucu Belediye Meclisi feshedilmiştir. Bu sebeple yeniden seçim yapılması için üç yüz imzalı dilekçe Valilik makamına sunulmuştur (Hilâl, S.72:2). Bulgar idareciler itirazları tam anlamıyla incelemedikleri gibi, Müslümanların uğradıkları haksızlıkları İstanbul’a ve Konsolosluklara bildirmelerini de büyük ölçüde engellemişlerdir (İpek, 1999: 133).

Bunun yanı sıra hile ve entrikalar meclis üyelikleri seçimleriyle de kalmamıştır. Hilâl’in Ojna Bulgaria gazetesinden Filibe’de tabiplik seçimine dair aldığı haberde, tehdit ve şantajlar işin çıkığından çıktığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Filibe Belediye Meclisi tarafından Filibe Tabipliğine Doktor Dragomirof seçilmiştir. Belediye meclisinde bulunan Müslüman ve Yahudi azâlar diğer adaya oy vermek istemişlerse de Bulgar memurlarca tehdit edilerek Doktor Dragomirofa rey vermek zorunda bırakılmışlardır. Bu olay üzerine Ojna Bulgaria, artık hiç kimsenin Müslümanların niçin ettiğini sormaması gerektiğini söylemiştir (Hilâl, S.65:1).

Neticede Bulgar idarecileri ve halkı, Müslümanların seslerini duyurmaması yönünde, Müslüman adayların seçilmesini engellemek ve kendi adaylarını seçtiren daha çok söz sahibi olmak için her türlü yolla başvurmaktan kaçınmamışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır.

C. NÜFUS

Şarkî Rumeli’de nüfus hep tartışmalı bir konu olmuş, özellikle Bulgar gazeteleri Türk nüfusunu mümkün mertebe düşük gösterme gayreti içinde olmuşlardır. Bununla hem Osmanlı’nın Şarkî Rumeli’de Müslüman nüfusuna istinaden kullanmak zorunda olacağı bazı hakların önüne geçmek, hem de Batılı Devletler’in desteğini alarak bağımsızlıklarına giden yol üzerindeki engelleri kaldırmak istemişlerdir. Çünkü Müslümanlar her geçen nüfuslarının azaldığına inandıklarından her şeylerini terk edip buralardan uzaklaşmak istemektedirler.

Hilâl gazetesi, Korspondanis Politik gazetesinin Şarkî Rumeli’de elli bin civarında Müslüman nüfusun bulunduğunu beyan ettiğini ve buna benzer bir haberi de Ceride-i Havadis gazetesinin yazdığını bununla da ecnebi gazetelerine alet olarak yanlış yaptığını belirtir. Her iki gazeteyi de eleştirerek Şarkî Rumeli Vilâyeti’nde iki yüz bin den fazla Müslüman’ın olduğunu bundan şüphe duyanların ise en son nüfus istatistiklerine bakmaları gerektiği tavsiyesinde bulunur (Hilâl, S.14:3).

Filibe İdare Amirliği’nce Filibe Sancak Meclisine gönderilen bir layihâda nüfus istatistikleri gösterilmiştir. Buna göre Filibe’nin toplam nüfusu 207.313 olup bunun 149.111’i Bulgar; 41.086’sı Müslüman; 14.620’si Rum; 1.185’i Yahudi ve 806’sı Ermeni’dir. Hilâl bu belgenin doğru sonuçları yansıtmadığı gerekçesiyle rakamlara karşı çıkar. Bunun 1880 yılına ait bir istatistik olduğunu o zamanlarda göç eden Müslümanların çoğunun daha Şarkî Rumeli’ye dönmediğini, Edirne’den Şarkî Rumeli’ye gelen Bulgarlarında henüz Edirne’ye dönmediklerini bu nedenle Müslümanların sayısının az, Bulgarların ise çok gösterildiğini savunur. Şimdiki durumda Müslümanların, değil elli binden iki yüz elli binden daha fazla olduğunu belirtir (Hilâl, S.43:2).

Nitekim 1880 yılında yapılan nüfus istatistiklerinin yanlışlarla dolu olduğuna Hükûmetçe de kanaat getirilerek yeni bir nüfus sayımı yapılmasına kara verilir. Hilâl ve Müslüman ahâli bu karara sevinmiştir. Ancak hem gazete hemde Müslüman ahli, geçen sayımda Bulgar memurların kasıtlı olarak yaptıkları yanlış sayımları göstererek Ocak 1884 de yapılacak bu sayımın doğru yapılabilmesi için sayım memurlarının sadece Bulgar memurlardan oluşmaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu sebeple sayımın sağlıklı olabilmesi için her milleten bir memurun sayımda gösterilmesi gerektiğini aksi takdirde Bulgar nüfusunun şişirilerek yüzde elli artırılacağını buna karşın Türk ve Rum nüfusunun o nispette azaltılacağını ifade etmişlerdir (Hilâl, S.44:3).

Öte yandan Hükûmet bu ikazları dikkate almayarak tüm sayım memurlarını Bulgarlardan tayin eder. Bu durum daha şimdiden sağlıklı bir sonuç alınmayacağını ortaya koyarak Müslümanları endişesini haklı çıkarmıştır.1880 sayımlarında Müslüman nüfusunu iki yüz bin civarında olmasından dolayı Bulgar memurlar, Müslüman nüfusun yüz bin civarında olacağını çünkü beş seneden beri

Müslümanların sürekli göç ettiklerini belirtirler. Fakat bu fikirleri gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü 1880 yılında yapılan sayımlarda savaş nedeniyle birçok Müslüman göç etmiştir savaş sonunda ise bunların çoğu geri dönmüştür. Yani 1880 de iki yüz bin olan nüfus daha da artmıştır, bu geri dönüşlerle yaklaşık olarak seksen ile yüz bin arasında bir artış olmuştur. Bu durumda iki yüz seksen ile üç yüz bin arasında Bir Müslüman nüfusu olmalıdır (Hilâl, S.49:1). Esasında bununla şimdiden yapmayı düşündükleri usulsüzlüklere bir kılıf hazırlamak olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerekir. Düşüncelerine şimdiden bir kamuoyu hazırlayarak ilerdeki haksızlıklarını haklı çıkarma gayreti içinde olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Nitekim nüfus sayımı için köyler ve mahallelerde oluşturulacak komisyon ve düzenlenecek defterler Bulgar idare amirleri, kaymakam ve belediye reisleri tarafından inceleneceği sonrada maliye dairesine gönderileceği bildirilmiştir. Bu defterlerin incelenmesinde cemaat reislerinin hazır bulunmayacak olması daha şimdiden haksız uygulamaları başlatmıştır. Hilâl buna “Hâlbuki Dâhiliye Nizamnamesinin 372. ve 106. maddeleri gereğince Cemaat Reislerinin bu gibi işlerde müdahale hakkı vardır” diyerek tepki gösterir. Müslümanların yapacakları tek şeyin 1880 sayımında olduğu gibi çocuklarını askere vermemek ve büyük küçük tüm hane halkının sayılmasını sağlamak olacağını ifade etmiştir (Hilâl, S.54:1).

Ocak ayında sayılan nüfus sayım sonuçları ile ilgili olarak, Hilâl’in o döneme rastlayan sayılarının elimizde olmayışından dolayı bilgi sahibi olamıyoruz. Lakin daha sonraları sadece Nefs-i Filibe’nin nüfus sayım sonuçları verildiğinden buradan hareketle bir yargıya varmaya çalışacağız.

Buna göre; geçen ocak ayında yapılan nüfus sayımı sonuçlanmış cinsiyet, millet, yaş ve mesleklerine göre dağılımı düzenlenip deftere kaydolmuştur. Nefs-i Filibe de 18189 erkek, 15253 kadın, olmak üzere toplam 33442 nüfus vardır. Toplam nüfus ise; 7144 Müslüman, 14135 Bulgar, 5497 Rum, 2487 Bulgar Katoliği, 2168 Yahudi, 1061 Ermeni, 130 Bulgar Protestan, 112 Kıpti ve 708 diğer milletlerden oluşmaktadır. Yaşa göre; 14542 yirmi yaş altı, 12156 yirmi ile kırk arası, 5071 kırk ile altmış, 1590 altmış ile yüz arası ve 83’ü de yüz yaş ve üzerindedir. 18189 erkek nüfustan hastalar ve çocuklar çıkıldıktan sonra geriye kalan 12302’sinin mesleklerle göre dağılımı verilmiştir(Hilâl, S.70:2).

Tablo V: Nefs-i Filibe'nin Nüfusu

MESLEK	SAYI
Zirai, bahçıvan, koyun sahipleri ve koyun çobanları	1471
Kömür ve kireç imal edenler, dağlardan odun kesip indirenler, sal, kayık, fıçı ayakkabı ve doğrama işi yapanlar	333
Demirci, tüfekçi, bıçakçı ve nalbant	407
Terzi, kalpakçı, kürkçü	543
Değirmenci, fırıncı, kasap ve at ila ekme satanlar	373
Hizmetkâr	629
Gazete muhabirleriyle mektep hocaları	135
İşsiz ve güçsüzler	564
Asker, jandarma ve polis	1608
Tuğla, kiremit ve çömlek imal edenler, kalıp ustası, lağımçı ve çeşmeciler	431
Yünden kumaş yapanlar, pamuk işleyenler, inci ve bükmeçiler	113
Hancı, lokantacı ve kahveciler	369
Saraç, semerci ve kunduracılar	436
Tacir, sarraf, komisyoncu, bakkal ve atar	1339
Berber ve dişçi	118
Fayton sürücü, kayıkçı, salcı	433

Boyacı, saatçi ve kuyumcu	126
Debbağ, mumcu, sabuncu	76
İmam, papaz, haham	130
Avukat, doktor, baytar, eczacı	95
Hükümet memurları	603
Zanaat sahibi olmayanlar ve muhtelif işlerde çalışanlar	739
Mimar, mühendis, ressam, fotoğrafçı, mızıkacı, aktör	193
Avcı	42
Matbaa sahibi, ciltçiler,	135
Rakı ve şarap imal edenler ile tütüncüler	289
Hamal ve arabacılar	572
	Toplam:12302

Sadece Nefs-i Filibe'nin 33442 olan nüfusuna göre bile, yedi yüz elli bin civarında nüfusu olan Şarkî Rumeli'de Müslüman nüfus açısından bir orantı kurduğumuzda yüz altmış binden fazla Müslüman nüfus ortaya çıkmaktadır. Eğer sayımlarda bir hile yapılmamışsa Müslümanların nüfusu iki yüz ellibinden fazla çıkmalıdır. Çünkü Peştere ve Hasköy'de Bulgar ile Müslüman nüfus birbirine yakın olup Bergos, Karinibad ve Aydos'ta Müslüman nüfus ekseriyet durumundadır. Hele Aydos'ta iki bin Bulgar nüfusuna karşın yirmi bin Müslüman nüfusun olduğu düşünülürse toplam Müslüman sayısının iki yüz elli binden fazla olması içten bile değildir.

D. TARIM

Şarkî Rumeli Türkleri tarım konusunda da çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Başta ziraat aletlerinin çalınması, bağ, bahçe ve mahsullere zarar verilmesi, meraların elden çıkması ve ormanlardan yararlanılamaması gibi pek çok sıkıntılarla uğraşmak zorunda kalmışlardır.

Hilâl gazetesi, Şarkî Rumeli Türkleri'nin tarımda yaşadıkları bütün sıkıntıları gözler önüne sererek sıkıntılara çözüm arama noktasında başlıca rolü oynamıştır. Bu noktada tüm ilgili kurum ve kişileri yaşanan olaylar karşısında gereken önlemleri alması için harekete geçmeye davet etmiştir. Bunun haricinde bir ziraat gazetesi görevini de üstlenerek Türk ahâliyi çiftçilik konusunda bilinçlendirmeye çalışmış, tarımla ilgili çıkan kitap ve süreli yayınlardan Şarkî Rumeli Türkleri'ni haberdar etmiştir.

Nitekim ilk sayısında Ziraat gazetesinden Vakit gazetesinin çavdar yetiştiriciliğine dair naklettiğini belirttiği yazıyı alarak yayınlamıştır. Buna göre; çavdarın önemine dikkat çekilerek buğday ekmeği kadar olmasa da çeşnisi çok güzel olup buğday unuyla karıştırılırsa çok hoş olacağı belirtilir. Yetiştirilmesi çok kolay olup öyle kuvvetli bir toprağa ihtiyaç duyulmamakta, kireçli, kumlu ve çakıllı topraklardan rahatça ürün alınabilmektedir. Çok çeşidi olmasına rağmen daha çok iki çeşidi tavsiye edilmektedir. Birincisi, Mart Çavdarı olup ilkbaharda ekilmektedir. İkincisi, Sonbahar Çavdarı olup sonbaharda ekilmektedir. Sonbahar Çavdarı, yeşil iken biçilip hayvanlara yedirildikten sonra, biçilen yerden tekrar yeşerip başak vermektedir. Çavdar soğuğa dayanıklı olup çabuk hasat'a gelmekte, fakat nemli toprağa ekilmeyerek, kurağa ekilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Çavdarın, ekmekten başka pek çok yerde kahve yerine kavrulup içilmekte olduğu, saplarının minder içine doldurulduğu, sepet ve urba örüldüğü, hatta kiremit olmayan yerlerde evlerin üzerine döşendiğinden bahsedilmektedir (Hilâl, S.1:3).

Diğer yandan iyi bir at yetiştirilmesi konusunda Vakit gazetesinden aktardığı yazıyla Şarkî Rumeli Türklerini at yetiştiriciliği konusunda da bilinçlendirmeye çalışır. Tayın dünyaya gelişinden iyi bir at olana kadar ki yetiştirilme safhaları

ayrıntılılarıyla anlatılmıştır. Tay ne zamana kadar anne sütüne devam edecek, ne zaman süttten ve annesinden ayrılıp otlarla beslemeye geçilecek ayrıntılılarıyla aktarılır. Yetişkinlik devresinde ne zaman gem vurulacak ve hangi gemler vurulacak gerekçeleriyle anlatılır.

Öte taraftan yetiştirilen bu atlar, araba top çekmede kullanılmış bunun için yetiştirilmelerinde dikkatli davranılmıştır. Atların önceden olduğu gibi satılmasına müsaade edilmemesine rağmen, Avrupa ve Hindistan gibi yerlere kaçak yollardan satıldığına rastlanılmıştır. (Hilâl, S.4:4).

Bunun haricinde Çiftçilik adında bir kitabı tanıtarak bu kitaptan çiftçilerin birer tane edinmesini şiddetle tavsiye eder. Çünkü kitabın, modern tarım için ilmi araştırmalar sonunda Avrupa'daki tarımsal gelişmeler dikkate alınarak yazıldığını ve kitabın yazarının Avrupa'daki iklimle buradaki iklim şartlarını dikkate alarak bizzat bu bilgileri tecrübe ettikten sonra sekiz yüz sayfa olarak hazırladığını belirtir. Tarımda ilerleme kaydetmek için bu tür kitaplardan muhakkak faydalanılması gerektiği üzerinde ısrarla durur (Hilâl, S.45:3). Ancak bunun bilgi bazında kalmaması uygulamaya konulması gerektiği yönünde telkinlerde bulunmaktadır. Bu sebeple edebiyatçı yazar Ahmet Midhat Efendi, ziraatla ilgili ilim tahsil etmiş bir çiftçi ile bu işin mektebinden değil uygulamalarıyla uğraşan sözde cahil bir çiftçinin karşılıklı konuşmalarını aktararak örnek verir. Toprağın ekili olanın mı yoksa ekili olmayanın mı daha kurak olduğu sorusunu mektepli, ekili olmayanın daha nemli olduğunu bir Fransız çiftçi kitabını göstererek anlatır. Mektepli olmayan çiftçi ise, tam tersini söyler ve ekin ekili olan tarladaki ekinlerin diğer boş tarlalardaki toprağın nem ve suyunu topladığını her iki toprağı kazarak aldığı numuneleriyle ispatlar. Ekin için yağmur, güneş ve toprağın kuvveti yanı sıra otların sürülerek elde edilen gübrenin gerekli olduğunu, bunu da mekteplinin bitmediğini ifade eder. Buna ilaveten kitaplar doğru yazsa bile mekteplinin okuduklarını unutacağını, oysa kendisinin işittiği şeyleri unutmayacağını çünkü onları uyguladığını anlatır. (Hilâl, S.28:3-4). Gazete, bu örnekle bütün çiftçilerin kendine güven duymasını ve bilinçlenmesini sağlamaya çalışmıştır

Ne var ki Şarki Rumeli Türkleri en üst seviyede çiftçilik bilgi ve yeteneğine sahip olsalar dahi birçok yerde Bulgarlar tarafından toprağı ekip biçmelerine müsaade edilmemiştir. Ekebildiklerini de biçmelerine fırsat verilmemiştir.

Ahyolu kazasına bağı Kalamaç köyünde Müslümanlar çok eski bir adetleri gereğı ziraat aletlerini tarlalarında bırakmaktadırlar. Lâkin bir gece iki Bulgar, köylülerin ziraat aletlerini çalarlar (Hilâl, S.22:2). Benzer bir olay da Karinibâd kazasında gerçekleşir. Bulgar gençleri Müslüman ziraatçıların gece tarlarına giderek buldukları ziraat aletlerini parçalamışlardır (Hilâl, S.72:2). Her iki olayın ilkbahar aylarında meydana geldiğı göz önüne alınırsa Müslümanların ziraat yapmalarının engellenmeye çalışıldığı aşikârdır. Toprağını ekemeyen köylünün bunun sonucunda aç kalma olasılığı ise pek yüksektir.

Şarkî Rumeli’de çoğu yerde Türklerin ektiğı araziler kanunlara aykırı biçimde ellerinden alınmıştır. İslimye Sancağı’nda Kazgan kazasına bağı Sadeva Müslüman köyünün, Bulgar Papas köyü ile olan arazi davasında Divân- ı Alî Mahkemesi Müslümanları haksız çıkarmıştır. Çünkü köylülerin arazi ve tarlalarının tapularını alan Kazgan Kaymakamı bu tapuları bir daha geri vermemiştir. Bu nedenle köylülerin ellerinde tarlaların kendilerine ait olduğunu ispatlayacak hiçbir şeyleri kalmadığından tarlaları Bulgar Papas köylülerine verilir. Bunu üzerine Sadeva köylüleri durumu Valiliğe şikâyet etmiştir (Hilâl, S.14:2).

Filibi’de Hacı Arif Ağa isminde bir vatandaşın yüz dönümlük arazisi Rus işgali sırasında despot bir Bulgar tarafından zaptedilmiştir. Hacı Arif Ağa öldüğünden varisleri ellerinde tapuları ve yanlarında şahitleriyle gerekli tüm resmi yerlere başvurmalarına rağmen tarla kendilerine verilmemiştir (Hilâl, S36:2). Tapular konusundaki sıkıntılar Mecl-i Umûmi’nin gündemine taşınmış ancak bir netice alınamamıştır. Mebuslardan bazıları Şarkî Rumeli’de bazı kişilerin İstanbul’daki Defter-i Hakani’den sahte tapu senetleri alarak üzerlerine arazi geçirtmekte olduklarını bu nedenle hükûmetin bunun önüne geçmesi gerektiğı talebinde bulunmuşlar ancak muhatapları buna cevap dahi vermemişlerdir (Hilâl, S.54:4).

Esasında Şarkî Rumeli’de kurumların bu ayrımcılığı altı yedi sene önce karlı bir iş olan pirinç yetiştiriciliğinde de görülmüştür. Pirinç ziraatı Müslümanların

elinde iken hastalık yapıyor gerekçesiyle yasaklamışlar ancak zamanla bu tarlaların Bulgarların eline geçmesiyle pirinç ziraatına müsaade edilmiştir (Hilâl, S.46:1; S.69:1). Bu konu Meclî-i Umûmî'nin gündemine getirilmeye çalışılmışsa da meclis bu konuları gündeme almamıştır (Hilâl, S.49:2).

Diğer yandan Bulgar halkı tarafından mahsullere zarar verilmeye başlanarak Müslüman çiftçiler perişan edilmiştir. Filibe'ye iki saat mesafede Meckür köyünde Ethem ve Sadık Beyler isminde iki Müslüman'ın arazisi yine Bulgar istila zamanında Bulgarlarca zapt edilmiştir. Ethem ve Sadık Beyler Mahkemeye başvurarak Mahkeme kararıyla tarlalarını geri almışlardır. Durumu hazmedemeyen Bulgarlar bu sefer bu iki köylünün tarladaki mahsullerine zarar vermeye başlamışlardır. Çaresiz kalan bu iki şahıs tarlalarına bir Hırvat korucu tutmuşlardır. Fakat Bulgarlar bu Hırvat korucuya saldırarak linç edecekleri sırada Hırvat korucu tabancasıyla iki Bulgar köylüyü vurarak kaçıp Hükûmet'e sığınmıştır (Hilâl, S.31:1).

Filibe'nin Çırpılı köyünde Ali Efendi Zade Mehmet adlı vatandaş, olgunlaşan ekinlerini biçirmek için yirmi otuz civarında orakçıyı tarlasına götürürken Bulgarlar, orakçıları “ Bizim yurdumuzda iş işlemek yasak” diyerek tarlaya sokmazlar. Bunun üzerine Müslüman vatandaş valiliğe başvurur. Valilik, bu şahsı beraberinde birkaç jandarmayla ürününü kaldırması için yollar; fakat Bulgarlar bu seferde jandarmaya karşı gelerek “Şimdi olmaz üç gün sonra gelsinler” diyerek ekini işlemelerine izin vermezler. Mağdur olan vatandaş zaten işleme zamanı geçtiğinden üç gün sonra ekin başaklarının iyice açılıp buğdayın yarıdan fazlasının zayi olacağını, bu durumda çok zor durumda kalacağını beyan etmişse de sözünü dinleyen olmamıştır (Hilâl, S.82:1).

Bununla beraber bahçelere de zarar verilerek çoğu bahçe yağmalanmıştır (Hilâl, S.74:3). Kızanlık'ta⁴⁰ Müslümanların bahçeleri Bulgar öğrencilerce yağmalanmaya başlaması üzerine vatandaşlarca gerekli kurumlara başvurulmuş ancak bir netice alınamamıştır. Bunun üzerine öğrenciler daha da ileri giderek tüm mahsulleri biçmişlerdir. Şarkî Rumeli Türkleri, Anadolu'da tarlaların çekirgeler tarafından zarar gördüğünü belirterek bununla zirai mücadele yapılabileceğini, ancak

⁴⁰ Muhabir Şabanzade Ahmet Faik'in aktardığına göre; Tatlı sularıyla meşhur olan Kızanlık, birçok yönden Karlovaya benzer. Fakat 93 Harbi esnasında Bulgarlarca haneleri ve dükkanları yağmalandığından şimdiki halde harab durumdadır (Hilâl, S.82:2).

Şarkî Rumeli’de ise çekirgelerin insan çekirgesi olduğunu ve bunlarla mücadele edilemeyeceğini belirtirler (Hilâl, S.75:1). Karlova kasabasında Bulgarlar, yetmiş yaşındaki Karakulak Mestan Ağa’nın kiraz bahçesindeki hem kiraz ağaçlarını kırmışlar hem de zavallı adamı feci şekilde dövmüşlerdir (Hilâl, S.74:1). Karlova kasabasının Darıoba köyünde Müslümanlar’ın arazileri Çukurlu köyündeki Bulgarlar tarafından benzer şekilde zarara uğratılmıştır. (Hilâl, S.32:2).

Öte yandan Çırpan kazasında havaların kurak gitmesi sonucu meralarda ot sıkıntısı çekildiğinden Bulgar köylüleri hayvanlarını Müslümanların buğday tarlalarında yaymaya başlamışlardır. Bu durumda Müslüman ahâli hükûmete şikâyetle bulunmak zorunda kalmıştır (Hilâl, S.28:2). Kızanlık kasabasında benzer şekilde Hatıp oğlu Memiş’in buğday tarlasına Bulgar Dimitri adında bir vatandaş koyunlarını sürerek çok büyük zarar vermiştir. Bulgar Dimitri Belediye’ye şikâyet edilmişse de hakkında hiç bir işlem yapılmamıştır (Hilâl, S.77:1).

Yapılan şikâyetlerden bir şey çıkmadığından Bulgarlar her geçen gün şırmışlar şırmadıkça da paralelinde verdikleri zararların da dozu artmış artık gözlerini bile kırpmadan Şarkî Rumeli Türklerini öldürmeye başlamışlardır. Yanbolu’nun Gazi Mahallesi sakinlerinden Arif Ağa bahçesine giren hayvanları çıkardıktan sonra bir Bulgar tarafından öldürülüp cesedi bir dereye atılmıştır. Katil yakalamp mahkemeye çıkarılmış cinayeti işlediğini itiraf etmesine rağmen kefaletle serbest bırakılmıştır (Hilâl, S.50:2). Pazarcık kazasına bağlı Doğan köyünde on beş yaşında ki Âdemoğlu Rafet beraberindeki on üç yaşındaki bir arkadaşıyla tarlada çift sürerlerken yakınlarındaki bostan kulübesinden bir Bulgarın tüfikle açtığı ateş sonucu ölmüştür. Arkadaşının kasabaya inerek durumu hemen jandarmaya haber vermesi sonucu Bulgar yakalanır. Yakalanan Bulgar ifadesinde sadece Rafet’i değil, Müslüman oldukları için her iki çocuğu da öldürmek üzere ateş açtığını söyler (Hilâl, S.37:2). Hacı İlyas kazasında Kuşküy Arif Ağa adında bir vatandaş evinden tarlasına çalışmak için gideli birkaç günü geçtiği halde kendisinden hiçbir haber alınamamış yapılan aramalar sonucunda tarlasında kurşunla öldürülmüş cesedine rastlanılmıştır. Katilleri yakalanamamış ancak civardaki Bulgar köylerinden olduğu bildirilmiştir (Hilâl, S.74:2).

Mahsullerini ve canlarını korumak isteyen Müslümanlar korucu dahi tutmuşlar; ancak bundan da bir sonuç alamamışlardır Çünkü Peştere⁴¹ kazasına bağlı Radilova da iki Müslüman korucu Müslümanların mahsulüne zarar veren Bulgar gençleri uyardıkları anda üzerlerine ateş açılarak öldürülmüşlerdir. Kaza komiseri bunlardan dördünü yakalayarak hapse atmıştır (Hilâl, S.76:2).

Tarımda Şarkî Rumeli Türklerine Bulgarların verdiği sıkıntılara birde dolu ve kuraklığın verdiği tabii zararlar eklenmiştir. Filibe’de yağın dolu, 8877 dönüm hububat tarlasını ve 3194 parça bağı mahvetmiştir. Hasköy’de ise dört dönüm hububat tarlası zarar görmüştür (Hilâl, S.26:2). Bundan bir yıl sonra da dolu, aynı şekilde mahsullere büyük zararlar vermiştir. Maliye Müdürlüğü, İstanmaka’ nın Paşa Mahallesi’nde 400 dönüm ekinin ziyan olduğunu, Eski Zağra’da da dolunun ekinlere büyük zararlar verdiğini beyan etmiştir (Hilâl, S.79:2). İslimye ve Çırpan köylerin de dolunun ekinlere büyük zarar verdiğini yine Maliye, Ziraat ve Ticaret Müdürlüğü açıklamıştır (Hilâl, S.80:1). Karacadağ da mahsulün yanı sıra birkaç insan doludan ölmüştür (Hilâl, S.87:1).

Eski Zağra’ da⁴² kuraklıktan mahsul alınamamış ekinler biçilmeyip hayvanlara yedirilmiştir. Bir kısmı kuraklıktan yandığından dolayı hayvanlara dahi yedirilememiştir. Bu nedenle sıkıntıya düşen halk, İdare Amirliğine ve Maliye Müdürlüğü’ne yazılar yazarak bu yılki öşür ve Kadastro Vergisinin kuraklık göz

⁴¹ Tatarpazarcık’ının güneyinde kurulan (Oğuz, 1986: 77) Peştere kazası kereste üretimi, bağ ve şarap yetiştiriciliğiyle geçim sağlayan bir yerdir. Mağara anlamına gelen “Peştera Türkler tarafından Peştere olarak adlandırılmıştır (Balkanlı, 1986:153).

⁴²Güney Bulgaristan’da Karacadağ’ın güney eteklerinde yer alan Eski Zağra, 1364 yılında Omsalı devleti tarafından feth edilmiştir. 1430’da Eski-hisar, 1488’de Eski Zağra adını almıştır. (Acaroğlu,1988:159). 1526-1528 yılları arasında şehir merkezi Nefs-i Eski-hisar-ı Zağra olarak Rumeli Paşa Sancağına bağlıdır. 1556’dan itibaren Niğbolu Sancağı’nın nahiyesi olarak yer almıştır. (Oğuz, 1986: 79). Şarkî Rumeli’nin ikinci büyük şehri olan Eski Zağra, 1877-1878 savaşı sırasında tamamen yanmış ve daha sonra yeniden inşa ve imar edilmiştir. Eski Zağra Ovası fazla sulak olmamakla beraber özellikle hububat verimi bakımından son derece elverişlidir.’Zağra Buğdayı” adını taşıyan oraya mahsus buğdayı ile ün kazanmıştır. Bağları ve şarapçılığı ile meşhur olan Eski Zağra ticaret itibarı ile de bölgenin en hareketli merkezidir Ayrıntılı bilgi için bkz; (Balkanlı, 1986: 165-67).

önüne alınarak tahsil edilmemesi gerektiği yönünde taleplerde bulunmuşlardır (Hilâl, S.29:4).

Hem Bulgar ahâlinin verdiği zarardan hem de dolu ve kuraklığın verdiği zararlardan dolayı Şarkî Rumeli Türkleri mahsul alamadıkları gibi zaten çok yüksek olan Kadastro Vergisini dahi ödeyemez duruma geldiklerinden arazilerini gazeteler vasıtasıyla verdikleri ilanlarla ya satılığa ya da kiralığa çıkarmışlardır. Bu tür ilanlar Hilâl gazetesince “Mühim İlanlar” başlığı altında verilmektedir.

Abraşlar kazasından Pehlivan Zade Ahmet namında bir kişi yüz otuz dönüm arazisini, ekenlerin Kadastro Vergisini ödemeleri karşısında kiralığa çıkarmıştır. (Hilâl, S.6:4)⁴³. Edirne’de oturan ve Eski Zağra’daki arazisini kiralığa çıkaran Hacı Ahmet ile Yanbolu, Kızılağaç ve Kavaklı kazalarının köyleri, muhtar ve köy ahâlisi gibi genel adlarla, arazilerini benzer şekilde kiralığa çıkarmışlardır. (Hilâl, S.9:1; S.10:4; S.12:4; S.15:4; S.17:4).

Diğer yandan kiralanan arazilerde bir takım hadiseler yaşanmıştır. Karinibad kazasına bağlı Kurt Hoca köyünde Halil Ağa Zade Hacı Ahmet Şah isminde bir Müslüman, sahibi olduğu çiftliğini bundan beş sene önce Lice köyünden Hristo Songoroski adlı bir Bulgar’a kiraya verir. Ancak bundan üç sene önce kiracı Hristo ölür yerine büyük oğlu Mavridi babasının kontratını kabul eder ise de sonradan çeşitli hilelere baş vurarak icarı ödemez. Bu sebeple Hacı Ahmet kendisini mahkemeye verir. Çünkü Hristo’nun oğlu şimdiye kadar icar parası vermediği gibi üç sene boyunca çiftliğin dört yüz lirayı bulan Kadastro Vergisini de ödemiştir. Ancak Mahkeme üç senelik mahsulü kiracının almasını ve Kadastro Vergisini çiftlik sahibinin ödemesi gerektiği yönünde ilginç bir karar verir. Hacı Ahmet Ağa iflasının anlamına bu karar için Adliye ve Maliye Müdürlerine şikâyette bulunarak gerekenin yapılmasını istemiştir (Hilâl, S.31:2-3).

Bu sırada Hükûmet, hem tarımı geliştirmek hem de yaşanan sıkıntılar karşısında çiftçilere destek sağlanması yönünde Ziraat Bankası Şubeleri açılmasına karar verir. Esasında bankanın tesis edilmesi kararı Osmanlı Devleti tarafından reddedilmişti. Fakat hükûmet bunu çeşitli değişiklikler yaparak yeniden uygulamaya

⁴³ Diğer referanslar için bkz. (Hilâl, S.7:4; S.9:4; S.10:4; S.12:4; S.15:4; S.17:4).

koymuştur. Açılan Şubelere Bulgaristan Prensiği'nden 60 bin Osmanlı Lirası borç para alınır. Diğer taraftan Hilâl gazetesinin Mariçe gazetesinden aktardığı haberde, bu şubelere Osmanlı Bankası'ndan da üç sene vade ile yüzde yedi faizle borç para alınır (Hilâl, S.16:2). Bulgaristan'dan alınan 60 bin lira paranın sekiz bini Eski Zağra'ya, on iki bini de Filibe Sancağı Ziraat Sandıkları'na verilmiştir (Hilâl, S.26:2). Ancak hükûmetin hem tarımı geliştirmek hem de yaşanan sıkıntılar karşısında çiftçilere destek olma yönündeki yardımlarında ayırım gözetilerek Bulgar çiftçilerin bu yardımlardan daha fazla faydalanmaları sağlanmıştır. Mesela Ahyolu'da Ziraat Sandığına dağıtılan yüz bin liranın tamamına yakınından Hıristiyanlar faydalandırılmıştır. İki yüz kile tohum ekip işleyen bir Hıristiyan'a elli lira birden verilirken, boş kalan arazisini sürmek için yirmi lira isteyen Müslüman çiftçiye on lira, on lira isteyene de beş lira verilmiştir (Hilâl, S.33:3).

Bununla beraber Şarki Rumeli Türkleri kullanama tasarrufu kendilerinde olan ormanları da kaybetmeye başlamışlardır. Filibe'ye iki saat mesafede olan Kökline köyündeki ormanlar yüz seksen hane olan Rumlar ile iki yüz yirmi hane olan Müslüman ahâlinin tasarrufunda iken elli haneli Novesil? Bulgar köyü ile seksen haneli Yavriva Bulgar köyü tarafından ormanları kesilmeye başlanmıştır. Bu sebeple Rum ve Müslüman muhtarlar Adliye ve İç işleri Müdürlüğüne, Mutasarrıflığa, Kaymakamlığa ve Valiliğe şikâyette bulunmuşlardır. Beş yıl bu konuyla ilgili mahkemeleri sürmesine karşın bir netice elde edememişlerdir. Nitekim en son valiliğe bir yazı yazılarak şimdiki halde ormanın Bulgar köyleri tarafından kullanımın devam etmesi halinde dört yüz hanelik Kökline köyünün burada barınmayacağını bildirmişlerdir. Bu nedenle kullanım hakkı Müslüman ve Rumlara ait olan ormanlardan Bulgarların gaspının engellenip mahkemenin bir an önce sonuçlandırılmasını istemişlerdir (Hilâl, S.54:2).

Diğer taraftan tarımda bu sıkıntılar yaşanırken hayvancılık ta yaşanan sorunlarda bu sıkıntılardan geri kalmamıştır. Şarkî Rumeli Türklerine ait olan meralar, Bulgarlarca ellerinden alınarak hayvanları sokulmamış, hayvanların sahipleri ve çobanları dövülmüş hatta birçoğu öldürülmüştür. Bunlarla da kalmayan Bulgarlar, Türklere ait hayvanların kimini çalmışlar kimini ise öldürmüşlerdir. Kurumlar ise bunlara sesiz kalarak ayrımcı tutumlarını devam ettirmişlerdir.

Köste ismindeki Bulgar köyünden birkaç Bulgar, Meriç nehrine iki saat mesafedeki Aharyanlı Müslüman köyünün meralarına hayvanlarını sokarak otlatmaya başlamış bu tecavüzü gören Müslüman köylüler durumu hemen Filibe kaymakamlığına bildirmişlerdir. Bunun üzerine kaymakam hemen bölgeye birkaç jandarma gönderir fakat hayvan otlatan Bulgarlar jandarmaya dahi saldırarak birkaç jandarma neferini yaralamıştır. Daha sonra gelen takviye kuvvetle Bulgarlardan dokuz küçük baş hayvanıyla beraber tevkif edilerek Filibe'ye götürülmüş ancak orada İdarî yetkililer tarafından haklarında hiçbir şey yapılamıştır (Hilâl, S.22:2). Diğer yandan Karlova kasabasına bağlı Yakup Bey Köyünde Bulgarlar, Müslümanlara ait alan otlağa kendi hayvanlarını katarak Müslümanların hayvanlarını çıkarırlar. Bu olaya müdahale eden Korucu Hasan Ağa meseleyi konuşmak için Bulgar muhtara giderken Bulgarlar tarafından feci şekilde dövülür. Korucu Hasan Ağa gerekli mercilere şikâyette bulunmasına rağmen baştan savulmuştur (Hilâl, S.19:3). Esasında halkı bu kötülüklere teşvik edenin Bulgar muhtarlar olduğu bundan bir yıl sonra aynı yerde yaşanan bir başka olay sonucunda ortaya çıkmıştır (Hilâl, S.19:2). Kızanlık kazasına bağlı Ova Verçili köyünde bir Müslüman, gece hayvanlarını aramak için köy dışına çıktığı sırada Bulgar köylülerince dövülerek komaya sokulmuştur. Zavallı adamı gece köylüleri evine getirebilmiştir (Hilâl, S.30:2). Şiddetin dozu gittikçe artmış cinayetler çoğalmıştır. Karinibad'ın İsmail Fakih köyünde Müslümanlar'dan bazıları şehir dışındaki çayırda hayvanlarını otlattıkları sırada üzerlerine açılan ateş sonunda Ahmet oğlu Mehmet ile Hasan oğlu Recep yaralanmıştır. Daha sonra yine aynı köyde bir Müslüman öldürülmüş, katillerin yakalanması konusunda Hükûmetçe bir girişimde bulunulmamıştır (Hilâl, S.72:2). Hasköy kasabasına yirmi dakika mesafede Sulaklı Otlığında yirmi iki yaşındaki Osman oğlu Ali öküzlerini otlatırken Bulgarlar sekiz on yerinden yaralayarak öldürmüşler ve cesedini bir çavdar tarlasına atmışlardır (Hilâl, S.28:2). Nefs-i Bergos kazası'nda iki Müslüman dört hayvanıyla beraber öldürülmüş katilleri olan Bulgarlar yakalanarak hapse atılmışlardır (Hilâl, S.17:2). Kızanlığa bağlı Yemişler Köyünde hayvan tüccarlığı yapan Halil Ağa namında bir tüccar hayvan almak için Bulgaristan tarafına giderken yolda Bulgarlarca öldürülmüş katilleri hala yakalanamamıştır (Hilâl, S.30:2).

Çırpan kazasında son zamanlarda hayvan hırsızlığı iyice artmış özellikle kazaya yakın yerdeki köylerde gece hayvanlar çalınarak köy halkı yoksullaştırılmaya çalışılmıştır (Hilâl, S.39:3). Ahyolu kazasının Karamanca köy halkı ne zaman hayvanlarını Bulgaristan hududundaki dereye sulamak için indirmişlerse Bulgaristan yetkililerince sınır ihlâli yapıldığı gerekçesiyle hayvanlarına el konulmuştur. Hayvanlarını kurtarmak isteyen köylülerden bunun karşılığında ayakbastı parası almışlardır. Köylüler, Ahyolu Kaymakamı'na sınırın çitle çevrilmediğinden ve doğal bir engel de bulunmadığından hayvanların sınırı geçtiğini bu sebeple duruma bir çare bulması gerektiğini belirtmişlerdir (Hilâl, S.22:2).

Filibe Sancağı'nda şiddetli yağın dolu mahsullerin yanı sıra hayvanlara da büyük zayıat vermiştir. Dolu, Filibe'nin genelinde beş yüz yetmiş altı büyük ve küçükbaş hayvanı telef etmiştir (Hilâl, S.26:2). Bunun yanı sıra Filibe'de kasaplar çalınan, doludan gördüğü zarardan veya başka bir nedenden dolayı hastalanan hayvanları kesip satmaya başlamışlardır. Sağlıklarının da riske girmesinden endişelenen Müslüman ahâli kasapların denetlenerek bu durumla mücadele edilmesi için belediyeye başvurmuşlardır (Hilâl, S.50:2).

Şarkî Rumeli'de İdarî yetkililer, Müslümanlar'a hayvancılık konusunda verdikleri sıkıntıdan başka Müslümanların hayvanlarından elde ettikleri derileri işledikleri dükkânlarını çalıştırmalarına dahi mani olmuşlardır. Mesela Eski Zağra'da dericilikle uğraşan Müslümanların dükkânlarını Rus savaşı sonunda kapatan idareciler, bu dükkânları tekrar açmak isteyen Müslümanlar'a izin vermezlerken Bulgar ahâliden bu işle ilgili dükkân açmak isteyenlere izin vermişlerdir. (Hilâl, S.69:1; S.77:2).

Nitekim netice itibariyle 93 Harbi sonrasında Şarkî Rumeli'ye geri dönen ve zaten perişan bir durumda olan Türk halkı, hemen işlerinin başına geçip üretim yapamadıklarından perişanlıkları iyice artmış bunun neticesinde pek çok kişi açlıktan ölmüştür (İpek, 1999: 136). Şarkî Rumeli hayvancılık açısından getirisi en iyi olan kuşkusuz panayırlardır. Panayırlar⁴⁴, Meclis-i Umûmi'nin aldığı karar doğrultusunda

⁴⁴ Panayırlar, XVII. yüzyıl sonlarına doğru ve XVIII. yüzyıl boyunca dış ticaretle ilişkiliydi. Tüccarlar Selanik'e indirdikleri mallarını Taselya, Makedonya ve Güney Bulgaristan yoluyla dağıtırlardı. Panayırlar, şehirleşmenin sınırlı olduğu bölgede ticarileşmeyi temsil ettiği için önemlidir. Kaba

düzenleneceği tarih belirlendikten sonra ilan edilmektedir. Panayırlara dışarıdan da birçok tüccar geldiğinden maddi olarak iyi bir getirisi olmuştur. Hilâl gazetesi Şarkî Rumeli Türklerinin de bu panayırlardan gereken kazancı sağlamalarını istediğinden panayırlarla ilgili ilanları sık tekrarlar yayınlamıştır.

Filibe ve Eski Zağra'daki hayvan panayırları, eylül ve nisan ayında senede iki defa olmak üzere üçer günlük süreyle yapılırken (Hilâl, S.43:2; S.45:3-4; S.68:3; S.71:4; S.72:4). Kızılağaç'taki hayvan panayırı mayıs ayında olup Yanbolu'da düzenlenen panayırdan bir hafta sonra dört gün süreyle yapılmaktadır (Hilâl, S.68:3; S.71:4). Hasköy de ise ağustos ayında beş gün süreyle yapılmaktadır (Hilâl, S.87:1) Farklı kazalardaki panayırların düzenleneceği günlerin birbiriyle çakışmaması için özen gösterilmiştir.

Hayvan satışları, pazarlarda resmi kurumlar tarafından da verilen ilanlarla açık artırma şeklinde yapılmıştır. Mesela Ticaret, Maliye ve Ziraat Müdürlüğünce 11 Temmuz 1885 tarihli bir ilan verilerek Temmuz'un 1'inde Filibe Sığır Pazarı'nda Merenoz (muhtemelen bugünkü merinos) cinsi damızlık koyun açık artırma yoluyla satışa sunulmuştur (Hilâl, S.79:4).

Diğer taraftan Şarkî Rumeli'de balık ve yaban hayvanlarını avlamak ayrı bir geçim kaynağı unsurudur. Avlanma mevsimleri ve yasakları verilen ilanlarla duyurulmuştur. Avlanma konusunda ruhsat verme de taraflı davranıldığına dair örnekler vardır. Meriç nehrinde balık avı yasağı olmasına rağmen Kızanlık kazası Hıristiyanları, kaymakamlıktan aldıkları ruhsatla balık avlayabilmişler ancak bu ruhsatı Müslümanlar talep ettiğinde kaymakamlık buna izin vermemiştir (Hilâl, S.23:2).

Diğer yandan Filibe'de çıkarılan yasalara uyulmuştur. Filibe İdare Amiri Dimitrof Efendi'nin Dâhiliye Nizamnamesi'nin on numaralı ekinin seksen birinci ve

yünlü kumaşlar satımında Filibe panayırı önemli bir yer teşkil eder. Bunun yanı sıra XVIII. ve XIX. yüzyıllar boyunca Hasköy panayırı da adından söz ettirecek kayda değer önemli bir panayırdır. Diğer yandan pazar ile panayır arasındaki temel farklılık kurulma sıklığı ile ilgilidir. Panayırlar, yılda bir, iki ya da üç kez, bir gün ile birkaç hafta arasında değişen bir sürede sona ermek üzere kurulurken; Pazar, genellikle haftada bir kurulup birkaç saat ya da en fazla bir gün içinde sona ermekteydi (Faroqhi, 2006: 157-165).

seksen üçüncü maddelerine dayanarak mart ayından ağustos ayına kadar çıkardığı kararnameyle her türlü yaban hayvanının avlanmasını yasakladığı bu karara herkes uymuştur (Hilâl, S.15:4; S.49:4). Bununla ilgili olarak İtalyan konsolosu Zerbani? ve Osmanlı Bankası ikinci direktörü Sobaciyan, Filibe’de yasağa rağmen avlanırlarken jandarma tarafından tüfekleri ellerinden alınmıştır. Hatta İtalyan Konsolosu Bulgarlara karşı muhabbetinin olduğunu bunu da Bulgar İttihatçılarını konsoloslukta kabul ederek ispatladığını belirtip tüfeğini teslim etmek istememiştir. Ancak jandarma neferi “Her kim olursan ol, bana amirim böyle emretti” diyerek konsolsun tüfeğini almıştır (Hilâl, S.74:2).

E. VERGİLER

Şarkî Rumeli Vilâyeti’nin resmi parası Osmanlı Lirası olup (Aydın, 1992: 44) vergiler genel menfaatler doğrulusunda ve herkesin gücü nispetinde toplanacaktır. Hukukî dayanağı olmayan hiçbir vergi talebinde bulunulmayacaktır (Aydın, 1992: 46).

Diğer yandan Vilâyet Vergisi, Şarkî Rumeli Vilâyeti Dâhiliye Nizamnamesi’nin onuncu maddesine göre yıllık gelirininde onda üçü nispetinde belirtilmiştir. Avrupa Komisyonu, vilâyetin bütçesini İslimye ve Filibe Sancağı’nın gelirlerini dikkate alarak sekiz yüz bin lira olarak belirlediğinden (Hilâl, S.15:1). Osmanlı Devletine ödenecek miktarı 240.000 lira olarak kararlaştırmıştır. Fakat bu paranın 1878-79 senesinde hiç alınmamasını, 1879-80 senesinde 120.000 lira olarak ödenmesini ve bunu takip eden her beş senenin her bir senesi içinde 240.000 liralık miktarlar halinde ödenmesini kararlaştırmıştır. Ayrıca bu senenin sonunda, ikinci beş sene için geçerli olmak üzere, ödenen miktara 20.000 lira ilave ile vergi miktarı 260.000 liraya yükseltilmesi uygun bulunmuştur. Ödemeler dört eşit taksit halinde, üç ayda bir ve ilk taksiti haziran ayında başlamak üzere Osmanlı Bankası’nın Filibe Şubesi’ne yatırılacaktır (Aydın,1992: 173). Fakat Meclis-i Umûmi Dâhiliye Nizamnamesi’ndeki maddelere göre hesaplandığında 1884 yılı itibariyle 260.000 lira olması gereken bu meblağı 180.000 lira olarak belirleyerek devletin onayına sunmuşsa da Osmanlı bu bütçeyi reddetmiştir (Hilâl, S.15:1).

Gümrük vergisine gelince, Şarkî Rumeli ile Osmanlı toprakları arasında gümrük bulunmayacağından vilâyet'in gümrük muameleleri, karadan Bulgaristan ve denizden Karadeniz ile ibaret kalmıştır. Bu gümrüklerden alınacak vergi ise, Osmanlı topraklarında uygulanmakta olan anlaşma ve tarifelere uygun bir şekilde tahsil edilecektir (Aydın,1992: 178). Şarkî Rumeli gümrük hâsılatını Maliye Müdüriyeti tahsil edip her sene Osmanlı Devleti'ne beş bin lira ödeyeceği belirlenmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, gerek Karadeniz gerekse Bulgaristan hududunun geniş olmasından dolayı bu hudutlardan gelecek malların diğer Osmanlı vilâyetleri'ne serbestçe geçişine karşı bir müfettiş tayinine karar vermiştir. Zaten bu gümrükleri teftiş hakkı da Osmanlı Devleti'ndedir (Aydın,1992: 180). Ayrıca geçişlerle ilgili de pasaport uygulaması başlatılmış, taşradan Dersaadet'e gelen yolcular ya Dersaadet Mal Gümrüğü'nden ya da Galata Mal Gümrüğü'nden pasaportlarını alacaklardır. Pasaportlarını gümrük memurlarına onaylatıp defterlere kaydettirecekler, bunun için de bir kuruş ödeyeceklerdir. İsteyenler bu iki iskeleden başka Anadolu ve Salacak'a çıkabileceklerdir (Hilâl, S.15:2).

Daha sonraki dönemlerde sadrazâmlık makamı gönderdiği bir emirnameyle gümrüklerden geçirilecek koyunlarla ilgili gümrük tarifesini belirlemiştir. Buradan Bulgaristan'a geçirilen koyunlardan % 1, Bulgaristan'dan vilâyet'e geçirilen koyunlardan % 8 vergi alınmasını gümrük memurlarına bildirmiştir (Hilâl, S.28:1). Bulgaristan'dan geçirilen mallardan rahatsız olunmuş olmalı ki Maliye Müdürlüğü de Bulgaristan Prensliği'ne bir yazı göndererek vilâyet'e gelen mallardan da vergi alınmasını istemiştir (Hilâl, S.32:2). Öte yandan Avrupa ülkelerine gönderilen mallardan gümrük vergisi alınmasını isteyen Osmanlı Devleti'nin kararı Meclis-i Umûmi'de büyük tartışmalara neden olmuştur. Karlova Mebusu Gospodin Yankolof Efendi, Osmanlı'yı Şarkî Rumeli'nin serbest davranmasını engellemekle suçlayarak bu konuda Osmanlı'ya verilecek en güzel cevabın Osmanlı Devleti'ne ödenecek olan vergilerin ödenmemesi olacağını savunmuştur. Meclisteki tartışmalar sonucunda bu konuyu görüşmek üzere Osmanlı Devleti'ne beş kişilik bir heyet gönderilmesine karar verilir (Hilâl, S.48:3).

Gümrüklerden alınan vergiler ile gümrük müfettişliğine dair konularla beraber Şarkî Rumeli ile Bulgaristan Prensliği arasındaki gümrük anlaşmasına dair girişimler

Osmanlı Devleti'nin başını ağrıtmış ve maddi anlamda kayıplara neden olmuştur. Mesela eskiden Avrupa'dan gelen tüm mallar Dersaadet veya Ağaç yoluyla vilâyete getirilirdi. Şimdilerde ise Bergos gümrük memurlarının Ağaç ve Dersadet'te alınan vergilerin yarısını almaları sebebiyle gemiler buralara gelmez olmuştur. Dersaadet'e gelseler dahi yüklerini trenlere boşaltmayarak başka gemilerle Karadeniz'den Boğaz'a aşırırmaktadırlar. Bu sebeple devlet, yıllık on bin lira gibi bir kayba uğramaya başlamıştır (Hilâl, S.32:2).

Bu sırada Şarkî Rumeli Hükûmeti, Bulgaristan Prensiği ile gümrük anlaşması yapmak için Osmanlı'dan habersiz elçiler yollayarak görüşmeye başlar (Hilâl, S.39:3). Sonunda bunda başarılı olarak böyle bir anlaşma imzalama yetkisi olmadığı hâlde Bulgaristan Prensiği ile gümrük anlaşması imzalamıştır (Hilâl, S.45:2). Osmanlı Devleti, kendisini yok sayarak imzalanan bu anlaşmayı tanımamış ve daha önce Şarkî Rumeli Gümrük Müfettişliği'ne atadığı ve aynı zamanda Edirne Gümrük İdare Memuru Ahmet Kamil Efendi ile anlaşmanın iptal edilmesi için bir emirname yollamıştır. Ahmet Kamil Efendi vilâyette vali ile birkaç defa görüşerek bu anlaşmanın derhal iptal edilmesini istemiştir (Hilâl, S.50:3; S.65:1). Vali, bu anlaşmayı vilâyetin ticari menfaati için önem taşıdığından imzaladıklarını, bunun dışında başka bir gaye gütmedikleri cevabını vermiştir. Oysa Bulgaristan Prensi Aleksandr, Bulgaristan Meclisi'nde yaptığı konuşmada anlaşmanın Şarkî Rumeli ile yakınlaşma açısından atılan ilk adım olduğunu, ilerde iki halk arasında siyâsî münasebetin daha da güçlendirileceğini söylemesi valinin söylediği gibi ticari amaçtan başka siyasi amaçlarda taşıdığını göstermektedir. Hilâl gazetesi, Osmanlıyı yok sayan ve ileride Şarkî Rumeli Türklerini sıkıntıya düşürecek olan bu duruma tepki göstererek Bab-ı Âli'nin Dâhiliye Nizamnamesi'nin birinci maddesi gereğince icap edeni yapmasını ister (Hilâl, S.46:2). Hatta Bulgaristan basınında çıkan haberlerden aktardığı yazılarında bu anlaşmayı, Bulgaristan basını tarafından birleşme açısından atılan ilk adım olarak değerlendirilmiş ve bununla kalınmayıp daha çok şeyler yapılması istenmiştir. (Hilâl, S.49:1-2). Osmanlı Devleti'nden habersiz imzalanan bu anlaşma, Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde nüfuzunun zayıf olduğunun tam bir göstergesidir.

Diğer taraftan Şarkî Rumeli Türklerini mağdur eden sebeplerden biri de “Kadastro Vergisi” sistemi olmuştur. Halk arazisinin % 20’sini işleyebildiği halde tapulu arazisinin tamamı nispetinde vergi ödemekle mükellefti. Ayrıca halktan Belediye ve Sancak Vergisi adı altında %20’si nispetinde bir vergi daha alınmaktaydı. Bu vergiler elindeki arazinin tamamını ziraat edebilme gücüne sahip olanlar için geçerliydi. Oysa Müslümanlar önceki hasadın onda birini elde edebilir durumda olduklarından bu vergiyi ödeyemeyecek durumdaydılar (İpek, 1999:143). Bu sebeple Bütçe Komisyonu tarafından 9 Ekim 1883 Cuma günü sunulan Kadastro Vergisi bütçesi’nin otuz iki milyondan yirmi iki buçuk milyona indirilmesine dair teklif görüşülmeye açılmıştır. Filibe Mebusu Todor Kisakof, Kadastro Vergisi’nin yirmi dört milyondan aşağı indirilmemesini teklif etmiş Milli Eğitim Müdürü Yovakim Groyef Efendi ise Vali’nin selamını aktardıktan sonra Vali tarafından dahi halka ağır gelen bu verginin mümkün mertebe aşağı indirilmesine dair Vali’nin isteğini meclise sunmuştur. Görüşmeler sonunda Kadastro Vergisi⁴⁵ bütçesinin yirmi beş milyon olması kararlaştırılmıştır (Hilâl, S.3:3).

Her ne kadar Kadastro Vergisi’nde indirim yapılmışsa da yaşanan sıkıntılardan bunun tam anlamıyla uygulamaya konulmadığı görülmektedir. Müslüman ahâlinin ekmeyip boş bıraktıkları araziden dahi Kadastro Vergisi alınmasıyla halk iyice borçlandırılmıştır (Hilâl, S.6:1). Şarkî Rumeli Türkleri’nin büyük bir kısmı borçlarını ödeyebilmek için arazilerini sattığından ekecek arazilerinin büyük bir kısmını kaybetmişlerdir (Hilâl, S.5:1; S.74:2-3). Yanbolu kazasının Hamza köyünde 93 Harbi’nden bu yana olan tüm Kadastro Vergi borçlarını ödemeleri talep edildiğinden halk bunu ödemek için arazisinin yanında hayvanlarını ve tüm eşyalarını satmak zorunda kalmıştır (Hilâl, S.2:3). Kızılağaç kazasına bağlı Yeni Bekçi köyünde Ahmet oğlu İsmail 500 kuruş Kadastro Vergi borcunu ödemek için 45 dönüm tarla, 7 dönüm çayır, 400 kütük bağ ile 2 keçi satmış buna rağmen 30 kuruş açığı kalmıştır. Aynı

⁴⁵ Nedim İpek, Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri, adlı kitabında Bâb-ıAlî’nin vergileri makul nispette tahsilini ve ziraatla uğraşan muhtaç aileye gerekli yardımın yapılmasını Vali Aleko Paşadan istediğini bunun üzerine Vilâyet idaresinin zaten tahsil edemediği 1883-1884 senelerine ait Kadastro Vergisini afetme yoluna gittiğini belirtir (İpek,1999:143). Fakat Hilâl Gazetesinde tamamen af konusuna dair bir ibare olmayıp sadece indirim yapıldığına dair bilgi verilmiştir.

köyden başka bir şahsın 50 kuruş Kadastro vergi borcundan dolayı 42 dönümlük tarlasına el konularak 50 kuruş bedel biçilmiş ve kendisine 8 kuruşu geri verilmiştir. Bunun üzerine köy muhtarı Rüstem Efendi Valiliğe bir dilekçe yollayarak 50 kuruş değer biçilen tarlanın en az 200 kuruş değerinde olduğunu belirtip mağdur edilen şahsın mağduriyetinin giderilmesini talep eder. Ayrıca bunun gibi daha birçok vatandaşın sorunlarına çözüm bulunmasını ister. İslimye’de benzer şekilde 51 Osmanlı lirası Kadastro Vergisinden dolayı borcu olan bir Türk vatandaşın 200 Osmanlı lirası değerindeki 312 dönümlük tarlası elinden alınmıştır (Hilâl, S.4:2).

Vergilerin tahsili yönündeki uygulamalarda her zaman olduğu gibi Bulgar ahâli ile Müslüman ahâli arasında ayırım gözetilmiştir. Mecliste, Müslüman vatandaşların sorunları çözüme ulaştırılmazken Bulgarların sorunlarına çözümler üretilmiştir. Müslümanların ekili olmayan arazilerinden vergi alınırken Bulgarlarınkinden alınmamıştır. Bulgarlar, bu tür haksız uygulamalarla pek karşılaşmadıklarından ekilmeyen arazileri yok denecek kadar azdır.

Pazarcık muhabirinin aktardığı yazıda, Bulgar ahâli ile Bulgar vergi memurları arasında sadece Pazarcık’ın Kuru köyü ile Filibe’nin Doğankoru köyünde sorun yaşanmış, Kadastro Vergisi’ni vermek istemeyen halkın üzerine jandarma gönderilerek ve ufak çapta taşlı sopalı çatışma olmuştur (Hilâl, S.82:2).

Diğer taraftan Kadastro Vergisi’nin getirdiği sıkıntılar yetmiyormuş gibi adliye müdürlüğüne 27 Nisan 1885’te çıkarılan ve 1 Mayıs 1885’ten itibaren uygulamaya konulan 1576 numaralı kanun gereğince tapu senetlerinden mülkünün kıymetleri üzerinden yüzdesi belirtilmeyen bir miktar pul parası alınması uygulamaya konulmuştur (Hilâl, S.72:1). Ayrıca Şarkî Rumeli Türkleri’nin resmi işlerine harç parası peşin alınmadıkça bakılmamaktaydı. Şarkî Rumeli Türklerinin büyük bir kısmı savaş döneminde yoksul duruma düştüğünden bahsi geçen harcı ödeyememekte ve dolayısıyla işini görememekte ve hakkını kaybetmekteydi (İpek, 1999: 143-144).

Bununla beraber Rubcoz kaza mebusu Kostaki Peyof Efendi Kadastro Vergisi’nde yapılan indirim karşılık ağnam vergisinde de indirim yapılması gerektiği yönündeki teklifi Meclis tarafından kabul görerek ağnam vergisinin de

indirime gidilmesi yönünde karar alınmıştır (Hilâl, S.3:4). Buna ilaveten Temettü' Vergisi'nin kaldırılması gündeme getirilmiş bununla ilgili bir hayli görüş öne sürülmüşse de bir sonuç alınamayıp Encümen-i Daimi'ye havale olunmuştur (Hilâl, S.3:4).

Öte yandan buna karşın tütün vergisiyle ilgili yeni bir karar alınarak tütünün her kilosundan 2 kuruş Mururiye alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca birinci kalite olan tütünden 30, ikinci kalite olanından 25, üçüncü kalitede olanından 20, dördüncü kalitede olanından 15 ve beşinci kalitede olanından 10 kuruş vergi alınması kararı alınmıştır (Hilâl, S.49:3). Bunun yanı sıra gayrimenkul mallardan vergi alınmasına yönelik teklif de kabul olunarak onaylanmıştır (Hilâl, S.54:3).

F. YABANCI BASIN

Şarkî Rumeli'deki yabancı basınının faaliyetlerini Hilâl gazetesinin aktardığı yazılardan öğrenebilmekteyiz. Buna göre Şarkî Rumeli'de özellikle Bulgar basını Türkler aleyhinde, Hükûmetle Türkler arasını açmaya yönelik çıkardıkları maksadlı yazılarla başı çekmişlerdir. İçlerinde az da olsa öz eleştiri yapmaktan çekinmeyenleri de bulunmaktadır.

Şarkî Rumeli'de Matbuat, herhangi suiistimali olmadığı sürece vergi alınmadan ve sansür uygulanmadan serbest bırakılmıştır. Suiistimali hâlinde ise kanun kuvveti ile menedilebilmektedir (Aydın,1992: 251-252). Osmanlı Devleti yurt dışındaki gazeteleri bazı sefirlerinin yanında görevlendirdiği özel memurlar vasıtasıyla teftiş ve tetkik ettirmekte idi (Yerlikaya, 1999: 35). Ancak bu son derece yetersiz kalan bir uygulama olmuş, zira onca basını bir memurun teftiş ve tetkik etmesi imkânsız bir durum hâline gelmiştir. Çünkü Bulgaristan'daki basın, Osmanlı Devleti aleyhinde yazılarının dozunu gün geçtikçe artırarak Osmanlı Devleti'yle çarpışan eşkıyalar hakkında övücü ve kahramanlıklar içeren yazılar çıkarmıştır.

Şarkî Rumeli'deki gazetelerle beraber dünya genelinde yirmi yedi Bulgar gazete ve risale neşr olunmaktadır. Bunun dokuzu Sofya'da, sekizi Filibe'de, dördü Rusçuk'ta, ikisi İslimye'de, ikisi Eski Zağra'da, biri Varna'da ve diğeri İstanbul'da çıkmaktadır. Bunların kimi haftada bir, kimi haftada iki defa çıkmaktadır. On üçü

politika, on dördü ilim ve edebî alanda yayın çıkarmaktadır (Hilâl, S.78:3). Mesela bunlardan İslimye'deki gazete Rabotik yani İşçi namıyla (Hilâl, S.74:1). İstanbul'da Protestan papazlar tarafından Zurniça yani "Sabah Yıldızı" isminde çıkarılmıştır (Hilâl, S.6:4). Bulgar menfaatine çalışan gazeteler sadece Bulgar gazeteleriyle sınırlı değildir. Akode Balkan isminde bir Fransız gazetesi (Hilâl, S.70:1). Bulgarlar lehine her türlü yazılar yazmak için çıkarılmıştır. Ancak Hilâl, Ojna Bulgaria'nın bu gazeteye güvenmediğini çünkü bu gazetenin muhabirlerinin Hükûmetten aldığı paraları bol bol harcayarak hükûmet memurlarını övmekten başka bir şeye yaramayacağını bildirdiğini aktarır (Hilâl, S.74:2).

Diğer yandan vilâyet'te Rum ahâli için yayın yapan tek gazete ise Filipopolistir. Athanas Nikolaidis tarafından çıkarılan bu gazete, 28 Mayıs 1879 tarihinden 1885 tarihine kadar Rumca ve Fransızca olarak yayınlanırken, 1885-1906 seneleri arasında yalnız Rumca olarak yayın hayatını devam ettirmiştir (Aydın,1992: 252). Bu Rum gazetesinin de zaman zaman Müslümanlar aleyhinde yazdığı yazıları Hilâl gazetesi sütunlarına taşımıştır. Mesela Hilâl'in bu Filipopolis gazetesinin 482. sayısındaki yazısından aktardığına göre; Bulgaristan'dan Şarkî Rumeli'ne geçen yedi kişiyi on kişi göstererek daha sakalı bıyığı çıkmamış çocuk yaştaki asker firarilerini eşkıya çetesi olarak tanıtmıştır. Bunlar Edirne Vilâyeti'ne geçmek isterken Genç Ali köyü civarında üzerlerine hücum edilerek hepsi öldürülmüştür (Hilâl, S.1:2).

Türk Matbuatı'na gelince Bulgaristan'da çıkmış olan ilk Türkçe gazete, Ahmet Şefik Mithat Paşa tarafından, Rusçuk'ta çıkarılan 16. 03. 1865'te kurulan resmi Tuna gazetesidir. Bu gazete, on iki yıl üç ay yirmi yedi gün çıktıktan sonra Türk-Rus Harbi dolayısıyla 13. 06. 1877'de kapanmıştır (Okday, t.y.: 2).

Şimdiki hâlde Bulgaristan genelindeki bu yirmi sekiz gazeteden on üçünün Şarkî Rumeli'de çıktığı ve Hilâl gazetesinin de burada çıkan tek Türk gazetesi olduğu düşünüldüğünde Hilâl gazetesinin ve orada yaşanan Müslümanların buradaki mücadelelerinin ne kadar zor şartlar altında yürüdüğü kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü günümüzde olduğu gibi o dönemde de basın çok önemli bir etkidir. Bulgar basını haksız oldukları durumlarda bile Müslümanlar aleyhine dört koldan saldırmaktan çekinmemişlerdir. Bir yandan eşkıyaları Müslümanlar üzerine kışkırtıp

Müslümanları eşkıya olarak gösterirlerken diğer yandan Makedonya ve Bulgaristan'la birleşme propagandaları yapmışlardır.

Hilâl gazetesinin, hakaret ve şiddet içerikli yazılar yazan Bulgar gazetelerine karşı durumu yatıştırmak ve yapıcı olmak için yazdığı yazılara dahi Bulgar Basını, muhalif yazılar yazdığını yine Hilâl gazetesinden öğrenebilmekteyiz. Hilâl, bunların amaçlarının Müslümanları tahrik ederek onları zor ve şiddetin içine çekmek olduğunu belirtmektedir (Hilâl, S.48:1).

Yeni vali atamasında hem Bulgar hem de Rum basınının yalan yanlış haberlerle yeni vali ile Müslümanların arasını açmak istendiğini Hilâl'in aktardığı yazılardan rahatça anlaşılabilir.

Filipopolis gazetesi, Vali Aleko Paşa'nın güya İstanbul'a giderken yanındaki iki yaverden birinin Müslüman olduğunu beyan eder. Hilâl, bunun bir yalan ve uydurmadan ibaret olduğunu çünkü Aleko Paşa'nın ne şimdi ne de geçmişte hiçbir zaman Müslüman yaverinin olmadığını açıklama ihtiyacını duymuştur (Hilâl, S.21:2). Bulgar basınında benzer şekilde yeni Vali (Gavril Paşa) atanmasından Müslümanların hoşnut olmadığına dair haberler Filipopolis'in haberi gibi atanacak yeni Vali ile Müslümanların arasını açma amacına yöneliktir (Hilâl, S.24:1).

Öte yandan Hilâl gazetesi, Bulgar gazetelerinin politik ayrılıklarından dolayı Vali hakkında yazdıkları çelişkili yazıları da gözler önüne sermiştir. İttihatçı bir gazete olduğu belirtilen Suedeninya gazetesi Vali Aleko Paşa aleyhinde yazarken Liberal kökenli Kazıyonist gazetesi Aleko Paşa lehinde yazılar yazmıştır. Şimdiki durumda İttihatçı gazeteler Mariçe, Narodny Glas ve Suedeninya Vali Gavril Paşa'yı öven yazılar yazarken, Ojna Bulgaria gazetesi Gavril Paşa ve yönetimi hakkında çok şiddetli eleştiriler içeren yazılar yazmıştır. Bunun üzerine Ojna Bulgaria gazetesi basılmış ve ağır cezalara maruz kalmıştır. Diğer gazeteler, Şarkî Rumeli'de basınla ilgili nizamnamenin 40. maddesi gereği Ojna Bulgaria'nın bu cezayı hak ettiğini belirterek yapılan uygulamayı desteklemişlerdir. Fakat ismi verilmeyen bazı Bulgar gazetelerinin aynı nizamnamenin 33. maddesi gereği "Bir kimsenin hanesine tecavüz edilemez" ibaresi bulunduğu halde, hükûmet memurlarının bir gazete idarehanesine zorla girmelerini bu maddenin ihlali olarak değerlendirdiklerini Hilâl'den

öğrenebilmekteyiz. Bu tartışmalar üzerine olay, mahkemeye intikal ettirilmiştir (Hilâl, S.34:1).

Diğer taraftan Bulgar gazeteleri şehrin önde gelen Müslüman kişi ve yöneticilerine sataşmaya başlamışlardır. Örneğin bununla ilgili olarak Hilâl, İslimye’de çıkan Semişlu? (smyşlv) adlı Bulgar gazetesinin şehrin önde gelen avukatlarından Kemal Bey’in haysiyet ve namusuna dokunur ithamlarda bulunduğunu belirtir. Bunun üzerine Kemal Bey, gazete müdürünü arayarak olayı protesto edip haklarında dava açmıştır (Hilâl, S.15:2). Bu sırada Sue’deninya adlı Bulgar gazetesi, Müslüman yöneticilerin idaresi altında bulunan belediyelerin keyfiyet altında yönetildiği iftirasını atmış, buna karşın Hıristiyan azâların ittifak içinde bulunmasından övgüyle bahsetmiştir (Hilâl, S.17:2).

Nitekim Makedonya İhtilâli hazırlıklarının gelişip olgunlaşmasında yazdıkları iftira, kışkırtma ve teşviklerle Bulgar gazeteleri başı çekmiştir. Bu noktada Bulgar basının iki yönlü politik süreç takip ettikleri görülmektedir. Birincisi, Avrupa kamuoyundan destek almak için yalan ve iftira süreci, ikincisi aranılan destek bulduktan sonra Bulgar eşkıyaların Osmanlı Ordusu karşısında başarılı gösterilerek kahraman ilan edilmesiyle halktan ve Bulgaristan Prensiği’nden yardım arama ve kışkırtma sürecidir. Esasında İkinci süreç birincisinin tam tersi ve çelişkili bir süreç olup birinci süreci tamamen çürüten bir süreçtir. Tüm bu süreci Hilâl gazetesi her şeyiyle gözler önüne sermiştir.

Nitekim buna göre; Bulgar Basını, “İslam Mezâlimi” “Türk Mezâlimi” ve “Makedonya Mezâlimi” diye başlıklar atmaya başlayarak, Müslümanların her yerde zulüm yaptığını beyan eden yazıları sonucu Avrupa da kendilerine meyleden bir kamuoyu oluşturmayı başarmışlardır. Makedonya’nın üçte ikisinin Bulgar olduğunu iddia ederek Makedonya’nın bir an önce bu zulümden kurtarılmasını talep etmeye başlamışlardır. Ancak Hilâl, bunun doğru olmadığını Makedonya’nın ekseriyetinin Müslümanlar’dan oluştuğunu Bulgarların orada Rumlar ve Arnavut Hıristiyanların mevcudu kadar bile olmadığını beyan eder. Hilâl, Osmanlı Devletini uyararak bunların geçmişte Şarkî Rumeli meselesini İngiltere Parlamentosu’nda gündeme getirdiğini şimdilerde ise aynı Palamento’da Makedonya’daki olayların doğru olup olmadığının tartışılmaya başlandığını bunun için devletin bir an önce gerçekleri

ortaya koyup Bulgar tezlerini çürütmesi gerektiğini dile getirir. Çünkü Siroz, Üsküp ve Ohri'deki cinayetler Bulgar eşkıyası tarafından işlendiği halde "Türk Mezâlîmi" diye yayınlanmıştır (Hilâl, S.50:1). Bunun yanı sıra güya Osedyâ'dan Mösyö Dulavale adlı bir kişi bazı köylerde Türklerin katlettiği Bulgarların listesini Keşuf Efendi'ye göndermiştir. Fakat Hilâl, Keşuf Efendi'nin bir ittihatçı olup tam bir Rus yanlısı hatta bu konuda başı çekenlerden birisi olduğunu belirtir. Bu kişinin aynı zamanda Millet Bankası Müdürü ve Makedonyalılar için oluşturulan fesat cemiyetinin reisi olduğunu dolayısıyla bunların her türlü hile ve aldatmacalara başvurmaktan çekinmeyeceklerinden bu listeye güvenilemeyeceğini savunur (Hilâl, S.56:3).

Nitekim Avrupa'da gerekli kamuoyunun oluştuğuna inan Bulgar gazeteleri şimdiki hâlde eşkıyaya açıktan destek vermekten çekinmemişlerdir. Birkaç Bulgar eşkıyasının hududu geçerek Selanik içlerine girmesi üzerine şevke gelerek Makedonya'yı karıştırma yoluna gitmişlerdir. Osmanlı Askeri hududu geçen bu eşkıyanın yarısından çoğunu öldürmüş diğer yarısı da firar etmiştir. Hâl böyle iken Hilâl gazetesi, Bulgar gazetelerinin durumu bilerek yanlış aktarmak yoluyla sözde Bulgar kahramanlarının Osmanlı ordusunu perişan ettiğini bu nedenle Osmanlı ordusunu dağıldığını yazdıklarını belirtir. Hilâl, özellikle Sue'deninya'nın Bulgar köylülerini kandırmayı amaçladığından Şarkî Rumeli'deki Bulgarların Bulgaristan'daki Bulgarlarla birleşerek Makedonya'ya doğru ilerlemeleri ve Makedonya'yı almaları gerektiği yönünde halkı tahrik ettiğini söyler (Hilâl, S.75:1). Bununla beraber Manastır gazetesinin de sözde Bulgar kahramanlarının her geçen gün sayısının arttığını belirterek Şarkî Rumeli'deki Bulgarları teşvik ettiğini belirtir (Hilâl, S.79:2-3).

Diğer taraftan Hilâl, ihtilal konusunda hem fikir ancak metot ve zaman yönünden farklı düşünen Narodny Glas gazetesinin yazılarını da aktarmayı ihmal etmemiştir. Buna göre; Narodny Glas, Ojna Bulgaria ve Burba gazetelerinin aksine Bulgar gençlerini kışkırtarak Makedonya'da şu an için bir ihtilâl çıkarmanın yanlış olacağını savunur. Bunun için bütün Bulgarların birlik olması gerektiğini oysa şu an için böyle bir durumun mümkün olmadığından bahseder. Makedonya'nın hep birden çıkarılacak bir isyanla kazanılabileceğini savunur. Bulgaristan hükûmetinin şu anki

durumda ihtilale iştirak etmediği gibi ihtilalcileri de desteklemediğini bu nedenle hata ettiğini söyler. Diğer gazeteleri lafla vatanperverlik yaptıkları gerekçesiyle suçlar. Öte yandan ihtilal çıkarmak için bu kadar gürültü patırtı çıkarmanın yanlış olduğunu, ihtilal çıkarmak için sessizce davranmak gerektiğini oysa gazetelerin Makedonya’da ihtilal çıkarılacağını tüm dünyaya ilan ettiklerini belirtir. Bu durumun Osmanlı’ya yaradığını Osmanlı’nın hudutlara asker yığarak tüm giriş ve çıkışları kontrol ettiğini bu nedenle Makedonya’ya giriş çıkışların zorlaştığından ihtilalinde çıkmazâ girdiğini belirterek gazeteleri suçlar. Bununla beraber gerçekten ihtilal isteyenlerin kan dökmesi gerektiğini veya cemiyetleri büyütmenin lazım geldiğini bunun için de herkesin nakdi para yardımında bulunması gerektiği tezini savunur. Bunlardan hiç birinin yapılmayıp ta sadece gösteriler yapılacak olursa yine Türkler kazanacaktır uyarısında bulunur (Hilâl, S.80:1-2).

Bütün bunların haricinde yetersiz kalsa da az sayıda yapıcı tutum sergileyen Bulgar basının bulunduğunu Hilâl gazetesinin sütunlarında bulabilmekteyiz. Bu doğrultuda Ne’ogolos adlı Bulgar gazetesinin okuyucularından gelen bir mektuba istinaden çıkardığı yazıyı Hilâl okuyucularına aktararak bu tür yazıların çoğalması temmenisinde bulunmuştur. Buna göre; gönderilen yazıda Türk, Rum, Ulah, Sırp ve Bulgar gibi milletlerin birlik içinde yaşama fikrinde olduklarını bunun için heyetler dahi oluşturacakları duyurulmuştur (Hilâl, S.44:2). Diğer taraftan Hilâlin Ojna Bulgaria gazetesinden alarak sütunlarına taşıdığı bir başka yazıda Karlova⁴⁶ kaymakamı Grekofun Müslüman ahâliye yaptığı zulmü göstererek “ biz Bulgarlar Avrupalılar’dan istklâliyet istiyoruz ancak bir taraftan da insanlık adına yakışmayacak cahilce hareketlerle Müslümanlara taarruzda bulunuyoruz” diyerek Kaymakamın yönetimini eleştirir. Bunula da kalmayarak “Biz Bulgarlar niçin Türkler vatani terk ediyor diye bir birimize soruyoruz. Grekof gibi

⁴⁶ Adını kurucusu olan Fatih Sultan Mehmet’in kumandanlarından “Karlı Ali Bey’den” almış olan Karlova (Karlı Ova) kasabası Türklerin yaygın olduğu eski ve ticaret bakımından fakir bir yerleşim merkezidir (Balkanlı, 1986: 158). Muhabir Şabanazade Ahmet Faik’in aktardığı bir yazıda; Filibe’nin kuzeyinde balkan dağlarının en yüksek tepelerinin birinin eteğinde arazisi verimli ve mahsulü bol olan bir yerdir. Bu nedenle ahâlisi zengindir. Dağlardan gelen doğal kaynak suyu bakımından da zengin olan Karlovanın merkezi kestane ve çınar ağaçlarıyla kaplıdır. Muharebe esnasında Bulgarlar kasabayı harap etmişlerdir (Hilâl, S.82:2).

Kaymakamlarımız olduğu sürece bu suallere cevap kalır mı “ diyerek öz eleştiride bulunmayı ihmal etmemiştir (Hilâl, S.66:1). Ayriyeten kaymakam için “ Kaymakam olmak için değil belki köy bekçisi olmak için yaratılmış bir mahlûktur” yorumunda bulunmuştur (Hilâl, S.68:1). Ayastefanos Anlaşması'nın imzalandığı güne tesadüf eden 19 Şubat Salı günü kutlamaların beklenildiği gibi canlı olmadığına dair Ojna Bulgaria'nın yazısı da Hilâl tarafından aktarılan bir başka ilginç yazıdır (Hilâl, S.64:1).

Ojna Bulgaria gazetesinin Rus Konsolos Aleksandır Greyekoviç Sorokin'i iki yüzle suçladığı yazısına Hilâl genişçe yer vererek aktarmıştır. Sorokinin, Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesi için ilk zamanlarda faaliyette bulunduğu halde daha sonraları vilâyeti dolaştığı zamanlarda birleşme vaktinin gelmediğinden bahsettiğini bu nedenle bu kişinin ikiyüzlü birisi olduğundan bahseder. Üstelik resmi dairelerde kendi makamı gibi hareket ettiğini dolayısıyla bunlardan müttefik olmayacağını söyler (Hilâl, S.70:1). Hilâl, esasında Ojna Bulgaria'nın Avrupa Devletleri'ne de güvenmediğini ondan aktardığı bir başka yazısında dile getirir. Buna göre; Ojna Bulgaria Bulgaristan'la birleşme fikrinin Avrupa Devletleri tarafından reddedilerek gülünç duruma düşüldüğünü bu nedenle bir an önce silahlanıp talim yapmanın şart olduğunu zamanı galince işaret görüldüğünde ise harekete geçilmesi gerektiğini belirtir (Hilâl, S.24:2).

Ojna Bulgaria gazetesinin daha da ileri giderek Valilik aleyhine açıktan savaş açtığını görüyoruz. Hilâl, Ojna Bulgaria'nın Vali aleyhinde halkın genelinin hoşnut olmadığı gerekçesiyle elli bin imzalı yazı sunulduğu haberiyle karalama kampanyası başlattığından bahseder (Hilâl, S.77:2).

Maliye Müdürü Macarof Efendi zaman zaman Ojna Bulgaria'nın yaptığı öz eleştirilerinden dolayı bu gazetesinin bir Türk gazetesi olduğunu bu yüzden yazılarına itibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Hilâl, S.75:1). Diğer taraftan Hilâl, Ojna Bulgaria'nın bu tavrına Muhalif kanattan tepkilerin arttığını ve bazı girişimlerde bulunulduğundan bahseder. Özellikle Noradoni Glas gazetesinin hükümet aleyhinde yazı yazacak gazetelerin canın tehlikede olacağı uyarısıyla açıkça tehditte bulunduğundan söz eder (Hilâl, S.73:2). Diğer yandan Maliye, Milli Eğitim (Hilâl, S.74:1) ve Adliye Müdürleri namus ve haysiyetlerine dil uzattığı gerekçesiyle

Ojna Bulgaria hakkında dava açmışlardır (Hilâl, S.80:1). Açılan dava sonucunda Ojna Bulgaria gazetesinin Müdürü Semerciyef iki buçuk ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Hilâl, S.81:1). Hilâl açılan bu davadan sonra Ojna Bulgaria'nın politika değiştirerek tamamen hükümet yanlısı çizgi takip ettiğini belirtir (Hilâl, S.80:1-2).

Öte yandan Hilâl gazetesinin Şarkî Rumeli'nin durumuna dair meşhur La France gazetesinin yazdığı makalenin, Osmanlı gazetesindeki tercümesinden aktardığı yazı dikkat çekicidir. Buna Göre; Gazete, Şarki Rumeli'ye muhtariyetlik verildikten beri hiçbir zaman nizamnameye uyulmadığını belirtir. Özellikle Bulgarların Müslümanlara yaptıkları zulümlere dikkat çekerek Müslümanların hemen hepsinin ziraatla uğraştığını, en çalışkan ve en dürüst ahâleden olup Bulgarların kendileri için reva gördükleri zulüm ve garezden dolayı mallarını yok pahasına satıp memleketi terk ettiklerinden söz eder. Şarki Rumeli'de Müslümanların dinlerine dokunur kanunlar çıkarıldığını Bulgar memurlarında amacının Müslümanları mal ve mülkünden ederek memleketten uzaklaştırmak olduğundan bahseder. Yaşanan tüm bu sorunları Müslümanların Eski Zağra'da Avrupa Devletlerinin konsoloslarına gönderdikleri bir yazıyla dile getirdiklerini belirtir. Son olarak ismi verilmeyen bir belediyenin Müslümanlara ait olan hamamda erkek ve kadınlara ait olan yerleri birleştirerek Müslümanların ahlak ve iffetini bozmaya çalıştığından bahseder (Hilâl, S.81:2).

Nitekim netice itibariyle devletin içinde yaşadığı sıkıntılara uluslararası diplomaside yaşanan sıkıntılar da eklenmeye başlamıştır. Bir avuç Bulgar ve Bulgar Basını, Avrupa kamuoyunda etkili olarak İngiltere Parlamentosu'nun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu durum dikkate alındığında Türk basın ve diplomasisinin sesini duyurma noktasında ne derece etkisiz ve yetersiz kaldığı görülmektedir. Bugünde benzer şekilde bir avuç Ermeni Diasporası ve Basını geçmişte yaptıkları katliamlara rağmen kuzu postuna bürünerek Sözde Ermeni Soykırımını iddialarını Avrupa, Amerika ve daha birçok devletlerin gündemine taşımış, hatta birçok ülkenin parlamentosunda da bunu bir yasa olarak onaylatmıştır. Oysa Ermeni Diasporası'nın olduğu yerlerde onlardan daha çok Türk vatandaşımız olmasına rağmen protestolardan öteye gitmeyen elle tutulur bir girişimde dahi bulunamamışlardır.

Böyle konularda devletimiz diplomasi alanında, basınımız ve milletimiz kamuoyu oluşturma konusunda son derece yetersiz kalmıştır.

G. GÖÇLER

1. Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin dışa dönük iskân politikası parçalanma süreciyle beraber 19. yy da içe dönük bir iskân politikası haline dönüşmüştür. Bu sırada Osmanlı sürekli toprak kaybetmeye başlamış, bu sebeple göç eden milyonlarca Müslüman halk iç bölgelere yerleştirilmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı'nın kaybedilen topraklardan ilk göçle tanışması 1783 Kırım Savaşı'ndan sonra başlarken 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşından sonra Mora Yarımadası ve Eğriboz'dan gelen göçlerle devam etmiştir (Yılmaz, 1999: 587). Bulgaristan'dan yapılan ilk Türk göçleri 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı'nda yani Bulgaristan'ın kuruluş gününe rastlamasıyla başlamıştır. 1878'de Tuna Vilâyeti'nde kurulan Bulgaristan'da 1.120.000 Türk, 1.130.000 Bulgar bulunmakla beraber, işlenebilen toprakların %70 Türklerin elinde olduğundan Rus Panslavistleri tek milletli bir Bulgar Devleti kurmak için Türk halkını göç ettirmek ya da kılıçtan geçirmek gerektiğini savunmuşlardır. Bu nedenle Bulgar çetelerini ve Don Kazaklarını silahlandırarak korkunç katliamlar yaptırmışlardır. 1877-78 savaşında bir buçuk milyon kadar Rumeli Türk'ünü perişan bir şekilde göçe zorlamışlar, bu göçler sırasında 450.000 kadar Türk öldürülmüştür (Şimşir, 1992: 48).

Şarkî Rumeli'de 93 Harbi dolayısıyla memleketin durumu perişan bir vaziyette olup savaş esnasında pek çok kişi can vermiş, zulümler haddini aşmıştır. Geride kalanlar ise genelde ihtiyar kısım olup onlar da bu zulüm ve işkencelerden bıkararak göç etmektedir. Burada oluşturulan özel idare, Türklerin kanun ve nizamnamelerden istifade etmesini engellediğinden göçlerin önü de alınamamaktadır. Diğer yandan bütün bunlara Bulgar ahâlinin ve eşkıyasının zulümleriyle beraber, idarecilerin Türk yerleşim yerlerine Bulgar ahâliyi iskân ederek Türklerin birçok arazi ve emlakının ellerinden alınması da eklenmiştir.

a. Bulgarların Zulümleri

Bulgarlar, 93 Harbi'nin yarattığı kargaşalık ortamından yararlanarak geride kalan Türk gençlerini evlerinden toplamaya, kadınlara zorla alkol içirerek ırzlarına geçmeye başlamışlardır. Kadınlar tecavüze uğramamak için su kuyularına atlamayı tercih etmişlerdir (İpek, 1999:133).

Diğer taraftan Türk ahâlinin yaşadığı köy ve kasabalara Bulgar ahâli yerleştirilmeye başlanmış yerleştirilen Bulgarlara Türklerin arazilerinin bir kısmı ellerinden alınarak dağıtılmıştır. Bu durumdan cesaret alan Bulgarlar Türklere ağza alınmadık hakaretler ederek onları öz yurtlarında huzursuz etmeye başlamışlardır.

Ahyolu kazasına bağlı Gözeki köyüne dört beş hane Bulgar yerleştirilmiştir. Kaza kaymakamı köyden bunlara hane başına yirmi beşer dönüm tarla verilmesini ister. Müslüman ahâli ise kendilerinin de fazla arazisi kalmadığı gerekçesiyle bunu kabul etmemişlerdir. Buna rağmen Kaymakam, hukuka aykırı olarak Müslüman ahâlden bunlara arazi tahsis etmiştir. Kaymakamın bu hareketinden cesaret alan Bulgarlar Müslüman halka küfür ve hakaretler ederek Müslümanlara saldırmaya başlamışlardır (Hilâl, S.9:2-3).

Diğer yandan Encümen kararıyla 22 Bulgar göçmene bir kısmı yüz, bir kısmı altmış kuruş satış bedeli ve iki taksitle ödemeleri koşuluyla mirî arazi'den Yanbolu'nun Kölemenova köyünden 52, Pazarcık kazasına tabii Çangarlı köyünden 60 dönüm arazi verilmiştir (Hilâl, S.24:2). Çırpan kazasında da İkizler köyü yalnız Müslümanlardan oluşurken hariçten beş on hanelik Bulgarın yerleştirilmesi sonucu bunlar, Müslümanları vatandaş dahi görmeyip her türlü mal ve mülklerine zarar vermeye başlamışlardır. Artan bu baskılar karşısında İkizler köyünde on veya on beş hane Müslüman kalmış olup onlarda bu baskılar karşısında diğerleri gibi göç etme düşüncesine kapılmışlardır (Hilâl, S.30:2). Bununla beraber Kazgan kazasına bağlı Yusufu köyüne Mustafa Paşa Köyü'nden iskân edilen Bulgarlar Müslümanların otlaklarını "Bu otlaklar eskiden bizimdi siz işgal ettiniz" diyerek otlakları tekrar ele

geçirmeye başlamışlardır. O zaman Kazgan, şimdi ise Yanbolu⁴⁷ Kaymakamı olan Kristof Efendi bu durumu incelemek için Müslümanların tapularını almış ancak kendisinin Yanbolu'ya tayini çıkınca tapularda kaymakamlıkta kalmıştır. Bulgarlar bununla da yetinmeyerek Müslümanların hayvanlarını çalmaya başlamışlar kendilerini şikâyet edenleri de silahla yaralamışlardır (Hilâl, S.27:2-3).

Hasköy kazasında toprakların verimliliği ve mahsulünün bolluğuyla ünlenen Eydirli köyüne, yakınlarındaki Elmalı ile Keşan ve Malkara'dan gelen Bulgarlar göçmenlerin yerleştirilmesi sonucu toprak ve gelirleri daralan Müslüman halk köyü terk etmeye başlamıştır (Hilâl, S.23:1).

Bulgarlar, Türk mahalle ve evlerine saldırırken genelde sarhoş vaziyettedir. Daha muharebeden önce Şarkî Rumeli Vilâyeti'nde on beş yirmi arasında meyhane varken şimdilerde bu sayı en az on misli artmıştır. Bulgarlar hemen her gece burada toplanıp sarhoş olduktan sonra Müslüman mahallelerinde Müslümanları rahatsız etmeye başlamışlardır (Hilâl, S.21:3).

Diğer yandan savaş esnasında işgal edilen Türk evleri muhacirlerin geri dönüşünde sahiplerine iade edilmediğinden Türklerin çoğu açıkta kalmıştır. Tatarpazarcık'ında Bulgarlar, evlerine geri sahip olmak isteyen Müslümanlardan 150 kuruş isterken dükkân ve mağazaları boşaltmamak için uzun süre direnmişlerdir. Karlova'da ise Müslümanların evlerinin 1/3'i yıkılmış 1/3'i Bulgarların eline geçmiş kalan 1/3'i ise sahipleri olan Müslümanlara verilmiştir (İpek, 1999: 147).

Öte yandan Kadastro Vergisinin de Şarkî Rumeli Türklerinin göç etmesine etki eden en önemli hususlardan biri olduğu pek açıktır. Kadastro Vergisi sorunları yetkilileri de zamanla tedirgin ettiğinden belediye ve sancak meclislerinde zaman zaman gündeme gelmiştir. Eski Zağra'da belediye meclisi on maddelik bir karar alarak arazisini geri almak isteyenlerin metresine yirmi para ödemeleri gerektiğini

⁴⁷ Eski adı "Abyle" olan Yambolu Makedonya İmparatorluğu döneminde "Diaspolis" Bizans devrinde ise "Diampolis" adlarını almıştır. Türkler buraya daha kolay söylenebilir şekilde Yambolu demişlerdir (Balkanlı, 1986: 169). Aynı isimli ilçenin idare merkezi olup İslimye'nin güneydoğusunda Meriç'in büyük kolu Tunca üzerinde kurulmuştur. Demir ve karayolu ile hem İslimye'ye bağlı hem de Edirne'ye bağlı, canlı bir ticaret merkezi olup demir cevheri yatakları ile ünlüdür (Oğuz, 1986: 155).

duyurmuştur. Fakat özellikle Müslümanlar yoksul düştüğünden bu arazilerini geri almak imkânı pek olmamış bu durumda Müslümanların arazileri gözleri önünde düşük fiyatlarla satılmıştır (Hilâl, S.5:2-3).

Şarkî Rumeli Türklerini Kadastro Vergisiyle beraber sıkıntıya sokan bir diğer unsur da ‘Menâfi Sandığı’dır .⁴⁸ Sandık kurulduğu ilk zamanlarda % 12 ziraat ianesiyle tesis edilerek halka hizmet sunarken hatta istila döneminde dahi bu doğrultuda hizmet verirken vilâyet’in teşekkülünden sonra Türklerin aleyhinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Müslüman ahâlinin borcu abartılmış bir tefecinin

⁴⁸ Osmanlı Devletinde Avrupa’daki gibi belli bir faiz oranıyla para veren müessesler olmadığından ziraatla uğraşan halk, kredi ihtiyacını karşılamak için tefecilere başvurarak yüksek faizle para almakta ve hasat zamanı borçlarını faiziyle ödemek zorunda olduklarından emeklerinin karşılığını alamamaktadırlar. Bu sebeple Mithat Paşa Niş Valiliği sırasında buna çözüm aramak için ilk başta sermaye birikimini sağlamak amacıyla sahipsiz arazileri değerlendirme yoluna giderken diğer yandan bu tür arazisi olmayan yerlerde arazi kiralayarak köylerdeki hane başına yarım dönüm düşecek şekilde köylüler tarafından imece usulüyle ekilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Niş ve Vidin taraflarında öşür bedelinin ayrıldığı esnada, ürünün % 5 i kurulacak sandık için sermaye olarak ayrılmıştır. Bu şekilde toplanan ürünler İhtiyar Meclisleri tarafından kazalara getirilmiş ve hükümetin de yardımıyla müzayede yoluyla satılıp paraya çevrilmek suretiyle sandıkların ilk sermayesi oluşturulmuştur. Mithat Paşa sermaye tesisinde oluşabilecek aksaklıkları göz önüne alarak, sermayenin idaresi, faydalanma ve oluşacak kârın harcanma şartlarını belirleyen “Memleket Sandıklarının Suret-i Tertibi ve İdaresi ve Menâfi ve Temettu’atının Mahal-i Sarfı Hakkında Lahiyadır” başlığını taşıyan 20 maddelik bir tarifname hazırlayarak bunu kazalara gönderdiği gibi, Babîli’ye de sunmuştur. Bu lahiyanın 7 Şubat 1865’te kabul edilmesiyle Menâfi Sandıkları resmen kurulmuştur. Menâfi Sandıkları köy halkının güvendiği tüccarlar arasından, biri İslam diğeri Hıristiyan kefilisi ile bir kâtibin idaresine bırakılmıştır. İlk zamanlarda sandık haftada bir kez o yerin pazarına tesadüf eden günlerde açılarak, sandıkta sermayesi olan kişilere sadece ziraat işlerinde kullanılmak üzere, İhtiyar Meclisinin tasdik ettiği şahadetname ile yıllık % 12 faizle iki bin kuruşa kadar borç verebilmiştir. Daha sonraki zamanlarda sandık geliri arttığından borç verilecek miktarla sandık görevlileri artmış, diğer yandan haftada bir gün açılan sandıklar, haftada en az iki kez, hatta bunların dışında zaruri haller dışında da açılması kararlaştırılmıştır. Menâfi Sandıkları yıl sonunda elde ettikleri kârın üçte birini köylere hisseleri oranında okul, köprü, kaldırım ve çeşme yapımında kullanılması için verilmiştir. Geriye kalan üçte ikilik kısım ise sandığın sermayesine eklenmiştir. (Selimoğlu, 2000: 683- 685). İlk zamanlarda buldukları yerde ziraatin sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi amacıyla kurulan Menâfi Sandıkları’nın daha sonraları bunun haricinde imar işlerine katkıda bulunmasıyla da ayrı bir görev daha üstlendiği görülmektedir.

bile yapmayacağı faize faiz uygulaması gibi en gaddar uygulamalara başvurulmuştur. Bu nedenle halk borcunu ödeyebilmek için Kadastro Vergisinde olduğu gibi malını mülkünü satmaya başlamıştır. Müslüman ahâli bu durma sebebiyet veren memurların istifa ettirilmesini bu mümkün değilse bile faiz tahsilinin önlenerek % 12 yerine % 8 veya % 9 gibi bir düşük faiz uygulanmasını talep etmişlerdir (Hilâl, S.6:2). Oysa bu bir vergi sistemi olmamasına rağmen bir vergi gibi görülmüş vergi memurlarınca buraya borcu olmayanlardan dahi borçlu gösterilerek tahsili yoluna gidilmiştir.

Bununla beraber Şarkî Rumeli Türklerinin göç etmesine neden olan menâfi sandığı, % 12 ziraat ianesiyle tesis edilerek ahâliye hizmet etmesi amacıyla kurulmuştur. Vilâyetin teşekkülünden sonra tamamen Müslüman ahâlinin aleyhine faaliyet göstermeye başlamıştır. Her seferinde Türklerin borcu abartılmış Türkler borcunu ödemek için bir şeyler satmak zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan Filibe'nin bazı yerlerinde menâfi sandığına borcu olan birisi ölmüş ya da herhangi bir sebepten dolayı ortada yok ise aynı mahallede veya başka bir mahallede aynı ismi taşıyan fakat gerçekte defterde ismi yazılı olan kişi o olmadığı halde borç bu kişilerden tahsil edilmiştir. Hatta borcunu ödeyen birisi borcunu ödemiş gibi gösterilmek suretiyle tekrar borçlandırılmıştır (Hilâl, S.2:4; S.6:2). Buna karşın Hıristiyan ahâliye bu uygulamalar yapılmadığı gibi kanunlara aykırı olarak birlikte hareket edilerek onlar için daha iyi avantajlar sunulmaya çalışılmıştır (Hilâl, S.6:1). İlk zamanlarda buldukları yerde ziraatin geliştirilmesi amacıyla kurulan Menâfi Sandıkları, ilerleyen yıllarda Osmanlı'nın Şarkî Rumeli'de nüfuzunu kaybetmesiyle Bulgar idarecileri tarafından Türklere karşı bir yıldırma aracı olarak kullanılmıştır.

Eski Zağra'da Hacı Ali isminde bir kişi, satın aldığı tarlayla ilgili belgeyi şahitlerin huzurunda İdare Amirliği'ne onaylatmaya gittiğinde, bu kişinin damadının borcu olduğu gerekçesiyle belgesi onaylanmamış, Hacı Ali Efendi mecburen damadının borcunu ödedikten sonra onaylatırabilmiştir (Hilâl, S.5:3).

Filibe'de Menâfi Sandığına ait bütün defterler muharebe döneminde yok olmuş iken gerçek te tahsil edilecek borçlar için bir kayıt bulunmadığı halde sandık namına borçlar talep edilmeye başlanmıştır. Ayrıca geçmişte yüz haneli bir köye verilen yüz

bin kuruş, bugün otuz haneli bir köyden tamamı tahsil edilmek gibi bir hata içine düşülmüştür. Bu durumda borcunu ödemek için tarlasını veya herhangi bir eşyasını satmak zorunda kalan Türkler durumdan şikâyetçi olmak için Hükûmet'e başvurduklarında “ Önce Menâfi borcunu vermek şartıyla derdini anlatabilirsin” diyerek baştan savulmuştur (Hilâl, S.2:3).

Nitekim Filibe'de Mehmet adında bir vatandaş hissedarlarıyla beraber sahibi olduğu arsayı 3.500 kuruşa satar. Satış işlemlerini bitirdikten sonra mahkemeye onaylatmaya gittiklerinde menâfi sandığına giderek borçları olmadığına dair bir belge getirmeleri istenir. Menâfi Sandığı'na gittiklerinde Türkçe bilen kâtip Haçador Efendi deftere bakarak Mehmet Efendi'ye üç bin lira borcu olduğunu söyler. Duruma şaşırان Mehmet Efendi bu güne kadar sandıkla hiçbir alışverişinin olmadığını ve bu kadar parayı rüyasında bile görmediğini söyler. Arsadan payına 325 kuruş düşen Mehmet Efendi sanatını söyleyip, pederinin künyesini verir ve bu işte bir yanlışlık olduğunu belirterek itiraz eder. Defterde Mehmet Efendi'nin mesleğine ve künyesine dair hiçbir bilgi bulamadıkları halde herhangi bir Mehmet ismine izafeten yinede borç istenir. Haçador Efendi, diğer hissedarlara dönerek “Sizin isminiz yok ancak pederlerinizin beş bin kuruş borcu var” diyerek borçlarını ödemelerini talep eder. Ancak hissedarlar pederlerinin bundan otuz beş yıl önce öldüğünü oysa Filibe Menâfi Sandığı'nın bundan on beş yıl önce kurulduğunu dolayısıyla pederlerinin borcu olmasının imkânsız olduğunu söylerler. Buna rağmen bu sefer arsa bedelini yani 3.500 kuruşu talep ederek ondan sonra mahkemeye gitmelerini söylerler. Çaresiz kalan vatandaşlar Meclis-i Umûmi'ye ve Avrupa'ya dilekçeler vermişlerdir. Buralardan kendilerine hukuk mahkemesine başvurmaları söylenmişse de bu kişiler parasızlıkları yüzünden daha ileriye gidememişlerdir (Hilâl, S.4:1-2).

Hasköy Menâfi Sandığı'na ilişkin Müslüman ahâli tarafından gönderilen bir yazıda sandığın elli bin kuruş civarında olan gelirinin 1/3'ü Müslümanların kalanı ise Hıristiyanların zimmetinde iken sandığa ait olan borçların tamamı Müslümanlardan tahsil edilme yoluna gidilmiştir. Sandığın eski kayıtlarında kimin ne kadar borcu yazılı olduğu halde Hıristiyanların istisna tutulmasından Müslümanlar son derece rahatsız olmuşlardır. Sandık yetkililerince Müslümanların sandığa olan borçlarını ödemedikçe buralarda yerleşmelerinin imkânsız olduğu belirtilirken diğer yandan

sandık tamamen Hıristiyanların menfaatine kullanılmaya başlanmıştır. Müslüman ahâli bunun Dâhiliye Nizamnamesi'nin 22. maddesinin vermiş olduğu haktan yararlandırılmadıkları anlamına geldiğinden sandığın biran önce ıslah edilmesini ifade etmişlerdir (Hilâl, S.2:1).

Filibe'de Menâfi Sandığı'na olan borcunu ödemek için Millet Bahçesi civarında sahibi tarafından Enis Efendi Konağı denilen kırk sekiz odası ve üç bahçesi bulunan konak satılığa çıkarılmıştır (Hilâl, S.87:4).

Sandıkla ilgili yaşanan sıkıntının artmasıyla beraber ıslah edilmesine dair taleplerde artmıştır. Filibe Menâfi Sandığı'nda kâtip Haçador Efendi ile ilgili şikâyetlerin artması sonucu Hilâl'de bu meseleyle yakından ilgilenmiş ve Filibe Menâfi Sandığı'na ilişkin ıslah çalışmaları başlatılmıştır. Hatta konuyla ilgili olarak ismi verilmeyen bir ihtiyarın sorunu bu noktada çözülmüştür. (Hilâl, S.87:1-2). Fakat sandık defterinde kişiler ismen yazılı olup unvan ve lakapları yazılı olmadığından her mahallede bir komisyon kurularak bu isimlerin unvan ve lakapları tespit edilmeye çalışılmıştır (Hilâl, S.7:2). Bu çalışmalardan tam bir sonuç elde edilememiş olsa gerek ki ilerleyen zamanlarda sandık meselesi Filibe Sancak Meclisi'nin gündemine taşınmıştır. Meclis, sandığa borcu olup da ödemeyenleri mahkemeye verme kararı almıştır. Ayrıca yeni oluşturulan ziraat sandıklarına sermaye verenlere % 6 faiz verilmesi kararlaştırılmıştır (Hilâl, S.66:2).

Bergos'ta Müslüman ahâlinin gönderdiği bir yazıda, istila döneminde dahi sandığa borcu olanlara faiz uygulanmıştır. Gereğinden fazla borçla karşı karşıya kalan Müslümanlar, Vilâyet Meclisi'ne başvurarak bu durumun biran önce düzeltilmesini talep etmişlerdir. Meclis, talepleri dikkate alarak sermayeleri yeniden hesaplamış ve faizler borçlardan düşülmüştür (Hilâl, S.10:2).

Bununla beraber menâfi sandığına ilişkin asılsız iddialar ortaya atılarak halk tedirgin edilmek istenmiştir. Eski Zağra'da Dersaadet tarafından Menâfi Sandığı'na ilişkin bir borç defterinin hazırlandığı yönünde bir haber yayılarak halk huzursuz edilmeye çalışılmıştır. Fakat yapılan araştırma sonunda Dersaadet'ten böyle defter gönderilmiş olup bu defterin Menâfi Sandığı'yla bir ilgisinin olmadığı anlaşılmıştır (Hilâl, S.6:1).

Şarkî Rumeli Türklerini göç ettirmeye yönelik uygulamalar bununla da sınırlı kalmamıştır. Mesela Filibe’de vergi memurları, Bulgarlara ait dükkânlarda tütün bulduklarında hiçbir işlem yapmazlarken Müslümanlara ait dükkânın birinde tütün bulduklarında hemen cezai işlem uygulamaya koymaktadırlar. Müslüman dükkân sahibi, Bulgarların da benzer şekilde tütün sattığını söylediğinde “O başka sen başkasın” cevabını vermişlerdir (Hilâl, S.64:1). Öte yandan Filibe vakıf gelirlerine ait defterler düzenli tutulmadığından alınması gereken meblağlar Bulgarlardan alınmamıştır. Dükkân gelirlerinden %17 alınması gerekirken bu hesaplamalara uyulmadığı gibi, vakfa ait hanelerde oturanlar da ödemesi gereken paraları ödememişlerdir (Hilâl, S.27:3-4).

Köspi kazası Yakup Bey köyünde Veys Oğlu Selimzade’nin savaş esnasında Bulgar Kostaki Efendi tarafından zapt edilen sekiz taşlık değirmeni işgalden sonra geri dönüşünde kendisine iade edilmez. Üstelik değirmeni geri alacağından endişelenen Kostaki Efendi Selimzade’yi polise şikâyet ederek tutuklatır. Olay Filibe Sancak Mahkemesi’ne intikal eder Kostaki Efendi mahkemede değirmeni 45 bin liraya satın aldığını ifade etmişse de Selimzade mahkemede bu ifadeyi şahit ve delilleriyle çürüttüğünden mahkemeyi kaybedeceğini anlayan Kostaki Efendi Selimzade’ye anlaşma teklif ederek değirmeni iade eder. Lakin Kostaki Efendi aradan bir müddet geçtikten sonra değirmeni zorla ele geçirir. Bunun üzerine Selimzade tekrar mahkemeye başvurarak değirmeni bir kez daha geri alır. Ancak zahirelerinin çoğu gitmiş, bunca zaman işletme parasından mahrum kalmış üstüne birde mahkeme masrafları kendisine ödetilmiştir (Hilâl, S10:3).

Öte yandan Bulgar halkı Müslüman ahâliye olan baskı ve zulümlerini gün geçtikçe artırmaya başlamışlardır. Nefs-i Filibe kazasına bağlı Kosna adlı Bulgar köyü Aharyanlı’da ki ekili Müslüman arazilerine zarar vererek kendilerini tutuklamaya gelen jandarmayı dahi dövmüşlerdir. Şimdiki halde mahsul elde edemeyen köy halkı açlıkla karşı karşıya kaldığından hükûmete başvurarak durumlarına bir çare bulunmasını aksi halde bu durumda göç etmekten başka bir çarelerinin kalmadığını beyan ederler (Hilâl, S.23:1).

Çırpan kaza ve köylerinde ise Müslümanların istifadesinde bulunan ağaç kesim işini Bulgarlar ellerinden almışlardır. Ayrıca Müslümanların ikinci bir geçim kaynağı

olan bostanlara da büyük zarar vermişlerdir. Müslümanlar buna mani olmak istemişse de hem dövülmüşler hem de tehdit edilmişlerdir. Bu durumda hem mahsul alamayan hem de tehdit edilen Müslümanlar aç kalmamak için vatanlarını terk etmeye başlamışlardır (Hilâl, S.22:2).

Diğer yandan gün geçtikçe Bulgarların Türklere olan kin ve intikam duygusu artmış bu sebeple Türk köylerini yağmalamaya, yakıp yıkmaya ve hane sahiplerini öldürmeye başlamışlardır (Balkanlı, 1986: 127).

Karlova kasabasına bağlı Medreseli köyünde bir Müslüman, Bulgar komşusu tarafından evinden zorla alınarak feci şekilde dövülmüştür. Bulgar, “ Şimdi burası Bulgaristan’dır Türkleri hep böyle dövüp ezeceğiz” diyerek asıl niyetlerini ortaya koymuşlardır. Aynı kazanın Kofalar köyünde Hasan oğlu Yaşar, Çital Tepe’de işini bitirip döneceği sırada bir Bulgar tarafından üzerine hücum edilerek “ bir Türk öldürmeye çoktan ahdetmişim tamam şimdi sırasıdır seni öldüreceğim” diyerek Yaşar adlı vatandaşı nefesi kesilinceye kadar dövmüştür (Hilâl, S.70:1-2).

Kızanlık kazasında Şekereli köyünde Mahmut oğlu İsmail silahlı üç Bulgarın saldırısına uğrayınca kendini bir uçurumdan atmak zorunda kalmış, bir ayağı kırılmış ve kafası iki yerinden yarılmış, baygın halde saatlerce orada kaldığı esnada tesadüfen Müslüman yolcular tarafından bulunduktan sonra hanesine götürülmüştür (Hilâl, S.81:1). Bununla beraber yine Kızanlığın Horuslar köyünde Yörük Hoca oğlu Halil Kızanlık panayırında sattığı hayvanların parası olan otuz iki adet Osmanlı lirası ile evine geldiği sırada köy muhtarı Sinço Efendi ve birkaç Bulgar tarafından dışarı çağrılarak parası zorla cebinden alınmıştır (Hilâl, S.73:1).

Karacadağ kazasına bağlı Dereli köyünde Mustafa adlı şahıs odun çektiği sırada dört beş Bulgar tarafından birkaç yerinden bıçaklanmıştır. Karacaevhad köyünden Ali adlı vatandaş buğday yüklü arabasıyla değirmene giderken Bulgarlar önüne geçerek feci şekilde dövdükten sonra bıçakla ağır şekilde yaralamışlardır (Hilâl, S.65:1). Kocmarlar köyünden birkaç Bulgar daha da ileri giderek Karaca Avhad köyünde geceleyin bazı evleri kurşunlamışlardır. Ölen ve yaralanın olmadığı saldırıdan endişelenen Karlova kaymakamı olayların önünü almak için bir gurup jandarmayı gönderir buna rağmen olayların önü alınamazsa köyü başka bir yere

taşıyacağını bildirmiştir (Hilâl, S.65:1). Filibede Sotir köyünde Koroğlu namında bir papaz odun çeken bir Müslüman'ı döverek komaya sokup kollarını kırmıştır. Aynı papaz geçen yıl da bir Kıpti kadını silahla tehdit ederek kadına tecavüz etmeye kalkmış, yakalanarak mahkemeye verilmişse de avukatı sayesinde serbest kalmıştır (Hilâl, S.75:2).

Diğer yandan Bulgarlar, hangi kazada olduğu belirtilmeyen Kurşunlu Hanı'nda Müslüman tüccarların ticaretine engel olarak yoksullaştırmaya çalıştıklarından, Müslümanlar vergi borçlarını dahi ödeyemez duruma gelmişler ve vatanlarını terk etmeye başlamışlardır (Hilâl, S.64:1).

Nefs-i Bergos kazasına bağlı Kopadin ve Yumrukaya köyü Bulgarları, Kırca Ali köyünden iki Müslüman'ı, yanlarındaki dört hayvanla beraber öldürmüşlerdir (Hilâl, S.15:2).

Karlova kasabasında Kızılhisar köyünden Topaç Hasan, Zincirli köyü Bulgarları tarafından göğsünden ve kolundan vurularak öldürüldükten sonra vahşice boğazından, kafasından, göğsünden ve daha birçok yerinden süngülenmiştir. Bunun üzerine Zincirli köyünden birçok Bulgar tutuklanmıştır (Hilâl, S.70:1).

Çırpan kazısında Bulgarlar, Rus askerlerinin Çırpan'a girişinin üçüncü yıl dönümü kutlamalarında içkiyi fazla kaçıran gençler Müslüman mahallerine girerek birçok Müslüman'ın kapısına dayanıp ağza alınmayacak küfür ve hakaretlerde bulunmuşlardır. Hilâl, bu kadarının da aşırı olduğunu savunarak hükûmetin derhal önlemleri artırmasını talep eder (Hilâl, S.7:2-3). Benzer şekilde Kızılağaç kazasına bağlı Saranlıyeniköy'de kilisede toplanan Bulgarlar gece saat 12'de Müslümanların hanelerine saldırarak çoğunu dövmüşlerdir. Bir bakkalı da kurşunlayarak öldürmüşlerdir. Müslüman vatandaşın tarlasına hayvanlarını sokan Bulgarın mahkemeye verilmesini hazmedemeyen bu gözü dönmüş Bulgarlar, Türklerin buraları terk etmesinden başka bir şey istemektedirler (Hilâl, S.33:2).

Şarkî Rumeli'de Türklere meskenleri bile çok görülmüş, Bulgarlar tarafından Türklere ait ev, ahır ve samanlık gibi yerler yakılmıştır. Koyuntepe kazasında Hasan Ağa adlı vatandaşın ahır ve samanlığı içinde üç hayvanı ile beraber yakılmıştır. Ekonomik yönden çok sıkıntıya giren Hasan Ağa, Şeyh Ali İlhami Efendi denilen

birsinin vasıtasıyla Velil Paşa namında bir vatandaş on iki Osmanlı Lirası yardımıyla bulunarak adamcağızı bu sıkıntısından kurtarmıştır (Hilâl, S.1:2). Hasköy’de de çıkan yangınlardan zarar görenler için yüz kırk lira üç yüz yirmi beş nuruş yardım toplanmıştır (Hilâl, S.2:4). Fakat diğerleri Hasan Ağa gibi şanslı olamamıştır. Çünkü Abraşlar kazasının Türkmenler köyünde Arif oğlu Hasan Ağa’nın ahır, içinde altı büyükbaş hayvanı ile beraber bir Bulgar tarafından yakılmış ve elli ile altmış lira arasında zarara uğrayan adamcağız kimseden bir yardım görememiştir. Jandarmanın soruşturmaya ilişkin yürüttüğü çalışmadan ise bir sonuç alınamamıştır (Hilâl, S.6:2).

Filibe kazasının Dereli köyü altmış hane iken göçler sonucunda on altı haneye düşmüş fakat yinede kalanların yarısından fazlası Müslüman’dır. Burada Mehmet Ali ve Mehmet isimli iki Müslüman’ın avlusuna hayvanlarını sokmaya çalışan Bulgar’ın muhtara şikâyet edilmesi sonucu hayvanlarını avluya katamayan Bulgar, bu iki Müslüman’ın evini yakmıştır. Evi yanan Müslümanlar, kışın mahkemeye başvuramayacaklarından, daha doğrusu başlarına daha kötü şeylerin gelmesinden korktuklarından, mahkemeye müracaat edememişlerdir (Hilâl, S.52:4).

Filibe’nin Derun köyünün mahalleleri Bulgarlar tarafından aynı anda yakılmış, bunun üzerine köy halkı buraları terk etmeye başlamıştır (Hilâl, S.47:2). Karacadağ kazasının on iki hanelik Gökçeli köyünde bir gece içerisinde yedi hane birden yanmıştır. Köyde aynı gece yangından önce bütün köpekler öldürüldüğünden kasıt olduğu anlaşılmış, yapılan inceleme sonucu failin Manol isimli Bulgar olduğu tespit edilmiştir (Hilâl, S.17:2).

Karinibad’ın beş sene evvel elli beş haneli İsmail Fakih köyü üç sene içinde çıkan yangınlarda on sekiz hanenin yanması sonucu 37 haneye düşmüştür. Hilâl gazetesi daha önceleri Bulgar gazetelerin Makedonya’da Türklerin Bulgarların evlerini yaktıklarına dair yazılarını bu duruma istinaden tekrar gündeme getirir. “Makedonya da üç senede hiç bu kadar üçte biri yakılan bir köy var mı? Eğer varsa orada yaşayan Bulgarların hâli Şarkî Rumeli’de yaşayan Müslümanlardan çok daha iyidir” diyerek yaşananları karşılaştırır (Hilâl, S.76:2).

Yangınların artması sonucu konu, Meclis-i Umûmi gündemine alınarak alınması gereken tedbirler tartışılmışsa da yangın ve yangınlar hakkında yakında

hükûmet tarafından meclise bir kanun lahikası gönderileceği gerekçesiyle müzakereler bir sonraki tarihe ertelenmiştir (Hilâl, S.49:3).

Şarkî Rumeli’de Türklere her konuda cefa çektirilmesi burada Türklere karşı top yekûn bir göç ettirilme politikasının uygulandığını açıkça göstermektedir. Müslümanlar geceleri hastalandıklarında açık eczane bulamadıklarından; ancak jandarma zoruyla açtırılan eczanelerden ilaçlarını temin edebilmektedirler (Hilâl, S.2:2).

Diğer taraftan savaş ortamının yarattığı çaresizlik ve kimsesizlikten yararlanan Bulgarlar, zor duruma düşmüş Müslüman kadın ve çocukları ele geçirerek onları Hıristiyanlaştırma yolunu tutmuşlardır.

Kızanlık kazasına bağlı Küçükoba köyünde anne ve babası ölmüş on yaşarında bir kız çocuğu savaş zamanında bir Rus askeri tarafından Março isminde bir Bulgar’a verilerek kilisede ismi Maria olarak değiştirildikten sonra vaftiz edilmiştir. Durumdan sonradan haberdar olan Hasköy Müslüman ahâlisi, esasında Müslüman olan bu kızın kendilerine Gümrükçü Ahmet Efendi vasıtasıyla teslim edilmesi için İdare Amirliği’ne başvururlar. Fakat Hasköy İdare Amirliği kızı Ahmet Efendi’ye vermesine rağmen Dâhiliye Müdürü kızın teslim edilerek 20 yaşına kadar Março Efendi’de kalmasını ondan sonra kızın hangi dini tercih ederse o dine girmesi yönünde karar vermiştir (Hilâl, S.37:3). Ancak 20 yaşına kadar bir kızın Hıristiyan bir ailenin yanında Hıristiyan din ve geleneklerine göre yetiştirildikten sonra tercih edeceği dinin Müslümanlık olmayacağı kuvvetle muhtemel olduğundan alınan kararın ne denli yanlı bir karar olduğu açıkça görülmektedir.

Yine Kızanlık’ın Kışidere köyünde savaş esnasında kocası ve ailesini kaybeden Müslüman kadın Bulgar Katoliği olan birisiyle evlendirilir; ancak kadın bu evliliğinden üç yıl sonra bir erkek kardeşinin olduğunu haber alır almaz kendisini kurtarmasını ister. Halkında yardımıyla biraderi beraberinde jandarmayla kız kardeşini teslim alır (Hilâl, S.43:2).

Diğer yandan nerede olduğu belirtilmeyen; fakat muhtemelen Filibe’de meydana gelen bir olayda kırk yaşlarında Fatma isminde Müslüman bir kadınla on iki yaşarında Mehmet isimindeki oğlu Bulgar Metropolit Kilisesi’nde

gerçekleştirilen vaftiz töreniyle Hıristiyanlaştırılmıştır. Üst düzey memurlarında katıldığı kadının isminin Katerina ve çocuğun isminin Mihail olarak değiştirildiği bu törende, kadın ve çocuğun ağlamasından bunların istemeyerek Hıristiyanlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra kadın ve çocuk ayrı ayrı Hıristiyan köylerine yerleştirilir. Duruma engel olmak isteyen Müslümanlar gerekli heyetleri resmi kurumlara gönderirler. Müslüman ahâli, bu kişilerin Müslüman din adamlarıyla görüşürüldükten sonra böyle bir törenin yapılması gerektiğini, ayrıca on iki yaşarında bir çocuğun din değiştirmek için akli bir olgunlukta olamadığından kadın ve çocuğun kendilerine verilmesi gerektiğini belirtirler. Müslümanların bu duruma çok üzölmelerindeki bir diğer neden olayın Ramazan ayında gerçekleştirilmesidir (Hilâl, S.78:1). Müftü Efendi de bu konuda Dâhiliye Müdürlüğü'ne bir yazı yazâarak kadın ile çocuğun İslam Cemaati'ne teslim edilmesini talep etmiştir. Kadın ile çocuk teslim edilmediği gibi Müftü Efendi'ye dahi bir cevap verilmez. Bu durumda şeyhüislâm ile sadrazâmlık makamına şikâyette bulunulur (Hilâl, S.79:1). Şikâyeti dikkate alan sadrazâmlık makamı, kadın ve çocuğun İslam Cemaati'ne teslim edilmesine dair valiliğe bir emirname yollar. Bunun üzerine kadın ve çocuk cuma günü İslam Cemaati'ne teslim edilir. Kadın ve çocuk Meclis-i Umûmi'de yaptıkları konuşmada kendi arzularıyla değil, zorla Hıristiyan dinine sokulduklarını söylerler. Tekrar İslam dinine dönen bu kişiler her türlü ihtiyaçları sağlanarak Müslüman köylerinden birisine yerleştirilir (Hilâl, S.80:1).

Öte taraftan Bulgarlar Müslümanları manevi yönden yıpratarak göç ettirme politikasına, birçok yerde Müslümanların mezar taşlarına zarar vermeyi de eklemişlerdir.

Özellikle Karlova kasabasına bağlı Yakup Bey, Yukarıumuroba, Kuruhamidli, Karacaevhavad ile Karacadağ kazasına bağlı İshak Fakih köylerinde Bulgarlar son zamanlarda Müslümanlara ait mezar taşlarının hepsini sökmüşlerdir. Özellikle Yakup Bey köyünde sökülen mezar taşlarının kilise inşaatında kullanılması Müslümanları derinden etkilediğinden tüm bu köyler Anadolu'da münasip köylere yerleşmek için adamlar göndermeye başlamışlardır (Hilâl, S.72:2).

Aynı kazanın başka köylerinde Müslümanlar mezar taşlarının sökülmesini engellemek için mezarlarının etrafına hendek eşerek içini suyla doldurmuşlarsa da

Bulgarlar hendekleri yüzerek aşip yine de Müslümanların mezar taşlarına zarar vermeye devam etmişlerdir. Hatta mezarlıktaki tüm ağaçları dahi kesmişlerdir Müslüman ahâli durumu hükûmete bildirmiş; ancak hükûmet bu konuyla ilgilenmemiştir (Hilâl, S.73:1). Dâhiliye Müdürü de bu konuda kendisine gönderilen yazıya cevap vermemiştir (Hilâl, S.74:1).

Şarkî Rumeli’de Türkleri göçe sevk eden olaylar saymakla bitmez. Türkleri yurtlarından eden önemli olaylardan bir tanesi de Bulgar eşkıyasının yaptığı soygun, zulüm ve katliamlardır. Çoğu yerde Bulgarların eşkıyaları bahane ederek silahlanması Müslümanların huzurunu iyice kaçırmıştır.

Peştere’de Hüsni Hoca namında birisi Aydıncöy’üne tohumluk arpa ihtiyacını karşılamak gitmiş, işini bitirip tekrar Peştere’ye döneceği esnada yolda iki Bulgar eşkıyası önünü keserek cebindeki akçelerini alıp kaçmışlardır (Hilâl, S.2:4). Öte yandan Nefs-i Bergos kazasına bağlı Alakiyoni? köy muhtarı köyden topladığı muhtelif vergilerden 87 Osmanlı lirası ve 2 Fransız frangını teslim etmek üzere beraberinde bekçiyle kazaya doğru yola çıkmış; ancak kazaya bir buçuk saat mesafe kala önlerine çıkan Bulgar eşkıyaları tarafından soyulmuşlardır (Hilâl, S.28:2).

Diğer yandan Karinibad kazasına bağlı Doğanca köyünden Edirne’ye göç etmek için altı arabayla sekiz hane olarak yola çıkan Müslümanlara Nefs-i Bergos kazasına geldiklerinde Karatepe bölgesinde saldırmışlardır. Karı kız demeden çoğunu yaralamışlar ve üzerlerinde bulunan kırk adet Osmanlı lirasını alarak uzaklaşmışlardır (Hilâl, S.16:2).

Bulgar eşkıyaları soygunlarının yanında kaçırdıkları kişilere karşı fidye alma yoluna da başvurmuşlardır. Mesela tren istasyonunda iki kompartıman memurunu kaçıran eşkıyalar bu iki memuru dört bin Osmanlı lirası karşılığında serbest bırakacaklarını bildirmişlerse de sonradan dört yüz Osmanlı lirası karşılığında serbest bırakmışlardır (Hilâl, S.34:2).

Hasköy’de on beş kişiden oluşan eşkıya çetesi Pandecik adlı Türk köyüne saldırarak Hacı Mustafa isminde bir adamı ailesiyle beraber kaçırdıktan sonra üç yüz Osmanlı lirası karşılığında serbest bırakmışlardır (Hilâl, S.77:1).

Çırpan kazasına bağlı Umurova köy Muhtarı'nın Hilâl gazetesine gönderdiği yazıda, köy ahâlisinden 38 yaşlarında ve iki çocuk babası Mehmet oğlu Bekir'in köyden Çırpan kazasına gideli bir ay olmasına rağmen kendisinden bugüne kadar ne bir haber alındığını ne de bir yerde görüldüğünü belirtmiştir (Hilâl, S.68:1).

Diğer yandan eşkıyalar gönderdikleri adamlar vasıtasıyla camilerde bulunan çekmecelerdeki paraları çalmaya başlamışlardır. İsmi ve yeri verilmeyen bir yerde hırsızlar camiye ait çekmeceyi kırarak bin kuruş parayı alarak kaçmışlardır (Hilâl, S.7:2).

Bu sefer Peştere'den Raktova köyüne gitmek üzere yola çıkan Civa Mehmet namında bir Müslüman, eşkıya tarafından dağa kaçırılmıştır. Hasan isminde bir Müslüman'ı ise katlederek bir hendeğin içine atmışlardır (Hilâl, S.80:2).

Hilâl'in Tercuman-ı Hakikat⁴⁹ gazetesinden aldığı bir haberde hangi kaza ve köye bağlı olduğu belirtilmeyen Leştan ve Kavaçevce yaylaklarında Bulgar eşkıyası üç Bulgar ve üç Müslüman çobanı kaçırmışlardır. Eşkuya, kaçırdığı üç Bulgar çobanı serbest bırakırken Müslüman çobanların üçünü de öldürerek ölümlerini Müslümanlara yakın köylerin civarına ibret olsun diye atmışlardır (Hilâl, S.48:3). Sadece Karlova kazasında son iki yılda biri Yahudi yirmi dokuzu Müslüman olmak üzere toplam otuz kişiyi katletmişlerdir (Hilâl, S.70:1-2).

Öte yandan Bulgar eşkıyası, sadece Müslümanlara değil diğer milletlerden olanlara da saldırmışlardır. Bununla ilgili olarak Pazarcık'ta ilkbaharın gelişiyle faaliyete geçen eşkıyalar fakir bir Yahudi'yi dağa kaçırmışlar ve üzerinde bulunan elli rublesini aldıktan sonra serbest bırakmışlardır (Hilâl, S.71:2). İtalyan Konsolosu'nun dahi oğlunu dağa kaçırın eşkıyalar, jandarmanın yaptığı operasyon sonunda yakalanmışlar, çocuk sağ olarak kurtarılırken bazı eşkıyalar da kaçmayı başarmıştır (Hilâl, S.35:2). Ayrıca Hasköy'de eşkıya Yahudilere ait dükkânları

⁴⁹ Ahmet Mithad Efendi 1878 tarihinde çıkarmıştır. Zengin yazıları ile değer taşımış gazetecilik okulu mahiyeti almıştır. Burada Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi gibi meşhur yazârlar yetişmiştir. Tüercümân bir halk gazetesi olarak çıkmış, halka roman okuma zevkini de bu gazete aşlamıştır. Tercüman-ı Hakikat ilk defa olmak üzere ekonomi ve politikaya değer vererek yazılar çıkarmıştır. Bunun yanı sıra tabiata dair de birçok makale yayınlanmıştır. Avrupa'nın ilerlemesinde ve Müslümanların geri kalmasındaki sebepler bu gazetede neşredilmiştir (Şapolyo, 1997:146-147).

yakmışlardır. Bunun üzerine hahambaşılar, yanan dükkânlar için yardım toplamaya başlamışlardır (Hilâl, S.4:2).

Hilâl, Filipopolis gazetesinden aktardığı bir haberde, üç Bulgar eşkıyası Kavaklı kazası civarında Doğanlı ve Karbiyas köyleri arasında rastladıkları Kıstandin namında bir adamı çocuğuyla beraber kaçırmışlardır. Daha sonra adamı yüz elli lira getirip çocuğunu kurtarması için serbest bırakmışlardır. Hükûmet bunu haber alınca bölgeye çok miktarda jandarma sevk eder. Kıstandin Efendi fidyeyi vermeye gittiği sırada jandarmaya rastlar, jandarma Kıstandin ile buluşma noktasına gider. Eşkıyadan iki kişi parayı almaya geldiği sırada daha eşkıya iyice yaklaşmadan jandarmalardan biri ateş açar. Bunun üzerine eşkıyalar kaçmayı başarır. Kıstandin Efendi'nin oğlu eşkıyanın elinde kalmış, adam bir daha fidyeyi vermek için gidememiş oğlundan da bir haber alamamıştır (Hilâl, S.36:3).

Diğer yandan Şarki Rumeli'de hapishanelerden firar eden mahkûmlar dağlara kaçarak eşkıyaya katılmaya başlamışlardır. Filibe'de bir hafta içinde yedi Bulgar mahkûm firar etmiştir (Hilâl, S.28:2). Daha sonraları aynı hapishaneden üçü Müslüman dört kişi daha firar edip hâlâ yakalanamamıştır (Hilâl, S.44:3). Pazarcık'taki hapishaneden dört kişi nöbet tutan askerle anlaşarak dağa çıkıp eşkıyaya katılmışlardır (Hilâl, S.36:2).

Jandarma, bazı Müslümanları hiçbir delil ve ispatı olmadığı halde tutuklayarak hapishaneye atmıştır. Eski Zağra hapishanesinden Yusuf oğlu Ali'nin başından geçenleri anlattığı hikâyesi dikkat çekicidir. Yusuf oğlu arkadaşlarıyla beraber Edirne'ye geçerken jandarma bunları eşkıya zannederek arkadaşlarını katleder ve Ali'yi hapse atar. Bir buçuk sene hapishanede yatmasına rağmen bugüne kadar herhangi bir suçlama kendisine bildirilmemiş mahkeme dahi olunmamıştır. Hapishane memurları tarafından kötü muamele yapıldığını ve adliye memurlarına defalarca dilekçeler göndermesine rağmen ne bir cevap verildiğini ne de bir yargılama süreci başlatıldığını beyan etmiştir. Zavallı adam, hapishane köşelerinde çürümekte olduğunu durumunu gazete vasıtasıyla duyurarak gerekli mercilerin harekete geçmesini beklemektedir (Hilâl, S.72:2). Oysa şehrin hapishane müdürü Tovoliç Efendi, bu tür meselelerden daha çok kendisinde emanet bulunan paraları harcayarak hapishaneye dahi doğru dürüst uğramayan biridir (Hilâl, S.19:2-3).

Pazarcık'ta sekiz on yaşlarında bir Bulgar kızın sözde bir Yahudi tarafından kaçırılmaya çalışılması üzerine Yahudi hapse atılmıştır. Fakat savcının durumu İdare Amiri'ne bildirmesi üzerine İdare Amiri, sekiz on yaşlarında bir kız çocuğunun ağzına bakılarak birisinin hapse atılamayacağını söylemesi üzerine bu nedenle Yahudi'nin hapisten çıkarılmasını istemesi sonucu Yahudi serbest bırakılmıştır (Hilâl, S.77:2).

Hilâl, eşkıya ile mücadelede yeterince mücadele edilmediğinden bahisle şimdiye kadar eşkıya için gerekli tedbirler alınmadığından yakınır. “Halk, işlerine gelip gitmek için kasaba ve köyden ayrılırken endişelenmektedir. Trenlere dahi saldırıp istasyon memurlarından birini dağa kaldırmışlardır. Eşkıya ile mücadele edecek yeterince jandarma yoktur. Ancak yirmi milyon kuruşla beslenmekte olan on iki tabur asker bulunduğundan eşkıya ile mücadelede artık asker kullanılması gerekmektedir” diyerek sert eleştirilerde bulunur. Halk arasında da artık bu işin jandarmayla çözülemeyeceğine inanılmaktadır (Hilâl, S.33:1). Bergostan Gazete muhabirinin bildirdiğine göre; buradaki jandarma kuvvetlerinin de ıslah edilmediği sürece eşkıya ile mücadelede sıkıntıların giderilemeyeceğine dikkat çekilmektedir (Hilâl, S.68:2).

Peştere kasabasında her sene yaz aylarında eşkıyanın verdiği sıkıntıların önüne geçmek isteyen Vali önlem almak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Filibe'den bir binbaşı ve bir yüzbaşı gelerek kaza kaymakamı ile görüşüp Selanik Vilâyeti üzerinde bulunan eski bekleme kalelerini gözden geçirerek gerekirse aralarına birer ikişer bekleme kalesi inşa edilmesi fikrine varmışlardır. Hilâl, buna ilaveten jandarma sayısının da artırılması gerektiğini belirterek bu fikri olumlu karşılamıştır (Hilâl, S.68:2).

Peştera Kaymakamı Korolof Efendi de yeni önlemler almıştır. Selanik hududu üzerindeki İso Patika, Taşboğaz ve Gaşteto tepe mahallerine kırkar, Ellişer milis asker ile süvari, piyade ve yeterince jandarma sevk ederek gece gündüz geçiş yerlerini bekletmeye başlatmıştır. Ayrıca köylülerin işi gereği kırdaki bayırda dolaştıklarından muhtardan bir belge almalarını, çobanların eşkıyaya hayvan vermeyip en yakın güvenlik birimlerine haber vermelerini istemiştir (Hilâl, S.78:1). Kaymakam, kırdaki bayırda bulunacakların muhtardan belge almalarını güvenlik

güçlerinin dağda bayırda başlattıkları operasyonlarda kimin eşkıya kimin sıradan vatandaş olduğunu anlamak ve bu konuda karışıklıklardan doğacak sıkıntıların yaşanmaması için istemiş olmalıdır

Eşkıya olaylarının artmasıyla Avrupa'da Bulgarlar üzerine oluşabilecek olumsuz havadan endişelenen Bulgar gazeteleri, tüm bu yaşanan olayların sorumlularını Müslüman ahâli olarak göstermeye çalışmıştır.

Hilâl gazetesinin Ojna Bulgaria gazetesinden aktardığı bir habere göre, Ojna Bulgaria, son zamanlarda görülen eşkıyaların İslam ahâlisinden olduğunu duyurmuştur. Ancak Hilâl gazetesi, bunların Müslüman olmadığını; aksine bunların Müslüman kıyafetine bürünen Balkan Bulgarları olduğunu belirtir (Hilâl, S.28:1). Bununla beraber Hilâl, bu iddiaları bütün Bulgar gazetelerinin sürekli olarak yazdığını; oysa Estoyof isminde bir kaza kaymakamı tarafından bile Derce köyü civarında yakalan iki eşkıyanın Müslüman kıyafetinde bulunan Hıristiyanlar olduğunun açıklandığını duyurur (Hilâl, S.28:2).

Diğer taraftan Hilâl gazetesi, Selanik hududuna yakın yerlerdeki eşkıyaları kendisiyle beraber Selanik gazetesinin de Bulgar eşkıyası olarak nitelendirdikleri hâlde, Bulgar gazetelerinin bunları Bulgar kahramanları olarak gösterdiğini beyan eder. Hilâl, Suyedeninya Bulgar gazetesinin Bulgar kahramanları (eşkıya) ile Osmanlı askerleri arasındaki çatışmalarda Osmanlı Askeri'nin Bulgar kahramanları (eşkıya) karşısında tutunamayıp kaçtıklarını beyan ettiğini söyler. Oysa bu eşkıya çetelerinin hemen hepsi Osmanlı Askeri tarafından öldürülmüş, diğerleri ya yaralı olarak ya da sağlam bir vaziyette tutuklanmışlardır (Hilâl, S.78:2-3).

Eşkıyaların, Müslümanlardan olmadığı Müslümanlara verilen zararlardan düşünölmüş olmalıydı. Çünkü bunlar Bulgarlara saldırmayarak şimdiye kadar hep Müslümanlara zarar vermişlerdir. Ancak Ojna Bulgaria gazetesinin bunu düşünmemiş olması pek ihtimal dâhilinde gözökmüyor. Amaç Müslümanlar üzerinde kurulan fiili taarruz ve baskılara, basın yoluyla bir yenisini ekleyerek vatani terk ettirme yönünde bir düşünce olmalıdır.

b. Göçü Teşvik Etme Çalışmaları

Şarkî Rumeli'nin çeşitli yerlerinde bazı kimseler halkı artık burada yaşanmaz gerekçesiyle göçe teşvik etmiştir. Bunların bazıları bu işi cahilliklerinden yaparken, bazıları hainlik yaparak halkı kandırmaya çalışmıştır. Hilâl gazetesi, bir yandan Şarkî Rumeli Türklerini bu cahil ve hain kişilere inanmaması gerektiği yönünde çabalarken, diğer yandan hükûmeti bu kişilere karşı gerekli önlemleri alması noktasında harekete geçirmeye çalışmıştır.

Hisar ve Aharyanlı köylerinin imam ve muhtarı bütün emlaklarını satmışlar ve ahâlinin de emlaklarını sattırarak göç ettirme gayretine düşmüşlerdir. Bunun üzerine gazete, yetkilileri uyararak bu hainlerin görevde kalmalarının doğru olmadığını ve derhâl görevden alınarak yerlerine halkın emlakını satmamalarını ve göçe teşebbüs etmemelerini sağlayacak ehil kişilerin atanmasını talep eder (Hilâl, S.6:1). Bu sebeple Müftü Efendi, İhtiyar Meclisi'ne bir tembihname göndererek imam ve muhtarın bu tür davranışlardan men edilmesini ister (Hilâl, S.7:2).

Karacadağ kazasında bazı kişiler arazi ve mülklerini satarak Anadolu'ya gitme kararı almışlardır. Fakat bu kişiler kendileri gibi göç etmesini istediği kalan Müslümanları göçe ikna etmeye çalışmışlardır (Hilâl, S.12:1). Kazgan kazasına bağlı Sadova köyünde Mehmet Çavuş ve Kara Hasan isminde iki kişi göç etmek isteyenlere kaza kaymakamının izin belgesi vereceğini bunun için yapmaları gereken tek şeyin kaza kaymakamına isimlerini yazdırmaları gerektiğini söyleyerek halkı göçe teşvik etmeye başlamıştır. Ancak gazete, kaymakamın bu iki adamın sözüyle hareket edeceğine ihtimal vermemektedir (Hilâl, S.31:2).

Yine Kızanlık kazasının Umurcebli köyünde Recep oğlu İskender namında birisi çıkıp halka; “artık buralarda durulamayacak herkes satıp gidiyor” gibi bir takım sözlerle halkı göç ettirmeye çalışmıştır. Gazete, bu kişi hakkında hükûmetin gerekeni yapmasını ister (Hilâl, S.31:2). Karlova kazasının Evciler köyünden iken muharebe zamanında Edirne'ye göçüp şimdilerde ise tekrar köylerine dönen Hacı oğlu Hasan ve Hüseyin namında iki kardeş Evciler, Tatarlar, Yukarı ve Aşağıköşeler köylerinde halkı göçe teşvik etmeye başlarlar. Bunun üzerine Karlova kaymakamı bunları yakalayıp Edirne'ye süreceği esnada Müftü Efendi bunlara merhamet göstermiş ve

kefaletle salıverilmelerini sağlamıştır (Hilâl, S.39:2). Buna benzer bir olay da Markova köyünde meydana gelmiş Ahmet isminde birisi köylülerin tarlalarını sattırıp dağılmalarına sebebiyet vermekte iken hakkında valilik makamına şikâyetle bulunulmuştur (Hilâl, S.44:3).

Diğer yandan Filibe'nin boşaltılmasını isteyen Hacı Hoca Esat isminde bir hain Peştera'de faaliyet göstererek Filibe ve Pazarcık'ın boşaltılmakta olduğunu belirtip Müslümanların burayı da boşaltması gerektiğini söyleyerek halkı göç ettirmeye çalışmıştır. Gazete, bu şahsa hitaben âlemi boşalttıracağına kendisinin buralardan çekip gitmesinin daha iyi olacağını söylemiştir (Hilâl, S. 68:1). Karinibad'ın Ağaçlar köyünde de benzer şekil de bir hain Ağaçlı köyünü dolaşarak halkı göçe teşvik etmiştir (Hilâl, S.78:1).

Aydos kazasında halkı göçe teşvik etme olayı ise daha dikkat çekicidir. Burada halkı göçe teşvik eden hain, halkın kendisine itibar etmemesi üzerine bir hileye başvurur. Bir akşam evinin önünden tabancasıyla ateş açarak “Vuruldum, düşmanlar beni öldürmeye çalışıyor” diyerek bağırmaya başlar. Bunun üzerine olaya yerine gelen jandarma bu adam ve titreyen çocuğundan başka kimseyi bulamayınca durumdan şüphelenir ve geniş bir inceleme başlatır. Tabancadan çıkan kurşunların içeriden ve yere doğru atıldığını ve çocuğun kapının eşiğinde oturduğunu dolayısıyla bu olayı adamın kendisinin tertiplemediğini anlayan jandarma adamı gözaltına alır (Hilâl, S.81:1).

Diğer taraftan Tarik gazetesinin de halkı göçe teşvik ettiğini Hilâl'in ona karşı yazdığı bir yazıdan anlıyoruz. Buna göre; Tarik gazetesi, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'deki Türklerin Anadolu'ya göç etmesinin doğru olacağını çünkü göç edenlerin Anadolu'nun gelişmesine maddeten ve siyaseten katkıda bulunacaklarına dair iki makale yazmıştır. Hilâl, bunun Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'da yaşayan Türklerin göç etmesi durumunda doğru olabileceğini savunur. Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'den yapılacak göçlerin ise Osmanlı Devleti'nin buradaki nüfuzunu azaltacağından geçerli olmadığını düşünür. Diğer taraftan Anadolu'ya gideceklerin orada iskân ve nüfus konusunda sıkıntı yaşatacağını dile getirir. Ayrıca geçmişte Sırbistan hükûmetinin yalnızca Belgrat'ta kalan beş-on bin Türk'ün göçüne kadar

Osmanlı egemenliğinde iken köyler ve kasabaları Türkler açısından azâlmış görünce istiklal mücadelesine giriştiklerinin unutulmamasını hatırlatır (Hilâl, S.44:2).

2. Göçü Önleme Çalışmaları

Hilâl, Şarkî Rumeli’de Türklere yapılan haksızlıklara ve zulümlere geniş yer vererek onların hislerine tercüman olmuş ve bütün gücüyle yaşananları duyurmaya çalışmıştır. Hilâl gazetesi, Şarkî Rumeli Türklerinin sesi olarak onlara yardımcı olmayı, yol göstermeyi ilke edinmiş bir gazetedir. Hilâl, hiçbir zaman göçleri teşvik etmemiş; aksine mümkün mertebe çok büyük bir çaba harcayarak engellemeye çalışmıştır. Çıkardığı birlik beraberlik, vatan muhabbeti, yardımlaşma ve aile düzenine dair yazılarla Türkleri vatanlarında tutmaya çalışmıştır. Hükûmetin göçü önleme konusunda çıkardığı kanunların uygulama noktasında adeta takipçisi olmuş, suistimal edildiğinde derhal tüm yetkilileri uyarmıştır.

Gazete, göç edenlere hitaben çıkardığı bir nasihat yazısında, burasının ecdatlarından kalan kutsal bir vatan toprağı olduğunu ve şimdiye kadar nasıl huzur içinde yaşanmışsa bundan sonrada yaşanabileceğine dikkat çekmiştir. Bazı sıkıntıların yaşandığını kabul etmekle beraber din ve ahlaka aykırı kanunlar bulunmadığından dolayı göç etmenin yanlış olduğunu savunmaktadır. Hükûmetin Bulgaristan ve Yunanistan gibi bağımsız bir yönetime sahip olmadığını, buranın Osmanlı Devleti’nin bir vilâyeti olduğunu kanun ve nizamların padişah tarafından düzenlendiğini, Hükûmet tarafından değiştirilecek kanun ve nizamların dahi padişah tarafından onaylanması gerektiğine işaret eder. Diğer yandan “Çocuklar dahi okullarda kendi lisanımızdan başka diller öğrenecektir, bu istiklalimizin açısından önemlidir. Dolayısıyla vatani terk etmeye gerek yoktur, insanın doğup büyüdüğü yerdeki huzur ve mutluluğu başkadır” diyerek göçe karşı çıkar. Bunun yanı sıra “Gideceğiniz yerler padişahın yeridir ya buralar kimin yeridir, padişahın değil midir? Padişahımız buraları da huzur ve mesut içinde tutacaktır” diyerek sitemde bulunur. Ayrıca herhangi bir konuda ihtiyacı olanlara gazetenin ve hükûmetin yardımda bulunacağını özellikle vurgular (Hilâl, S.2:1).

Gazete, vatan muhabbetine dair çıkardığı yazısında “ İnsan doğup büyüdüğü yeri anasından babasından daha çok sevmelidir. Çünkü esasında bizi doğurup büyüten vatandır. Vatanın ekmeği ve suyuyla büyüyorum” diyerek vatani terk etmenin ona yapılacak en büyük haksızlık olacağını savunur. Vatanın, onca şiddete maruz kalmasına rağmen gücenmediğini; ancak terk edilmesi durumunda güceneceğini ve göç edenleri affetmeyeceğini belirtir. Öte yandan göç edenlerin gidecekleri yerlerde yerleşmesinin ve düzen kurmasının çok daha zor olduğunu söyler (Hilâl, S.4:1).

Gazete, vatan muhabbeti ile ilgili bir başka yazıda, hadis örnek vererek vatani sevmenin imandan olduğunu, vatanını sevmeyenin imanının zayıf hatta olmadığını dile getirir. Osmanlının isminin zikredildiği her yerin kendi vatanları olduğunu terk edilmesi durumunda ise buraların kâfir vatani olacağını savunur. Nereye gidilirse gidilsin benzer sıkıntıların her yerde yaşanabileceğini, böyle durumlarda önemli olanın kaçmak değil sıkıntılarla mücadele etmek olduğunu belirtir (Hilâl, S.10:1). Gazetenin muhabirlerinden Ahmet Faik de bir makalesinde bu konuya değinerek birlik olunursa sorunların daha kolay aşılabileceğini belirtir. Ahmet Faik birliğini muhafaza edemeyen milletlerin dağıldığına dikkat çekerek, devleti ayakta tutmak için birlik içinde yaşamının zorunlu olduğunu dile getirir (Hilâl, S.1:3).

Gazetenin çıkardığı yazılar göçleri tamamen engellemese de yavaşlatma noktasında başarılı olduğu görülmektedir. Yazılarının dikkate alındığından hoşnut olan gazete bu konudaki yazılarına devam etmiştir.

Müslümanların ayrılıkçı Bulgarların tutumlarına karşı birlik ve beraberlik içinde olması gerektiğini savunmuştur. Bununla ilgili olarak: “Birlik ve beraberliğimiz sağlam olduğu takdirde aramıza nifak sokmaya çalışanlar her zaman hezimete uğrayacaktır” diyerek birlik olmanın önemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu konudaki samimiyetlikten en ufak bir şüphe edilmemesi gerektiğini çünkü ancak böyle olunursa güçlü ve huzur içinde olunabileceğini belirtir. Birlik olursa aşılamayacak hiçbir sorunun olmadığına inanmaktadır (Hilâl, S.16:1). Öte yandan birlik ve beraberlik konusunda nelere dikkat edilmesine değinen gazete, birlik ve beraberliği bozan en önemli şeyin Masonluk olduğunu iddia eder (Hilâl, S.14:1).

Gazete; Ünsiyet, Muavenet, Muhabbet ve Himmet başlığı altında çıkardığı diğer bir yazısında; “İnsanlar birbirleriyle ahablık ederse birlik olur. Birbirini sever muhabbet ederse zürriyet devam eder; aksi halde millet olunamaz... Yardımlaşmayla birlik olunur ayakta durulur, insan çalışır gayret ederse ayakta durur” diyerek öğütler verir. Müslümanların son zamanlarda çektiği sıkıntılardan malını mülkünü satarak gitmelerinden dolayı kalan Müslümanların moral olarak iyi durumda olmadığından onlara hem moral hem de yol gösterme açısından çıkarılmış bir yazıdır (Hilâl, S.19:3).

Yardımlaşma konusunda hassas davranan Hilâl, durumu iyi ve orta hâlli olanların, durumu iyi olmayanlara (harap evlerde yaşayan, erkeği olmayan vs.) yardım etmesi gerektiğini belirterek sosyal yardımlaşma çağrısında bulunmuştur (Hilâl, S.4:2). Hilâl’in bu konudaki çağrılarını kısmen de olsa sonuç vermiştir. Başta müftünün teşebbüs ve gayretiyle oluşturulan yardım komisyonu, şimdiye kadar altı yüz kuruluş toplamış olup bu paraların aciz ve kimsesizlere dağıtılacağını duyurmuştur. Ancak toplanan paralar yetersiz olduğundan sıkıntılara çare olma noktasında eksik kalmıştır. Bu sebeple Hilâl, başta hükümet olmak üzere yetkili kişilerden sancak ve kazalara kadar yardım komisyonları oluşturarak halkın yardımlarla rahatlatılmasını istemiştir (Hilâl, S.7:2).

Her ne kadar göçler yavaşlamışsa da önü alınamadığından benzer şekilde nasihat yazıları sıklıkla devam etmiştir. Keza, vilâyet müftüsü Abdürrahim Efendi bir nasihat yazısı yayınlamıştır. Hıristiyanların tümünü kötölemenin doğrun olmadığını belirten yazıda, yangınlara sebebiyet verenler ile Bulgaristan’la birleşme konusunda propaganda yapanların birkaç kendini bilmez fesatçıdan ibaret olduğunu beyan eder. Hükümetin bu fesatçılara fırsat vermediğini, görevini kötüye kullanan memurları görevden aldığını, vilâyet’e Avrupalı Devletler tarafından muhtariyetlik verildiğini, bu nedenle buraların kolay kolay elden çıkmayacağını belirtir. Diğer yandan göçlere sebebiyet veren unsurlardan biri olan Kadastro Nizamnamesi’nin meclis tarafından düzeltilindiğini zaten bundan Hıristiyanların da memnun olmadığını altını çizer. Altı yüz yıllık vatanı terk etmenin yanlış olacağını; zira padişahın da hiçbir Müslüman’ın vilâyet’i terk etmesine rızasının olmadığını, sadrazâmın bununla ilgili olarak Vali

Paşa'ya bir emirname yolladığını belirterek bu nasihatın dikkate alınmasını ister (Hilâl, S.18:1).

Bununla beraber gazete, göçlerin engellenmesi için en ince ayrıntıları dahi düşünerek yapılması gereken birkaç hususa dikkat çeker. Bu konuda aile idaresine değinerek ailelerin israftan kaçınıp tasarruf etmeleri tavsiyesinde bulunur ve basit bir örnek verir. Buna göre; “ Bir adam her sene yüzde beş faizle bir lira verecek olursa yirmi yedi sene sonra elli dört buçuk ve otuz yedi sene de yüz bir buçuk ve elli senede iki yüz dokuz lira sahibi olabilir. Bir ailenin bu şekilde bir servet sahibi olması kaçınılmazdır” diyerek tasarrufu teşvik etmeye çalışmıştır. Ayrıca bir ailenin yıllık geliri yüz lira bile olsa israfı çok olması durumunda yılda en az on ile yirmi lira arasında değişen bir açık vereceği de hatırlatılmıştır (Hilâl, S.18:4).

İlerleyen zamanlarda gazete, göç edenleri eskisi gibi eleştirmeyip çok da haksız bumlamadığını beyan etse de ne olursa olsun sabredilmesini isteyerek “Atalarımızın kemikleri bulunan bu yerleri kolay kolay terk etmemeliyiz” diyerek başka ülkelerde yaşayan milletlerden örnekler verir. Yüzlerce yıldır başka milletlerin hâkimiyetinde yaşayan milletlerin olduğuna değinerek bunların hiçbir zaman istiklâllerinden ümitlerini kesmediklerini dile getirir. Zira bu milletlerin çektiği sıkıntıların yanında burada çekilen sıkıntıların kıyaslanamayacak kadar hafif olduğunu ve bunların vatani terk edecek derecede sorunlar olmadığını savunarak Şarkî Rumeli Türklerinin direncini artırmaya çalışmıştır. Yaşanan bu sıkıntıların böyle devam etmeyeceğini, Müslümanların feryat ve figanlarına Avrupalıların kulak tıkayamayacağını, bu sebeple huzur ve mutluluğun tekrar yaşanacağını, bunun için de bir müddet daha sabredilmesi gerektiğine işaret eder (Hilâl, S.66:1).

Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin Şarkî Rumeli'de Türk ahâli hakkında takip ettiği siyaset onların üzerinde yaşadıkları toprakları terk etmemeleri yönündedir. Zira Osmanlı, vilâyet'teki Türk unsurunun devletin lehine olduğunu ve yerlerini terk etmeleri hâlinde bir daha iadelerinin mümkün olmayacağını, böyle bir durumda bu toprakların da Bulgaristan gibi elde çıkacağına inanmaktadır (Aydın, 1992: 199). Bunun için bölgede Türklere karşı yapılan baskıları ve göç sebeplerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Nitekim Türk köylerine gönderdiği tahrirlarda göçün halkın perişan olmasına, mal ve mülkünü yok pahasına satarak, zarara uğramasına neden

olacağını belirtmiştir. Ayrıca yerleştirilecekleri yerlerin havasına uyum sağlayıncaya kadar çeşitli hastalıklara yakalanmanın söz konusu olduğunu ve ziraat içinde çeşitli zorluklarla karşılaşılacağına dikkat çekilerek göç fikrinden vazgeçilerek yurtlarında işleriyle güçleriyle meşgul olmalarını istemiştir (İpek, 1999: 150-151).

Vilâyet'te göç konusuna dair şikâyetlerin artması ve Osmanlı'nın da bunlara karşı önlem alınmasını istemesi ister istemez bazı mercileri harekete geçirmiştir. Bu sebeple göçlerin önünü almak için kanunnameler çıkarılarak uygulamaya konulmuştur.

Mesela 27 Ekim 1883'teki Meclis-i Umûmi'nin en önemli gündem konusu göç meselesi oluşturmuştur. Hükûmet, göçlerin önünü almak için etrafa nasihat komisyonları göndermiştir. Eski Zağra'ya göçlerin önünü almak için üç defa komisyon gönderilmiş eksik olan ihtiyaçların Hükûmet tarafından karşılanacağı duyurulmuştur. Mebus Bobçof Efendi göç konusunu insanların tercihine bırakılmadan hükûmet tarafından men edilmesini istemiştir. Ayrıca halkın yükünü hafifletmek için düşük faizle borç para verilmesini talep etmiştir (Hilâl, S.1:4).

Diğer taraftan Meclis göç ile ilgili şikâyetleri de gündemine alarak alınması gereken önlemleri tartışmıştır. Aydos ve Bergos kazalarından Menâfi Sandığı'na ilişkin gönderilen şikâyet dilekçeleri gündeme alınmıştır. Bu konuyla ilgili Aydos Milletvekili Zühtü Efendi'nin, sandığa alınan yardım paralarının tekrar halka iade olunması gerektiği yönündeki fikri kabul görmüş ve o yolda uygulama yapılmasına karar verilmiştir (Hilâl, S.3:3). Ayrıca göçe sebebiyet veren eşkıya olayları da gündeme alınarak bir an önce mahpushanelerin ıslah olunması gerektiği belirtilmiştir (Hilâl, S.1:4). Yine sadrazâmlık makamından vilâyet'in tüm mutasarrıflıklarına ve kaymakamlıklarına göçü men eden bir emirname gönderilmiştir. Emirnamede vilâyet'teki İslam ahâlisinden göç etme niyetinde olanların bundan men edilmesi, buna rağmen yine de göçe teşebbüs edenlere ruhsat verilmemesi emrolunmuştur (Hilâl, S.7:2). Bu emirname, göç sebebiyle Müslüman ahâlinin düştüğü perişanlık ve felaketten kurtulması anlamında yorumlanabilir. Çünkü halk taşıyamayacağı tüm ve mal ve mülkünü satıyor araziler Bulgarların eline geçiyordu. Üretim günden güne düşüyor, insanlar mücadele yerine daha iyi şartlarda yaşayacağını düşündüğü yerlere

kaçarken bu durum geride kalan ahâlinin mücadele azmini kırarak onları daha zor şartlarda yaşamaya terk etmektedir.

Vali, bu konuda sıkıntısı olanları teselli ederek göç fikrinden vazgeçirmeye çalışmıştır (Hilâl, S.5:2). Filibe İdare Amirliği nezdinde bulunan aynı zamanda Türkçe bilen kâtip Haçador Efendi göç etmek için pasaport almaya gelen Müslümanları göç fikrinden vazgeçirmek için nasihatlerde bulunmuştur. Bundan dolayı gazete, Haçador Efendi'ye teşekkür etmiştir (Hilâl, S.73:2).

Diğer yandan Eski Zağra'da Müslümanlar nasihat ve uyarıları dikkate almayarak göçe devam edince emirname gereği pasaport ve çıkış izin belgesi almaya geldiklerinde kendilerinde bu belgeler verilmemiştir. Bu uygulama genelde Müslümanları göç fikrinden alıkoymuş ve herkes işine gücüne bakmaya başlamıştır (Hilâl, S.17:3). Ancak bu uygulamalar birkaç yerde göstermelik olarak uygulanmış diğer bütün yerlerde suistimal edilip esnek davranılmış ve gereken tüm belgeler isteyenlere verilerek göç etmelerine göz yumulmuştur.

Vilâyet Meclis İdaresi, sadrazâmlık tarafından gönderilen emirnameye karşı aykırı bir karar almıştır. Filibe ve Karlova'da bu karara istinaden kendi isteğiyle göç etmek isteyenlere ruhsat verilmiştir. Mesela Karlova'dan bir kere de dört köyden elli kişi birden göç etmiştir (Hilâl, S.21:2). Yine Çırpan kazasında henüz göç etmemiş on üç köy bu boşluktan yararlanarak göç etme hazırlıklarına başlamışlardır (Hilâl, S.16:2).

Filibe'de son zamanlarda artan göçü engellemeye çalışan bazı kimseler göç edeceklerin kefaletnameleri muhtarlardan değil mensubu olduğu Müslüman toplumundan alınması için bir heyet teşkil etmiş ve bu heyet Dâhiye Müdürlüğü'ne bir yazıyla başvurmuştur (Hilâl, S.22:1). Bu istek kabul edilmiş, göçler bir nebze olsun yavaşlatılmıştır. Ancak Meclis-i Umumi geçiş izni almak için mahalle muhtarlarından alınan belgelerin Menafi ve Yetimler Sandık İdareleri tarafından tasdik edildiği gibi, İslam heyeti tarafından da görülmesi usulünü kaldırmıştır (Hilâl, S.43:2). Hiçbir sebep göstermeksizin alınan bu karar, adeta Müslümanların göç etmesine davetiye çıkardığı gibi göç edecek Müslümanların cemaat sandıklarına olan

borçlarını ödemeksizin gitmelerine ve bu yolla millet sandıklarının zarar etmesine neden olacaktır.

Bunun üzerine göçler tekrar başlamıştır. Karlovanın Dereli, Hisarköseler, Yukarıköseler, Kuruhamidli, Kolfalar, Yakupbey ve Karahisarlı ile Karacadağ kazasına bağlı Umuroba, İblalar, İsakfakih ve Karacaehvad gibi köylerde ahâli, malını mülkünü ucuz ucuz satarak göç etmeye başlamışlardır. Niçin hicret ediyorsunuz diye sorulduğunda “ göç etmeyelim de ne yapalım? Muharebe sebebiyle uğradığımız şu fakirlik ve sefaletle beraber altı seneden beri her türlü müşkülât ve zulümlere göğüs gerdik” diye cevap vermişlerdir. Bu kötü gidişatın bugüne kadar son bulacağına inandıklarını ancak bekledikleri gibi olmadığını kendilerine de yeterince sahip çıkılmadığına inandıklarını beyan etmişlerdir (Hilâl, S.66:1).

Ayrıca Şarkî Rumeli'nin çeşitli köylerinden kırk dört hane trenle Dedeâğaç yoluyla İzmire göç etmiştir. Bunların hangi köyden ne kadar hane olduğu aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Arapköyü'nden 27,

Azizbeğli'den 7,

Konuş köyünden 6 ve

İstanimaka'dan 4 hane ayrılmıştır.

Bu kırk dört hane iki yüz kişiden fazla olduğundan gazete, böyle göçlere izin verilmemesi gerektiğini belirterek hükûmetin bu tür göçlerin önüne geçmesi gerektiğini dile getirir (Hilâl, S.1:2).

Osmanlı Devleti, yollara dökülen Rumeli Türklerini iskân için 1877-78 Osmanlı Rus Harbi'nden sonra Sadık Paşa başkanlığında 18 Haziran 1878'de “ İdâre-i Umûmiye-i Muhacirîn Komisyonu” kısa adıyla “Muhacirîn İdaresi” adıyla bir komisyon teşkil etmiştir. Bu komisyonun merkezinde “ İdâre-i Umûr-ı Hesabiye” ve “İdâre-i Umûr-ı İskaniye” adlı iki şube daha teşkil edilmiştir. Bununla beraber Muhacirlerin İstanbul'da Dağınık olması sebebiyle buralarda merkez şubelere bağlı olarak yirmi ek şube daha açılması kararlaştırılmıştır. Öte yandan Bulgaristan'da Türklerin askere alınmaları ve mülklerine el konulması gibi sebeplerden dolayı

Rumeli'den göçlerin artması üzerine 1879 yılında “ Muhacirîn Encümen-i Âlisi” adıyla bir üst komisyon kurulmuş ancak aynı yıl içinde lağvedilmiştir. Ülkeye gelen Muhacirîn sayısının azâlmasıyla da Muhacirîn İdâresi 1894 yılında kaldırılmıştır (Yılmaz, 1999: 591-592).

Göçler esnasında bazı fırsatçılar ortaya çıkmış, durumdan istifade ederek Müslümanları mal ve mülk satışı noktasında kandırmışlardır. Eski Zağra'da göçlerle ilgili Dersâadet-i Umûm-i Muhâcirîn Komisyonunun bildirdiğine göre; herhangi bir sebeple malını mülkünü bırakarak göç edenler bu menfaatçilerin tuzağına düşmüştür. Bunlar mal ve mülkü vekâletnameyle göç edenlerden ucuza alarak misline satmışlardır. Yine benzer şekilde Kızanlık kazasına bağlı Çarganlı köyünden olup Urla kazasında oturan kendisinin ve yetimlerinin mal ve mülkünü on sekiz liraya alıp otuz beş liraya satan fırsatçı hakkında, bir kadın kandırıldığı gerekçesiyle şikâyetçi olmuş ve malının satılmaması için gerekli yerlere başvurmuştur. Komisyon bu tür vakaların tekrarlanmaması için hükûmetin gerekli tedbirleri almasını istemiştir (Hilâl, S.18:3).

Diğer yandan göç edenlerden bazı kimselerin kendine ait olmayan mal ve mülk satışı içine girdiği görülmüştür. Konuyla ilgili olarak adliye idaresi göç edenlerden bazılarının sattıkları veya satmaya çalıştıkları mal ve mülkün kendilerine ait olmadığını belirtir. Alan veya alacak kişilerin mal veya mülk satan kişinin malın sahibi olup olmadığını iyice araştırdıktan sonra ve mahkeme huzurunda netleştirmedikçe emlak için kimseye akçe vermemesi konusunda uyarmıştır (Hilâl, S.16:4)

Öte taraftan Hilâl gazetesinin Müslümanlara yapılan haksızlıkları ve neticesindeki göç olaylarını her fırsatta dile getirmesi Bulgar gazetelerini rahatsız etmiştir Bu nedenle Müslümanların göç nedenleri Bulgar gazetelerinde farklı nedenlere dayandırılmıştır. Müslüman ahâli bu durumdan rahatsız olarak Bulgar gazeteleri tarafından gerçek sebeplerin gizlenerek farklı nedenler aranmasını şiddetle eleştirmişlerdir.

Bununla ilgili olarak Ahyolu âhâlisinin Hilâl'e gönderdikleri yazıda, göç sebeplerinin Bulgar gazetelerinde dini taassuba dayandırılarak Bulgarların

kendilerine yaptıkları zulüm ve garazların görmezlikten gelinmesinden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir, (Hilâl, S.73:2). Hilâl, Bulgar gazetelerinde benzer yazıların devam ederek Müslümanların kendi dinlerinden başka bir dinin nüfuzu altında yaşamak istemediklerinden ve Şarkî Rumeli'ye verilen muhtariyet yönetimine alışamadıklarından dolayı göç ettiklerini savunduklarını belirtir. Hilâl, bunların asılsız iddialar olduğunu; çünkü dünyanın birçok yerinde mesela Hindistan ve Cezayir gibi yerlerde Müslümanların başka nüfuzun ve yönetimin altında yaşadıklarını ve oralarda böyle bir taassubun olmayıp bu nedenden dolayı da göçlere rastlanılmadığını beyan eder. Yine Hilâl konuyla ilgili olarak yazının devamında şöyle der; “Bir hayvan bile hürriyet sevdasıyla yaşadığına göre demek ki Şarkî Rumeli ahâlisi başka bir mahlûk oluyor. Hıristiyanlar gibi sınıflara ayrılmayan böyle ayrıcalıklı unvan taşımayan ve serbestliği en iyi bilen ve alışkın olan bir millet varsa oda Müslümanlardır” diyerek Bulgarların gazetelerinde öne sürdükleri fikirlerin geçerli bir tarafının olmadığını savunur (Hilâl, S.49:2-3).

Öte yandan Hilâl, Mariçe gazetesinin de bazı kaza ve sancaklarda Müslümanların çoğunlukta olduğunu hukuk açısından bazı sıkıntılar çektiğini kabul ettiğini; ancak göç sebebinin Bulgar zulmü olarak gösterilmesini doğru bulmadığını belirtir. Hilâl, Mariçe'nin bir Osmanlı gazetesinden haber alarak Yunanistan'ın Tırhala şehrinde hiç Müslüman kalmadığını beyan ettiği bu yazısında iki şeye dikkat çekmiştir. Birincisi, bazı kaza ve sancaklarda Müslümanların çoğunlukta olduğunu bizzat Mariçe tasdik etmiştir. İkincisi buna rağmen Müslümanların hukuk ve menfaatlerinin ziyana uğratıldığının bizzat Mariçe tarafından itiraf edilmiş olduğunu gözler önüne sermiştir. Tırhala konusunda ise, orası ayrı bir devletin olup Müslümanlar ayrı bir devlet çatısı altında yaşama fikrini benimsememiş olabilir; ancak Şarkî Rumeli doğrudan Osmanlı Devleti'ne bağlı bir vilâyettir, diyerek yapılan karşılaştırmanın ne kadar tutarsız ve yanlış bir kıyaslama olduğunu gözler önüne sermiştir (Hilâl, S.22:2).

Bulgar gazetelerinin göç konusundaki bu asılsız ve basit nedenlere dayandırılan haberleri daha doğrusu böyle bir durumda bile Müslümanların suçlanması Müslüman ahâliyi de rahatsız etmiştir. Bu nedenle esasında buna en güzel cevabı çok daha önceden Eski Zağra Müslümanları göçlerine sebebiyet veren

unsurları altı başlık halinde kendileri bizzat Hilâl ve Monitör Oryantal gazetelerine gönderdikleri yazılarla dile getirmişlerdir. Buna göre; birincisi, Kadastro Vergisidir. İkincisi, Menâfi Sandığı meselesidir. Üçüncüsü, kasabalarına iki saat mesafede bulunan maden suyu havuzları kadın ve erkek havuzları olarak ayrı ayrı hizmet verirken Belediye Meclisi bu uygulamayı kaldırmış; herkesin bir havuzdan istifade etmesini gerekli kılmıştır. Müslüman azâların itirazları dikkate alınmamış, dolayısıyla Müslüman kadınlar istifade edememişlerdir. Dördüncüsü, Ahâli yanmış ve yarı yıkık barakalarda oturmaktadır. Buraların tamirâtı için belediyelerden izin alma hususunda belediyeler sorun çıkarmaktadır. Ancak çok az kimse küçük tamiratlar için izin alabilmiştir. Beşincisi, “Ahâlinin ekserisi Bulgardır” denilerek sancak ve kasabalarda Müslüman azâ ve kâtip bulunmayışıdır. Müslüman ahâli de Türkçe okuyup yazdığından Türkçe olarak verilen ifadelerin manaları Bulgar azâ ve kâtipler tarafından tam olarak anlaşılmadığından birçok resmi işlerde problemler yaşanmaktadır. Altıncısı ve son olarak, Müslüman ahâliye ait olan ormanlardan artık Müslüman ahâlinin istifade edememesidir (Hilâl, S.5:1-2). Müslüman ahâli gönderdiği bir başka yazıda ise, vilâyette göçe sebebiyet veren olayların başında memuriyetlere Bulgar ahâlinin atanmasını göstermişlerdir. Oysa bunun Dâhiliye Nizamnamesi’nin yirmi birinci⁵⁰ ve yirmi dördüncü⁵¹ maddelerine aykırı olduğunu belirtirler. Yedi yüz binden fazla nüfusu bulunan Şarkî Rumeli’de iki yüz binden fazla Müslüman bulunmasına rağmen binlerce memur bulunan vilâyette Müslüman memurların sayısının bulutlu bir havada gökyüzünde sayılabilecek yıldızlar kadar olduğu vurgulanmıştır (Hilâl, S.9:1).

Öte yandan Hilâl, Dersaadet’te çıkan Saâdet gazetesinden aldığı bir yazısında, Saâdet gazetesinin ve oradaki Müslümanların dahi Bulgar gazetelerinin göç nedenlerini çarpıtmasından rahatsız olduklarını ve gerçekte göç sebeplerinin ziraatta, hayvancılıkta, mahkemelerde, mekteplerde ve daha birçok yerlerde Müslüman ahâliye yaşatılan sıkıntılar olduğunu dile getirdiklerini beyan etmiştir. (Hilâl, S.56:2).

⁵⁰ Yirmi birinci madde, memuriyet hususunda yaşanan yerde çoğunluk dikkate alınarak memuriyetler verilecektir. (Hilâl, S.5:1).

⁵¹ Yirmi dördüncü madde, Şarkî Rumeli de hangi mezhep ve dinden olursa olsun herkes aynı hukuktan istifade edecek ve memuriyetler herkese açık olacaktır (Hilâl, S.5:1).

Bununla beraber esas sebepler, savaş zamanı halkı kışın yollara döken; burada kalanların aç perişan durumda olmalarıyla ve zulüm görmeleriyle başlar. Savaş zamanı göç edenler geri geldiklerinde sekiz on ay Rus esaretinde kalan bu yerlerde tarlalarını Bulgarlar zaptetmiştir. Evleri yıkılanlar çalı çırpıdan yaptıkları kulübelere sığınmıştır. Bu dönemde burada olanlar bu şartlarda bile yaşamak ve tarlalarını işlemek için hayvan tedarik etmişlerdir. Haklarını geri alanların mahkemeye verdikleri vergi ve avukata ödedikleri meblağ çok ağır olmuş ve bu bedeli ödemek için tarlalarının yarısını satmışlardır.

Rus ordusunun çekilmesiyle meydana boş bulan Bulgarlar, bu arazileri tekrar ele geçirir. Bunu üzerine hükûmete başvuran vuran Müslümanlar memurlarca kötü muamele olunarak ve haksız çıkarılarak geri çevrilir. Bu durumu gören ve bundan istifade eden bazı Bulgarlar, Bulgar köylerindeki Müslümanlar üzerine iyice gittiler. Diğer taraftan hükûmet ise Müslümanlardan vergi almaya başladı. Savaş sonrası zaten perişan olan Müslümanlar vergiden muaf tutulmadı ve Kadastro Vergisi alınmaya başlandı. Bu ağır yüklü vergilerden dolayı değil Müslümanlar Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar bile az değildi. Bir Bulgar'ın elinden tarlasını kurtaran kişi Kadastro Vergisi'ni ödemek için bir çift hayvanını sattı. Yerine bir çift hayvan alabilmek için tarlasının bir kısmını sattı. Bununla da kalınmayarak Menâfi Sandığı'na olan borcundan dolayı tarlasının yarısı elinden alındı. Bununla beraber Bulgarların Müslümanlara olan zulüm ve garzlerinin artmasıyla da telaş başladı ve Müslümanlar hayatlarını muhafazâ için göç etmeye başladı. Mahkemelerin düzensizliği ve bunları ıslah etmek için çalışmaların yapılmaması göçlerin bir başka nedeniydi. İşte göçün nedenleri açıkça ortada dururken Bulgar gazetelerinin göç sebeplerini başka nedenlere dayandırmaya çalışmaları son derece manidardır (Hilâl, S.49:2-3).

Hilâl, göç konusunda Bulgar gazeteleri içinde sadece Ojna Bulgaria'nın ayrı fikirde olduğunu belirtir. Buna göre; Ojna Bulgaria esas göç sebebinin Bulgar memurların halka yaptığı zulüm ve baskılar olduğunu söyler. Öte yandan Hilâl, Mariçe gazetesinin ise bu sözleri bir Bulgar gazetesine yakıştıramadığından hiddetlenerek her nüshasında Ojna Bulgaria gazetesine kin kustuğundan bahseder (Hilâl, S.69:2).

Bulgarların baskı ve zulümlerinden sadece Müslümanlar değil diğer milletlerden olanlarda göç etmeye başlamışlardır. Pazarcık'ta yaşayan bazı Ermeniler, Bulgarların baskılarına dayanamadıklarından göç etmeye başlamışlardır. Hilâl, bu göçle ilgili olarak şimdiye kadar yapılan göçleri İslâm dinin taassubundan kaynaklandığını söyleyen Bulgarların bu Ermeni göçünün nasıl yorumlayacaklarını merak ettiğini söyler (Hilâl, S.44:3).

Yine Bulgarlar, Yahudi ve özellikle Rum vatandaşlara da benzer davranışlarda bulunmuşlardır. Yunanistan Kralı'nın doğum günü kutlamalarında Bulgarlar, Rumların dükkânlarına ve evlerine saldırarak kadın çoluk çocuk demeden önlerine geleni hırpalamışlar jandarma dahi kızgın Bulgarlara müdahale edememiştir. Fakat Rumların Bulgarlara karşılık vermemesi olası bir faciayı önlemiştir. Evi ve işyeri kullanılamaz hale gelen birçok Rum, Şarkî Rumeli'den göç etmek zorunda kalmıştır (Hilâl, S.72:1).

Rumlara yapılan bu en son muameleler, Müslümanlar üzerinde korku ve endişeye neden olmuş, birçok Müslüman bu nedenle göç etme fikrine kapılmıştır. gazete, bu durumda korkulacak ve göç edecek bir durumun olmadığını; çünkü kendilerinin olaylarla uzaktan yakından bir ilgilerinin olmadığını, tarafsız kalmaları durumunda da herhangi bir sıkıntı yaşanmayacağına işaret etmiştir. Ayrıca Müslümanların böyle bir olayla karşılaşması durumunda Osmanlı Askerinin sekiz on saat mesafede olduğunu böylece duruma hemen müdahale ederek taarruza geçebileceğini söyleyip Müslümanları rahatlatmaya çalışmıştır (Hilâl, S.72:1).

Şarkî Rumeli Türkleri de bu olaylardan birkaç hafta sonra padişahın doğum günü kutlamaları için şenlikler düzenlemişlerdir. Fakat kutlamalarda Rumların şenliklerindeki gibi olayların çıkmasından endişelenen hükûmetin güvenlik tedbirlerini üst seviyeye çıkarmasından ve Müslümanların da herhangi bir taşkınlıkta bulunmamasından kutlamalar olaysız geçmiş; hatta birçok Bulgar vatandaş da bu kutlamalara katılmıştır (Hilâl, S.76:1). Diğer yandan Filibe Rum Metropoliti de padişahın doğum gününü kutlayan bir telgraf göndermiştir (Hilâl, S.76:2).

İhtiyar bir bahçıvan Şarkî Rumeli'de yaşanan tüm bu sorunlara istinaden Şarki Rumeli'nin dünü ve bugününü kıyaslayan ilginç ve bir o kadar da dikkat çekici bir

yazı göndermiştir. Buna göre ihtiyar bahçıvan Şarkî Rumeli'nin dününü ve bugünü şöyle değerlendirir: “ İnsanlar eskiden birbirinin hak ve hukukunu gözetir saygılı davranırdı. Bir komşu diğer bir komşusunun bahçesinden haram olur diye yemiş dahi koparmazdı. Hıristiyan ve Müslüman komşuluk haklarına saygı gösterir ve iyi geçinirlerdi ta ki Rus istilasına kadar. Rus istilasından sonra insanlar değişti komşular birbirine saygı göstermediği gibi zarar dahi vermeye başladılar. Tarlalarda sınırları birbirinin aleyhine değiştirmeye başladılar ve mahsullerde hırsızlıklar ortaya çıktı. Eskiden her şey bol ve bereketliydi, bahçıvanlar da daha çalışkandı. Tarlalar bire on- on beş verirken şimdilerde bire beş verdiğinde insanlar bunu bereketli olarak yorumlamaktadırlar. Kıtık ve kuraklık şimdilerde en büyük sıkıntı sebebi olmuştur. Gençlere laf söylenmez, iş tarif edilmez olmuştur. Oysa önceden gençler hem daha saygılı hem de daha çalışkandı” diyerek ilginç olan bu durumu gözler önüne sermiştir (Hilâl, S.34:2). Gazete bahçıvanın görüşlerine katılarak durumu farklı benzetmelerle açıklamaya çalışmıştır. Onlara göre, “Çocuklar, gençler Şarkî Rumeli’de bakımsız başıboş bir bağa benzer. Bakımsız bir bağda çubuklar kendiliğinden sağa sola uzar bu düzensizlikten mahsulde olmaz, tarla boşuna omçalarla kaplanır. İşte insan ve çocuk yetiştirme böyledir. Omca budanır ve bakılırsa mahsul verir, bir kıymeti olur. Vaktinden önce koparılan meyvenin tadı olmaz. Bereketsizliğin sebebi insanların tembelliğidir. Önceleri insanlar sabahtan akşama kadar kavurucu güneşte de olsa çalışırlardı şimdilerde tembellik almış başını gidiyor” diyerek öncelikle bir öz eleştiride bulunup Şarkî Rumeli’de herkesin kendine bir an önce çeki düzen vermesi gerektiğini ifade eder (Hilâl, S.34:3).

Diğer yandan göçlerin Osmanlı’ya getirdiği sıkıntıların yanı sıra faydalı yanları da olmuştur. Özellikle köylere yerleştirilen muhacirlerin Türk tarımına büyük katkısı olmuştur. Anadolu’da gülcülük tarımındaki gelişmeler tamamen bu muhacirler sayesinde olmuştur.

Anadolu’da kurulan ilk gül bahçeleri Kızanlık muhacirlerinin yanlarında getirdikleri gül çubuklarını dikmesiyle olmuştur. İlk olarak Bursa civarında 1884’te oluşturulan gül bahçeleri on beş senede 100 dönüme ulaşırken, senelik olarak da 15 bin kuruş gibi bir geliri de beraberinde getirmiştir. Gül bahçeleri Bursa’yla kalmayıp Aydın, Isparta, Konya, Diyarbakır ve Mardin gibi daha birçok yerlerde görülmeye

başlanmıştır. Esasen Kızanlık muhacirlerinden olan ve Isparta'da muhasebe dairesinde hademelik yapan Pehlivan Ahmet Ağa ile İsmail Efendi namında biri 1891 yılında Kızanlık'a giderek oradan getirdikleri gül çubuklarıyla 10 dönümlük bir güllük tesis etmişlerdir. 1900'lerden sonra ise gülcülük Isparta ve Burdur'da büyük bir gelişme göstermiştir (Yılmaz, 2000: 756-760). Bugün itibariyle de Isparta'da doruk noktasına ulaşmıştır.

SONUÇ

Mahalli tarih araştırmaları en az genel tarih araştırmaları kadar önemlidir. Bu tip araştırmalarda kullanılan en önemli kaynaklardan biriside araştırılan bölgede yayınlanan gazetelerdir. 16 Aralık 1883 tarihinde yayına başlayan Hilâl gazetesi de böyle bir özellik taşımaktadır.1883-1885 yılları arasında Şarkî Rumeli’de kurumlara ve Türklere ait birçok bilgiler Hilâl gazetesi üzerinde yapılan araştırma ile tesbit edilerek otaya çıkarılmıştır. Özellikle halktan ve muhabirlerden gelen yazılar ile diğer basında çıkan haberlerin gazetede yayınlanması çoğu olayları bolca örnekleriyle tesbit etmemizi sağlamıştır. Mesela mekteplerde kaymakam ve doktorların müfettişler olarak denetleme yapması, Avrupa’ya Türk öğrencilerin gönderilmemesi gibi birçok sorunun yanı sıra yeni usulde eğitim yapılmaya çalışılması ve halkın mekteplere bu konuda yardımda bulunması dikkat çekmiştir. Yine seçimlerde hile ve entrikalara ilişkin birçok örnek tesbit edilerek bazı yerlerde seçimlerin iptal edildiği görülmüştür. Ayrıca Ocak 1884 tarihinde Filibe’ye ait nüfus sayım sonuçları ayrıntılı bir şekilde tesbit edilerek ortaya çıkarılmıştır.

Öte yandan araştırma dönemine ait gazeteden tesbit edilen önemli hususlardan biride Bulgar basınına dairdir. Dünya genelinde ve Şarkî Rumeli’de 27 gazete ve risale neşredildiği tebit edilmiştir. Şarkî Rumeli’de Bulgar basını ayrılıkçı hareketleri destekleyerek Bulgaristanla birleşme konusunda başı çekmiştir. Ayrıca Türklerin göç nedenlerini dini taassuba dayandırarak farklı bir yol çizmişlerdir. Bulgarların zulumleri gizlenerek, “Türk Mezâlimi” ve “İslam Mezâlimi” gibi başlıklar atıp, Avrupa ve Dünya’da haklı bir kamoyu oluşturmaya çalışmışlardır.

Şarkî Rumeli’de siyasi partiler de ayrılıkçı hareketleriyle önemli rol oynamışlardır. Fikirlerinin memurlar tarafından benimsenmesiyle özellikle memurların katkılarıyla düzenledikleri gösteri, toplantı ve tiyatro oyunlarıyla ayrılık hareketinde etkili olmuşlardır. Türklere çok sıkıntı yaşatmışlar, bunlara ilişkin önlem alınmaya çalışılmışsada daha sonraları hükümet tarafından komitecilere maaş bağlandığı görülmüştür.

Mahkemelerde liyakatli hâkimlerin olmaması ve bunun Bulgar basını tarafından da teyit edilmesi sonucu mahkemelerde ıslahat çalışmasına girişilmiştir. Bu noktada hukuk ilmini bitirenler hâkim olarak atanırken avukatlıkla ilgili de imtihanlar düzenlenmiştir. Ayrıca ilerleyen dönemlerde tebligat, ilan ve dava sonuçlarının Türkçe olarak yayınlanmaya başladığını tesbit etmekteyiz.

Diğer taraftan Şarkî Rumeli’de Menafi Sandıklarının Müslümanlar aleyhine faaliyet göstermesi, zengin aile çocuklarının askerlikten bir şekilde muaf olamayı başarmaları ve askerliğin fakir aile gençlerinin üzerine yüklenmesi ile bazı hainlerin (imam ve muhtar gibi) göçü teşvik çalışmaları sonucunda Müslüman ahâli göç ettirilmeye çalışılmıştır.

Şarkî Rumeli’de göçler, başta gazetenin çıkardığı birlik, beraberlik ve nasihat yazılarıyla engellenmeye çalışılmıştır. Ayrıca göçü engellemek için kanunameler çıkarılarak çıkış için izin belgesi verilmediğini görüyoruz. Bunun yanı sıra Menafi Sandıkları için alınan yardım paralarında iade edilmiştir.

Hilâl’in bu gayretleri sonucunda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; göçler tam olarak engellenemese de yavaşlatılarak görünürde dahi olsa Şarkî Rumeli’nin Osmanlı’ya bağlı kalma süresini uzatmıştır.

KAYNAKÇA

1. SÜRELİ YAYINLAR

Hilâl (Gazetesi)

- S.1, 16 S 1301, 4 Ke. 1299, (16 Aralık 1883).
 S.2, 23 S 1301, 11 Ke. 1299, (23 Aralık 1883).
 S.3, 30 S 1301, 18 Ke.1299, (30 Aralık 1883).
 S.4, 7 Ra 1301, 25 Ke. 1299, (6Ocak 1884).
 S.5, 14 Ra 1301, 1 Ks. 1299, (13 Ocak 1884).
 S.6, 21 Ra 1301, 8 Ks. 1299, (20 Ocak 1884).
 S.7, 28 Ra 1301, 15 Ks. 1299, (27 Ocak 1884).
 S.9, 12 R 1301, 29 Ks. 1299, (10 Şubat 1884).
 S.10, 19 R 1301, 5 Şb 1299, (17 Şubat 1884).
 S.12, 4 Ca 1301, 19 Şb 1299, (2 Mart 1884).
 S.14, 18 Ca 1301, 4 Ma 1300, (16 Mart 1884).
 S.15, 25 Ca 1301, 11 Ma 1300, (23 Mart 1884).
 S.16, 2 C 1301, 18 Ma 1300, (30 Mart 1884).
 S.17, 10 C 1301, 25 Ma 1300, (6 Nisan 1884).
 S.18, 17 C 1301, 1 Ns 1300, (13 Nisan 1884).
 S.19, 24 C 1301, 8 Ns 1300, (20 Nisan 1884).
 S.21, 8 B 1301, 22 Ns 1300, (4 Mayıs 1884).
 S.22, 15 B 1301, 29 Ns 1300, (11 Mayıs 1884).
 S.23, 22 B 1301, 6 May 1300, (18 Mayıs 1884).
 S.24, 29 B 1301, 13 May 1300, (25 Mayıs 1884).

- S.26, 13 Ş 1301, 27 May 1300, (8 Haziran 1884).
- S.27, 21 Ş 1301, 3 Hz 1300, (15 Haziran 1884).
- S.28, 28 Ş 1301, 10 Hz 1300, (22 Haziran 1884).
- S.29, 5 N 1301, 17 Hz 1300, (29 Haziran 1884).
- S.30, 12 N 1301, 24 Hz 1300, (6 Temmuz 1884).
- S.31, 20 N 1301, 1 Tm 1300, (13 Temmuz 1884).
- S.32, 27 N 1301, 8 Tm 1300, (20 Temmuz 1884).
- S.33, 11 L 1301, 22 Tm 1300, (3 Ağustos 1884).
- S.34, 18 L 1301, 29 Tm 1300, (10 Ağustos 1884).
- S.35, 25 L 1301, 5 Ağs 1300, (17 Ağustos 1884).
- S.36, 3 Za 1301, 12 Ağs 1300, (24 Ağustos 1884).
- S.37, 19 Za 1301, 19 Ağs 1300, (31 Ağustos 1884).
- S.39, 24 Za 1301, 2 Ey 1300, (7 Eylül 1884).
- S.43, 29 Z 1301, 7 Te 1300, (19 Ekim 1884).
- S.44, 6 M 1302, 14 Te 1300, (26 Ekim 1884).
- S.45, 13 M 1302, 21 Te 1300, (2 Kasım 1884).
- S.46, 20 M 1302, 28 Te 1300, (9 Kasım 1884).
- S.47, 27 M 1302, 4 Ts 1300, (16 Kasım 1884).
- S.48, 4 S 1302, 11 Ts 1300, (23 Kasım 1884).
- S.49, 11 S 1302, 18 Ts 1300; (30 Kasım 1884).
- S.50, 18 S 1302, 25 Ts 1300, (7 Aralık 1884).
- S.52, 3 Ra 1302, 9 Ke 1300, (21 Aralık 1884).
- S.54, 17 Ra 1302, 23 Ke 1300, (4 Ocak 1884).
- S.55, 24 Ra 1302, 30 Ke 1300, (11 Ocak 1884).
- S.56, 1 R 1302, 6 Ks 1300, (18 Ocak 1884).

- S.63, 20 Ca 1302, 24 Şb 1300, (8 Mart 1885).
 S.64, 27 Ca 1302, 3 Ma 1301, (15 Mart 1885).
 S.65, 7 C 1302, 10 Ma 1301, (22 Mart 1885).
 S.66, 14 C 1302, 17 Ma 1301, (29 Mart 1885).
 S.68, 26 C 1302, 81 Ma 1301, (12 Nisan 1885).
 S.69, 4 B 1302, 7 Ns 1301, (19 Nisan 1885).
 S.70, 11 B 1302, 14 Ns 1301, (26 Nisan 1885).
 S.71, 18 B 1302, 21 Ns 1301, (3 Mayıs 1885).
 S.72, 25 B 1302, 28 Ns 1301, (10 Mayıs 1885).
 S.73, 2 Ş 1302, 5 May 1301, (17 Mayıs 1885).
 S.74, 9 Ş 1302, 12 May 1301, (24 Mayıs 1885).
 S.75, 16 Ş 1302, 19 May 1301, (31 Mayıs 1885).
 S.76, 23 Ş 1302, 26 Mayıs 1301, (7 Haziran 1885).
 S.77, 1 N 1302, 2 Hz 1301, (14 Haziran 1885).
 S.78, 8 N 1302, 9 Hz 1301, (21 Haziran 1885).
 S.79, 15 N 1302, 16 Hz 1301, (29 Haziran 1885).
 S.80, 22 N 1302, 23 Hz 1301, (5 Temmuz 1885).
 S.81, 29 N 1302, 30 Hz 1301, (12 Temmuz 1885).
 S.82, 23 L 1302, 14 Tm 1301, (26 Temmuz 1885).
 S.87, 18 Z 1302, 30 Ağs 1301, (11 Eylül 1885).

2. KAYNAK ESERLER

ACAROĞLU, M. Türker (1988). *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*.
 Ankara: Sevinç Matbaası.

- ARMAOĞLU, Fahir (2003). *19.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)* (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARTUK, İbrahim (2007). Nişan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, s.154-155. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- ATEŞ, Toktamış (2001). *Siyasal Tarih* (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- AYAŞLI, Münevver (2002). *Osmanlı İmparatorluğunun Yüzyıllık Hikâyesi Teşrinisani ve Ötesi* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- AYDIN, Mahir (1992). *Şarkî Rumeli Vilâyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BALKANLI, Ali Kemal (1986). *Şarki Rumeli ve Buradaki Türkler* (1. Baskı). Ankara: Elhan Kitapevi.
- ÇAY, Abdülhaluk (1985). Bulgaristan Türkleri. *Türk Kültürü*, S.262, s.64-68.
- DİA, (2003). Mecidiye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.28, s.239. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- ERTUĞ, Hasan Refik (1970). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*. İstanbul: Yenilik Basımevi.
- FAROQHİ, Suraiya (2006). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*. (Çeviren: Emine Sonnur Özcan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İNALCIK, Halil (1992). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. İstanbul: Eren Yayınları.
- İPEK, Nedim (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- OKDAY, İsmail Hakkı Tevfik (t.y.). *Bulgaristan'da Türk Basını*. Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş
- OĞUZ, Süleyman (1986). *Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti (1878-1885)*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- PAMUK, Şevket (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nda Para (1. Baskı). (Editörler: Halil İnalcık, Donald Quataert). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*. İstanbul: Eren Yayıncılık, C.2, s.1055-1136.

- _____ (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi* (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- SUBAŞI, Nihat (1970). *Gazete ve Tekniği*. Ankara: Ulusal Basımevi.
- SELİMOĞLU, İsmail (2000). Osmanlı Devleti'nde Menafi Sandıklarının Ortaya Çıkışı ve İşleyişi. *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, s.683-685.
- ŞİMŞİR, Bilal (1989). *Rumeli'den Türk Göçleri*. III, Ankara: T.T.K, Basımevi.
- TEKİN, Oğuz (1999). Osmanlı İmparatorluğu'nda Para. (Edit: Güler Eren). *Osmanlı*, C.3, 69-179. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- TOPUZ, Hıfzı (1973). *100 Soruda Osmanlı Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- TORUK, İbrahim (2008). *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- UÇAROL, Rifat (2000). *Siyasî Tarih* (5.Baskı). İstanbul: Filiz Yayınevi.
- ÜNAL, Tahsin (1998). *Türk Siyasî Tarihi* (6. Baskı). İstanbul: Kamer Yayınları.
- YILMAZ, Mehmet (2000). Osmanlı Devleti'nde Gülcülük ve Gülyâğcılık. *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, s.753-761.
- _____ (1999). XIX. da Osmanlı Devleti'nin Muhacir İskân Politikası. (Edit: Güler Eren). *Osmanlı*, C. 4, s.587-602.

EKLER

Ek -1: Hilâl gazetesinin birinci sayısının birinci sayfası.

رئیس مئة

مجلس عمومی ولایت

په اجتماع این مجلس عمومی ولایت په
مخت و مذاکره قوتولان مسالمن اهلیزی
خوردانک اوزره مذکور مجلسک یوم کشادن
بدا اله جر بیان این مذاکره ک سرمسله غزیه مزه
درجن شهاب کوردک ایچی اولامده پایله
معموت استدیلله انتخاب اولنده قری موآرک
امایین بیلومک فاده دن حال اولیجی جهله
اوران بلاتنی تصیم ایلدک

اسمی معسوان درار انتخابیه
سعادت مودر کساروق افندی فله
کوری بلشیقی - قارو
عاجوف - ایروز
سزاسکی - آرشلر
یوف - رو بیوز
دوقور آموایس - اسانغه
ملاطیک - تانار باراجق
یف - تیجه
قوسوروق - اهتبان
تیجوف - اوتاق کوی
پوروق - پتزه
ولپتوف - پورداوایه
کرچتوف - قوری چشمه
مایق - حاجی ایاس
میلووسکی - حرمانی
کوپر بل مایان - قورجه علی
تاموروق - آسی زغره
حاقوف - جربان
قشوروق - یکی زغره
قالتیوف - دینگیر
ملازاشف - مارو میمان
قرینتوف - قزاق
شوف - مناس
میتوف - اسلیه
کدوف - یاپوی
هیتوف - قزل اناج
یتوف - رغوس
روسهلف - آسیوی
براقوف - قرین ایل
زهدی افندی - ایپوس
آکریم پادسی - قزاقی
زیلف - قازغان

والی پاشا حضرتلری طرفدن انتخاب و تعیین
قتان معورک دوقور اوسنوا باویج دوقور
قزار دوقوروق دوقوروق اولادو دوقوروق وایف
دوقور جوماقوف دوقوروق قزاقوق قزاقوق
بنف وخت نعلوسی اقدیردن عیارکر

اعضای بلیدین معسود اولر مرکز ولایت
مئسی قشیلو عبدالرحیم افندی و عسار ملی
رئیس روسایی پارت افندی و روم ملی رئیس
روسیایی غرقور افندی و بلنار قوتوقی رئیس
روسایی زبولدی و بیوزی حامم بلشیقی

ویروشان رئیس روحایی و استور ملو تجاروق
و بیوان دیاری اداره رئیس غوسوبون بو یچف
و مالیه باش رئیس غوسوبون مانجاروق افندیلردن
نظمانسه داخلده مندرج بند مخصوص مونجه
سارمنه ملو بوسه دخی نشرین اولت اولغی
بزار ایرنی کوی مجلس عمومی ولایت اجتماع
ایلدی

یوم مذکوره ملکبه و عسکر به اکثر ارکان
و مأمورین ولایت حاضر اولدق قری حاله
والی ولایت دوللو علنو باشا حضرتلریک معیوت
اندیلره خطاباً اوج لسان اوزره ترتیب ایلدی
نطق معارف مندری معاندلو پواکیم غرویف
افندی حضرتلری طرفدن پر فرراشت اوله رق
مجلس عمومی ولایتک رسم کشادی اجرا قلمشدر

قیاوقع معیوت افندیلر بو کوردن اعتباراً ایضاً
و عظیمه بدأ و بیامرت باشلار ایسه دن نشرین
اولک ۲۷ قیمی کوشه کجه به قدر مرور ایدن
کوتره کلدوز رئیس وریش معورنی مجلس
کابری انتخاب و اینجی دانی هیئتک تشریق
و تعیین قوسوبون مخصوصه عدله تشکیل
و تعیین والی باشا حضرتلریک نظمنه جواباً
باز بلان تشکرله نیک ترتیب و تنظیم و یوزه
منعرج دهها برنام داخل خصوصاً تذکری ایه
مشغول اولش اولدق قردن مذکور کونلرده
وقوعیه لال اجتماعه دار تفصیلات اعلاسی
برقده یق منیع اولسید جغسندن بو دن صرف نظر
اولدی

ولایتک منافع عمیده منافع مذاکرات و مباحثات
بوقاروده ذکر اولندیق وجهه تشریق اولک
۲۷ قیمی کوی جریله باشلادیقندن اشته اولدق
بدأ ایه مرور ایدن ایسده موع قزلاق
مواد و مسائل خلاصه وجهه درج اولدور
۲۷ تشریق اولده وقوعه اولان اجتماعه موع
مذاکره قوتلان مسالمنک لال مهمی ایوم داخل
ولایتده دوام اوزره یولان هجرت بلیمسی اولوب
چربان معیوت دوقور قزاقوق قیاس ایه بو یاید
اوزون برنطق ایراد اهاهی مسله تک کلیت اوزره
هجرت نظر نه باشلیق سبب قاناستر و ویرکوسک
آقراق اولدیقن ادا ایلدکن صکر هجرتک اوکی
الق ایچون حکومتک مساوتندن اسین بولدیق
علوا باشدر

بولنقه جواباً داخله مدیری مطوخلو شوریل
قرینتوف افندی حضرتلری بروجه آتی یان حال
ایلدی

اهالی مسلمی هجرته مجبور ایدن سزک دیپیکر
کی قاناستر و ویرکوس دکنر . قیاوقع سار
ویرکوس میانه بویر کواولدیقه اغرجه درچونکه
نامرودج اراسی به دخی شیولی اولدیندن اصحاب
اراضیک واردات و سرمایسی نقره دار ایلیور
حق یوز ویرکوسک انسانی چشمه قلما حکومت
سینه یانین امتحانات وقوعه اولدی

و بنامسبله ملو تجاروق افندی برنطق ایراد ایلرک

حکومت خلیفه من رده دکل رجوق زمان اسباب
هجرت تحقیق و تجسس ایه مشغول اولدی
هجرتک منی ایچون اطراف و انکساره مخصوصاً
قوسوبونلر کوردن بیلرک نصحیح مؤثر ایلدق قلدی

اهالک قتر و ضروری و الفکره موجود حیواناتک
اکوب بصمت ایچون کتابت لریک مخصوصاً
برکت لریک قاش قاضلره ایچسده استعاضی
مجور بی شتارک قیاسمز لریک واراضیک
قیسرت لریک اسباب هجرتدن مدوددن بوکندن بشفه
اهالی اسلامیه عادات و اخلاق بلیلر نه بجهتده
هجرت ایلیورلر چو نکده خر شیائزله مجتمعاً
بیشاده یولان مسالار صولق قفسله منوره
اولدیقنی حالده چشمه به کیدن قازیلر نه خر شیائز
طرفدن تعرض اولنده اوراندن شکایت ایلیورلر!
بر طرفنده بلعارتانن هجرت ایه ولایتزدن مرور
ایدن مسالارنه « هادی کیدیکر برنه بولایتلرده
یه جق برایش قانلی » دهرک اهاهی اسلامیه
مزی هجرته تشویق ایلیورلر

هجرتک اوکی المی اوزره اتخاذ اولان تدابیر مؤثره
چشمه سندن اوله رق استغی زغره به اوج دفعه
خصوص قوسوبونلر اعزایله احتیاجات اهاهی
نظر ایهیمه التوب حکومتک هر دارو معاوتنده
قصور ایچمکجه دار کافه مسالمنه تأیید لازمده
اعطا اولدی

قرینتوف افندی حضرتلریک برنطق اوزره
دوقور قزاقوق نه سوز اهرق مهم ساجرتک منی
ضمینه چاره عاجل تجری اولندیق ولایتک
شوفلا کندن نظایس خصوصاً اولن آوزوسق
بیان ایلدی متصافاً بو یچف افندی قیاس ایلرک
هجرت مسله مهمه سنک بررأی اوزره ایه ختام
پیر اوله مسیجتنی بالی بیان اهاهی اسلامیه
مهاجریدن منع ایچون کنتاریک محالرده
اوغرایه جتقری مصائب و بلا لریک کسندوز نه
تشمی حکومتک اندم و مفاظندن در دیدکن صکره
بلغار اهاهی به دخی سرایت ایدن مهاجرت افتک
منع دواهی ایچون سنایمک مؤسسه همتله اهاهی
فاض ایه ایچم اراض ایتر معدد بانقار تاسیس
اولغی خصوصاً برنی تدابیر مؤثره اولق اوزره
بیان و ارا ایلدی

یونان صکره رغوس معیوت یتروف افندی سوز
الهرق قاناستر و ویرکوسن مضراتندن شکایت
بلا لایوب ایچ سلسله کلامه دقتسرت کله معنی
بودجه مسئله سنه انتقال اندیرمش اولدیندن
مرکز تصرف دیتوق افندی قلمسوب هنوز
بو مسئله ک مذاکره سی وقتي گامش اولدیقنی بال بیان
معیوت موی ایلک سوز بی کشمشدر

پوراده مذاکره تبدل اتمکله اول قزلاق اناج قاضاننده
ظهور ایدن انقیسا و انایا حوضه ایلرک اصلاح
احوال مسئله لری اوزره به قوشمشدر

و بنامسبله ملو تجاروق افندی برنطق ایراد ایلرک

داخل ولایتده موجود حوضه ایلرک احوال ارضیه
اشکالندن بجهت معسولرک اطراف سونک کورلر
قوشاداش اولدیق حاله سرفاق سوز پورلر
خردنلرله قوللا لرکدن شکایت ایلدی معیوت
موی ایه معنی لغت اولان بواولک معیوتلرده
جرزی قاش اولان قارو جزینتک کلیتاً معوی
سبب اولدیقن ادنا ایلرک لاجل ایجازت حوضه
زه آتیلان ایچمده مجوس بولدیقنی امدیکه برکون
منعت اوکره دابوب ایش ایشتدر بولدیکنه اطهار
انه مالک منده حوضه ایلرک احوالی مدح
وستایش ایلدی . حوضه ایلرک اصلاح احوالی
ایچون برکدیر دوشونیلوب دستور لاریک حکومتدن
سؤال ایلدی

بو مسئله جواباً داخله مدیری و مستشار ولایت
عظوفلو قرینتوف افندی حضرتلری حوضه ایلرک
اصلاحی حکومتک اوله دن و دوشونکجه
اولدیقنی وختی بو یایده لایحه قلمه التوب
عدلیه مدیر پنه ارسال اولغی ایسه ده قبول
اولغیوب السقی صکره بشه اعاده اولندیقنی
سوبلدی

بولک اوزره بر عدلیه مدیری سادات صالار ایچون
افندی حضرتلری مذکور لایحه ک ولایت احوالی
قابل تطبیق اولدیقنی جهته ایدان اولدیقنی افاده
ایله کندوسنی مصادقه سی ایچم ایسه ده بو
خصوصدن ملولای معیوتلر کنسول
ایپاهه باشلادیلر بصد چربان معیوت حاقوق
قیام ایه قلم حوضه ایلرک مثال مطهرق محسوسیه
مخصوص ایسه بیکدن تنظیم اولدیقه معسولر
حتمده برکون اصلاحات اجرایی ممکن اولدیقنی
ادعا ایچم وقت اولق کوی معیوت غوسوبون
نیسوف بوکا اعتراض ایلرک بیکدن حوضه ایلرک
بتاواناس ایلکله مجوسلرجه محسولوب اولان
اصلاحاتک حصوله کلید چکی دریمان باشدر

تهات حوضه ایلرک احوال غوسوبونک اصلاح ایچون
حکومتک تعلیمات لازمه اعطا اولنجه قزارو بر بارلرک
بو مسئله به ختام برلشدر

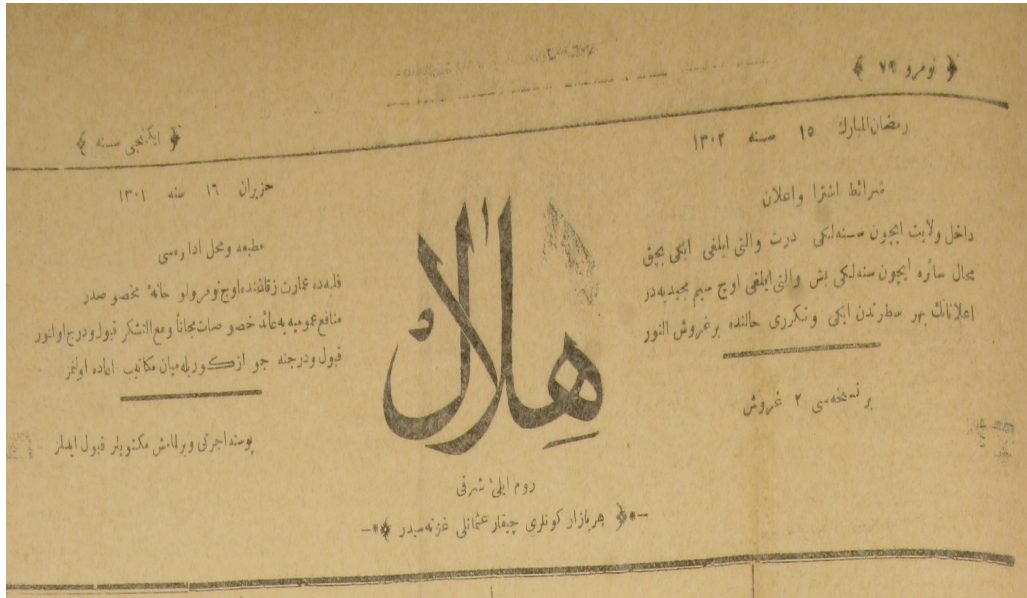
یونان صکره صید ماهی حتمه اولان نظمانه
بخت و مناظره به چکلمش ایسه ده بر نتیجه حاصل
اولیوب ایچم بونی متصافاً اوزره به قوتلان دق
اموات نظمانه لایحه مدی مذاکره اولندیقنی به
تعدلات اجراییه قبول اولمشدر

تشریق ماییک برنه وقوعه اولان اجتماعه موع
مذاکره به وضع اولان مسائل مسالمنه ایهیمه
شیان برشی یوقند

مابعدی وار

پیر - پهلوان زاده آچد

Ek - 3: Hilâl gazetesinin birinci sayısının dördüncü sayfası.

Ek- 4: Hilâl gazetesinin logosu.

Ek-5: Sarki Rumeli Vilâveti

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Ramazan AYDIN			
Doğum Yeri:	Doğanhisar			
Doğum Tarihi:	20.03.1980			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Drece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Ayaslar İlköğretim Okulu		Ayaslar / Doğanhisar	1989
Ortaöğretim	Ayaslar İlköğretim Okulu		Ayaslar / Doğanhisar	1992
Lise	Doğanhisar Lisesi	Genel Kültür	Doğanhisar	1995
Lisans	Selçuk Üniv. Fen-Edb. Fak.	Tarih	Konya	2006
Yüksek Lisans	Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst.	Yakınçağ Tarihi	Konya	2009
Becerileri:	Enstruman Çalmak			
İlgi Alanları:	Genel Türk Tarihi			
Hakkında Bilgi Almak İçin Önerilebileceğim Şahıslar:	Ramazan Açıkgöz (Öğretmen), Bekir Koçak (Din Görevlisi), Doğan Fidan (Edebiyat Bölüm Sekreteri)			
Tel:	0538 332 75 30			
E-Posta:	ramazan_aydin42@windowslive.com			
Adres:	Devri Cedid Mahallesi Devir Sokak No: 10 Selçuklu / Konya			